

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRK BASININDA 1950-1957 DÖNEMİ SEÇİM
PROPAGANDALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adem ÖZKÜÇÜK

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Cumhuriyet Tarihi**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Kenan OLGUN

HAZİRAN - 2012

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TÜRK BASININDA 1950-1957 DÖNEMİ SEÇİM
PROPAGANDALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Adem ÖZKÜÇÜK

Enstitü Anabilim Dalı: Tarih

Enstitü Bilim Dalı: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Bu tez 11/06/2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç.Dr. Kenan OLGUN	= Kabul =	
Yrd. Doç. Dr. Turgut SUBAŞI	= Kabul =	
Yrd. Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN	= Kabul =	

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulmuştur. Yararlanılan kaynaklardan yapılan alıntılarda, bilimsel normlara uygun olarak atıflarda bulunulmuştur. Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Tezin herhangi bir kısmı bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmamıştır. Beyan ederim.

Adem ÖZKÜÇÜK

11.06.2012

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Doç. Dr. Kenan OLGUN'a her türlü değerli katkı ve emekleri için en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Beylerbeyi Sarayı Koruma Amiri Erol TOPÇU, tezin bütün sürecinde her anlamda yanımda olmuş, ideal bir yönetici vasfıyla elinden gelen desteği ve katkıyı esirgememiştir. Sayın Nur YILMAZ ve İrfan YILMAZ teknik destekleri sayesinde çalışmamın son haline gelmesine değerli katkılar yapmışlardır. Bu vesileyle tüm hocalarıma, meslek büyüklerime ve mesai arkadaşlarıma bana olan her türlü desteklerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Son olarak gerek benim gerekse biricik oğlumuzun bütün yükünü çeken değerli eşim Fatmagül ÖZKÜÇÜK'e hem değerli fikirleri ve tecrübeleriyle tezime katkıda bulunduğu hem de ailemizin bütün yükünü omuzladığı için şükranlarımı sunarım.

Adem ÖZKÜÇÜK

11.06.2012

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: 14 MAYIS 1950 GENEL SEÇİM PROPAGANDALARI	8
1.1. “Kamuoyu” ve “Propaganda” Kavramlarının Tarihsel Gelişimi ve Seçim Kampanyalarına Etkisi	8
1.2. Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihçesi	12
1.2.1. Osmanlı Dönemi	12
1.2.2. Cumhuriyet Dönemi (1923–1946)	16
1.3. 1950 Seçimleri Öncesi Yaşanan Önemli Gelişmeler	18
1.3.1. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu / Dörtlü Takrir (11 Haziran 1945)	18
1.3.2. Demokrat Partinin Kuruluşu (7 Ocak 1946)	21
1.3.3. 10 Mayıs 1946 Halk Partisi Olağanüstü Kurultayı ve Basın Kanunu	24
1.3.4. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri	27
1.3.5. Hürriyet Misakı / Özgürlük Andı (7 Ocak 1947)	28
1.3.6. 12 Temmuz Beyannamesi (12 Temmuz 1947)	29
1.3.7. CHP’nin 7. Kurultayı (17 Kasım 1947)	31
1.3.8. Millet Partisi’nin Kuruluşu (20 Temmuz 1948)	32
1.3.9. Milli Teminat Misakı / Milli Husumet Andı (20 Haziran 1949)	32
1.3.10. Yeni Seçim Kanununun Kabulü (16 Şubat 1950)	33
1.3.11. Mareşal Fevzi Çakmak’ın Ölümü (9 Nisan 1950)	36
1.3.12. Siyasi Partilerin Seçim Beyannameleri	37
1.3.12.1. Cumhuriyet Halk Partisi Seçim Beyannamesi (27 Nisan 1950) ...	37
1.3.12.2. Demokrat Parti Seçim Beyannamesi (8 Mayıs 1950)	41
1.3.12.3. Millet Partisi Seçim Beyannamesi (8 Nisan 1950)	44
1.4. Siyasi Partilerin Başlıca Propaganda Konuları	44
1.4.1. Seçim Emniyeti	45
1.4.2. Seçim Baskısı	49

1.4.3. Din ve Laiklik Tartışmaları.....	51
1.4.4. Komünizm Propagandaları	54
1.4.5. Demokrasi ve Diktatörlük Söylemleri	57
1.4.6. Ekonomik Meseleler	61
1.4.7. Köylülerle İlgili Meseleler	66
1.4.8. İş ve İşçi Hakları Meseleleri	71
1.5. Seçim Hileleri.....	72
1.6. 14 Mayıs 1950 Genel Seçim Sonuçları.....	75
1.7. I. Menderes Hükümeti Programı (22.05.1950).....	81

BÖLÜM 2: 2 MAYIS 1954 GENEL SEÇİM PROPAGANDALARI 86

2.1. 1954 Seçimleri Öncesi Yaşanan Önemli Gelişmeler	86
2.1.1. Türkçe Ezan Yasağının Kaldırılması (16 Haziran 1950).....	86
2.1.2. 5680 Sayılı Basın Kanunu (15 Temmuz 1950).....	89
2.1.3. 5953 Sayılı Basın Kanunu (13 Haziran 1952)	91
2.1.4. İrticai Hareketler ve Hükümetin Tavrı.....	92
2.1.5. Basın Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler	97
2.1.5.1. 1953 Yılında Yapılan Değişiklikler.....	97
2.1.5.2. 17 Mart 1954 Değişikliği.....	97
2.1.6. CHP'nin Mallarının Hazineye Devri Hakkında Kanun (15 Aralık 1953) ...	101
2.1.7. Yabancı Sermaye Kanunu (18 Ocak 1954)	104
2.1.8. Petrol Kanunu (7 Mart 1954)	105
2.1.9. Seçim Kanunu Değişikliği (17 Şubat 1954)	106
2.2. Siyasi Partilerin Başlıca Propaganda Konuları	107
2.2.1. Atatürk'ün Manevi Şahsiyeti ve Milli Mücadele Üzerinden Propaganda ...	109
2.2.2. Bayındırlık, İskan ve Diğer Yatırım İşeri	113
2.2.3. Ekonomik Meseleler	118
2.2.4. İş ve İşçi Hakları Meseleleri	122
2.2.5. CHP'nin Mallarının Hazineye Devri ile İlgili Söylemler	124
2.2.6. Demokrasi ve Diktatörlük Söylemleri	128
2.2.7. Muhalefete Baskı İddiaları.....	134
2.2.8. Köylülerle İlgili Meseleler	138

2.2.9. Yabancı Sermaye Kanunu İle İlgili Tartışmalar	143
2.2.10. Din ve Laiklik Tartışmaları	148
2.2.11. Kore'ye Asker Gönderme ve NATO Meselesi	152
2.3. Seçim Hileleri	154
2.4. Siyasi Parti Afiş, Döviz ve Sloganları	157
2.5. Muhalif Partiler Arası İttifak Arayışları	159
2.6. 2 Mayıs 1954 Genel Seçim Sonuçları	161
2.7. III. Menderes Hükümeti Programı (17.05.1954)	165

BÖLÜM 3: 27 EKİM 1957 GENEL SEÇİM PROPAGANDALARI..... 170

3.1. 1957 Seçimleri Öncesi Türkiye'de Yaşanan Önemli Gelişmeler	170
3.1.1. Kırşehir Kanunu	170
3.1.2. Seçim Kanunu Değişikliği (30 Haziran 1954)	172
3.1.3. Yargı, Üniversite ve Memurlarla ilgili Düzenlemeler (25 Temmuz 1954) .	175
3.1.4. Basına İspat Hakkı Tanınmasına Dair Kanun Teklifi (2 Mayıs 1955) ve Hürriyet Partisi'nin Kuruluşu (20 Kasım 1955)	177
3.1.5. 6-7 Eylül (1955) Olayları	180
3.1.6. 6733 Sayılı Basın Kanunu (8 Haziran 1956)	181
3.1.7. Yeni Seçim Kanununun Kabulü	190
3.1.8. Muhalefet Partilerinin Güçbirliği Girişimleri	192
3.1.9. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun (27 Haziran 1956)	196
3.2. 1957 Seçimlerinin Propaganda Başlıkları	197
3.2.1. Ekonomik Meseleler	199
3.2.2. Demokrasi ve Diktatörlük Söylemleri	209
3.2.3. Bayındırlık, İskan ve Diğer Yatırım İşeri	216
3.2.4. 6-7 Eylül Olayları'yla İlgili Tartışmalar	220
3.2.5. İş ve İşçi Hakları Meseleleri	221
3.2.6. Besleme Basın Tartışmaları	225
3.2.7. Din ve Laiklik Tartışmaları	231
3.2.8. "Radyoda Eşit Söz Hakkı" Tartışmaları	238
3.3. 27 Ekim 1957 Genel Seçim Sonuçları	240
3.4. V. Menderes Hükümeti Programı (25.11.1957)	247

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	250
KAYNAKÇA	268
EKLER	295
ÖZGEÇMİŞ	326

KISALTMALAR

ASİM	: Aylık Siyasi İlimler Mecmuası
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz./bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C:	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
çev.	: Çeviren
drl.	: Derleyen
Ed.	: Editör
GSF	: Güzel Sanatlar Fakültesi
HP	: Hür Parti
IMF	: Uluslararası Para Fonu
S :	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM ZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri
TBMMD	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Defterleri
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Ünv.	: Üniversitesi
Yay.	: Yayınevi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 : 1950 Genel Seçim Sonuçları	76
Tablo 2 : Gelir ve Devlet Harcamaları (1950-1953)	122
Tablo 3 : 1954 Genel Seçim Sonuçları	162
Tablo 4 : Gazetelere Verilen İlan ve Reklam Tutarları (1.8.1950-31.12.1959)	230
Tablo 5 : 1957 Genel Seçim Sonuçları	242

Tezin Başlığı: Türk Basınında 1950-1957 Dönemi Seçim Propagandaları

Tezin Yazarı: Adem ÖZKÜÇÜK

Danışman: Doç. Dr. Kenan OLGUN

Kabul Tarihi: 11.06.2012

Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 326 (tez)

Anabilimdalı: Tarih

Bilimdalı: Türkiye Cumhuriyet Tarihi

“Türk Basınında 1950-1957 Dönemi Seçim Propagandaları” adlı bu tezin öncelikli amacı, 1950-1954 ve 1957 yıllarında Türkiye’de yapılan genel seçim propagandalarını, tarafsız bir şekilde ortaya koymaktır. Dolayısıyla döneme hakim olan siyasi söylemler, tezimizin temelini teşkil etmektedir. Siyasi partilerin seçim kampanyası sırasında kullandıkları propaganda yöntemleri ve bu yöntemlerin, seçmen üzerindeki etkilerini ortaya koymak da çalışmanın amaçlarındandır. Ayrıca kamuoyunun siyaseti yönlendirmedeki başarısı ve siyasete konu olan propagandaların günümüzle benzerliği ortaya konulmak istenmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında özellikle döneme tanıklık eden gazetelerden istifade edilmiştir. Gazetelere yansıyan siyasi parti söylemleri aynı zamanda dönemin basının da siyasi görüşünü ifade etmektedir. Gazetelerin bu taraflı tutumu, siyasilerin iddia ve icraatlarıyla ilgili endişe yarattığından özellikle söylemlere konu olan gelişmeler için telif eserlerden yararlanma ihtiyacı hissedilmiştir. Telif eserlerin yanı sıra, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi’nden ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi’nden edindiğimiz propagandayla ilgili belgeler, dönemin propaganda yöntemlerini ortaya koyması ve gazetelere yansıyan siyasi söylemleri destekler nitelikte olması bakımından mühimdir.

Bu çalışma 3 bölümden oluşmakta olup I. bölümde II. Dünya Savaşı’yla birlikte diktatörlüklerin yıkılması ve başta ABD gibi demokrasiyle yönetilen ülkelerle olan iyi ilişkilerin getirmiş olduğu liberalleşme havasının 1950 seçimleri öncesi siyasi reform ve söylemlere yansımaları ele alınmıştır. İkinci ve üçüncü bölümlerde ise 1950 seçimleriyle iktidar olan Demokrat Parti’nin icraatları ve bu dönemde değişen iktidar-muhalefet ilişkisi ve söylemleri konu edilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma özellikle döneme hakim olan iki siyasal gücün (DP ve CHP) siyasi söylemleri ile fiiliyata döktükleri icraatların birbiriyle uymadığını ortaya koymaktadır. Her iki parti de iktidar-muhalefet çekişmesi içerisinde birbiriyle oldukça zıt tarafta gözükmelerine rağmen, iki partinin iktidar veya muhalefet dönemlerinin birbiriyle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Örneğin 1950 seçimleri öncesine kadar muhalefet partilerinin “demokrasi” taleplerini çeşitli bahanelerle geçiştirmeye çalışan Cumhuriyet Halk Partisi, iktidarı kaybedince en büyük demokrasi savunucusu kesilmiştir. Buna karşılık muhalefet yıllarındayken “demokrasinin önündeki en büyük engel” olarak gördüğü CHP ve İnönü’yü diktatörlükle itham eden, kendisini ise “demokrasi kahramanı” olarak gören Demokrat Parti, iktidarının ilk evrelerinden itibaren söylem ve tutumunu büyük ölçüde değiştirmiştir. Daha önce Tek Parti uygulamalarını eleştiren yeni iktidarın benzer bahaneler ileri sürerek demokrasi yönündeki taleplere karşı çıkması, siyasi partilerin yanı sıra basın muhalefeti de müthiş derecede arttırmıştır. İktidar partisinin muhalefeti susturma çabaları, muhalefet partisi ve muhalif basında, bu sefer DP iktidarının ve Menderes’in “diktatörlüğe” doğru yol aldığı yönündeki eleştirileri arttırmıştır. Böylece demokrasi mücadelesindeki “demokrasi kahramanı” rolünü muhalif partilere, özellikle de CHP’ye kaptıran DP, daha önceden CHP için söylediği “diktatör” ithamlarına bu sefer kendisi maruz kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Propaganda, Demokrasi, Liberalizm, , Demokrat Parti (DP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

Title of the Thesis: Electioneering in the 1957 Elections According to the Turkish Press	
Author: Adem ÖZKÜÇÜK	Supervisor: Assoc. Prof. Kenan OLGUN
Date: 11.06.2012	Nu. of pages: viii (pre text) + 326 (main body)
Department: History	Subfield: Republic of Turkey's History
<p>The first purpose of this study named "<u>Electioneering</u> in the 1957 Elections According to the Turkish Press" is to present general electioneering in Turkey between 1950-1954 and in 1957 objectively. Therefore the study is based on political rhetoric during that time. Another purpose is to shed light on propaganda methods of political parties and effects of these methods on electors during the electoral campaigns. The achievement of the public opinion in political manipulation and similarities of political propagandas to today's.</p> <p>Newspapers of the said time were used in this study. Political propaganda in these newspapers reflects political view of the press. The biased position of the press about political claims and affairs necessitated benefiting from original works. In addition to them, documents about political propaganda from the Republican Archives of the Prime Ministry and the Grand National Assembly of Turkey are also important, since they present propaganda methods and confirm political rhetoric in the newspapers.</p> <p>This study is divided into 3 chapters. Effect of liberalization as a result of good relations between the United States of America governed by democracy on reforms and political rhetoric before the 1950 elections is handled in the first chapter. In the second and third chapters, the Democrat Party's (DP) practices after winning the 1950 elections and changing relations and political rhetoric of the government and opposition during that time are dealt.</p> <p>In conclusion, this study clearly shows contradiction between political rhetoric and practice of the RPP and the DP. Although two parties seem to be opposite to each other within the government-opposition conflict, there are similarities between the RPP and DP while they were in power or opposition. For example, the RPP which tried to pass off the opposition parties' "democracy" demands by putting forward various excuses before the 1950 elections began to defend that opinion when it was overthrown. The DP accusing the RPP and İnönü of being "dictator" and seeing itself as "hero of democracy" had already changed from the beginning of its own era. Despite the fact that it criticized one party system the DP's objection to democratic demands deepened the opposition of the press and political parties. Both the press and opposition had begun to accuse the Prime Minister Menderes of being inclined to "dictatorship". The DP had made the RPP "hero of democracy", while it had come under "dictatorship" criticism.</p>	
Keywords: Propaganda, Democracy, Liberalism, the Democrat Party (DP), the Republican People's Party (RPP)	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Propaganda, siyasi partilerin iktidar mücadelesinde kullandıkları en önemli silahtır. Bu yönüyle siyasi parti liderlerinin veya üyelerinin söylemlerini, parti mücadelesinde kullanılan bir taktik olarak görmek mümkündür. Dolayısıyla seçim kampanyalarında kullanılan sözlerin mutlak doğru olduğunu düşünmek hata olur. Hatta liderlerin söylediği bu sözlerin doğrudan kendi düşünceleri olduğunu düşünmek bile zordur. Çünkü bu sözler, seçmenin siyasetçiden beklentisi veya rakibi yıpratmak, onu seçmen nezdinde küçük göstermek için yapılan bir propaganda taktiği olabilir. Seçmeni kendi yanına çekmek isteyen siyasi lider, kendi inanmadığı bir sözü bile sarf edebilir. Politikacıların halkın çoğunlu tarafından “yalancı” olarak görülmesindeki temel neden de budur. Bu algının temel nedeni liderlerin, sırf oy kazanmak için yapamayacağı şeyleri vaat etmesidir. Bu nedenle siyasi parti liderleri veya hatiplerinin miting meydanlarındaki sözlerini, iktidarı kazanmak için yapılan bir propaganda savaşı olarak ele almakta fayda vardır. Dolayısıyla seçim kampanyası sırasında sarf edilen sözleri ve icraatları doğru veya yanlış olarak değerlendirmek yerine propaganda açısından ele almak daha doğru olacaktır.

Üç bölümden oluşan tezimizin birinci bölümü, “14 Mayıs 1950 Genel Seçim Propagandaları” başlığı altında ele alınmıştır. Konu bütünlüğü sağlanması için bu bölümde kamuoyu ve propaganda konuları ile Türkiye’deki seçim süreçleri kısaca ele alınmıştır. Dönemin siyasal gelişmelerinin bir sonraki seçimlerin temel propaganda konusu olması sebebiyle seçim öncesi yaşanan bazı önemli olaylar da bu çalışmada yer almıştır. Bu nedenle tezin bu bölümünde seçim öncesi yaşanan siyasi gelişmeler ve bunların sebep olduğu siyasi söylemler konu edilmiştir. Ayrıca 1950 seçimlerinde yoğun bir şekilde propaganda konusu olması sebebiyle II. Dünya Savaşı’ndan itibaren yaşanan siyasi gelişmeler bu bölümde kısaca izah edilmeye çalışılmıştır. II. Dünya Savaşı’yla birlikte diktatörlüklerin yıkılması, başta ABD gibi demokrasiyle yönetilen ülkelere olan ilgiyi arttırmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı, konjonktüre ayak uydurmak ve ekonomik destek bulmak gibi sebeplerle demokratik ülkelerle iyi ilişkiler kurarak, hızlı bir reform hareketine girişmiştir. Bu sebeple kendi “Tek Parti” ideolojisini sorgulamaya başlayan CHP, antidemokratik görünümüne son vermek için

ciddi bir muhalefet partisinin kurulmasına müsaade etmiştir. Demokrat Parti'nin (DP) muhalefet saflarında yer almaya başlamasıyla birlikte “demokrasi” kavramı partiler arasındaki en önemli propaganda argümanı haline gelmiştir. Demokrat Parti'nin güçlü muhalefetinin de etkisiyle birlikte mevcut hükümet, eski katı ideolojisinden sıyrılarak dünyaya hâkim olan liberalizme yönelmiş ve önemli reformlara imza atmıştır. 12 Temmuz Beyannamesi ile muhalefetin demokrasinin tek savunucusu görünümüne son veren İnönü, partinin iplerini tekrar eline almış ve reformlara öncülük etmiştir. Bunun sonucunda laiklik ilkesi dâhil olmak üzere birçok ilkede liberalleşmeye giden hükümet, daha önce taviz vermediği din alanında da birtakım adımlar atma gereği hissetmiştir. Örneğin ilkokullarda din dersinin konulması ve derslere girecek öğretmenlere din alanında kurslar verilmesi, imam yetiştirilmesi için bazı illerde kurslar açılması ve bazı türbelerin açılması bunlardan bir kaçıdır (Nal, 2005: 140–141). CHP'deki bu değişim sadece din alanındaki özgürlüklerle sınırlı kalmamıştır. Yeni basın kanunuyla, basın özgürlüğü önündeki birçok engelin kaldırılması, çiftçiyi topraklandırmak için çaba harcanması, işçilerle ilgili birtakım düzenlemeler yapılması gibi adımlar dönemin şartlarına göre oldukça önemli reformlardı. CHP'nin en önemli reformu ise yeni seçim kanunu ile demokrasinin temeli sayılan ve çok partili hayatın olmazsalarından olan seçim ve propaganda özgürlüğünü tanıması olmuştur. Seçim kanunuyla birlikte ilk defa serbest ve özgür bir seçim ortamının oluşturulmasının yanı sıra seçimlerin hâkim teminatında olması ve partilere radyoda propaganda hakkı verilmesi o döneme kadar atılmış en önemli adımlardır (Karpat, 2010: 245). Dolayısıyla Türk demokrasi tarihi açısından bu kanunun ayrı bir önemi vardır. 1950 seçimlerinde serbest seçim ve propaganda imkânı hakkı, tüm partileri dikkatli bir seçim kampanyası yürütmeye zorlamıştır. Bu ortamda, “demokrasi” kavramını temel propaganda argümanı olarak kullanan DP, CHP'nin katı rejim politikası ve uzun süre iktidarda kalmasının yarattığı bıkkınlık ve halktaki “değişim” arzusu sayesinde iktidar olmayı başarmıştır.

İkinci bölümde ise “2 Mayıs 1954 Genel Seçim Propagandaları” başlığı altında Demokrat Parti iktidarının 4 yıllık icraatları ve değişen söylemlerine yer verilmiştir. İlk serbest seçimlerle iktidara gelen DP, bu dönemde özellikle ekonomik anlamda büyük hamleler gerçekleştirmiştir. “Küçük bir Amerika” olmak niyetiyle yola çıkan hükümet, ekonomik olarak önemli icraatlara imza atmıştır. Yabancı sermayeyi ülkeye çekecek yatırımlar için gerekli olan sermayeyi sağlayan yeni iktidar, kısa sürede tarıma bağlı

“ilkel ekonomi modelini”, modern araç ve gereçlerle geliştirmiş, ayrıca ekonomiyi sadece tarıma dayalı olmaktan çıkarıp modern sanayinin de temellerini atmıştır (Batyal, 2007: 567). Bu dönemde köylünün cebine ilk defa para girmesi, ürünlerin bollaşması ve piyasadaki ucuzluk, DP’nin elini ileriki seçimler için de güçlendirmiştir. CHP iktidarı döneminde, ekonomik olarak oldukça zor durumda olan, vergiler ve çeşitli kanunlarla baskı altında olan halk, mülki amirlerin, kolluk kuvvetlerinin ve tahsildarların baskılarının da etkisiyle DP’nin “değişim” vadeden propagandalarına umut bağlayarak onu ikinci defa büyük bir teveccühle iktidara taşımıştır. İktidar partisinin attığı adımlardan ziyade CHP’nin kendi iktidarı döneminde yapamadıkları DP’yi halk gözünde CHP’den daha itibarlı hale getirmiştir. 1954 seçimlerini kazanan iktidarın bu denli büyük oy alması, onda demokratik adımların atılması yönünde bir isteksizliğe sebep olmakla kalmamış, bu durumu eleştiren muhalif parti ve basına karşı da sert tedbirler alma cesareti vermiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, “27 Ekim 1957 Genel Seçim Propagandaları” başlığı altında ele alınmış olup bu dönemdeki siyasi gelişmeler ve Demokrat Parti’nin gittikçe sertleşen söylem ve tutumları ile muhalefetin birleşme çabalarını konu etmektedir. Bu dönemde fiyatların artması ve ürünlerin karaborsaya düşmesi iktidar partisinin en güçlü olduğu ekonomik alanda da tehlike çanlarının çalmaya başladığını ortaya koydu. 1954 seçimlerinden sonra muhalefetin birleşme çabalarını sert kanunlarla önlemek isteyen DP, bu dönemde gerek söylemlerinde gerekse uygulamalarında daha da sert bir tutum içine girmiştir. İklim koşullarının kötü gitmesi ve dışarıdan beklenen kredilerin alınamaması gibi sebeplerle ekonominin gittikçe kötüye gitmesi hükümete yönelik eleştirileri daha da arttırmıştır. Hükümetin artan yatırımlara kaynak bulma çabalarının sonuçsuz kalması enflasyonu da arttırmıştır. Ekonomideki gelişmelere bağlı olarak eleştirilerin dozunun artması iktidarın gerek muhalif basın gerekse partilere karşı tedbir almasına neden olmuştur. Bunun üzerine muhalifler, “küçük bir diktatörlüğe doğru” yol aldığını iddia ettikleri hükümete karşı “güç birliği” girişiminde bulunmuşlarsa da hem kendi aralarındaki anlaşmazlıklar hem de hükümetin sert tutumu yüzünden başarılı olamamışlardır (Turan, Ş., 1999 IV/I: 114–117). Hükümet, kendisine yönelik eleştiri ve birleşmeleri önlemek için, Basın Kanunu, Seçim Kanunu, Toplanma ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunları gibi birçok yasal düzenlemeye imza atarak muhalifleri susturma ve cezalandırma yöntemine başvurmuştur. Böylece hükümet, 1957 seçimleri öncesi,

daha önce eleştirdiği “1946 öncesinin CHP’si” haline dönmüş, demokrasi mücadelesindeki “demokrasi kahramanı” rolünü muhalif partilere, özellikle de CHP’ye kaptırmıştır (Yücel, 2001: 108).

Çalışmanın Önemi

Türkiye’deki hemen hemen tüm partilerin CHP ve DP geleneğinden geldiği düşünüldüğünde bu dönemdeki siyasi gelişmelerin diğer süreçlere de etki edeceği açıktır. Bu dönemle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında bu süreçte yaşananların genellikle taraflı bir şekilde ele alındığı görülür. DP’yi savunanlar, Türkiye’nin demokrasi adımlarının tek sahibi olarak DP’yi göstermek hatasına düşmüşlerdir. Onlara göre Türkiye’nin demokrasiye geçmesi DP sayesinde olmuştur. Bu iddianın tersini savunanlara göre ise DP, söylendiğinin aksine “demokrat” değil; “diktatör” bir idare şekli getirmiştir. İddiaların temel dayanağı, DP’nin din alanındaki reformları ve özellikle muhalif parti ve basına söz hakkı tanımamasıdır. Bu çalışma, bu süreçte yaşanan demokratik adımların, siyasi partilerin bilinçli ve istençli bir adımı olmaktan ziyade, kamuoyunun partiler üzerinde siyasi baskısından kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Ancak bu durum her iki partinin kamuoyunu dikkate alarak önemli reformlar gerçekleştirmesini küçültmez; bilakis modern bir parti olmanın bilincinde olduklarını ve başarılı bir propaganda yöntemi uyguladıklarını ortaya koyar.

Çalışmada ortaya konulan diğer bir unsur da dönemin siyasal partilerinin modern propagandayı oldukça başarılı bir şekilde kullandıklarıdır. Zira bu dönemde kullanılan yöntemler ve özellikle hatiplerin söylemleri günümüzdeki siyasetçileri aratmayacak niteliktedir. Gerçekten de dönemin siyasal söylem ve icraatlarıyla günümüz siyasetçilerininin propaganda taktik ve stratejileri şaşırtıcı bir şekilde benzerlik göstermektedir. Bu çalışma, günümüz siyasetçilerininin propaganda taktik ve stratejilerini de anlama fırsatı vermektedir. Zira çalışmada da görüleceği üzere, seçim propagandaları teknik, strateji ve araç bakımından oldukça gelişmesine rağmen temel propaganda söylemlerinin değişmediği görülmektedir. Örneğin yakın tarihte yapılan 2011 seçimlerine göz atıldığında “temel hak ve özgürlükler”, “demokrasi”, “adalet sistemi”, “ekonomi”, “iş ve işçi meseleleri”, “tarım ve sanayi sorunları” gibi konuların günümüzde de en mühim propaganda malzemesi olduğu görülür. Bu yönüyle çalışmanın bir seçim dönemine tesadüf etmesi, geçmişteki propaganda yöntem ve

argümanlarının karşılaştırılmasına da olanak sağlamaktadır. Geçmişle günümüz arasındaki bu şaşkıncı benzerlik, Türkiye'nin temel siyasi sorunlarını hala çözemediğini göstermekle birlikte çalışmanın kapsamına giren politikacıların propagandadaki başarılarını da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla çalışma, konu edinilen dönemin günümüzle kıyaslanmasına da imkân tanımaktadır. Bu yönüyle 1950 yılında iktidar olan Demokratların söylemlerindeki değişim, propaganda açısından daha anlaşılır görülmektedir. Çalışmada siyasi partilerin söylemlerindeki çelişkilere dikkat çekilerek olayın bir propaganda savaşı olduğu, anlatılmak istenmiştir. Nitekim 1950 seçimlerine kadar iktidarda kalan Halk Partisi de bu değişimden nasibini alarak oldukça farklı bir propaganda yöntemi izlemiştir. Tüm bu gelişmeler dönemin siyasi atmosferini daha iyi anlayarak siyasi söylemlere “bir taraf” olarak değil; tam tersine “bitaraf” olarak bakmayı kolaylaştırmaktadır.

Çalışmanın Amacı

1950–1957 dönemi, Türk Demokrasi Tarihi'nin en önemli safhalarından birisi olduğu için haklı olarak birçok kaynakta dönemin siyasal gelişmelerine yer verilmiştir. Ancak dönemin siyasi gelişmelerinin liderler tarafından nasıl karşılandığı ve ne şekilde yorumlandığı pek dikkate alınmamıştır. Bu durum dönemin siyasi icraatlarının tam olarak anlaşılmasını engellemektedir. Tarihi yapanlarla ilgili özellikle böyle bir çalışmada onların söz ve icraatlarına yer vermemek büyük bir eksiklik olurdu. Bu nedenle çalışmamızda özellikle dönemin baş aktörlerinin siyasal söylemleri ve icraatlarına değinilmiştir. Siyasilerin uyguladığı propaganda taktik ve stratejilerin tarafsızlık gibi bir kaygı gütmemesi, çalışmada karşılaşılan en büyük problemlerdendir. Bu nedenle bu çalışmada siyasilerin uygulama ve söylemleri, mutlak doğru kabul edilmemiş, rakip siyasi parti vaat ve iddialarıyla karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Burada ise gazetelerin taraflı duruşu, siyasi baskı ve çıkar kaygısı veya gazetenin hacmi, çalışmanın en büyük problemiğini oluşturmuştur. Nitekim gazeteler, taraf oldukları siyasi parti liderlerinin sözlerine dahi farklı ebatta yer vermişlerdir. Muhafif oldukları siyasi görüşlere ise çoğunlukla yer vermemişlerdir. Bu tür sübjektif sıkıntıları ortadan kaldırmak için farklı siyasi çizgiye sahip gazeteler, karşılaştırmalı olarak kullanılmış, icraat ve söylemlerin gerçekliği arşiv belgeleri ve döneme ait telif eserlerden teyit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada amaç, siyasilerin tutum ve icraatlarının dönemin şartlarından ve kamuoyundan ne derece etkilendiğini ortaya koymaktır. Diğer yandan siyasetin de kamuoyunu yönlendirmedeki başarısı gözden kaçmamaktadır. Siyasetin kamuoyunu yönlendirmedeki en büyük aracı ise propagandadır. Bu nedenle 1950-1957 döneminde kullanılan siyasi propagandaların kamuoyunu yönlendirmedeki başarısı ve bunun modern parti propagandalarıyla karşılaştırılması da amaçlanmaktadır. Liderlerin halkı ne kadar etkiledikleri ve söylemlerini ne kadar yerine getirdikleri de çalışmamızın amaçlarındandır. Söylemlerin gerçeği yansıtmadığından ziyade propaganda açısından ne kadar başarılı olup olmadığı bu çalışma açısından daha önemli görülmüştür. Nihayetinde bu söylem ve icraatların bir siyasi taktik olduğu göz ardı edilmemelidir. Siyasi parti ve liderlerinin politik tavırları siyasi propaganda olarak ele alınmış, doğru ve yanlışlık değerlendirmesi okuyucuya bırakılmıştır. Siyasilerin söylem ve icraatları tüm yönleriyle karşılaştırmalı bir şekilde ortaya konularak siyasilerin bu söylem ve hareketlerinin altında yatan nedenler ve çelişkiler ortaya konmak istenmiştir. Çalışmada geçen propaganda cümleleri ve icraatlarının bir biriyle çelişkilerini sunmamızın nedeni de partilerin bu hal ve hareketlerinin bir propaganda taktiği olduğunu ortaya koymaktır.

Sonuç olarak siyasi partilerin söylem ve tutumları arasındaki çelişkilerin ortaya konulmasıyla, partilerin söylem ve icraatlarının siyasi mücadelenin doğasında var olduğu, dolayısıyla bir partinin tüm icraatlarının alkışlanması veya yok sayılmasının doğru olmadığı, ortaya çıkan çelişki ve olumsuzlukların siyasi etik açısından olmasa da propaganda teknik ve yöntemleri bakımından mazur görülmesi gerektiği anlatılmak istenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın konusu “Türk Basınında 1950–1957 Dönemi Seçim Propagandaları” olduğu için öncelikli olarak döneme tanıklık eden gazeteler incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın propaganda için uzun bir süreç olması nedeniyle burada özellikle seçim dönemine rastlayan siyasi propagandalar ele alınmıştır. Bunun için öncelikle Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Atatürk Kitaplığı’ndan konuyla ilgili gazete ve dergiler tasnif edilmiştir. Tasnif edilen gazete ve dergilerin tek tek resimleri çekilerek kullanıma hazır hale getirilmiştir. Özellikle gazetelerdeki alıntuların birbirine benzerliği nedeniyle birçok

gazete tasnif edilmesine rağmen çalışmada kullanılmamıştır. Siyasilerin söylemlerinin en geniş biçimde yer aldığı ya da farklılık taşıdığı görülen gazetelere öncelik verilmiştir. Çalışmada görselliği arttırmak maksadıyla liderlerin önemli görülen konuşmaları alıntılanmıştır. Alıntılardaki orijinalliği korumak adına imla alıntı yapılan metinlerin kurallarına uymayan kısımlarına dokunulmamış kaynaklarda olduğu gibi nakledilmiştir. Konuyla ilgili açıklama ya da eklentiler ise köşeli parantez içinde verilmiştir.

Tasnif aşamasında gazetelerin taraflı tutumu nedeniyle kendi siyasi çizgisine muhalif görüşlere pek fazla yer vermediği görülmüştür. Gazetelerin taraflı olması ve muhaliflere ait genelde kötü yönleri göstermesi propaganda açısından anlaşılır bir durum iken çalışmada siyasi partilerin propaganda yöntemlerini karşılaştırmakta oldukça güçlük çıkarmıştır. Öte yandan bazı gazetelerin ise taraf olduğu parti liderlerinin bile sözlerine geniş yer vermediği, bunları özet yorumlarla geçiştirdiği görülmüştür. Bu gazetelerin, siyasi propagandalara genişçe yer vermeyerek özet halinde yer vermesi bu tür gazetelerin kaynak olarak daha az kullanılmasına veya bazı konularla ilgili siyasetçilerin görüşlerine daha az yer verilmesine neden olmuştur. Bu nedenle çalışmadaki mahzurların giderilmesi için farklı görüşe sahip gazete ve dergilerin yanı sıra özellikle dönemin propaganda mevzularını konu edinen kaynaklara ihtiyaç duyulmuştur. Öte yandan siyasilerin söylem ve icraatlarının kronolojik olarak verilmesi ve dönemin siyasi gelişmelerinin belirlenmesinde gazete ve dergiler yetersiz kalmaktadır. Bu durum söylem ve icraatların dayanaklarını ve tutarlılıklarını da ortaya koymayı imkânsızlaştırır. Dolayısıyla dönemin siyasi gelişmeleri, özellikle kitap, makale ve basılmamış tezlerin yanı sıra Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'nden edinilen belge ve bilgilerle ele alınmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: 14 MAYIS 1950 GENEL SEÇİM PROPAGANDALARI

1.1. “Kamuoyu” ve “Propaganda” Kavramlarının Tarihsel Gelişimi ve Seçim Kampanyalarına Etkisi

“Kamuoyu” sözcüğü, kökeni antik çağlara kadar inen bir kavramdır. Antik Yunan’da ve Roma’da “kamu” sözcüğü, sadece özgür bir sınıfı tanımladığından günümüzdeki manasından uzaktır. Yalnızca belirli haklar tanınmış “üstün” sayılan belirli bir grup için kullanılan kavrama “aşağı” sınıfta yer alan bireyler girmezdi. Ortaçağda bu anlayışın “soylular” ile eşanlımlı kullanılmaya başladığı söylenebilir. Ancak 16. yüzyıldan itibaren bu kavram biraz daha genişleyerek hükümdar ve ona hizmet edenler ve devlet daireleri için kullanılmıştır. Diğer bir deyişle “saray” ile eş anlamlıydı. Burjuvazinin güçlenmesiyle birlikte kamu kavramı tüm devleti kapsar hale gelmiştir. Gerçek manada kamunun kullanımı ise 17. yüzyıldan itibaren kamuoyunun oluşumunda en etkili araçlardan biri olan basının ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Hem hükümdarlar hem burjuva bu yeni aracı kendi amaçları için kullanmaya başlamıştır. Bu iki grubun dışında gazetelerin haber vermeyi hedeflediği bir kitlenin oluşması kamuoyunun “devlet” yerine kullanımını değiştirerek bu günkü manada kullanılmasını sağlamaya başlamıştır. Özellikle İngiltere gibi ülkelerdeki tiyatro, özel salonlar ve bilhassa kahvehaneler sayesinde soylular, aydınlar ve burjuvalar arasında fikir alışverişi artmış ve kamu algısı Antik Yunan’daki algının tam tersi bir şekilde bürünmüştür. Bunun sonucunda ise 18. yüzyılda İngiltere’de siyasal gazetelerin tirajları hayli yükselmiş ve kamuoyu oluşumunda müthiş etkili olmuştur. Soylular ve burjuvaların birleşerek kralın karşısına çıkmaları yeni bir kamu gücünün (public power) oluşmasını sağlarken Fransa’da ise burjuvalar kral ve soylulara karşı gelmiştir. Bunun sonucunda gerçekleşen Fransız Devrimi İngiltere’dekinden çok daha etkili bir kamuoyunun oluşmasını sağlamış ve kısa zamanda tüm Avrupa’yı etkilemeyi başarmıştır. Bunun sonucunda özellikle 19. ve 20.yüzyıldaki değişikliklerle birlikte “kamu” sözcüğü bu günkü manada olduğu gibi “halk” yerine kullanılmaya başlanmıştır (Bektaş, 2007a: 42-44).

Kamuoyu kavramındaki bu algı değişimi kamuoyuna verilen değeri de arttırmıştır. Bu gelişim ve değişim daha önce pek değer verilmeyen halkın, en büyük karar ve yargı organı olduğunun anlaşılmasını sağladı. Sonuç olarak kamuoyunun yani halkın gücünün artması, onun fikirlerine değer verilmesine ve hükümetler tarafından daha bir ciddiye

alınmalarını sağladı (Bektaş, 2007a: 22). Kamuoyunun önemsenmeye başlanması, bu gelişmelere paralel olarak propaganda kavramının da önemsenmesini sağlamıştır. Liderler, eskiden zorla yaptıkları isteklerini artık kamuoyunu kendi istekleri doğrultusunda yönlendirecek propaganda yöntemleriyle yapma ihtiyacı hissetmişlerdir. Zira karşılarında bilinçli ve kolay aldanmayan güçlü bir kamuoyu oluşmuştur. Nitekim propaganda, insanların başkalarını kendi isteği doğrultusunda hareket edecek seviyeye getirme amacını taşıyan bir araçtır. Özsoy, propagandayı şöyle tarif etmiştir:

“Propaganda, bireyler ve gruplar aracılığıyla diğer grupların kanılarını, görüşlerini ve davranışlarını, iletişim araçlarını kullanarak propagandacıların istekleri doğrultusunda etkileme, değiştirme veya kontrol altında tutmaya yönelik bilinçli bir davranıştır.”(Özsoy, 1998: 6).

Propaganda, faaliyetleri ve ikna teknikleri zaman içinde gelişim göstermesine rağmen, özü itibarıyla insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak “propaganda” terimi, ilk defa 1622 yılında Roma Katolik Kilisesi tarafından oluşturulan Congragatio de Propaganda Fide (İtikadı Yayma Cemaati) tarafından Protestanlığı yaymak isteyenlere karşı kullanılmıştır (Bektaş, 2007a: 143-144). Propaganda 18.yüzyıla kadar hep kilise tarafından kullanılmıştır. Siyasal propaganda ise gerçek anlamda Fransız Devrimi’nden sonra başlamıştır. İlk propaganda söylevleri, propaganda görevlileri ve devrim komiteleri tarafından, devrim kulüpleri ve devrim meclislerinde başladı. İlk propaganda savaşına ve ilk savaş propagandasına bu görevliler teşebbüs etmiştir (Domenach, 1995:26). I. Dünya Savaşı sırasında propaganda yöntemleri ve araçları büyük bir değişim geçirmiştir. Örneğin ABD, sinemalarda “dört dakikalık insanlar” adlı programlarla yaralı askerlerin savaş hikâyelerini yayınlamak düşmanın acımasızlıklarını göz önüne sermekle kalmamış; kendi askerlerinin kahramanlıklarını da halka anlatma fırsatı bulmuştur. Konuşmacılar, savaşılan ülkeye nefret uyandırmada da pek mahir idiler. Örneğin, tamamen uydurma olan, ancak yaygın olarak söylenen, Alman askerlerinin Belçikalı çocukların ellerini kestikleri şeklindeki öyküler, Almanlara karşı nefreti ayyuka çıkarmayı başarmıştır (Bektaş, 2007a: 146). 1937 yılında Hadley Cantril başkanlığında ABD’de Propaganda Analizi Enstitüsü (Institute of Propaganda Analysis) kurulmuştur. Enstitü, Alman Nazi Partisi karşısında bir karşı propaganda amacıyla kurulmuştu. Bu enstitü kitaplar yayınlamak, broşür dağıtarak, radyo programları, toplantılar, mitingler organize ederek o dönemde güçlenen Hitler

figürünü kötülemeye çalışmıştır (Bektaş, 2007a: 148). Hitler de boş durmayarak propagandayı özellikle kendi halkı üzerinde mükemmel bir şekilde uygulamıştır. “Alman ırkının mükemmeliyeti” uğruna her şey yapmayı uygun gören Hitler, bu ırk için özürsüz bebek ve çocukları ailelerinden zorla alarak tıp deneylerinde kobay olarak kullanmış, kullandıktan sonra zehirli iğneyle öldürmekten çekinmemiştir (Akyol, Hürriyet, 22 Şubat 2012: 20). Çünkü ona göre güçsüz kimselerin ülke adına yapabileceği bir şey olmadığı gibi bu kişiler ülkeler arası mücadelede ayak bağı olarak görülmüştür. Hitler’e göre başarılı bir propaganda, cenneti, en sefil hayatın yaşandığı bir cehennem, cehennemi ise tüm güzelliklerin yaşandığı bir cennet gibi gösterebilecek güce sahip güçlü bir silahtır (Kıslalı, 1993: 180).

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ise dünya, ABD ve Rusya’nın propaganda savaşlarına sahne olmuştur. Bu savaş, yeryüzünü ve gökyüzünü de aşarak “Starwars” (yıldız savaşları) adıyla uzaya taşınmıştır. Diğer taraftan özellikle ABD, sadece askeri alanda değil sivil alanda da ordu ve CIA’nın belirlediği bilim adamları aracılığıyla “Truva Projesi”ni devreye sokmuştur. Projenin amacı, Amerika’nın üstünlüğü ve demokrasi ülkesi olduğunu tüm dünyaya yaymaktır. Bunun için Türkiye’de de uzun süre etkili olan “Amerika’nın Sesi Radyosu” özellikle az gelişmiş ülkelerde yayına başlamıştır (Simpson, 2000: 41-45).

Domenach’a göre propagandayı çağdaş anlamda ilk kullanan Lenin ve Troçki olmuştur. Lenin’in en büyük başarılarından biri “parola sözler”i başarıyla kullanmasıdır. O, Rus ordusundaki milyonlarca köylü- askerin iki temel isteğini sadece iki sözcükte birleştirir: “Toprak ve Barış”. Parolalar ve geçmişte örneği bulunmayan bir şekilde hükümetleri aşarak radyo ile acı çeken kitlelere seslenen Lenin, proletarya, köylüler ve askerlerin katılımıyla, politik kulüpleri yaygınlaştırarak, fabrika gazete ve dergileri çıkararak Çar yönetimini bitirmek için kaygı ve bölünme tohumları saçmayı başarmıştır (Domenach, 1995: 33-37).

Demokratik devletlerde içe dönük siyasi propaganda ise bu günkü isimle kullanılmasa da İngiltere gibi demokrasiyle çok önceden tanışmış ülkelerde çok eski tarihlerden itibaren kullanılmıştır. Örneğin 20.yüzyıldan itibaren yaygınlaşan propaganda şirketlerinin kurulmasındaki temel amaç özellikle İngiltere’de Avam Kamarası azalıklarının 2000 İngiliz Lirası’ndan başlayan fiyatlarla açık arttırma usulü

satılmasından kaynaklanmıştır. Amaç kötü propagandanın önüne geçerek sınırlı özgürlüğe sahip seçmenin oyunu korumaktır (Turhan, Vatan, 9 Mayıs 1950; bir propaganda şirketinin I. Dünya Savaşı öncesi batmak üzere olan dünyaca ünlü John D.Rockefeller’i kara geçirmesine yönelik bilgi için ayrıca bkz. ASİM, Eylül 1950: 232-233).

Kamuoyunun önemsenmeye başlanması onu yönlendirmek için kullanılan propaganda yöntemlerinin ve liderlerin eski alışkanlıklarının değişmesine neden olmuştur. Bu algı değişiminin en büyük nedeni ise aydınların kamuoyuyla ilgili fikirleri olmuştur. Aydınların, liderlerin ancak kamuoyunun gönlünü kazanarak güçlü olabileceklerini söylemeleri, yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Platon’un bireysel menfaatlerin devlet karşısında kayıtsız şartsız teslim edilerek devletin her alanda müdahaleci tutumunun onaylanması görüşü (Bkz. Platon, 2002) bu dönemde oldukça değişmiştir. Örneğin Locke, “İktidarın amacı kamu yararadır. Devlet, kamu yararını gözetmez ve doğal hakları çiğnerse halk, iktidara verdiği desteği geri alır ayaklanır” diyerek kamunun gücüne ve iktidarın sorumluluklarına dikkat çekmiştir (Bektaş, 2007a: 18). Rousseau ise halkın kendini yönetecek olanları toplumsal bir sözleşmeyle belirlediğini, dolayısıyla iktidarın gücünün halkın verdiği bu yetkiden ileri geldiğini ifade etmiştir (Rousseau, 1974).

Fransız İhtilali’yle birlikte kamuoyuna verilen değer gittikçe artmış ve liderler kamuoyuna yönelik propagandalarına ağırlık vermiştir. Çünkü özgür bir kamuoyu, sayısız insanın görüş ve kanaatinden oluşması sebebiyle yönlendirilmesi oldukça zordur. Bu nedenle liderler, kamuoyunun isteklerini dikkate almak zorundadır. Nitekim Bentham, kamuoyunu demokrasilerde “resmi olmayan, maaş almayan rüşvetle baştan çıkartılması imkânsız olan büyük bir mahkeme” olduğunu ve kamuoyunun siyasal sisteme büyük destek verdiğini ifade etmiştir (Bektaş, 2007a: 23). Liderlerin kamuoyunu etkilemesindeki bu zorluk, onların propaganda söylem ve yöntemlerini daha anlamlı kılmaktadır. Siyasi liderler kamuoyunun özelliklerini tam manasıyla bilmediği takdirde kamuoyunu istedikleri gibi yönlendiremezler. Yanlış yerde yanlış propaganda konusu seçilmesiyle işler daha da zorlaşabilir. Kamuoyunun oluşumunda ise seçmenin ideolojisi, kültür seviyesi, korku, kaygı ve beklentileri, dini inancı, cinsiyeti, meslek grubu, tuttuğu veya yakın olduğu siyasi görüşü hatta yaşı gibi birçok

etken vardır (Oy vermeyi etkileyen faktörlerle ilgili anketler için bkz. Kaya, K., 2004: 40). Bu nedenle kamuoyu kişiden kişiye değişebilir. Diğer bir deyişle bir kimsenin ilgi alanına girmeyen bir konu başka birisi için oldukça mühim olabilir. Örneğin 1947 yılında Fransız Kamuoyu Enstitüsü'nün fiyat artışıyla ilgili hayat pahalılığını konu alan bir ankette köylü ve çiftçiler, sanayi ürünlerinin pahalılığa sebep olduğunu söylerken şehirli, pahalılığın sebebi olarak tarım ürünlerindeki fiyat artışını göstermiştir (Domenach, 1995: 108).

“Umumiyetle iktidarı ele geçirme vasıtası” (Tunaya, Vatan, 6 Mayıs 1950) olan siyasi partilerin amaçlarını, “partisinin düşünce ve görüşlerini duyurmak, seçimi kazanmasa bile iyi bir oranda oy toplayarak gücünü kanıtlamak ya da öteki adaylarla pazarlık yapabilecek duruma gelmek, çoğunluğun oylarını toplayarak seçilmek” (Topuz, 1991: 179-180) olarak sıralamak mümkündür. Bu nedenle partiler, yoğun bir seçim kampanyası hazırlayarak kamuoyu üzerinde büyük bir baskı yaratmak ve oy kazanmak isterler (Tunaya, Cumhuriyet, 7 Nisan 1954) Kamuoyu ise elindeki tek silah olan “oy” aracılığıyla iktidarı kendi isteği doğrultusunda hareket etmeye en azından aykırı hareket etmemeye zorlar (Bektaş, 2007a: 23). Nitekim partilerin, tabanın görüşlerine çok aykırı fikirleri beyan edememesi buna örnek verilebilir. Örneğin 1957 seçimleri öncesinde “irticacı” olmakla suçlanan CMP ile CHP'nin, birleşme çabalarına partiye yakın yazar ve gazeteciler sert tepki göstermiş ve birleşme çabaları biraz da bu nedenle akim kalmıştır.

1.2. Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihçesi

1.2.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti’ndeki ilk seçimler, 19. yüzyılda yapılmıştır. Avrupa’da birçok ülkede başlayan özgürlük, eşitlik gibi fikir akımlarının etkisini göstermesi, tüm imparatorluklarda olduğu gibi Osmanlı’da da merkezi otoriteyi sarsmış ve padişahın mutlak otoritesine karşı siyasal düşünceler, önce bir fikir olarak daha sonra ise aktif bir siyaset olarak gün yüzüne çıkmıştır. Avrupa’ya giden öğrencilerin başlattığı bu yeni akım, Osmanlı’da padişah otoritesine siyasal anlamda -doğrudan olmasa bile- ilk karşı çıkma olmuş ve ülke büyük badireler atlatmıştır. Avrupa’nın da bu süreçte aykırı görüşler ileri sunan fikir adamlarını desteklemesi ve onlara sahip çıkması merkezi otoriteyi sarsmıştır. Yani padişah ve hanedanlık, ülkenin yegâne hâkimiyken

yetkilerinin bir kısmını, istemeyerek de olsa, başkalarıyla paylaşmak durumunda kalmıştır. Esasında Osmanlı devlet geleneğine bakıldığında Divan-ı Hümayun gibi yüce mahkeme veya meclis görevi gören bir kurumun olduğu, burada Osmanlı bürokrasisini temsil eden elitlerin (vezir, paşa gibi soylu aileler) ve şeyhülislam faktörünün padişah otoritesini paylaştığı, bu nedenle padişahın sınırsız ve mutlak yetkiye sahip olmadığı söylenebilir (Karpaz, 2010: 116-117).

1839 tarihli Tanzimat Fermanıyla birlikte fermanın hedeflediği adil vergilendirmeyi sağlamak amacıyla taşrada “muhasıl meclisi”, “memleket meclisi” veya “müzakere meclisi” adlarını taşıyan yerel meclisler kurulmuştur. Bu meclislerin üyelerini belirlemek için yapılan seçimler, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki ilk yerel meclis seçimleri olmuştur. 1840’ta yapılan bu seçimlerle Osmanlı halkı ilk defa seçimle tanışmıştır. Muhasıllık meclislerinin görevi sancaklardan alınacak vergilerin miktarını belirlemek ve toplanmasını sağlamaktı. Bu meclise muhasılın mahiyetindeki memurlardan başka, sancak hakimi ve müftüsü, zabiti ve ruhani liderleri ile sancak ileri gelenlerinden seçilecek 6 kişi katılacaktı (Eraslan ve Olgun, 2006: 25-26. Ayrıca bkz. Olgun: 2008b). Bundan başka 1864 yılında Tuna vilayetinde, 1871 yılında ise tüm Osmanlı ülkesinde kurulan “Vilayet İdare Meclisleri”nin dört üyesi seçimle belirlenmiştir (Karpaz, 2010: 45).

23 Aralık 1876’da ilan edilen ve Türk siyasal hayatının ilk anayasası olan “Kanuni Esasisi” ile anayasal nitelikteki ilk seçme hakkı kabul edilmiştir. 1831 Belçika ve 1859 Prusya ve bilinen başlıca anayasaların incelenerek hazırlandığı Kanunu-ı Esasi, hiç bir anayasada olmayan özellikleri nedeniyle Türkiye’ye özgü bir anayasaydı. Ancak bu anayasada, egemenlik padişaha aitti. Anayasada, yürütme kuvvetinin başı olma yetkisi verilen (madde 27) padişahın, “zat-ı hazret-i Padişahinin nefsi-i hümayunu mukaddes ve gayr-i mes’uldur” denilerek (madde 5) egemenlik hakkı genişletilmiş ve yaptığı işlerden dolayı “sorumlu olmama” hakkı da tanınmış oluyordu. Hükümetin göreve başlarken güvenoyu alması veya düşürülmesi gibi bir durumun olmaması ve hükümetin meclise karşı değil padişaha karşı sorumlu olması milli egemenliğe ters düşen en belirgin maddelerdi. Diğer yandan padişah, hükümet ve Heyet-i Mebusan arasında çıkan anlaşmazlıkları sona erdirmek için meclisi feshetme yetkisini haiz olacaktı (madde 35) (Olgun, 2008b: 15-18). 1876 Anayasası, yukarıda belirtilen nedenlerle milli egemenlik

prensibiyle ters düşmesine rağmen Ortaylı'ya göre bu kanunla kurulan İlk Osmanlı Meclisi'nin Türk, Arap, Arnavut, Rum, Ermeni, Slav ve Yahudi gibi çeşitli kavimlerden müteşekkil (Meclisteki bu grupların sayıları ve özellikler için bkz. Eraslan ve Olgun, 2006: 86-91) olması ve azınlıklara karşı Türk temsilcilerin azınlıkta kalması dönemin tek istisnasıdır. Ortaylı, "despotik" bir yönetim olarak görülen Osmanlı'nın böyle bir anayasal sisteme geçmesi karşısında Avrupa'nın büyük bir şaşkınlık yaşadığını iddia etmiştir (Ortaylı, 2007: 46-47; Ortaylı, 2008: 251-253).

1876 Anayasası, çift meclisli bir yapı getirmiştir. Buna göre Heyet-i Mebusan üyeleri Osmanlı vatandaşı 50 bin erkek nüfusa bir mebus düşecek şekilde halk tarafından gizli oyla seçilirken, Heyet-i Ayan üyeleri Mebusan üyesinin 1/3'ünü geçmemek şartıyla doğrudan padişah tarafından atanırdı (Olgun, 2008b: 19).

Osmanlı tarihindeki ilk genel seçimler, 1877 yılında iki ayrı seçimle I.Meşrutiyet'in Meclis-i Mebusan'ını oluşturmak için yapılmıştır. II.Meşrutiyet'in ilan edildiği tarihlerde de seçim süreci yeniden başlamıştı. Osmanlı tarihindeki üçüncü milletvekili seçimleri olacak olan bu seçimler, İntihab-ı Mebusan Kanunu'na göre yapılmıştır. İntihab-ı Mebusan Kanunu'na göre seçimler, seçim çevresi olarak belirlenen her sancaktan 50.000 erkek nüfus için bir milletvekili esasına dayanılarak yapılyordu. Ancak sancaklardaki nüfusun belirlenenden az veya çok olması durumunda bu oran değişebilecekti. İki dereceli olan bu seçimlerde, her 500 birinci seçmen, bir ikinci seçmen seçiyordu. Birinci ve ikinci seçmen olmak için 25 yaşını doldurmuş (sadece erkek nüfus) olmak, Osmanlı vatandaşı olmak, Türkçe bilmek, az veya çok devlete vergi vermek, iyi ahlak sahibi olmak, seçim yapıldığı sırada kimsenin hizmetinde bulunmamak, yabancı imtiyazına sahip olmamak gibi bir takım şartlar getirilmişti (Olgun, 2008b: 55-58).

Türk demokrasi tarihinin ilk çok partili seçimleri olan 1908 seçimleri İttihat ve Terakki Partisi ve Ahrar Fırkası arasında geçmiştir. Olgun'a göre bu dönemde her iki parti de henüz "cemiyet" kisvesinden çıkamamış ve yeterince teşkilatlanamamış oldukları için bu seçim, tam anlamıyla çok partili bir seçim sayılmaz (Olgun, 2008: 62) Ancak ilk seçim kampanyalarının hazırlanması ve seçim propagandalarının yapılması göz önüne alındığında Türk demokrasisi açısından bu seçimlerin önemi büyüktür. Seçimlerde her iki partinin de seçmene, seçmen olabilmek için yaş şartınının 21'e düşürülmesi, vergi

verme şartının kaldırılması gibi vaatlerde bulunduğu görülmektedir. Bu seçimlerde Türk seçmenin yeterli kadar siyasi bilince sahip olmadığı görülmektedir. Buna karşılık Rum seçmenler hem seçim hileleri hem de seçim propagandalarında oldukça mahirdir. Rumların Fener Rum Patrikliği ile Yunanistan'dan destek alma çabaları ve Beyoğlu'nda 20 bin kişiyle yaptıkları miting dikkat çekmektedir. Ayrıca Yunan gazetelerinin seçimlerde "nüfus tezkeresi" aranmamasını istemesi dikkate değer bir propaganda hamlesidir. Gazetenin İstanbul'da 6,5 milyon Rum nüfusu olduğunu iddia etmesi gerçek (oysa 1907 sayımlarına göre gerçek Rum nüfusu 2.852.812'dir) niyetini ortaya koymaktadır. Yunan basınının güçlü bir kamuoyu oluşturmayı amaçladığı görülür. Amaç hükümete baskı yaparak Osmanlı vatandaşı olmayan Rumların oy kullanmasını sağlamaktır (Eraslan ve Olgun, 2006: 75-76; Olgun, 2008b: 9-10).

Türk siyasal hayatının ilk çok partili seçimleri olan 1908 seçimleri, "dayaklı ve sopalı seçim" olarak ünlenen 1912 seçimleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin rakipsiz olarak girdiği 1914 seçimleri ve Osmanlı Devleti'nin son genel seçimleri olan 1919 seçimleri İntihab-ı Mebusan Kanunu hükümlerine göre yapılmıştır. Ancak seçimler, meşruti rejime bir an önce geçme isteği ve şartların zorlamasıyla, yeni seçim kanununun hazırlanması beklenmeden, Anayasa'nın ilanından önce 28 Ekim 1876'da çıkartılmış olan "Talimat-ı Muvakkate" adlı geçici bir yönetmeliğe göre yapılmıştır. "Talimat-ı Muvakkate"ye göre mebusları seçme hakkı otomatikman ikinci seçmen sayılan, illerdeki ve kasabalardaki idare meclisleri üyelerine verilmiştir. İstanbul ve çevresi için ise ayrı bir seçim yapılacaktı (Atayakul, 2007: 18-20).

1912 seçimlerinin konumuz açısından en dikkat çekici yönü seçimlerde partilerin kullandığı propaganda taktikleridir. İttihat ve Terakki Partisi ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası arasında geçen siyasi mücadele Türk demokrasi tarihinde modern propaganda yöntemlerinin ilk örneklerini teşkil eder. Bu seçimlerde İttihacıların, İtilafçıları eleştirmek için kullandıkları temel propaganda argümanı "ittihad"ın "itilaf"tan daha iyi olduğu şeklinde bir sloganla onların İslami unsurları sırf diğer milletlere yaranmak için ayaklar altına alacağı şeklindeydi. İttihat ve Terakki partisi neşrettiği bir propaganda kitapçığında "namuslu ve akıllı bir vatan evladı, hükümet işlerine karışmaz, kanuna itaat eder, onun hükümet üzerindeki kuvveti işte bu rey pusulasını atmaktır" diyerek seçmene ne yapması gerektiğini söylemekle kalmamış "vatanını seven namuslu bir Osmanlı, elbet

İttihat ve Terakki'nin tuttuğu yolu beğenir,değil mi?" diyerek adres de göstermiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise "mukaddes toğrağımızı düşmandan muhafaza edecek ve muhterem Osmanlı milletini refah ve sate götürecektir, yalnız Hürriyet ve İtilaf Fırkası [dır]" diyerek hükümetin yanlış politikalarını "millet dağlar kadar borçlar altında ezim ezim eziliyor, Avrupa sarraflarına karşı adeta esir oluyor" sözleriyle eleştirmiştir (Birinci, 1990: 122-131).

1.2.2. Cumhuriyet Dönemi (1923–1946)

Türkiye'nin Yunan ordusu karşısındaki askeri başarıları Avrupalıları harekete geçirmiş ve yapılacak olan Lozan Konferansı'na İstanbul Hükümeti davet edilmişti. Bunun üzerine Atatürk 1 Kasım 1922'de Saltanatı resmen kaldırarak tek muhatabın Ankara Hükümeti olduğunu ilan etmiştir.

Cumhuriyet döneminde saltanatın kaldırılması ve 1921 anayasası ile yeni bir döneme girilmiştir. Bu dönemde yapılan seçimlerde "Hakimiyet-i Milliye" ön plana çıkmış, meclis, yasama ve yürütmede cumhurbaşkanına göre daha öne çıkarılmıştır.

Bu dönemdeki seçimlerde de Osmanlı döneminde kullanılan İntihab-ı Mebusan Kanunu devam etmekle birlikte yer yer bazı değişikliklere uğramıştır. İntihab-ı Mebusan Kanunu 1946 yılına kadar yapılan tüm seçimlerde uygulanmıştır. Bu kanunun genel ve eşit oy ilkeleriyle bağdaşmayan bazı hükümleri (seçmen yaşının 18'e düşürülmesi, vergi verme şartının kaldırılması) değiştirilmiştir. Seçimlerle ilgili olumsuz şartlar her dönemde biraz daha düzeltilmiştir. Örneğin, 1924 anayasasında vergi usulü ve mülk sahibi olma şartının aranmaması, 1927 seçimleri öncesi İntihab-ı Mebusan Kanununda yapılan değişiklikle ordu mensuplarının milletvekili seçilmelerinin yasaklanması, 1930 yılında yerel seçimlere katılma hakkı verilen kadınlara, 1934'te genel seçimlere katılma ve milletvekili olma hakkı tanınması hep demokratik atılımların ürünüydü (Kadınlara seçme hakkının verilmesine dair meclisteki ilk teklifi 1909 yılında Lütfi Fikri Bey yapmıştır. Bkz. Olgun, 2008: 190). Bu dönemde seçmen yaşının 22'ye çıkarılmasına rağmen kadınlara verilen bu hak, o zamana kadar birçok Avrupa ülkesinde bile görülmemiş bir durumdu. Nihayet kadınlar, 1935 seçimlerinde ilk kez demokratik haklarını kullanarak genel seçimlerde oy kullanmış ve ilk kez kadın milletvekilleri parlamentoya girmiştir (Tuncer, 2003: 78-80).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, Halk Fırkası bir siyasi parti olmanın yanı sıra bir hükümet organı gibi hareket etmiştir. Bunun sebebi, karşısında başka siyasi bir partinin bulunmayışıdır. Nitekim 1945’li yıllara kadar “çok partili sistem”e geçiş çabalarının çeşitli sebeplerle başarısız olması CHP’nin o döneme kadar bu rolü tek başına ifa etmesine imkân sunmuştur. 1939’da bu yetkisini, bağımsızların da seçime katılmasına izin vererek sınırlayan CHP, 14 Aralık 1942 tarihli 4320 sayılı “Mebus Seçimi Kanunu” nu (İntihab-ı Mebusan Kanunu) yürürlükten kaldırarak, kendisine rakip olabilecek muhaliflere imkân tanımış oldu. Yasaya göre illerden oluşan seçim çevrelerinde her 40.000 nüfus için bir milletvekili seçilecekti. Birinci ve ikinci seçmen olabilmek için 22 yaşını, milletvekili seçilebilmek için 30 yaşını bitirmiş olmak gerekiyordu. Seçimler iki dereceli ve basit çoğunluk usulüne göre yapılacaktı. Ayrıca silahaltında bulunan erat, jandarmalar, subaylar, polisler, askeri memur ve hâkimler ile askeri okul öğrencileri birinci ve ikinci seçmen olamayacaktı. 1943 seçimleri bu yeni yasaya göre yapılmıştır. Bu seçimler öncesi CHP ilk kez seçilecek milletvekili sayısından fazla aday göstermiştir. 1943 seçimleri, CHP’nin tek parti olarak katıldığı son seçimler olmasının yanı sıra iki dereceli olarak uygulanan son seçimler olmuştur. I. Meşrutiyet’ten bu yana incelediğimiz tüm seçimler iki dereceli ve çoğunluk sistemine göre yapılmıştır. İki dereceli seçim yöntemi gerek Meşrutiyet gerekse Cumhuriyet devrinde, halkın seçimlere dolaylı bir biçimde katılmasına neden olmuştur. Ancak bu seçimlerde seçilebilecek kadar aday gösterilmesi ve bu adayların merkez tarafından belirlenmesi gibi problemler, seçimlerin demokratik bir mücadeleden çok, sonuç açısından pek etkisi olmayan bir görsel şölen havasında geçmesini sağlıyordu (Atayakul, 2007: 20-22).

Öte yandan bağımsızların büyük ve köklü bir parti karşısında mücadele etme şansı oldukça zordur. Bu sebeptendir ki CHP, kendi içinde kontrolünü sağladığı “Müstakiller Grubu” gibi sınırlı muhalefete, müsaade ediyordu. Bu durum Demokrat Parti kurulana dek böyle devam edecektir. Nitekim İsmet İnönü’nü “bizim tek eksiğimiz muhalefet edecek bir partinin olmamasıdır” (Cumhuriyet, 2 Kasım 1945) diyerek yeni bir süreç başlatmıştır. İnönü’nün bu sözü söylerken daha önceden kurulmuş olan Milli Kalkınma Partisi’ni dikkate almaması ilginçtir (Eraslan, 2007: 536). İnönü’nün bu sözünden kısa süre sonra kurulan Demokrat Parti, gerçek muhalefetin ve gerçek demokrasi mücadelesinin başlamasına öncülük etmiştir. Böylece ilk defa ciddi anlamda siyasal propaganda faaliyetleri de başlamış oluyordu.

1.3. 1950 Seçimleri Öncesi Yaşanan Önemli Gelişmeler

1923'ten 1945'e kadar Türkiye'de bütün reformlara ve siyasi hareketlere CHP önyak olmuştur. Halk Partisi, kendisini bütün milletin tek temsilcisi sayıyor ve bir hükümet organı gibi hareket ediyordu. Parti, Kemalist inkılâbın temsilcisi olarak her yerde yerel eşrafın yetkilerini devralmıştı. Karpat'a göre, "Parti, hükümet ve devlet" kavramları öylesine iç içe girmişti ki bunları bir birinden ayırmak mümkün değildi. Partinin bu durumunu gösteren en iyi şey bayramlarda kullanılan sloganlardı: "Tek parti, tek millet, tek şef!" (Karpat, 2010: 473). Parti, devlet adına toplumu denetlemek için kullanılan araçlardan biriydi. Bu nedenle Menderes, başbakan seçilir seçilmez CHP döneminde cumhurbaşkanına ait olan parti genel başkanlığına da getirilerek devlet ve parti örgütünün girift ilişkisi zayıflatılmıştır (Zürcher, 2010: 324).

II.Dünya Savaşıyla birlikte tek adam yönetimleri etkisini yitirmiş, dünya savaşın getirdiği sıkıntılarla birlikte sosyal sorunlara da eğilmek durumunda kalmıştır. Sosyo-ekonomik problemlerin giderek artması sonucu dünya ülkeleri halklarına karşı daha sorumlu bir tavır içine girmiştir. Örneğin daha önceden İtalya kanunlarından alınan ve işçi eylemlerine karşı sert tedbirler alınmasını uygun gören 3008 sayılı İş Kanunu'nun 22 Temmuz 1945'te değiştirilerek işçilere sendika kurma hakkı tanınması değişimin en bariz göstergelerindendir (Karpat, 2010: 198-200).

1950 seçimleri öncesi propagandaların nedenlerini daha iyi anlamak için propagandaya esas olan başlıca konulara değinmekte fayda vardır. Bu nedenle aşağıda DP'nin kuruluş sürecinden başlayarak 1950 seçimleri öncesinde yaşanan siyasi gelişmelere yer vermeye çalışacağız.

1.3.1. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu/Dörtlü Takrir (11 Haziran 1945)

CHP, devlet olarak sanayinin geliştirilmesine önem vermiş ve sanayiye devlet eliyle destekleyerek sanayi burjuvazisinin gelişmesini sağlamıştır. Ancak devletin bu tutumu ticaret ve tarım burjuvazisinin çıkarlarıyla çatışmıştır. Çünkü mamul malların ithalatıyla geçinen tüccar sınıfı, iç piyasada imalat sanayinin gelişmesi sonucu birçoğu dış ticaretle uğraşan taciri etkilemiştir. Bunun sonucu olarak hem tüccarlar hem de çiftçiler devletin bu yeni sınıf yaratma çabasına karşı tavır aldılar. Nitekim bu sayede dünyaya açılan tüccarların yerine, devlet teşekkülleri almış oluyordu (Kaya Özçelik, 2010: 166).

II. Dünya Savaşı çıkınca devlet eliyle yürütülen bu “ithal ikameci sanayi politikaları” kesintiye uğramıştır. İthalat ve ihracatın savaş nedeniyle durma noktasına gelmesi devletçilik politikasının zaafa uğramasına neden olmuştur (Baytal, 2007: 547). Buna karşılık savaş ekonomisinin yarattığı kaotik ortamdan yararlanan spekülâtörler kazançlarını hızla arttırmıştır. Savaştan en karlı çıkan sınıf tüccarlar ve tarım burjuvazisi olmuştur. Savaşın bütün yükünü ise halk çekiyordu. Artan vergiler, angaryalar ve karaborsa bu kesimi oldukça zora sokmuş ve bu sınıfın hükümete bakışında büyük bir değişiklik yaratmıştır. Temel tüketim mallarında yaşanan kıtlık ve artan enflasyon, geniş halk kesimlerini sefaletle sürüklerken, tarım ve ticaret burjuvazisi ise bu süreçten ciddi oranda rant elde etmiştir. İktidar partisi, zenginleşen bu yeni sınıfa karşı bir tavır içine girmişti. Zira savaş döneminde CHP hükümeti, sık sık ticaret ve tarım burjuvazisinin spekülâtif kazançlarını eleştirmiş ve sorumsuzluklarından yakınmıştır. Örneğin İnönü bir konuşmasında tüccar sınıfının gittikçe zenginleşmesini şu sözlerle eleştirmiştir:

“...Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belası... Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metası yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar...Büyük bir milletin hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar...Ticaretin ve iktisadi faaliyetin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiçbir zümreye tanımıyoruz.” (Eraslan, 2007: 532; Kaya Özçelik, 2010: 167)

Hükümet özellikle tarım ve ticaret burjuvazisinin astronomik ve “haksız” kazançlarını vergilendirmeye tabi tutmak istedi. Bunun için önce Milli Korunma Kanunu, ardından Toprak Mahsulleri Ofisi ve Varlık vergisi gibi uygulamaları devreye sokmuştur. CHP’nin uyguladığı tarım politikaları ve savaş yıllarının iki kurumu TMO ve Orman İşletmeleri köylüyü DP’ye yakınlaştırmıştı. CHP’nin köylünün malını ucuza almasına karşın DP’nin pahalıya alması köylünün partiye olan ilgisini daha da arttırmıştır (Baytal, 2007: 548). Özellikle Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) köylü ile devletin arasını açan en önemli faktörlerdendi. Bu kurum, köylüyü desteklemek için kullanılmasına rağmen kıtlığın getirmiş olduğu sıkıntılarla beraber tam bir baskı aracı haline gelmiştir. Milli Korunma Kanunu ile kıtlığı ve karaborsayı önlemek için köylünün ürünleri alabildiğine ucuza alındı. Ancak vergilerde ise indirim yapılmadı, Köylü, kanun gereği

tohumluk ve geçim ihtiyaçları dışında kalan kısmı önceden belirlenen fiyatla TMO'ya vermekle mükellefti. Bu sebeple bazen eşyalarını dahi satmak durumunda kalıyordu. “Köylü bu kanun ve kurumlar nedeniyle CHP'ye hınç duyar hale gelmiştir” (Karpata, 2010: 193-194). Hükümetin krizin hafifletilmesi için yaptığı bu hamleler, iktidarın meşruiyetine ciddi anlamda zarar verdi. Hükümet, gittikçe sertleşen bir politika izlediğinden iktidar içinde de bir muhalefet başladı. İktidar içinde muhalefet Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile doruğa ulaştı. Büyük çiftlik sahiplerinin topraklarını müsadere etme hakkını hükümete veren bu kanun, bu sınıfın iktisadi gücüne dayanan siyasal gücünün de kırılmasını amaçlıyordu. Öte yandan savaşın getirdiği yükler altında ezilen ve ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan köylülerin desteğini almayı amaçlıyordu. Bu kanunun, tarım ve ticaret burjuvazisinin kendilerini temsil edebilecek bir siyasal örgütlenme arayışına girdiğini söyleyebiliriz (Kaya Özçelik, 2010: 169).

II.Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru karaborsanın ve devalüasyonun tavan yapması hükümeti köylüyü rahatlatacak bir takım düzenlemeler yapmaya yöneltti. Hükümet, büyük toprak sahibi ağaların elinde bulunan yarı feodal sistemle üretimin olmayacağını, bunun için toprakla uğraşan her köylüye kendini idare edebilecek kadar toprak verilmesini ve verilecek bu toprakların bir daha bölünmemesi gerektiğini savunuyordu. Bu nedenle 11 Haziran 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kabul edildi. 4753 sayılı bu kanun, topraksız veya toprağı yetersiz köylüler ile çiftçilik yapmak isteyenlere geçimlerini temin edecek kadar toprak dağıtmak ve dağıtılan toprağın işlenmesini sağlamak için gerekli donanımın sağlanmasını kapsıyordu. Dağıtılacak araziler hazine, vakıf ve belediye arazisi olup kanuna göre 5.000 dönümün üzerindeki yerler istimlak edilerek dağıtılması öngörülmüştür. Bunlar ihtiyacı karşılamazsa 2.000 dönümlük (orta büyüklükteki) çiftlikler de istimlak edilecekti. Bu kanunun tartışma yaratan en önemli maddesi ise 17. madde idi. Buna göre nüfus yoğunluğu fazla olan yerlerde hazine, vakıf ve belediye toprakları ihtiyacı karşılamaya yetmezse bu ihtiyaç, yarıcılar, kiracılar ve ırgatlar tarafından işlenmekte olan 2.000 dönümlük veya daha az şahıs mülklerinden karşılanması esasını içeriyordu. Yani şahıs malları da gerekli görüldüğünde istimlak edilebilecekti. Bu durumda asıl mal sahibi kendisine ancak 50 dönümlük bir arazi ayırabilecekti. Toprakların bedeli ise net olmayan uzun vadeli bir ödeme planı ile mülk sahiplerine ödenecekti (Karpata, 2010: 398).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu sırasında tartışmalar parti içi muhalefete dönüşmüş basın da eleştirilere katılmıştır. 7 Haziran 1945'te Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan anayasanın milli egemenlik ilkesine işlerlik kazandırılmasını, parti işleyişinin demokratik ilkelere uygun yürütülmesini isteyen “Dörtlü Takrir” adında bir öneri sundular. Bu sırada yeni parti kurulma fikirleri tartışılırken 7 Temmuz'da sanayici Nuri Demirağ “Milli Kalkınma Partisi’ni kurmak için İçişleri Bakanlığı’na müracaat etti (Eraslan, 2007: 533–534). Bayar ve Menderes’in Tan ve Vatan gibi muhalif gazetelerde beyanatlar vermeleri partiden ihraçlarını ve vekilliklerinin düşürülmesine neden oldu.

Menderes, bu önerinin raportörü olmasına rağmen -kendisi de büyük toprak sahibi olduğundan- tarım reformu adı altında yürütülen faaliyetlerin uzun yıllar kişisel üretime mahkûm edilmiş çabalar olduğunu söylemiştir. Menderes’e göre toprağı bölerek küçültmek yerine küçük işletmeleri birleştirerek, büyük kolektif işletmelere geçmek gerekti (Turan,Ş., 1999 IV/I: 172). Bu tasarı, parti içinden ve dışından birçok toprak sahibini rahatsız etse de kanun kabul edilmiştir. Ancak seçimlerin yaklaşması ve tepkilerin beklenenden daha çok olması sebebiyle İnönü, Tarım Bakanı’nı görevden alarak tasarıya karşı olan Cavit Oral’ı getirmiştir. Böylece kanun, bir nevi askıya alınmış oldu (Turan,Ş., 1999 IV/I: 168-174).

1.3.2. Demokrat Partinin Kuruluşu (7 Ocak 1946)

7 Haziran 1945'te Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan “Dörtlü Takrir” adıyla bilinen bir teklif sunmuşlardır. Takrirden savaşın bittiğini bu sebeple ülkenin demokrasiye hazır olduğunu belirterek anayasada belirtilen kişi hak ve hürriyetleriyle ilgili tüm sınırlamaların kaldırılmasını istiyorlardı. Çünkü bu dönemde İstanbul’da hala sıkıyönetim devam ediyor, basın üzerindeki baskılar ise bitmek bilmiyordu. Örneğin Vatan ve Tan gazeteleri muhalif yayınlar yaptıkları için liberalist ve komünist olmakla suçlanmış büroları basılmıştır. Karpat’a göre, hükümet, özellikle “sol görüşlü” gazete ve matbaaların basılmasına “göz yummuştur” (Karpat, 2010: 239). Menderes ve Köprülü’nün Vatan’da çıkan beyanatları partiden ihraç edilmelerine sebep olmuştu. Koraltan kararı eleştirince o da partiden uzaklaştırıldı. Bunun üzerine Bayar da istifa etti.

Muhaliflerin üzerinde önemle durduğu konular “basın hürriyeti, Cemiyetler Kanunu, Ceza Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu (PVSK), jandarma baskısı, Üniversite özerkliği, tek dereceli seçim, cumhurreisinin parti başkanlığından ayrılması gibi bir dizi konuları kapsıyordu (Karpaz, 2010: 235-236). Muhalefet kazanının kaynaması nedeniyle İnönü, 1 Kasım 1945’te TBMM açılışında, ülkenin emniyet ve serbestlik içinde demokrasiye doğru yol aldığını belirtmiş ve tek eksiklerinin bir muhalefet partisi olduğunu ifadeyle muhalefetin başka bir parti altında muhalefetine yeşil ışık yakmıştır (Karpaz, 2010: 231-235). İktidarın bu çağrısı muhalifleri harekete geçirdi ve 7 Ocak 1946 tarihinde ABD’de 1825 yılında kurulan liberal görüşlü Demokrat Parti”den esinlenerek “Demokrat Parti” (DP) adında yeni bir muhalefet partisi kurulmuş oldu (Turan,Ş., 1999/IV-I: 220). 1949 tarihli parti programının umumi esaslar başlıklı maddesinde partinin niçin kurulduğu şöyle açıklanmıştır: “Siyasi hayatımızın birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyeti’nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadıyla kurulmuştur.” Parti programının 19. maddesi ise mevcut hükümetin merkezîyetçi-devletçi tutumuna karşı kamuoyunu önplana alan bir tavır sergilenmiştir. Bu tutum programda şöyle ifade edilmiştir:

“İç işlerimizde, hükümeti ve teşkilatı, halkın dışında ve üstünde bir varlık değil, sadece halk tarafından amme vazife ve hizmetlerini görmek üzere kurulmuş bir idare cihazı olarak saymak, esaslı bir prensibimizdir.” (Kaya Özçelik, 2010: 171).

“Demokrasi süsü” olarak görülen bu “tecrübesiz bebekler”in iktidar olabileceğine ihtimal vermeyen hükümetle Demokrat Parti arasındaki ilişkiler başlangıçta oldukça iyiydi (Karpaz, 2010:240). Nitekim yeni parti, laiklik ilkesi dâhil olmak üzere Atatürk ilkelerinin tümünü aynen kabul etmişti. Zaten kuruluş aşamasında Bayar’la İnönü’nün görüşmesi, her iki partinin de bu ilkeler üzerinde anlaştığına dair yorumlara neden olmuştur (Eraslan, 2007: 536). Böyle bir gizli anlaşmanın olup olmadığı bilinmese de yeni partinin iktidar partisinin hassasiyetlerine uygun hareket edeceği kesindir. Nitekim DP kurulduğu gün basın toplantısında CHP ile DP arasındaki farkı soran gazetecilere Menderes, DP için "Belki iki parmak daha sol'dur" yanıtını vermiştir (Yıldız, 1997: 482).

Gerek iç gerekse uluslar arası dengeleri gözetmek durumunda kalan iktidar, zamanla sertlik yanlısı politikadan taviz vererek nihayet 12 Temmuz Beyannamesi ile muhalefete uzlaşma yoluna gidecektir.

Karpat'a göre CHP'nin halkı aşağı gören, seçkinci bakış" açısına karşı DP, halkı önplana koyan bir propaganda benimsemiştir. Ona göre gerçek "demokrasi" tanımını ilk defa, muhalefet yıllarında gerçek demokrasinin Türkiye'de kurulması uğrunda samimiyetle çalışan Demokrat Parti yapmıştır. Yazar, Halk Partisi'nin, "milletin" devlet sayesinde var olduğunu ve devlete metafizik bir karakter yüklediğini belirtmiştir. Bu anlayışta devlete mutlak bir üstünlük tanınıyor; fert, mutlak olarak devlete tabi kılınyordu. Bu yüzden inkılâpların devlet tarafından millete zorla kabul ettirilmesinde bir gariplik görülmemiştir. Oysa yeni parti bu düşüncelere karşı yeni bir felsefe geliştirmiştir. Ona göre Demokrat Parti, Halk Partisi'nin aşırılıklarına ve oligarşik felsefesine karşı bir tepki olarak meydana çıkmıştır. Bu yönüyle insana daha yakındır. Devlet, birey ve toplumun menfaati için oluşturulmuş bir kurumdur. Birey devletten önce geliyordu. Bireyin ihtiyaçları, kanaatleri ve hakları devlet yetkileriyle kısıtlanamazdı. Bu sebeple DP, ilk yıllarda kuvvetini üniversite profesörlerinden basit köylülere kadar bütün toplumsal grupları barındıran halk kitlelerinden almıştır. Partiye gösterilen bu sempatinin nedeni geniş halk kitlelerinin Halk Partisi'ne muhalif olmaları kadar DP'nin bütün toplumsal grupları memnun edecek yeni bir siyasi örgütlenme yaratacağı ümididir. Yazar bu iddialarına birçok yerde merkez teşkilatının haberi olmadan Demokrat Parti şubesinin açılması ve bunların sonradan merkeze bildirilmesini örnek göstermiştir. Üstelik birçok köyde ise halk parti ilçe veya köy örgütlerinin kendiliğinden Demokratlara katılması da buna örnekti. Bu sebeple birçok yerde duvarın veya kapının üzerindeki CHP levhasının "Demokrat Parti" olarak değiştirilmesi yeni örgütün kurulması için yeterli olmuştur (Karpat, 2010: 488-494).

Menderes'in aşağıdaki sözleri de DP'nin halka bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir:

"...Biz hak ve hürriyet davasını, sadece güzel vaatlerin, büyük prensiplerin münakaşa ve kabul edilivermesi ile gerçekleşebilir saymıyoruz. İstiyoruz ki bu dava, konuşmalarımızdan yüksek siyasetin arkasında her günkü hayatımıza kadar, köyümüzdeki kurban derisinin teberruundan, milli külfetlerin müşterek tevziinden

onun nimetlerinden kanuni müsavat içerisinde istifadeye kadar kökleşsin. Çünkü biz, buralarda yaşayan vatandaşlar, basit insanlarız. Sadece prensipler üzerinde anlaşmalar, yüksek siyaset için belki kafi gelebilir. Fakat gündelik hayatın iktisadi şartları, mali ve içtimai yokluklar içinde bir bütün oluvermiş olan insanların yaşayışlarında bir şeker işi, teberru işi, bir cezanın partiler arasında farklar gözetilerek tarhi, köyümüzdeki ve mahallemizdeki bir muhtarın hor muamelesi ve nihayet vergimizi ellerine teslim ettiğiniz insanların kötüye kullandıkları haklarımıza mukabil affa uğramaları, vergilerimizin keyfi sarfı bizim için mühim davalarıdır...” (Karpat, 2010: 402).

Menderes, “bunların münakaşa yeri Meclistir” diyerek bu tür söylemlerin parti mitinglerinde dile getirilmesini eleştiren CHP’ye seslenerek, meclisin kanunu düzenleyen yer olduğunu ancak “ona bu fikri veren, onu şekillendiren sokaktaki, dükkandaki, evdeki ve nihayet meydandaki halkın maşeri (ortak) vicdan ve isteği” olduğunu belirtmiştir. Ona göre partiler muayyen meselelerde hadiseleri millet önünde münakaşa ederek çoğunluğu sağlarlar. “Bunun adına sokak demokrasisi değil, demokrasinin kendisi denilir”. Aksi halde siyasilerin söylemleri sadece “kulis politikası” ve “koridor taktiği” olarak kalır (Karpat, 2010: 402).

1.3.3. 10 Mayıs 1946 Halk Partisi Olağanüstü Kurultayı ve Basın Kanunu (13 Haziran 1946)

Bu kurultayda, ilk defa sınıf çıkarlarını esas tutan siyasi parti ve derneklerin kurulmasına izin verilmesi kararlaştırılmıştır. Nihayet 5 Haziran 1946’da 4919 sayılı Cemiyetler Kanunu çıkarılarak siyasi parti ve dernek kurmanın önündeki yasaklar kalkmış oldu. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile ortaya çıkan bu sınıf farklılıklarına dayalı parti kurma fikri artık CHP tarafından icraata dökülmüş oluyordu. O zamana kadar bu tür istekler komünist talepler olarak telakki edildiği için şiddetle reddediliyordu. 1946 seçimlerinden sonra ise partiler sadece bir sınıfa dayanan partilerin ayakta duramayacağını anlamış olacaklar ki toplumun tümünü kapsayan bir parti görünümü çizmeye çalıştılar. CHP de toplumun tüm kesimlerine hitap etmenin önemini anladı. Özellikle köylü ve işçi sınıfının haklarını savunmaya başladı. Ekonomi politikaları bile sosyal problemler olarak ele alınmaya başlandı. Bunun sonucunda Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun 17.maddesi değiştirildi. Böylece sosyal sınıfların çıkarlarını koruduğunu göstermiş oldu. Kurultayın 6. maddesinde doğrudan “sınıf”

kelimesinden bahsetmese de çeşitli sosyal grupların milletin bütününe teşkil ettiği ifade edilmiştir. DP ise sınıf ayrılıklarını kabul etmekle birlikte partilerinin sınıf üzerine kurulmuş bir parti olmadığını ve tüm sınıfları temsil eden “ milli bir parti” olduğunu belirtmiştir. Partinin nispi temsile karşı çıkmasının sebebi de bu sistemin sınıfların temsiline yol açacağı endişesi olarak ifade edilmiştir (Karpaz, 2010: 387-391).

Kurultayda alınan diğer önemli kararlar ise, tek dereceli seçim sisteminin uygulanması, “Değişmez genel başkan”, “Milli Şef” gibi ünvanlar, yerine “parti başkanı” ünvanının benimsenmesi ve “Müstakil Grup” un kaldırılmasıdır (Eraslan, 2007: 538).

Partideki bu liberal hava basınla ilgili tutuma da yansımıştır. 1939 da başlayan ve Kasım 1947’ye kadar süren sıkıyönetimin hükümete tanıdığı olağanüstü yetkiler, bu zamana kadar hükümetin genellikle basına karşı sert bir tavır almasına neden olmuştur (Yıldız, 1997: 482). 1946 yılında hükümet liberalleşmenin örneği olarak basın üzerindeki kısıtlamaları az da olsa kaldırma gereği hissetmiştir. 13 Haziran 1946’da çıkarılan kanunla, gazete ve dergilerin kapatma yetkisi hükümetten mahkemelere verilmiş oldu. Kapatma süresi bir aydan az olmamak kaydıyla iki yıla kadar verilebiliyordu. Hükümet, kanundan bir gün sonra af kanunu çıkarmış ve tüm basın suçlarını affetmiştir. Mahkemeler basın suçları hakkında karar vermeden önce suç olayını inceleyip usulüne uygun şekilde delillerin ibrazını isteyeceklerdi. Basın Birliği kaldırılarak isteyen basın organının meslek örgütü kurmasına ve üye olmasına imkân tanınmıştır. Ayrıca kanunla, gazete çıkarmak için zorunlu olan “İyi Ahlak Belgesi”, 5000 lira depozit, mülki amirin onayının alınması gibi uygulamalar da kaldırılmış oluyordu (Karpaz, 2010: 245).

Hükümetin bu adımlarının sebebi muhalefet partisi DP’nin ve muhalif basının eleştirilerinin dozunu düşürmesi için atılan önemli bir adımdır. Ancak hükümetin attığı bu olumlu adımlara rağmen gazetelerin bu sefer mahkeme eliyle kapatıldığı ve sahiplerinin tutuklandığı görülür. Örneğin Sıkıyönetim Komutanlığı 16 Aralık’ta bazı partileri ve onları destekleyen gazeteleri kapatmıştı. Dolayısıyla kapatma yetkisinin mahkemelere verilse de uygulamada durumun farklı olduğu görülmektedir. Kapatılan basın organları şöyledir: Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi’nin Sendika, Ses, Nor Or, Gün, Yığın ve Dost gazete ve dergileri ve bunların matbaaları kapatılmıştı. Ayrıca siyasi, hukuki nizamı bozma yolunda

propaganda yapan Yarın gazetesi ve irticai yayınlar yaptığı gerekçesiyle Büyük Doğu Dergisi ve matbaası dört ay için kapatılmıştır [Bu gazeteciler Şevket Bilgin, Adnan Düvenci, Mithat Perin, Atıf Sakar, Salih Gürhan, Fuat Arna, Adnan Bilgin ve Samet Ağaoğlu'dur]. 19 Nisan 1947'de, Menderes'in İzmir'de yaptığı konuşma Kuvvet, Tasvir, Demokrasi, Yeni Asır, Demokrat İzmir gazetelerinde yayınlanınca bu gazetede çalışan 8 gazeteci mahkemeye verilmiştir. Bu gazetecilerden biri olan Ağaoğlu, Menderes'ten mahkemeye katılmasını istemiştir. Menderes mahkemeye katılınca savunma yapan Ağaoğlu (Menderes'i göstererek), “İşte, konuşan o, konuşmayı yayımlayan ben. Şayet ortada suç varsa, suçlu serbest, ama o suça sebep olan konuşmayı havadis diye veren gazeteci hapis. Konuşmayı yapan serbest ise, ortada suç yok demektir” şeklinde savunma yaparak ortadaki çelişkiye işaret etmiştir (Yıldız, 2007: 483-485).

CHP iktidarının basın konusundaki bu tavrı DP tarafından sürekli propaganda konusu yapılmıştır. Menderes ve diğer DP'liler “demokrasi mücadelesi”nde basın desteğini yanına çekmek için basını öven sözler sarf etmiştir. Örneğin Menderes, 1949 yılındaki bir konuşmasında basınla ilgili şunları nakletmiştir:

“Vatandaş hak ve hürriyetlerinin en büyük teminatı olan matbuat hürriyetine artık hiçbir suretle dil uzatılmamalıdır. Vatanperver Türk matbuatı ve DP şimdiye kadar olan mücadeleleriyle iktidarı bir daha nikabını atmak mecburiyetinde bırakarak büyük bir vatani vazife yapmıştır” (Kaya Özçelik, 2010: 172).

1946 seçimleri yaklaşınca hükümet basına karşı daha yumuşak bir tavır içine girmiştir. Nitekim seçimlerden hemen önce basına serbestlik tanınacağını bildirilmişti. Ancak seçimin hemen akabinde yine gazeteler kapatılmış, hükümet vaadinde durmamıştır. Celal Bayar'ın 1946 seçim sonuçlarıyla ilgili olarak “İşte ben iddia ediyorum, hatta itham ediyorum; seçim işlerine fesat karıştırılmıştır. Seçimler memleketin hakiki iradesini göstermekten uzaktır” şeklindeki sözlerini yayımlayan Yeni Sabah ve Gerçek gazeteleri kapatılmış; aynı demeci aktaran Tanin'e ise iktidar yanlısı olduğu için dokunulmamıştı. İzmir'de ise “Hayır! Biz bunları seçmedik” diye başlık atan İzmir ve İleri Demokrasi gazeteleri “seçimi ihlal”, “halkı isyana teşvik” suçlarını işledikleri için mahkemeye verilmişlerdi (Yıldız, 2007: 483-485).

1.3.4. 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri

1946 seçimleri öncesinde CHP ve İçişleri Bakanlığı ayrı ayrı genelge yayınlamak seçimlerin serbestçe yapılması, muhaliflere karşı tehditvari hareketlerden vazgeçilmesini istemişlerdi. Ancak Halk Partili bir adaya yardım etmesi için bir kaymakama gizli bir mektup gönderilmesi ve mektubun kaymakam tarafından ifşa edilmesi ortalığı karıştırmış ve hile ve baskı iddialarını kuvvetlendirmiştir. Karpat'a göre bu iddialar doğru olabilir. Zira sandık başlarında devlet memurları görevlendirilmekte olup oylar sayıldıktan hemen sonra imha ediliyordu (Karpat, 2010: 248-251).

21 Temmuz'da yapılan seçimlerde ilk anda gelen haberler DP için büyük heyecan yarattı. Şehirlerde büyük oranda DP kazanmıştı. Ancak köylerden gelen ezici oyla CHP'nin kazandığı anlaşıldı. Ancak DP'ye göre köylerde baskı ve hile ihtimali oyların CHP lehinde olmasını sağlamıştır (Akandere, 2010: 107). 1946 seçimlerinde CHP 390, DP 65, Bağımsızlar 7 milletvekili çıkarmıştır (Eraslan, 2007: 538).

İstanbul seçimleri ise başlı başına muammaydı. Seçimlerin üzerinden 3 gün geçmesine rağmen sonuçlar ilan edilmemişti. Bunun üzerine DP milletvekili adayı Fevzi Çakmak valiyi ziyaret etmiş ve seçimlere saygı gösterilmesini rica etmişti. Sonuçlar ancak bundan sonra açıklanmıştır. Ancak bu muhalefeti tatmin etmedi. Muhalefet oyların çalındığını iddia ediyordu. Örneğin Bayar, seçimlere fesat karıştığından bahisle 1946 seçimlerinin memleketin hakiki iradesini yansıtmadığını, şayet kanunlara riayet edilseydi partilerinin seçimleri kazanabileceğini iddia etmiştir (Karpat, 2010: 250). Karpat, 1946 seçimlerinin kesinlikle demokratik olmadığını, seçim sonuçlarının da kesinlikle gerçeği yansıtmadığını belirtir. Ancak seçimlere hile karışmasaydı DP'nin kazanacağı yönündeki iddiaları da abartı olarak görür. Çünkü DP o dönemde özellikle Doğu illerinde teşkilatlanmasını tamamlayamamıştır (Karpat, 2010: 488-489).

1946 seçimleri her dönemde tartışma konusu olmuştur. DP'nin bu seçimler konusunda propaganda yapması konunun sürekli gündemde kalmasını sağlamıştır. Bu nedenle sürekli gelecek seçimlere dair ders alınması gereken bir örnek olarak gösterilmiştir. Örneğin Toker, 1957 yılında meclisin 1946'dan beri düzgün bir murakabeye sahip olmadığını bunun sorumlusunun da bu dönemde güvenli bir seçim yapılmaması sebebiyle CHP olduğunu belirtmiştir. Toker, 1946 seçimlerinin serbestçe yapılmadığı

için DP'nin demokrasi söylemlerinin halkta bu kadar yankı bulduğunu ve mecliste adeta tek parti haline dönüştüğünü belirtecektir. Yazar, DP'yi iktidara taşıyan asıl unsurun 1946 seçimlerinin halkta yarattığı etki olduğu kanaatindedir (Toker, Akis, 12 Ekim 1957:5).

1.3.5. Hürriyet Misakı/Özgürlük Andı (7 Ocak 1947)

7 Ocak 1947'de DP'nin ilk kongresi yapıldı. Parti sözcüsü konumundaki Faik Fenik bu kongreyi Erzurum ve Sivas kongrelerine benzetmiş “demokrasi fikrinin zaferi” olarak nitelemiştir. Bu kongrede 3 temel konu üzerinde durulmuştur. “Hürriyet Misakı” adıyla meşhur olan bu 3 konu şunlardır: Vatandaş hak ve hürriyetlerini haleldar (bozar) mahiyette olan ve Anayasamızın metnine ve ruhuna uymayan hükümlerin kaldırılması. Vatandaş oyunun emniyet ve masuniyetini (dokunulmazlığını) sağlamak ve milli hâkimiyet prensibini teminat altına almak maksadıyla seçim konusunda değişiklik yapılmasını sağlamak. Devlet başkanlığı ile fiili parti başkanlığının bir kişide toplanması esasını kaldırmak (Turan,Ş., 1999 IV/I: 239).

Muhalefet, yukarıda belirtilenlerin dışında köylülerin yoksulluğu, okullara din dersinin konulması, devlet ticari kuruluşlarının kaldırılması, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi ve köy enstitülerinin programının yeniden düzenlenmesi gibi bir dizi talepte bulunuyordu. Misak, bu şartları meclise bildirmesi için Parti Merkez Komitesi'ne talimat veriyor; kabul edilmediği takdirde Merkez Komitesi'ne milletvekillerini meclisten çekilmeye (Sine-i Millete dönme) davet etme kararı alma yetkisi veriyordu (Karpaz, 2010: 268-272).

Adnan Menderes, bu kongrede CHP'yi “devlet kılıcı kuşanmış, hükümet arabasına binmiş, cansız ve idealsiz bir kadro” olarak nitelendirmiştir. DP'li Sadık Aldoğan ise yapılması gerekenin “anayasayı değiştirmek değil, anayasaya aykırı yasa yapan CHP'yi yaptığı yasalarıyla beraber süpürüp atmaktır” şeklinde ifadeyle “ilk defa cesur çıkışlar” yapmıştır. İlk defa bir parti, iktidarı, bu önerdikleri şeyler yapılmazsa meclisten çekilerek Sine-i Millete dönmek suretiyle milletin vicdanındaki yargıya gitmekle tehdit ediyordu (Turan,Ş., 1999IV/I: 238-240). Partinin bu tavrı, iktidar yanlısı basında misakın “Enrika ve İhtilal Hürriyeti”, DP'lilerin ise “Kana Susamış Hürriyet Kahramanları” şeklinde sözlerle eleştirilmesine sebep olmuştur (Karpaz, 2010: 273-274).

1.3.6. 12 Temmuz Beyannamesi (12 Temmuz 1947)

CHP'nin tüm reformlarına rağmen muhalefetin önu bir türlü kesilmek bilmiyordu. İnönü, muhalefetle uzlaşmak istiyordu. Bu sebeple Demokrat Parti Başkanı Celal Bayar ve Başbakan Recep Peker'in bir araya gelmesini sağlayarak yaklaşan seçimler öncesi DP'nin ilk kongresinde alınan kararlar gereği yaşanan gergin havanın yumuşaması için birlikte hareket edilmesini sağlamaya çalıştı. Uzun görüşmeler oldu. Ancak Peker, Bayar'ın tekliflerini bir türlü kabul etmedi. Ne Bayar isteklerinden taviz verdi ne de Peker, hükümet olarak ödün verdi. Sonuçta İnönü, sorunu çözmek ve insiyatifi ele almak için uzun bir beyanname yayımladı. İnönü bu beyannamede her iki tarafı da uzun uzun dinlediğini her iki tarafın da mübalağaları olmakla birlikte haklı tarafları olduğunu, ancak kimin haklı olduğundan ziyade çözümün önemli olduğunu vurgulamıştır. Beyannamede muhalefet partilerinin emniyet içinde olacağı zira bu meselenin memleketin emniyet meselesi olarak görüldüğü belirtilmiştir. Ancak bazı kimselerin "pervasız şirretlikleri"ne müsaade edilmemesi istenmiştir. Kendisinin devlet başkanı olarak tüm partilere eşit mesafede olduğunu belirten İnönü, beyannamenin özünü veren şu sözleri nakletmiştir:

"Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezme niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih olacaktır. Büyük vatandaş kitlesi ise iktidar bu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir." (Karpata, 2010: 278-281).

Temmuz Beyannamesi ile iktidar ve DP arasındaki buzlar büyük ölçüde erimiştir. Ancak Peker bu beyannameye tepkiliydi. İnönü'nün partilere özellikle de iktidara emir verme hakkının olmadığını düşünüyordu. Peker, İnönü'nün hem parti başkanı hem devlet başkanı olmasının önüne geçmek için Başbakan'ın "Parti Genel Başkan Vekili" olarak partiyi yönetmesini bile teklif etmişti. Amacı tüm kuvvetleri kendi elinde toplamaktı. Sonuçta beyannamenin anayasaya aykırı olduğunu belirten Peker bir süre direkt de istifa etmek zorunda kalmıştır.

Karpata'ya göre bu beyanname muhaliflerin işine yaramış gibi gözükmesine rağmen; partilerin varlık sebebi olan muhalefetin kırılmasına neden olmuştur. DP propaganda silahını kaybetmiş bulunuyordu. Çünkü artık DP, CHP'nin ve İnönü'nün baskıcı veya

diktatör olduğunu iddia edemeyecektir. Zira önünde özgürlükler adına atılmış o döneme kadar görülmeyen bir beyanname imzalanmıştı. Üstelik beyanname ile İnönü, kendi partisinin özgürlükler konusunda pek de farklı olmadığını kanıtlamış oluyordu. Bunun yanında DP'nin şiddet politikası yaptığı da kabullenilmiş olunuyordu. Beyannamenin etkisiyle kamuoyunun yumuşaması ve CHP lehine dönmeye başlaması bunun göstergesidir. Çünkü beyanname, demokrasi mücadelesinde önemli bir rol üstlenen DP'nin söylemlerini anlamsız kılıyordu. Zira CHP, artık “devrimci”, “akılcı” ve “ülküçü” felsefesini değiştirip “evrimci”, “ampirik” ve “faydacı” bir felsefeye yönelmişti. Beyanname Türk demokrasi tarihinde önemli adımların atılmasına zemin hazırlayan bir belge niteliğindedir. Bu yönüyle İnönü'nün başardığı en önemli işlerden biridir (Karpat, 2010: 284-293).

Temmuz Beyannamesi, aynı zamanda Türk seçmenin bilinçlenmesi ve kamuoyunun siyasete yön vermeye başladığının da göstergesidir. Zira bu tarihten sonra kamuoyu siyasetçiler tarafından oldukça önemsenmeye başlanmıştır. Birçok yüksek dereceli memur ve siyasetçilerin tavırlarındaki değişiklik bunların göstergesidir. Seyahatlerde kullanılan özel trenler kaldırılmış bakanlar şehir otobüslerinde görülür olmuştur. Oysa İnönü 1946'dan önce “yarı ilah” gibiydi. Vatandaş, basın ve partiler onu putlaştırmıştı. Cumhurbaşkanı eleştirmek şiddetle cezalandırılıyordu ancak artık İnönü, herkesin eleştirebildiği hatta hakkında ileri geri konuşulan “sıradan vatandaş” haline gelmiştir. Nal'a göre CHP 14 Mayıs seçimleri öncesi Temmuz beyannamesi ile “militan laiklik” anlayışını bırakmış olmuştur (Nal, 2005: 168).

Arşiv belgeleri de CHP'deki liberalleşme ile ilgili iddiaları doğrulamaktadır. Özellikle 1950 seçimlerini kaybeden CHP kamuoyuna hak ettiği değeri verme konusunda daha dikkatli davranacaktır. Nitekim İnönü'nün 1951 ara seçimleri öncesinde Ankara Radyosu'nda yaptığı şu konuşma kamuoyuna bakıştaki değişime işaret etmektedir:

“...Seçmen vatandaşı aldatarak veya korkutarak vazifeden alıkoymak yanlış yolda olan iktidar erkanının başlıca ümitleridir. Seçmen vatandaş aldatılmayı kabul etmeyen korkutulması asla mümkün olmayan memleketin hakiki sahibi hür vatandaş olduğunu ispat ederse, iktidar partisi ister istemez bu yolu aramaya ve bulmaya mecbur olacaktır. Bütün vatandaşların eşit muamele görmesini işlerin kanun içinde ve Büyük Millet Meclisi ile beraber çalışılarak yürütülmesini temin etmek seçmen vatandaşın elindedir. 30 senenin hudutsuz emeklerinin mahsulü olan

medeni, demokratik, kuvvetli Türkiye'nin mukadderatını doğru yolda yürütmek vazifesi ve kudreti seçmen vatandaşın elindedir. Selamet, seçmen vatandaşın memleketin hakiki sahibi olarak vazifesini her türlü engele karşı cesaretle ve isabetle ifa etmesine bağlıdır. Bin bir badireden milletimizin selamete çıkardığı Türkiye'mizi ufukda bekleyen bin bir ihtimale karşı bu gün doğru yolda yürütmek seçmen vatandaşlar sizin iradesine kalmıştır...” (BCA.030.01./43.253.5:3).

1.3.7. CHP'nin 7. Kurultayı (17 Kasım 1947)

Kasım ayında Ankara'da yapılan CHP kurultayında görüşülen en önemli meseleler; parti örgütü ve görevleri, basın, devletçilik ve okullarda din öğretimi gibi konuları kapsıyordu. Kurultay, CHP'nin daha ılımlı olmasını sağlayarak partinin “ortanın sağ”ında bir pozisyon almasını sağlamıştır. Kurultayda 6 ilke yeniden yorumlanmış, partinin inkılâpçılık, devletçilik ilkelerindeki değişimin yanı sıra laiklik anlayışında da önemli değişiklikler olmuştur (Eraslan, 2007: 541).

Kurultayda alınan kararlardan en önemlilerinden biri de Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun hükümete gerektiğinde özel mülkiyete ait küçük çiftlikleri bile istimlâk etme yetkisi veren 17. maddesinin kaldırılması olmuştur. Ayrıca Köy Enstitüleri'nde öğretim programlarında pratik işlerden ziyade kültür işlerine ağırlık verilmesi kararlaştırılmıştır. Bütün solcu hareketler denetlenip önlenecekti. Halkın kültürel kalkınmasını sağlamak için kurulmuş olan halkevleri, bütün halkın faydalanacağı kurumlar haline getirilmiştir (Karpaz, 2010: 295).

Parti tüzüğüyle ilgili de önemli kararlar alındı. Buna göre cumhurbaşkanı seçilen genel başkanın yerine ikinci başkan vekâlet edecek; parti başkanı meclis tarafından iki yıllığına seçilecekti. Tüzükle ilgili en dikkat çekici değişikliklerden biri, adayların % 70'lik kısmını yerel teşkilatların seçmesinin kararlaştırılmasıydı. Bu, partideki ideolojik değişikliğin ve kamuoyu baskısının güzel bir örneğidir. Zira artık yurttaşlar memleketin her yanında dernekler kuruyor ve fikirlerini daha rahat beyan ediyordu. Hükümeti eleştirmek “vatana ihanet” olarak değerlendirilmiyor; hükümeti eleştiren basın organları “paçavra” ve “ceride” gibi lakaplarla küçümsenmiyordu (Karpaz, 2010: 297). Halk Partisi kurultayıyla birlikte kamuoyunun öneminin artması ve cumhurbaşkanının dahi eleştirilebilir olması CHP'ye dinamizm getirmiştir. Çünkü parti katı tutumundan

kurtularak, siyaset kulvarındaki esaslı ve eşit yerini ilk defa almış oluyordu (Eraslan, 2007: 542-544).

1.3.8. Millet Partisi'nin Kuruluşu (20 Temmuz 1948)

DP ile iktidar arasındaki Temmuz Beyannamesi'nin getirdiği geçici bahar havası, parti içi muhalefeti arttırdı. Muhalifler, “muvazaa” iddiasını ortaya atarak DP'nin iktidar partisi ile anlaşacağını ve göstermelik bir muhalefet yaptığını iddia etmeye başladı. Muhalifler, DP'nin ilk kongresinde ve Temmuz Beyannamesi'nde alınan kararların bir an önce uygulanması gerektiğini belirtiyordu. Muhalifler, DP'nin ılımlı politikalarına daha fazla dayanamayarak Mareşal Fevzi Çakmak önderliğinde “Millet Partisi” adıyla yeni bir parti kurmuştur. Partinin diğer kurucuları, DP'den ayrılan Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan ve Osman Bölükbaşı gibi önemli siyasetçilerdi. Çakmak'ın okuduğu Millet Partisi programında, partinin nihai hedefleri şöyle tarif edilmiştir:

“...Dürüst seçimlerle iktidarı yeni bir hükümete devretmek; yurttaşı emrine değil, devlet yurttaşın hizmetine sunmak; devlet kapitalizmine son vermek; bazı vergileri kaldırmak veya indirmek; yurttaşa çalışma ve ticari girişler imkanları sağlamak; yaşam düzeyini yükseltmek ve nihayet, aile bağlarını güçlendirip gençliğe milli ve dini eğitim vermek yoluyla ahlak seviyesini yükseltmek.” (Karpat, 2010: 306-307).

MP'nin kurulmasıyla birlikte DP'nin Mareşal'e bakışının değiştiği görülür. Demokrat Parti, 1946'da Mareşal'in “en gözde insan” olarak göstererek onun karizmasından, şöhretinden yararlanmıştı. Şimdi ise onu karalama yoluna gidiyordu. Millet Partisi'nin sanki bütün milleti içine alıyormuş gibi “Millet” sıfatını taşıması eleştirilmiştir. Diğer yandan MP, uç bir parti olduğu, kurucularının yaşlı, partinin tecrübesiz olduğu, muhafazakâr, dinci olduğu gibi iddialarla eleştirilmiştir. Partinin büyük eleştiri almasının nedeni muhalefeti bölmesiydi. Bu eleştirilerin CHP'nin DP'ye yaptığı eleştirilerden farksız olduğu görülmektedir (Karpat, 2010: 307).

1.3.9. Milli Teminat Misakı / Milli Husumet Andı (20 Haziran 1949)

Demokrat Parti'nin ikinci kongresi de birinci kongresi gibi olaylı geçmiştir. Bu ikinci kongrede DP'liler, CHP'yi “özgürlük ve demokrasi hareketinin karşısına dikilmiş bir kuruluş” olarak nitelemiştir. CHP'nin 12 Temmuz'da seçimlerle ilgili düzenleme yapacağı sözünü tutmaması 1946'daki seçimlerindeki gibi baskıcı yönetim olacağı

endişesi yarattı. Bazı milletvekilleri, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 13. maddesinin “zulme karşı isyan hakkı verdiği”ni ifadeyle gerekirse kendilerinin de bu maddeye istinaden savaşıacaklarını belirtmişlerdi. “Hürriyet yolunda akacak kardeşkanının sorumlusunun iktidar partisi CHP, olacağı” yönündeki söylemler, kamuoyunda infial uyandırmıştır. Bu kongrede milletvekili adaylarının % 80 örgüt tarafından geri kalanın ise genel merkezce seçilmesi kabul edildi. Ayrıca % 75 özel teşebbüs, milletvekili sayısının azaltılması, işçilere siyasal amaç gütmemek kaydıyla, sendika kurma ve grev hakkı tanınması hususları kabul edildi. Kongre 6. günün sonunda “dağ başını duman almış” marşıyla kapandı. 1. Kongrede kabul edilen, Hürriyet Misakının özüne uygun olarak alınan raporda, DP haklarına tecavüz edilen tüm halkın meşru müdafaa halinde Anayasa ve Türk Ceza Kanunu müeyyidelerine dayanarak hareket edeceklerini belirtmiştir. Bunun bir ihtilal değil; direnme hakkı olduğu belirtilen beyannamede, engellemeye çalışanların “milletin husumetine” maruz kalmak gibi “ağır ve tarihi bir mesuliyete mahkûm olacakları muhakkaktır” denilmiştir. Bu sözler nedeniyle kongrede alınan kararlara muhalifler tarafından “Milli Husumet Andı” denmiştir (Turan,Ş., 1999/IV-I: 266-268). Bayar'a göre ise bu yemin, yapılacak olan seçimlerinde 1946 seçimleri gibi olmamasına, egemenlik hakkının savunmasına yönelik her türlü çabanın gösterilmesinden başka bir şey değildir (Bayar, 1969: 98-99).

Hüseyin Cahit Yalçın andı, “kan kokan, memleket içinde kardeş kavgası çıkarmak isteyen” bir karar olarak görüyor, DP ileri gelenlerini gerçekleri söylememekle suçluyordu. DP'ye Husumet Andını silerek, af dilemesini öneriyordu. Peyami Safa ise muhalefetin, “politika ve muhalefet okulunun yeni öğrencileri” olduğunu ve 3-5 yaşında olduğunu unutan “politika bebekleri”nin iktidara gelemeyeceklerini belirtmiştir. İktidara ancak çocuk bayramlarında vali koltuğunun yarım saatliğine bir çocuğa bırakılmasıyla gelebilirlerdi. DP yanlısı basından Faik Fenik ise bu andın hürriyet için önemine değinmiş CHP'nin andı küçümsemeye çalıştığını iddia etmiştir. Fenik bu andın Bayar'ın ifadesiyle “husumet değil muhabbet” getireceğini belirtmiştir (Atayakul, 2007: 149).

1.3.10. Yeni Seçim Kanununun Kabulü (16 Şubat 1950)

Demokrat Parti, 7-9 Ocak 1950 tarihleri arasında bir kurultay yapmıştır. Amaç yapılacak olan seçimlerin güven ve huzur içinde yapılmasını temin etmek için izlenecek

yöntemler belirlemektir. Daha önceki DP kongrelerindeki benzer eleştirilerin bu kongrede de yapıldığı görülmektedir.

Yeni seçimlere dair oluşan bu eleştirileri üzerinden atmak isteyen iktidar, muhalefete tekrar bir uzlaşma arayışına girmiştir. Seçim kanunuyla ilgili en önemli konu yargıç teminatıydı. Demokrat Parti, seçim kanununda değişiklik öngören yasayı onaylamış, fakat bazı noktalarda iktidarla fikir ayrılıklarına düşmüştü. Demokrat Parti, iktidarın aksine tüm seçim boyunca seçimlerin yargıç denetiminde olmasını yapacak itirazların son mercii ise meclis değil; yüksek seçim mahkemesi olmasını, seçimlerin de yargıç gözetiminde ve muhafazasında olmasını istiyordu. CHP ise seçim esnasında ve sonrasında oluşacak suçların mahkemeye havalesini bu konuda yeterli görmekteydi. CHP, Yüksek seçim mahkemesinin tasarıdan tamamen çıkarılmasını istiyordu. Demokrat Parti ve diğer muhalifler ise hâkimlere verilen yetkiyi az buluyor yargıç teminatını tam olarak sağlayacak düzenlemeler yapılmasını istiyordu. DP ve MP hatipleri ise seçim mahkemesinin seçim emniyeti bakımından taşıdığı öneme dikkat çekmekte ve bir yüksek seçim mahkemesinin kurulmasının zorunluluğu olduğunu, aksi halde bu seçimlerin akıbetinin de 1946'daki seçimler gibi olabileceği ihtimalini söylüyorlardı.

Seçim Kanununda yapılan değişiklikle seçimlerin, tek dereceli ve “liste usulü çoğunluk sistemi”ne göre yapılması ve “gizli oy”, “açık sayım” ilkesinin uygulanması kabul edilmiştir. Çoğunluk esasına göre, bir seçim çevresinde en fazla oyu alan parti, o seçim çevresinin tüm milletvekilliklerini kazanmış olacaktır. Her seçim çevresinde en çok seçilecek milletvekili kadar aday gösterilmenin zorunluluk olduğu kanunun 35. Maddesinde bir partiye üye olan kişinin kendi partisinden aday olsa bile partisinden yazılı onayını aldığı takdirde başka partiden de aday olmasına imkân tanıyordu. Ayrıca partiler bağımsız adayları da aday gösterebilirdi. 36. Maddeyle ise bir adayın en fazla iki seçim çevresinde aday olabileceği ve her ikisinde de kazandığı takdirde adaya seçme özgürlüğü getirilmiştir. Kanununun 2.maddesine göre “milletvekili seçimi il itibari ile yapılır. Her il bir seçim çevresidir” denilerek seçim çevresinin sınırları belirlenmiş ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından her 40.000 kişi için bir milletvekili seçileceği belirtilmiştir. Ayrıca kadın-erkek fark etmeksizin seçme yaşı 22, seçilme yaşı ise 30 olarak belirlenmiştir (Olgun, 2008a: 3484; Güngör, 30.04.2012).

Kanunla, radyoda seçim kampanyalarıyla ilgili de düzenleme yapılmıştır. Dönemin liberal havasını yansıtan uygulamaya göre artık devlet radyosu seçim zamanlarında siyasi partilerin faydalanmalarını sağlamak için açılmış oluyordu. Bu düzenlemeye göre; en az 5 seçim çevresinde aday gösteren partiler, günde 10 dakika radyodan konuşma yapabileceklerdi. Bu konuşmalar seçimlerden 10 gün önce başlayıp seçime 3 gün kala bitecekti. Propagandalarla ilgili ilk sınırlama ise güneş battıktan doğana kadar yapılmaması ve belediyelerin tahsis ettiği alanlarda yapılma zorunluluğu getirmesiydi (Madde 41). Diğer yandan duvar ve el ilanlarından harç ve resimlerden muaf tutulacaktı. Propaganda sırasında Türk bayrağı, dini ibareler ve Arap harfleri ve resim gibi milli ve dini ibareler bulundurmuyacaktı (Cumhuriyet, 19 Ocak 1950; Güngör, 30.04.2012).

Yüksek Seçim Kurulunun oluşturulmasının kabul edilmesi, seçimlerin yargıç teminatı altında yapılmasının sağlanması ve yargıçların inceleme ve araştırma yetkisine sahip olması, idare amirleri, memur, askeri kişiler ve milletvekillerinin görev yaptıkları yerin seçim bölgesindeki seçim kurullarına seçilememeleri, siyasi parti ve bağımsızların sandık başlarında gözlemci olarak bulunabilmeleri, oyların kapalı mekânlarda kullanılması, seçim sonuçlarının hemen açıklanması ve kazanan aday listelerinin görülebilecek bir şekilde sandıkların bulunduğu yerlerde asılması, gibi uygulamalar yeni kanun maddeleriydi. Ayrıca oy pusulalarının Sulh Hukuk Mahkemelerinde korunması ve TBMM ya da YSK'nın isteği olmaksızın nakledilememesi, 11 kişiden oluşacak YSK üyelerinin 6 üyesinin Yargıtay, 5'inde Danıştay üyeleri arasında gizli oyla seçilmesi gibi esaslar kabul edilmiştir. Hükümetin, muhalefetin görüşlerine önem verileceğini ve Batı demokrasisinde kabul edilen ilkelerin model alınacağını söyleyen Erim, komisyon tarafından alınan bu kararların, DP'liler tarafından kabul edilecek ve anlaşmazlıkların giderilecek şekilde düzenlendiğini itiraf etmiştir. Gerçekten de muhalefet, bu kanunla iktidardan büyük bir reform koparmayı başarmıştır. Nitekim Menderes, kanunu "Demokrasimizin Sakarya Zaferi" şeklinde özetlemiştir (Olgun, 2008a: 3484-3485; kanunla ilgili tartışmalar için ayrıca bkz. Cumhuriyet, 24 Ocak 1950; Cumhuriyet, 28 Mart 1950; TBMMZC, 16 Şubat 1950: 706; Abadan, Ulus, 17 Şubat 1950).

1.3.11. Mareşal Fevzi Çakmak'ın Ölümü (9 Nisan 1950)

Mareşal Fevzi Çakmak, Genelkurmay Başkanlığı yapmış ve Kurtuluş Savaşı'nda önemli görevlerde bulunmuş büyük bir askerdir. Onun ölümü bütün yurttaki "teessürle" karşılanmıştır (Ulus, 11 Nisan 1950).

Mareşalin cenaze törenine yaklaşık 300 bin kişi katılmıştır. Bu muazzam kalabalık sebebiyle cenazede izdiham meydana gelmiştir. Tekbir ve telmihlerle tabutun taşınması esnasında bazı kimselerin tahrik amaçlı Arapça ezan okuduğu iddia edilmiştir. Ayrıca resmigeçit yapılamamış mareşalin cenazesi top arabasına konulamamıştır. Radyoevinin, Mareşal'in vefatından sonra müzik neşriyatına devam etmesi üzerine İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği öğrencileri olduğu iddia edilen 100 kişilik grup Radyo Gazetesi'ni basmıştı (Nal, 2005: 146). Polis, göz yaşartıcı bomba ile olaya müdahale etmiş hatta havaya ateş ederek uyarıda bulunmuştu. Polisin yaptığı gözaltılar sonucu bunların çok azının öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Cenazede olay çıkaranlar, Arapça ezan okuyanlar ve gösteri yapmaya çalışanlar 1 yıla kadar hapis istemiyle yargılanmak üzere mahkemeye sevk edilmiştir. Halk, bu olaylarla ilgili iktidarı suçluyordu. Radyo kısa zamanda matem yayınına geçse de kamuoyunda yaratılan etki kolay silinmedi. Halkın yoğun ilgisi izdihama sebep oldu. Halk askeri tören yapılmasına izin vermedi cenazeyi dini bir tören havasına soktu (Konuyla ilgili bkz.Vatan, 13 Nisan 1950; Cumhuriyet, 11 Nisan 1950; Ulus, 14 -15 -16 Nisan 1950).

Mareşal'in cenazesinde devlet töreni yapılamamasının sebebi olarak bazı gazetelerde gençlerin Mareşalin devlet töreni istemediği yönündeki inançlarından kaynaklandığı belirtiliyordu. Örneğin Vatan, Çakmak'ın hasta yatağındaiken ölümü halinde kendisine çelenk ve çiçek gönderilmemesini ve tören yapılmamasını istediğini belirtmekteydi (Vatan, 11 Nisan 1950). Vatan'ın iddialarının doğruluk payı bilinmemekle birlikte Çakmak'ın muhafazakâr bir kişi olduğu bilinmektedir. Örneğin Karpat, Atatürk'ün Mareşal Fevzi Çakmak gibi dindar bir adamı hayatı boyunca genelkurmay başkanlığında tuttuğunu, bu saygısından dolayı Çakmak'ın yanında içki içmediğini güvenilir kaynakların rivayet ettiğini belirtir (Karpat, 2010: 144).

İnönü, 9 Nisan'daki konuşmasında MP'yi kastederek Mareşal'in cenazesini bazı partililerin istismar ettiğini ve masum üniversite gençliğini kandırmaya çalıştığını

belirtmiştir. Ayrıca konuyla ilgili konunun ehemmiyetine göre gerekli emniyet tedbirlerinin alınacağını da belirtmiştir (BCA.030.01/43.254.2M).

Cenazede çıkan olaylar üzerine iktidar ve DP birlikte hareket etme kararı almışlardı. Ancak MP iki partinin tekrar muvazaa yaptığını ileri sürmüştür. Ayrıca MP, mareşal için bir mevlit okutmayı planlamıştı (Cumhuriyet, 21 Nisan 1950). Bu mevlidin ölümün 40. gününde değil de seçimlere 3 gün kala yapılacak olması halk ayaklanması olacağı endişesini gündeme getirdi. Böyle bir durum seçim emniyetini tehlikeye düşürebilirdi. Konuyla ilgili CHP ileri gelenleri sert tedbirler alınması yönünde beyanatlar vermişse de seçimlerin yaklaşmasıyla olay gündemden düşmüştür.

1.3.12. Siyasi Partilerin Seçim Beyannameleri

Seçim beyannameleri propaganda açısından oldukça önemlidir. Zira bir seçim beyannamesi o partinin atacağı adımın göstergesi olduğundan seçimle çok az bir zaman kalana kadar gizlilikle muhafaza edilir. Çünkü aksi halde bir partinin programının başka bir parti tarafından aynen tatbik edilmesi veya beyannamenin eleştirilmesi için karşı tarafa koz verilmesine imkân tanınmış olur. Asım Us, seçim beyannameleri harpte iki düşmanın strateji planına benzeterek partilerin erken beyanda bulunmasının sakıncalı olduğunu CHP'nin 1950 seçimlerinde bu hatayı yaparak DP'nin eline koz verdiğini ifade etmiştir. Us, beyannamelerde rakiplerin birbirini beklemelerinin mantıklı bir yaklaşım olmakla birlikte gecikmesinin de sakıncalı olduğunu söylemiştir. Nitekim böyle bir gecikme sonucunda seçmen, oyunu kullanırken partilerin icraat ve vaatlerini bilemediğinden başka bir partiye yönelebilir (Us, Vakit, 18 Nisan 1954).

1.3.12.1. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Beyannamesi (27 Nisan 1950)

CHP Seçim beyannamesini 27 Nisan 1950'de yayınlamıştır. CHP beyannamesinde ele alınan başlıca konular şunlardır:

“Rejimin takviyesi [Md. 1–4]

1- Demokrasi yolunda cesaretle mesafe alırken, bütün vatandaşları her türlü haklarından can, mal ve mülkünden emin olarak, birlik, düzenlik içinde yaşatmak baş kaygımızdır.

2- Çok partili, serbest münakaşa hayatını ve milletin seçtiği vekillerle idare sistemini daha ziyade kuvvetlendireceğiz.

3- Bu maksatla Anayasamızı; sağlam bir garp demokrasisinin temel prensiplerine göre değiştirmek istiyoruz. Milletvekillerinden mürekkep bir meclisten başka İkinci bir meclis bunların vazifeleri, birbirleriyle münasebetleri, devlet reisinin vazife ve salahiyetleri ele alınacak başlıca konular olacaktır. Meselenin halli işini seçimlerden sonra toplanacak C.H.P.Kurultayına sunmak kararındayız.

4- Milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, devrimcilik umdeleri partimizin ana prensipleridir.Yurdumuzun yüksek gelişmesinin bu düsturlar yolundan gerçekleşebileceğine inanmaktayız. Tek parti hayatı devrinin icabı sayılarak Anayasaya sokulmuş bulunan bu umdeleri Anayasadan çıkaracağız. Bununla beraber Anayasaya laik Cumhuriyet rejiminin korunması için gerekli kayıtların konması lazım geldiği kanaatindeyiz.

5- Köylü ve çiftçilerle ilgili meseleler: Milletimiz temel unsuru olan köylü ve çiftçi vatandaşlarımızı medeni vasıtalarından tam olarak faydalanır bir duruma getirmek için şimdiye kadar alınan tedbirlere süratle yenilerini ilave edeceğiz. İlköğretim her köye sokulacak, köy yayınları genişletilecek, her köy odasına bir radyo verilecek, köy yolları ana yollara bağlanacak, köyler temiz suya kavuşturulacak, topraksız ve az topraklı köylüye toprak dağıtılacak, köylüye daha elverişli ziraat usulleri öğretilecek, tohumluk dağıtılacak ve tarım araçları verilecek, tohumluk dağıtımına hız verilecek, suni gübre fabrikası kurulacak, köylüyü tek mahsulden kurtarmak için her bölgede köylünün meşgul olacağı istihsal sahaları tespit edilecek, tarım sigortaları kurulacak, köy sağlığı işine önem verilecektir. Ziraat Bankası'nın sermayesinin arttırılması kredi sahasındaki ilk hedeftir.

6- Ormanlar:Vatandaş ile orman idaresi arasındaki ilişkileri ıslah edici tedbirler alınacak, orman varlığını korumak ve arttırmak için çalışılacaktır.

7- Kömür ihtiyacı: Linyit kömürü yataklarını işletmek ve kömürü vatandaşın ayağına götürmek amacındayız.

Md.8-9-Şehir ve kasabalarımız. Şehir ve kasabaların elektrik ve su ihtiyacı 1954 yılına kadar tamamen giderilmeye çalışılacak, elektrik enerjisini ucuzlatacak tedbirler alınacak, gıda maddeleri için soğuk hava depoları, silo ve ambarlar, konserve fabrikaları, kombinalar kurulacaktır.

10- Mesken meselesi: Vatandaşın mesken ihtiyacını karşılamak için yeni kolaylıklar getirilecektir.

11- Sıtma ve veremle mücadele: Sıtma ve veremle savaşa hız verilecektir.

12- Özel idareler: İl özel idarelerine daha çok özerklik verilecektir.

13- Ortaokullar: Kasabalar ortaokula kavuşacaktır.

14- Teknik okullar: Teknik okullar programının uygulanmasına devam edilecektir.

15- Suların tanzimi: Su davası hızla yürütülecek, “Sular Bankası” kurulacaktır.

16- İller bankası: İller Bankası güçlendirilecektir.

17- Yol davamız: Yaz kış geçit veren yollar millet hayatında her davanın çözülmesinde işe yarar. Daha çok yol yapılacak, il yolları bakım altına alınacaktır.

18- Doğu kalkınması: İki yıldır uygulanan “Doğu kalkınması” programına devam edilecektir.

19- Petrol işletmesi: Petrol işletmesine hız verilecek, kurulacak petrol işletmesi idaresine, büyük ve küçük milli sermaye ve makul şartlarla gelecek yabancı sermayenin katılımına imkân verilecektir.

20- Limanlar ve küçük iskeleler: Liman ve küçük iskele yapımına hızla devam edilecektir.

21- Adalet işlerimiz: Adalet işlerinin mükemmelleştirilmesi için gereken tüm tedbirler alınacaktır.

22- Sosyal tesanüt: CHP sosyal sahalardaki devletçiliği, sosyal dayanışmayı kuvvetlendirmek olarak anlamaktadır. İşçilerin emniyet içinde çalışması için yeni tedbirler alınacak, sosyal sigorta sisteminin kurulması için çalışmalara başlanacak, kimsesiz çocukların himayesi ve yetiştirilmesi için girişilen işlere devam edilecektir.

23- Bizim Devletçiliğimiz ve özel teşebbüs: CHP ekonomiyi kısa zamanda geliştirmek ve dünya gereklerine uygun bir seviyeye ulaştırmak amacıyla devletçiliği benimsemiştir. CHP'nin devletçiliği büyük maden işletmeleri, enerji santralleri, ağır endüstrinin kurulması, savunma endüstrisi, bayındırlık işleri gibi büyük teşebbüsler ile ulaştırma, posta, telgraf, telefon gibi kamu hizmetlerini

ilgilendiren teşebbüslerden ibarettir. Özel teşebbüs teşvik edilecek, yeni iş sahaları açılacak, işletme kredisinden özel teşebbüslerin de faydalanması sağlanacak, uygun faizlerle istikraz tahvilleri çıkarılacak, elde edilen paralar özel sermayeye verilecek, uluslararası şartlara uyacak yabancı sermayeye kapılar açık tutulacak, özel sermaye ve teşebbüsle devlet işletmelerinin eşit şartlarda çalışmasının sağlanması için gereken düzenlemeler yapılacak, fiili inhisara izin vermeyecek tedbirler alınacaktır.

24- Küçük sanat kredisi: Küçük sanat erbabına sağlanan uzun ve kısa vadeli kredilerin hacmi arttırılacaktır.

25- İşletmeler ve tekel: Devlet işletmeleri ve Tekelin daha rasyonel işletilmesi için tedbirler alınacaktır.

26- Bütçe siyasetimiz: Devlet masrafları asgari hadde indirilecek, vergi ıslahatı tamamlanacak, Türk parasının kıymeti korunacaktır.

Milli Savunma:

Ordunun savunma gücünü arttırmak için ABD'nin malzeme ve teknik yardımının devamını dilemekteyiz. Dünya şartları değişmedikçe, milli savunma konusundaki milletçe katlanılan fedakârlıklardan bir indirim gitmek doğru görülmemektedir. Ordumuzun savunma gücünü arttırmak için gereken yeni fedakârlıkların da vatandaşlarca benimseneceğine inanıyoruz.

Dış politika:

BM ailesi içinde milli selamet ve refahı yüksek bir insanlık idealine bağlı olan politikaya devam edilecek, ABD ile gelişen dostluğumuz askerlik, ekonomi, kültür alanlarında pekiştirilecek ve kökleştirilecektir. "Büyük dostumuz" Amerika ile ekonomik ve teknik işbirliğine, Avrupa Ekonomik Kalkınma Teşkilatı kanalından da devam etme kararındayız." (Ayın Tarihi, 1-31 Mayıs 1950: 30-45).

CHP seçim beyannamesi ele alındığında özellikle rejimle ilgili meselelerde bir hayli yol alındığı görülmektedir. Örneğin 2. maddede çok partili hayata geçilmesinin teşvik edileceği söylenmektedir ki gerçekten İnönü, henüz 1945 yılında muhalefet partisi isteğini belirtmişti (Ulus, 28 Mayıs 1950; Cumhuriyet, 28 Mayıs 1950).

CHP parti beyannamesinde görülen bu değişimin temelinde eski geleneklerin atılması etkili olmuştur. Nitekim Karpat'a göre "halktan zihniyet ve adetler bakımından

kopmuş” Osmanlı geleneğinden gelen elitlerin halka bakışındaki hor ve hakir görme, 1923-1945 yılları arasında doruğa ulaşmıştır. Bunun en somut örneği bürokrasiyi temsil eden memurların sıradan halkı hor ve hakir görmesiydi. Ancak 1946 sonrasında CHP liderliğinde yaşanan liberalizasyon hareketi ile memurların bu bakışındaki çarpıklık giderilmiş ve memurların devletin baskıcı yüzünü temsili yerine halka hizmeti esas alan bir anlayış benimsenmiştir. Çünkü artık işledikleri suçlardan dolayı Memurin ve Muhakemat Kanunu çerçevesinde mülki amirin onayına gerek kalmadan mahkemelerde yargılanabileceklerdi. Bu sebeple halkın şikâyetleri dikkate alınarak memnuniyeti önplana alan bir şekle geçilmiştir. Artık ayrı vagonlarda seyahat eden, halka karşı somurtkan tavırlarla küçümseyen bakışlar atan yüksek dereceli memurlar, sıradan halkla aynı vagonları kullanıyor daha önce tahammül edemediği halkın sorularına şimdi rahatlıkla cevap verebiliyordu (Karpaz, 2010: 417-419).

1.3.12.2. Demokrat Parti’nin Seçim Beyannamesi (8 Mayıs 1950)

DP seçim beyannamesini 8 Mayıs’ta yayınlamıştır. Beyannamenin ilk kısmında CHP idaresi eleştirilmiş, ikinci kısımda ise DP’nin sorunlara getirdiği çözümler ve vaatlere yer verilmiştir. Beyannamenin üzerinde durulan konular ve parti tarafından savunulan esasları şunlardır:

“CHP’nin seçim beyannamesi gerçekçi değildir ve ülke ihtiyaçlarına cevap verecek gerçeklikten uzaktır. Beynamedeki konular gelişigüzel ele alınmış, vaat edilen işlerin ne kadar sürede ve nasıl yapılacağı, işlere sağlanacak finans kaynağının nasıl tahsis olunacağı ile ilgili bilgi verilmemiştir. Beyanname açık değil aksine belirsiz vaatler söz konusudur. Milli gelirin ve devlet bütçesinin bu vaatleri karşılamaya yetmeyeceği açıktır.

Beyannamenin genel mahiyetinden CHP’nin iktisadi ve mali politikada esaslı bir değişiklik yapmak niyetinde olmadığı anlaşılmaktadır. Tek değişikliğin ziraat davasının ön plana alınacağına söylenmesidir. Bu konuda yapılan vaatler de samimi değil, bu meseleyi bir seçim taktiği olarak kullanmaktadır. 1950 bütçesinde bu değişiklikle ilgili bir belirti yoktur. Son zamanlarda ziraat aletleri ve makineler getirme, yol yapmaya hız verme gibi teşebbüsler de, Amerikalıların Marshall Yardımı etkilerine dayanarak yaptıkları telkinler yüzünden yapılmıştır. CHP bu zamana kadar devletçilik adı altında yaptıklarıyla, siyasi ve idari hayatı devlet eline geçirmiştir. Şimdi de ekonomik hayatı devlet eline geçirmek ve vatandaş

iktisadi faaliyetlerinde de devlet iradesine tabi tutmaya çalışmaktadır. CHP iktisadi kalkınmayı, bütçe kuvvetiyle devletin girişeceği iktisadi teşebbüsler ve devlet inhisarcılığı olarak anlamakta, böylece devlet özel teşebbüsü baskı altına alarak, serbest iş alanını daraltmaktadır. Türkiye nüfusunun yüzde 80'i köylerde yaşamaktadır. Dolayısıyla, ziraat milli ekonominin temelini oluşturmaktadır. Her alanda tam kalkınma ancak bu temelin güçlendirilmesi ile olabilir. Oysa CHP iktisadi gelişmeyi bu yoldan uzaklaştırmıştır.” (Atayakul, 2007: 202-204).

Burada CHP'nin yaptığı faaliyetler küçümsemiş yapılan icraatların ise Amerikan yardımları sayesinde olduğunu ifade etmektedir. İşin ilginç tarafı DP iktidarında CHP de aynı taktiği kullanacaktır. Bu sefer CHP yapılan icraatları küçümseyecek ve yapılanların kendi dönemlerinde olmayan yabancı sermayeye bağlı imkânlarla gerçekleştiğini ifadeyle “o imkânlar bizde olsa çok daha iyisini yapardık” manasına gelebilecek sözler söylemişlerdir.

Ekonominin devlet yükleri altında ezildiği ifade edilen beyannamede, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin artık ekonomik yüklerin altında kaldığı ve akaryakıt fiyatlarının bilinçli bir şekilde devlet tarafından arttırılmasına rağmen motorlu taşıtların demiryollarıyla mücadele edecek seviyede geliştiği belirtilmektedir.

Devletin bu olumsuz gidişatına dur demek isteyen DP yabancı sermaye çekmenin yolunun içeride bir mali disiplin oluşturmak suretiyle dışarıya güvence vermekten geçtiğini aksi halde mali disiplin olmadığı ya da ekonomiyi düzeltmek için yanlış tedbirler alındığı takdirde başarılı olunamayacağı ifade edilmiştir. Beyannamede bu konularla ilgili görüşler şöyle izah edilmiştir:

“Alınacak ilk tedbirler devlet masraflarını asgariye indirmek, tasarrufla elde edilecek imkânları, istihsalimizi arttıracak en verimli sahalarda kullanmaktır. İş hayatını engelleyen bürokratik sınırlamaları ve devletin müdahalelerini asgariye indirmek amaçlanmaktadır. İktisadi imkânların ve milli tasarrufun devletçe dondurularak israf edilmesine son verilecek, böylece özel teşebbüs süratle gelişecektir. Milli sermaye ve özel teşebbüsün çalışma teminatı olmayan ve gelişme imkânları kısıtlı olan bir ülkeye, dıştan sermaye gelmez. Oysa dış sermayeye ve ileri tekniğe şiddetle muhtacız. Dıştan yardım almadan dünyanın ilerleme temposuna ayak uyduramayız. Geçmişte Varlık Vergisi gibi, sermaye ve teşebbüsün ihtiyaç duyduğu istikrar ve emniyeti vermeyen tedbirler, dıştan sermaye gelmesini

önlemiş, bu durum da bugünkü ekonomik geriliği doğurmuştur. DP'nin iktisadi ve mali alanda izleyeceği yol, ülkenin milli gelirini arttıracak, hayat standardını yükseltecek, sadece köylünün değil işçinin ve dar gelirli halkın da yaşam standartlarını arttıracaktır. Böylece hayat pahalılığına karşı gelinecektir...Partimizin dört buçuk yıllık faaliyetiyle bütün milletçe malum olan hüviyeti, bir iktidar değişikliğinin memlekette maddi ve ruhi hiçbir sarsıntıya meydan vermeyeceği ve bilhassa bir devri sabık yaratmak gibi meşum temayülleri kat'i surette önleyeceği hususunda kafi teminat teşkil eder.” Hiçbir vatandaş veya zümre iktidar değişiminden sıkıntıya düşmeyecektir. DP “millete mal olmuş” inkılâpları korumayı görev bilmektedir. Bu amaçla Anayasada vatandaş hak ve hürriyetlerini koruyacak değişiklikler yapılacaktır. Bugünkü Anayasa kuvvetler birliğine dayandığından tek parti ve zümre hâkimiyetine engel olamamıştır. Devlet memurları şahıs ve zümrelerin emir ve arzularına tabi olmaktan kurtarılmalıdır. Tüm devlet hizmetleri her şubede yeni baştan rasyonel olarak düzenlenmelidir. Böylece memurlar nispi bir refaha kavuşacak ve hiç kimsenin mağdur olmaması sağlanacaktır.” (Ayn Tarihi, 18 Mayıs 1950: 11).

Beyannamede dikkat çeken önemli bir husus da 1950 seçimlerinde milli iradenin serbestçe tecelli edebilmesi için gerekli ortamın sağlanmasının partinin kendi çabaları neticesinde olduğunu belirtmesidir. “...dürüst, anlayışlı ve vakarlı politika” sayesinde milletin itibarının sağlandığı belirtilen beyannamede, “İktidarda tek başına hâkim olmak üzere kurulmuş ve iktidarı bu zihniyetle elde bulundurmuş olan bir partinin” seçim kanunu değiştirmesini memnuniyetle karşıladıklarını belirtilmiştir.

Dış politika konusunda iki parti farklı görüşlere sahip olmamakla birlikte DP iktidarı döneminde çok daha aktif bir dış politika izleyecektir. CHP'nin kapalı politikası II. Dünya Savaşı sonrasında değişmişse de dönemin şartlarının da etkisiyle ciddi bir atılım gerçekleşmemiştir. Beyannamede dış politikayla ilgili şunlar nakledilmiştir:

“Geleneksel İngiltere, Fransa ve ABD ittifakına bağlı, barışçı dış siyasete devam edilecektir. ABD ile siyasi ve ekonomik ilişkilerin daha da kuvvetlendirilmesi amaçlanmaktadır. Dış siyasette değişiklik olmayacağından dost düşman herkes emin değildir. “Yakın bir komşumuzun” ülkemize yönelen karanlık emelleri karşısında milli güvenlik önemle göz önünde bulundurulacaktır. DP, CHP gibi gerçekleşmesine imkan olmayan, hayali vaadlerle vatandaşın oyunu kazanmayı

asla düşünmemekte, memleket işlerini realist bir görüş ve yeni bir zihniyetle ele alma azmindeydi.” (Aydın Tarihi, 18 Mayıs 1950: 11).

1.3.12.3. Millet Partisi’nin Seçim Beyannamesi (8 Nisan 1950)

Millet Partisi, seçim beyannamesini 8 Nisan 1950’de partinin fahri başkanı Mareşal Fevzi Çakmak imzasıyla basına sundu beyannamede CHP’nin 1946 yılından beri baskı ve şiddet politikasına devam ettiği, basın kanunu ile birçok kimseyi haksız yere tutuklattığı, basit gerekçelerle hükümeti eleştirenlerin hapse atıldığı belirtiliyordu. Hükümetini polisler aracılığıyla muhalefeti susturmaya çalıştığı belirtilen beyannamede tutuklamalara Sadık Aldoğan’ın konuşması sırasında sivil polislerin not alması ve kısa süre sonra da tutuklanması örnek gösterilmiştir.

Beyannamede iktidarın basın üzerindeki baskısına değindikten sonra MP’nin işçi haklarına sahip çıkacağını belirtirken grev hakkını savundu. Devlet yerine özel teşebbüse yer verilmesi gerektiğine de değinen beyanname, CHP’nin başarısız icraatlarına değindikten sonra bu şef sistemine kendilerinin son vereceklerinin altını çiziyordu.

Beyannamede esas konu, parti liderlerinden Aldoğan’ın tutuklanması mevzusu ve buna bağlı olarak “diktatörlük” tartışmasıdır. CHP’nin bir istibdat yönetimi olduğunu kendilerinin ise hürriyet vaat ettiklerini belirtilen yazıda İnönü’nün diktatörlük yolunda ilerlediğini ve kendini yasalarla koruduğunu ifade edilmekteydi. Memleketin kurtuluşunun tek çaresi olarak Halk Partisinin seçimleri kaybetmesi olduğu belirtilen beyannamede aksi halde İnönü’nün “bir nevi sultan durumuna geçeceği” ifade edilmiştir.

Seçimler konusuna da temas eden beyanname seçimler konusunda 1946 yılında yaşanan sorunları düşünerek yeni yapılacak seçimlerin emniyet ve sükûn içinde girilmesi gerektiğinden bahsediyordu (Aydın Tarihi, 1-31 Mayıs 1950).

1.4. Siyasi Partilerin Başlıca Propaganda Konuları

Siyasi partilerin vaatleri genel olarak demokrasi çerçevesinde kabul edilebilecek doğal taleplerden oluşmaktadır. Ancak partilerin bulunduğu konum, propagandanın konusunu değiştirdiği gibi şeklini de değiştirmektedir. Yani muhalefet partileri propagandalarını

yapılabilecek temel konular üzerine konumlandırırken iktidar partileri muhalefetin benimsediği propaganda konularına genelde karşı çıkmaktadır. Bunun sadece muhalefet tarafından dile getirilmesi bile taleplerin reddi için yeterli görülmüştür. Öte yandan iktidar partileri kendi muhalefet döneminde vaat ettikleri talepleri kolayca unutup muhalefeti eleştirebiliyorlardı. Bütün partiler, demokrasiden bahsederek en demokrat partinin kendileri olduğunu diğerlerinin yalan söylediklerini ifade etmişlerdir.

CHP’li hatiplerin propaganda başlıkları, DP’nin tecrübesizliği ve bir parti programına sahip olmadığı, bunun yanında şiddet politikasını düstur edindiğine dair söylemlerdir. Kendi icraatlarına da değinen (demiryolu, fabrikalar vs.) İnönü ve diğer partili hatipler, partinin programında yer alan altıokun anayasadan çıkarılacağını, tarımda makineleşmeye ve zirai ıslaha gidileceği, vergilerin indirileceği veya kaldırılacağına dair vaatlerde bulunmuşlardır.

DP ise propaganda faaliyetlerini hürriyet, “demokrasi ve milli irade” gibi temel kavramlar üzerine kurarak, propagandasını 1946 seçimlerinde yapıldığını iddia ettiği hile ve usulsüzlüklerin üzerine bina etmiştir. Milli iradeye karşı en büyük engel olarak ise İnönü ve onun “şeflik sistemi” gösterilerek İnönü’ye “diktatör” yakıştırması yapılmıştır. DP, dış politika ve hayat pahalılığı konusunda da hükümete yüklenmiştir. Ayrıca büyük şehirlerde baş gösteren mesken (gecekonduların yıkılması) ve gıda yetersizliği, köylüler üzerindeki ekonomik ve idari baskılar, radyolarda CHP’nin propagandasının yapılması, İnönü’nün cumhurbaşkanı olarak tarafsız kalmayarak seçim nutukları söylemesi, jandarma ve polis baskısı gibi konular ele alınmıştır.

1.4.1. Seçim Emniyeti

Demokrat Parti, 1946 seçimlerinin baskı ile yapıldığından ve seçimlere hile karıştığından bahisle bu seçimlerin adil olmadığını tüm seçim kampanyalarında propaganda malzemesi olarak kullanmıştır. 1950 seçimleri öncesi de bu tür propagandalar artınca CHP, seçim kanununda değişiklik yapmaya karar verdi. Şubat 1950’de yeni seçim kanununun kabul edilmesiyle sona eren seçim emniyeti tartışmaları, Demokrat Parti’nin 1946 hadiseleri cereyan ederse seçimlere katılmayacağını belirtmesi ve iktidara, milli hâkimiyet esasının çiğnenmesi halinde vatandaşın meşru müdafaa hakkının doğacağı şeklinde bir uyarı yapması (Yalçın, Ulus:6 Mart 1950) üzerine tekrar şiddetlenmiştir.

Yeni seçim kanunu tartışmaları Milli Teminat Misakı olarak anılan DP kongresinde alınan sine-i millete dönme ve gerektiğinde meşru müdafaa olarak isyan etme kararı ile başka başlamıştı. CHP, bu andı “Milli Husumet Andı” olarak adlandırmış ve DP’lileri “şiddet politikası” üretmekle suçlamıştır. DP’nin açıklamalarını kendisine karşı yapılmış bir tehdit olarak gören CHP, bu tür bir şiddet politikasının ülkede kardeş kavgası çıkmasına neden olacağını iddia etmiştir. Demokratlar, eğer ülkede adalet yoksa bu hakkı, halkın savunma hakkının doğduğunu bunun için gerekirse isyan bile edilebileceğini, bunun anayasal bir hak olduğunu iddia ediyordu.

CHP’nin şiddet politikası eleştirilerine de cevap veren DP, şiddet politikası çığırkanlığının, 1946 seçimlerinin üstünü böyle bir gürültüyle örterek dikkatleri başka yöne çekmek amacıyla yapıldığını iddia ediyorlardı. Nitekim bir konuşmasında Bayar, konuyla ilgili şöyle demiştir:

“Bize şiddet isnad edenler kendilerini hayale kaptıracaklarına, seçimlerin emniyetle cereyanı için dikkatlerini böyle notlar üzerine teksif etsinler. Bunların kimler olduğunu söylemeye dahi lüzum ve ihtiyaç görmem. Zira kimler olabileceğini benden daha iyi bilirler.”(Cumhuriyet, 6 Nisan 1950).

DP’liler ise kendilerini ısrarla milli hâkimiyet için savaşıyorlar gibi göstermiştir. Örneğin, İstanbul DP milletvekili adaylarından Enver Adakan, partilerinin milli hâkimiyete gönül veren kişilerce kurulmuş olduğunu öncelikli amaçlarının bu görevi ifa etmek ve gerektiğinde daha iyisi bulunduğu vatandaşın reyleriyle görevi seve seve teslim edeceklerini belirtmiştir. 1946 seçimlerine atıfta bulunan hatip, CHP’nin jandarma baskısını kullanarak zoraki iktidarda kaldığını ima etmiş ve şöyle devam etmiştir:

“...Artık hak ve hürriyete kavuşmak için silahlı hürriyet kahramanlarına ihtiyacın yoktur. Elindeki oy pusulasıyla sandık başına gider ve oyunu kullanırsın. Bizzat kendin bir hürriyet kahramanı olacaksın...Hepimize mücadelemiz mübarek olsun.”(Vatan, 5 Mayıs 1950).

“Şiddet politikası” kavramı, CHP’nin, DP’nin seçim emniyeti ve meşru müdafaa sözlerine karşı kullanılan propaganda taktiklerindedir. Örneğin İnönü Adana’daki mitinginde muhalefetin şiddet yanlısı olduğunu ve şiddet yoluyla oy devşirmeye

çalıştığını oysa kendilerinin uzlaşma taraftarı olduklarını beyanla “memlekette siyasi huzuru, partiler arasındaki itimat istikametinde doğru tekâmül ettirmeliyiz” demiştir.

Şiddet politikası eleştirilerine cevap veren Bayar, DP'nin geçmiş acı tecrübelerden ders çıkarılması ve bu sıkıntıların giderilmesi maksadıyla seçim emniyetine çalışmaktan mürekkep olduğunu ve mutlak surette seçim emniyetine çalışacaklarını ifade etmiştir. Bu amaçla söylenen “seçimlerde millet hakkına müdahale edenlerin kanunla hakkından geleceğiz” sözünün şiddet manasına gelmediğini belirten Bayar, sözlerini “bu arzumuz şiddetse, şiddetin içindeyiz” şeklinde sonlandırmıştır. Şiddet konusunda DP ile aynı görüşte olan MP'li Ahmet Tahtakılıç ise asıl şiddeti CHP'nin yaptığını belirterek “vatanın selameti davasında aksine siyasi hiç bir düşünceye yer vermeyeceğiz” demiştir (Vatan, 3 Nisan 1950).

Seçim emniyeti konusunda esasında CHP de ısrarcıydı. Çünkü 1946 seçimlerinde yaşanan olumsuzluklar halkın zihinlerinde CHP'nin imajını oldukça sarsmıştı. DP'nin başarılı propagandaları sayesinde bu dönemde yapılan seçimler “hile ve baskı” ile anılır olmuştu. Bu tür propagandalar yüzünden halkın kendilerinden soğudunu düşünen CHP, halka, kendilerini anlatabilmek için yeni seçim kanununu 16 Şubat 1950'de kabul etmiştir. Yeni seçim kanununda, hükümetin geçmişte yaşananları hafızalardan silme gayreti dikkat çekmektedir.

Seçim Kanunu ile bu sorun halledilmesine rağmen muhalifler, tam istedikleri gibi bir sonuç elde edemediğinden kanunla ilgili tereddütlerini dile getiriyor ve yeni seçim için teminat istiyorlardı. Seçimlerin emniyet içinde yapılacağından kimsenin endişesi olmasın diyen İnönü seçim emniyeti ile ilgili endişelere şu sözlerle son noktayı koymuştur:

“...Muhalefette bulunan siyasi partilerin emniyet içinde çalışmalarını son derece tahammüllü olmak lazım geliyordu. 1946 da mevcut olan fevkalade tedbirlerden bu gün eser kalmamıştır. Ve birçok defa hakikaten endişe verecek tahrikler vuku bulmuş olduğu halde, normal mahkemelerle memleketin nizamı korunmuştur. Bu netice, içine girdiğimiz demokratik rejimin mühim bir tekâmül merhalesidir. Bu merhalede vatandaşlarımızın sağduyusu geniş bir hürriyet rejiminin faydalarını takdir ederken, onu bilinmiyerek ve bilerek yersiz kullananların getirecekleri zararlara karşı, memleketi kurtarmıştır...Önümüzdeki devrede çalışmamızın ana

istikameti memlekette demokratik rejimin yeni ve feyizli inkişafını temine hizmet ve gayret yolu olacaktır. Yeni çalışma mevzuunu iki temelde görüyorum: birisi, anayasamızın demokratik hayatın icablarına göre değiştirilmesidir. Mevcut anayasamız, bu memlekete büyük hizmetler ve ilerlemeler sağlamıştır, fakat kanaatimce devrini ikmal etmiştir ve demokratik icabları karşılayacak yeni hükümlerin ve teşkilatın lüzumu vardır...” (Cumhuriyet, 24 Mart 1950).

Şahsi kanaatinin “milletvekillerinden mürekkep bir meclisten başka ikinci bir meclis” olması gerektiğini söyleyen İnönü, bu iki meclisin birbirinden farklı olmakla birlikte aynı ve farklı işlerde de çalışabilecek yapıda kurulabileceğini bunun şimdiden kestirilemeyeceğini ancak “sağlam bir Garp demokrasisi”nden istifade edeceklerini belirtmiştir. Şiddet politikasına da değinen İnönü, bunu en kısa zamanda önleyeceklerini, şiddet politikasının tarihi temelleri olduğunu ve demokrasiyi benimsemeyenlerin rejimi hazmedemeyenlerin işi olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet, 24 Mart 1950).

Seçim emniyetiyle ilgili hükümetin önemli bir kararı da iktisadi teşebbüslerin ve devlet dairelerinin ellerinde bulunan motosiklet, otomobil, kamyon ve kamyonet gibi nakil vasıtalarının valiliğin emrine girmesi ve bunların seçim emniyeti için asayiş işlerinde kullanılmasının kararlaştırılmasıdır. Ancak iktidara göre seçim emniyeti için alınan en önemli tedbir yargıç teminatıdır (Vatan, 3 Nisan 1950).

CHP’nin özellikle de İnönü’nün seçimlerle ilgili konuşmalarını olumlu bulan ancak sadece vaatlerle işlerin yürümeyeceğini ifade eden Bayar, Samsun’daki konuşmasında konuyla ilgili Başbakan Şemsettin Günaltay’ın millete açık hitabelerinde defaatle seçim emniyetinden bahsederek seçimlerin güvenli bir ortamda geçeceğini şeklindeki beyanatını olumlu bulduğunu; fakat fiiliyatta seçim emniyetinin nasıl cereyan edeceğini merak ettiğini belirtmiştir. Bayar, başbakanın teminatına rağmen bazı yerlerde “şekil değiştirmiş hareketler” olduğu ve bunlarla ilgili vesikalar topladığını belirterek iktidarı uyarmıştır (Vatan, 30 Mayıs 1950).

İnönü ise kendilerinin sürekli bir uzlaşma arayışında olduklarını; fakat DP’nin en basit konularda bile uzlaşmaya yanaşmayarak şiddet politikasından medet umduğunu belirtmiştir. İnönü, “uzlaşma teşebbüslerimiz en vahim iç ve dış hadiseler karşısında

bile kolaylık ve yardım görmemiştir.” diyerek DP’ye sitem etmiştir (Vatan, 5 Nisan 1950).

Seçimlerin emniyet havası içinde geçebilmesi için İçişleri Bakanlığı’nın DP’ye devredilmesi gerektiği yönündeki tartışmalar, MP’nin yeni iddiasıyla daha da alevlenmiştir. Millet Parti’li hatipler CHP ve DP’nin seçim öncesi anlaşmaları iddiasında bulunarak gerçek muhalefet partilerinin kendileri olduğunu belirtmiştir. Bu iddialarını daha da ileri götüren MP’li hatipler, CHP’nin seçim öncesi bazı bakanlıkları DP’ye vereceğini iddia etmiştir (Cumhuriyet, 23 Ocak 1950).

1.4.2. Seçim baskısı

CHP, yeni seçim kanunuyla artık 1946’daki olumsuzlukları hatırlatacak olumsuzluklara son verileceği yapılacak olan seçimlerin güven ortamında gerçekleşeceğini söylemişti. Ancak muhalif gazetelerde, CHP’nin jandarma ve idareciler aracılığıyla halka baskı yaptığı, DP’li oldukları düşünülen memurların, görev yerlerini değiştirmek ve sürgüne göndermek suretiyle cezalandırdığı yönünde haberler yapılıyordu. Örneğin, Adana Ayaş Bucak Müdürü yanına bir jandarma ve tahsildar olarak Hamzalı Köyü’ne gelmiş; burada CHP’yi öven sözlerden sonra “Halk Partisi hükümettir” demiştir. Habere göre müdür, göğsünde DP rozeti taşıyan Hasan Güngöroğlu ismindeki şahsa : “Bu çocuk Türk kanı taşımıyor. Kanında bozukluk var” diyerek hakaret etmiştir. CHP’nin memurlar aracılığıyla seçimlere etki etmeye çalıştığı, baskı yaptığı iddiasıyla 2 bucak müdürünün mahkemeye verildiği ayrıca CHP’nin muhalif gördüğü demokrat memurları başka yerlere naklettiğine dair haberler de gazetede yer almıştır (Bkz.Milliyet, 5 Mayıs 1950).

DP hatipleri, CHP’lilerin artık eskiden olduğundan farklı bir baskı politikası uygulayarak “telkin ve tehdit” yöntemini benimsediklerinden bahsetmektedirler. İddialara göre eskiden jandarma ve polis copuyla korkutulan halk, artık DP’ye oy verdiği takdirde işinden olmak ve sürgün edilmek suretiyle tehdit ediliyordu. CHP’nin özellikle valiler ve muhtarlar aracılığıyla CHP lehine propaganda yaptırdıklarını, jandarma aracılığıyla da şiddete başvurduklarını iddia ediyorlardı. Muhtarların, DP’lileri CHP’ye kaydetmeye çalıştıklarını ve kaydolmak istemeyenlerin tohumluk, kredi gibi yardımlardan mahrum kalacakları şeklinde tehdit edildiği de bildiriliyordu (Cumhuriyet, 5 Şubat 1950).

Seçim baskısı meselesi 1950 seçimleri için genel olarak CHP için kullanılsa da gazetelere göre gerek CHP, gerekse DP, kendi ağırlıkta oldukları yerlerde seçmen üzerinde etki yapmaya çalışmıştır. Örneğin; bazı işçilere DP'den ayrılmamaları halinde işten çıkarılacakları baskısı yapıldığını (Evliyagil, Cumhuriyet, 3 Mayıs 1950) bazı işçilere de DP'ye geçtiği takdirde ücretlerinin arttırılacağı, geçmedikleri takdirde de iktidara gelir gelmez işten çıkarılacakları uyarısı yapıldığı yönünde haberler basına yansımıştır (Bkz.Hürriyet, 27 Nisan 1950).

Başka bir haberde ise sadece sıradan bir halka baskı yapıldığından değil; General Fuat Cebesoy'a bile baskı yapıldığı iddia edilmiştir. Buna göre Cebesoy DP'ye girmediği takdirde DP'lilerin cumhurbaşkanlığı için generali desteklemeyeceği iddia edilmiştir (Akşam Postası, 2 Mayıs 1950).

Seçimlerle ilgili her iki partiyle ilgili baskı haberleri karşıt gazetelerin sütunlarını süslemekteyse de bu konuda CHP'nin 1946 seçimlerindeki kötü imajı ve bunu fırsata çeviren DP'nin başarılı propagandası sayesinde daha çok CHP'ye ait bir unsur olarak kullanılmıştır. Bunda, CHP döneminde yapılan seçimlerin şeklinin de önemi vardır. Nitekim bu dönemdeki seçimlerin, "açık oy, gizli sayım" metoduna göre yapılması CHP döneminde yapılan tüm seçimlere şüpheyle bakılmasına sebep olmuştur. Örneğin Bayar: "Bu memlekette şimdiye kadar milletin iradesiyle bir hükümetin değiştiği görülmemiştir" demekle bu zamana kadar CHP'nin seçimle iktidara gelmediğini, baskıyla ve dayatmayla iktidar olduğunu ima etmiştir (Cumhuriyet, 21 Mart 1950).

CHP ile ilgili tüm karamsar tabloya rağmen CHP, yeni seçim kanunuyla yaptığı değişikliğin, tam bir hürriyet ortamı sağlayacağını düşünüyordu. Esasında bunda hakkı da vardı. Bu tarihten sonra CHP, 1946 seçimlerini unutturmak için başta seçim kanunu olmak üzere birçok değişikliğe imza atarak 1950 seçimlerinin daha güvenli bir ortamda geçmesini sağlamıştır. Yaşanan bazı olumsuzluklar olsa da bunlar çok sınırlıdır ve bunu tamamen CHP'ye mal etmek doğru olmaz. Nitekim DP'nin 1946 seçimlerini dilinden düşürmemesini eleştiren CHP, 1946 seçimlerinde bireysel hataların yapıldığını kabul etmekle birlikte bunun hükümetle ilgisinin olmadığını vurguluyor yeniden iktidara gelmeleri halinde yaşanan olumsuzlukları telafi edecekleri sözünü veriyordu (Cumhuriyet, 11 Ocak 1950)

Seçimler yaklaşırken baskı haberlerinin arttığı görülmektedir. Baskı genel olarak jandarma veya yerel yöneticiler aracılığıyla uygulanıyordu. Örneğin “Demokrat” olduğu belirtilen bir vatandaşın İçel’de jandarma karakolunda dövüldüğü, bazı toplantılara jandarmanın müdahale ettiği belirtilmiştir (Vatan, 4 Mayıs 1950).

Ayrıca bazı devlet görevlilerinin devlet hizmetlerine tahsis edilen “jeep”lerle, CHP propagandası yaptığı ve bu baskı ortamında DP’li bir vatandaşın CHP’li biri tarafından öldürüldüğü bildirilmiştir (Vatan 6 Mayıs 1950). Bir başka baskı haberi de Kayseri’den gelmekteydi. DP propaganda sözcülerinden Mustafa Oral, Ağırnak köyünde yaptığı bir konuşmasında “hükümetin maddi şahsiyatını tahkir etmek” iddiası ile tevkif edilmiştir (Vatan, 8 Mayıs 1950).

Baskı yollu haberlerin taraflı habercilikle ilgili olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle, partilerin yayın organı olarak hareket eden gazetelerin, kara propaganda yapmak için bu tür yollara başvurmakta olduğu bizzat karşı gazetelerce ifade edilmektedir. Sonuç olarak somut ve tekzip edilemeyen konular dışında taraflı yaklaşımın ürünü olan haberlerin kullanıldığı söylenebilir. Ancak bu durum tüm haberlerin gerçek olmadığı manasına gelmez.

Başbakan Günaltay, seçimler yaklaştığı sırada yaptığı bir radyo konuşmasında, seçim hususunda tüm tedbirlerin alındığını vatandaşın “huzur-ı kalb” ile oyunu istedikleri partiye kullanabileceklerini belirterek eleştirilere son noktayı koymuştur:

“...Rey hakkı olan her vatandaşın behemehal sandık başına gitmesi, reyini atarken hissinin değil aklının rehberliğine uyması, vicdanında memleket mukadderatındaki ağır mesuliyeti duyması mukaddes bir borçtur...” (Aydın Tarihi, 1-31 Mayıs 1950).

1.4.3. Laiklik ve Din Siyaseti Tartışmaları

Çok partili yaşama geçişle birlikte CHP laiklik anlayışından da taviz vermeye başlamıştır. Hatta Nal’a göre dini referans alan akımların su yüzüne çıkmasında CHP’deki bu liberal değişimin etkisi vardır. DP ise kuruluş aşamasında Atatürk’ün 6 ilkesini benimseyerek laik düzenle ilgili bir probleminin olmadığını kanıtlamış oluyordu. Nitekim DP’nin laiklikle ilgili görüşleri parti tüzüğüünün 14 maddesinde şöyle ifade edilmiştir:

“Partimiz, laikliği, devletin din ile hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din dşünncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması manasında anlar; din hürriyetini, diğer hürriyetler gibi, insanlığın mukaddes haklarından tanır. Dinin siyaset aleti olarak kullanılmasına, devlet işlerine karıştıırılmasına, başka dinler aleyhine propaganda vasıtası yapılarak kardeşler arasındaki sevgi ve tesanüdü bozmasına, serbest tefekküre karşı taassup duygularını harekete geçirmesine asla müsamaha olunmamalıdır.” (Nal, 2005: 139).

Bayar’a göre CHP’nin din konusundaki tutum değişikliğinin asıl sebebi ise DP’nin din konusundaki tutumudur. O, CHP’nin gönüllü liberalleşme hareketine inanmamış ve bu değişimin kendileri sayesinde olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Nizamnamemize göre din hürriyeti diğer hürriyetler gibi mukaddestir. Vatandaş dilediği dini seçmekte ve bunun gereklerini yerine getirmekte serbesttir. Bu prensibin tatbike konulması şekli, zamanı geldiğinde düşünülecektir. DP’nin memlekete getirdiği ciddi hürriyet havasının ortaya koyduğu bir mecburiyet olarak iktidar, din meselesi ve dini tedrisat etrafında birtakım müzakereler için teşebbüsler yapmış ve meseleyi meclis kürsüsüne getirmiştir.” (Nal, 2005: 139-143).

Dini konulardaki eleştirilerden DP de nasibini alacaktır. Sebbül Reşad’ın sahibi Eşref Edib gibi gelenekçi çevreler, CHP’nin laiklik bahanesi adı altında 20 yıl boyunca ulusal vicdanı ezerek bilerek veya bilmeyerek komünizme hizmet etmiş ve laiklik perdesi adı altında maneviyatı zayıflatmış olduğunu iddia etmiştir. Eşref Edip, DP’yi de din konusundaki görüşlerini açıklamamakla eleştirmiştir. Ona göre DP, demokrasi ve özgürlükler mücadelesinde önemli bir görevi yerine getiriyordu; fakat halkın öğrenmek istediği en büyük iş, partinin din konusunda CHP den farklı bir yol izleyip izlemeyeceği idi. Halk, Arapça ibadet edebilecek miydi? Diyanet işleri devlete bağlı bir kurum olarak kalacak mıydı? Din eğitimi ne olacak? Halk bu tür soruların cevabını merak ediyordu. Bayar’ı bu konularda sessiz kalmakla suçlayan yazar, bir parti liderinin en büyük görevinin partisinin din siyasetini açıklamak olduğunu ileri sürmüştür. Yazara göre Bayar’ın sessiz kalmasının nedeni parti kurulurken dini siyasete alet etmeyeceğine dair İnönü’ye söz vermesiydi (Nal, 2005: 143-145).

Daha önce belirttiğimiz gibi özellikle 1946 sonrasında CHP’nin din konusundaki tutumunda büyük bir değişim yaşanmıştır. CHP içinde dinde reform yapılması

gerektiğine inanan gruplar, “sert ve gerçek laikliğe aykırı” buldukları uygulamaları yumuşatarak laikliği olması gereken “gerçek anlamına uygun hale” getirmek istiyorlardı. Parti içindeki ılımlılara göre uluslar, ancak dine bağlı olarak başarıya ulaşabilirdi. CHP içinde değişim yanlısı grubun dine bakışı, partinin 7. kurultayında şöyle gündeme gelmiştir:

“Gelenekçilere göre laiklik yanlış anlaşılmuş ve yanlış uygulanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı kaldırılmalıdır. Din tinsel bir gıdadır. Bunun için neslin dinsel bakımdan iyi yetiştirilmesi şarttır. Bunun için de okullarda din dersine yer verilmeli üniversitelerde bilimsel yöntemlere uygun din eğitimi verilmelidir.” (Nal, 2005: 140).

CHP içindeki dine bakış ve laiklik anlayışındaki değişim 1949 yılında birçok reforma imza atmasını sağlayacaktır. Örneğin Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi gereği din adamlarının kültür düzeyini yükseltmek amacıyla 10 il merkezinde kurslar düzenlenmesi din alanındaki ilk değişim örneğidir. Amaç din eğitiminin kalitesini arttırmaktı. 7 Ocak 1949'da ise Ankara Üniversitesi bünyesinde bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Yine gelenekçi/dinci kesimden gelen istekler üzerine, 1925 tarih ve 677 sayılı Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılmasına İlişkin Kanun'un 1.maddesi 1 Mart 1950'de 5566 sayılı yasa ile değiştirilmiş ve Türk büyüklerine ait 19 türbenin açılmasına karar verilmiştir.

CHP'nin en önemli icraatlarından birisi ise 1949 yılında ilkokullarda din dersinin seçmeli ders olarak konulmasıdır. Howard A. Reed'e göre okullarda din dersinin konulmasıyla birlikte “ne jandarma dipçığı ne öğretmen nasihati” ile çocuğunu okula göndermeyen köylü, çocuğunu okula göndermiş ve okuma oranı müthiş bir şekilde artmıştır (Nal, 2005: 140-142). Bu durum halkın din karşısındaki tutumunu göstermesi bakımından oldukça ilginçtir.

CHP'nin din konusunda DP'yi suçlayıcı tavrını, MP konusunda DP'de de görmek mümkündür. Örneğin Kastamonu'da konuşan Bayar, Fevzi Çakmak'ın ölümü dolayısıyla çıkan irticai faaliyetlere tepki göstererek partisinin asla irticaya sapsamayacaklarını bu konuda iktidarla hemfikir olduklarını ve Atatürk ilkelerinin ne pahasına olursa olsun korunacağını söylemiştir. Dini tedrisat konusuna da değinen Bayar, kendi iktidarlarında dini tedrisatın o işin uzmanlarınca yapılması için çalışmalar

yapılacağını ve dinin kutsal değerlerinin siyasete alet edilmemesi için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmiştir. Seçimlerde her iki partinin de irtica karşısında ortak tavır aldığını bildiren Zafer, Günaltay'ın son yaşanan hadiselerin halkta paniğe neden olduğu ancak yeni seçim kanunuyla vatandaşların emniyetle seçime gireceği, gerekli her türlü tedbirlerin alındığı yönündeki görüşlerine yer vermiştir (Zaman- Akşam Postası, 29 Nisan 1950).

İrtica konusunda en çok eleştirilen Millet Partisi'ydi. Parti programında dini değerlere önem verildiğinin belirtilmesi, Allah'ın adının ve insanlığın yüceltilmesine çalıştıklarını belirtmeleri eleştirilerin odak noktasıydı. Özellikle Fevzi Çakmak'ın cenazesi sırasında yaşananlar, Millet Partisi'nin dini siyasete alet ettiğine delil sayılacak ve partinin kapatılması için bir süreç başlatılacaktır. Ancak MP, kendilerine ithaf edilen irtica yaftasını asla kabul etmemiştir (Cumhuriyet, 16 Nisan 1950).

İrticanın toplumlarda yaygınlaşması konusunda Menderes, ilginç bir tespitte bulunmuştur. Ona göre siyasi partilerin ve halkın irticaya kaymasındaki asıl neden ekonomiktir. Menderes, gericiliğin sebebi olarak maddi refahın önemine vurgu yapmak amacıyla şöyle demiştir:

“yollar köylere kadar uzandıkça, elektrik ve su köylere kadar geldikçe, traktör ve sair makineler köylünün hayatı arasına girdikçe kalkınması ve seviyesi yükselen bu insanlar hurafelere kapılmazlar.” (Eraslan, 2007: 558).

1.4.4. Komünizm Propagandaları

Komünistlerle ilgili o dönemdeki bütün partilerin görüşleri hemen hemen aynıdır. Özellikle komünizmin Sovyet Rusya kaynaklı olması ve Rusya'nın Doğu Anadolu'da hak iddia etmesi gibi sebeplerle komünistlere karşı acımasız bir tavır söz konusuydu. Komünizmin Rusya'nın ülkeyi bölmek için uyguladığı bir strateji olarak görülmesi özgürlükler konusunda hak arayan herkesin aynı kefeye konarak “komünist” damgası yemesine sebep olmuştur. Bu sebeple işçilere grev hakkı, sendikal haklar, basın özgürlüğü gibi konular özellikle iktidar partilerinde endişe uyandırmaktaydı. İktidar partileri bu müsait ortamda komünist yaftasını taktığı herkesi kolayca içeri atılabiliyordu. Nitekim o dönemki gazetelere baktığımızda hemen her gün bir komünistin tutuklandığından ya da öldürüldüğünden bahsedildiği görülür (Bkz. Zaman-Akşam

Postası, 4 Mayıs 1950). Dönemin komünistlere yaşam hakkı tanımadığına bir örnek olarak MP'nin yayın organı Kudret'in 25 Mayıs tarihli manşetini verebiliriz. Meclisin yeni bir af kanunu çıkaracağını haber veren Kudret, üniversite öğrencilerinin, Nazım Hikmet ve diğer komünistlerin bu kapsama alınmaması için 20 bin imza topladığını manşetten vermiştir (Kudret, 25 Mayıs 1950). Bu dönemde DP'nin solcu veya komünist fikirlere bakışında iktidar partisinden çok farklı bir görüşe sahip olmadığı hatta daha muhafazakâr olması sebebiyle komünizme sert bir şekilde karşı koyması beklenmektedir. Ancak DP'nin iktidara geçince çıkarılan af kanunuyla (14 Temmuz 1950) CHP'nin içeri attığı Nazım Hikmet'i ve birçok "komünist"i serbest bırakması dikkat çekici bir durumdur (Eraslan, 2007: 554). Ancak bu durum, temelde DP'nin komünizme bakışının daha demokratik olduğunu göstermez. DP'nin af çıkarmasının nedeni politik bir taktik olabilir. Zira DP iktidara gelince komünizmle mücadele için 13 Eylül 1950'de öğretmenlere politika yasağı koyulması, yurt dışına gidecek öğrencilerin soruşturularak sol eğilimli olanların gönderilmemesi gibi kararlar alacaktır. Kore'ye asker gönderilmesini protesto eden Barışseverler Cemiyeti üyeleri ve okullarda öğrencilerine komünizm propagandası yaptıkları iddia edilen birçok öğretmen de tutuklanmıştı. DP hükümetinin, solculara karşı olan tutumunu 3 Aralık 1951'de çıkarılan "Komünizmle Mücadele Kanunu"yla daha da sertleştirmiştir. Basının da komünistlik suçlamasından pay aldığı bu evrede mücadele için camilerde hutbe okunması, diyanetten fetva alınması ve okullarda din dersinin zorunlu hale getirilmesi gibi çarelere de başvurulmuştur (Eraslan, 2007: 556).

Türkiye'de kurulan tüm partiler bir kaç istisna dışında komünizme yaşam hakkı tanımayan bir tavır içerisindeydi. Nitekim CHP iktidarı geleneğinden gelen bu alışkanlık DP iktidarında da sürdürülmüştür. Eraslan'a göre iktidar ve muhalefetin birlikte hareket edebildikleri ve hemen hemen aynı fikre sahip oldukları tek ortak konu komünizm ve dış politikaydı (Eraslan, 2007: 551). DP daha henüz iktidara gelmişken bütün hürriyetleri tanıdığını sadece komünizmi tanımadığını ve onunla mücadele edeceğini ilan etmişti. Hükümetin bu tavrında dinsel öğelerin yanında ABD ilişkileri ve buna bağlı olarak dış yardımların kesilmesinden endişe etme ve Sovyetlerin Türkiye'nin doğu bölgesindeki talepleri etkili olmuştur. Bu sebeple hemen tüm partiler komünizme cephe almış onu ülkenin bütünlüğü için bir tehdit olarak görmüştür. Nitekim Menderes'in aşağıdaki konuşması iktidarın komünizme bakış şeklini göstermektedir:

“...Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalaa etmek gafletinde bulunmayacağız. Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanaat sahibi olmaktan ziyade yıkıcı cereyanlarını aletleri olduklarına şüphemiz yoktur. Fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yok etmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları adalet pençesine çarptırmak için icap eden kıstasları vuzuh ve katiyetle tespit etmek zaruretine inanıyoruz. Ancak bu suretledir ki, mizah ve siyasi tenkid kisvesi, altında ayakta tutunmak istenilen ve hakikatte düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir.” (Yıldız, 1997: 486).

Laiklik konusunda iktidarla muhalefet arasında temelde farklılık olmadığı belirtilmişti. Buna rağmen DP, CHP tarafından “irtica” veya “dini siyasete alet etmek”le itham edilmiştir. İşin garibi aynı CHP, DP’yi ülkeye komünizmi sokmaya çalışmakla da itham etmiştir. Bu durum, DP’nin liberal fikirlere sahip olmasından ileri gelmektedir. İktidar, DP’nin, bu liberal fikirleri ve alışılmadık icraatlarıyla ülkeyi komünist düşüncelere sevk edeceğini ileri sürmüştür. Ülkenin istikrarını bozmak ve idareyi kötülemek bunların belirtilerindendi. CHP’nin yayın organı olan Ulus gazetesinde bu tür haber ve yorumlara sık rastlanmaktadır. Bu durum her ne kadar DP’nin “dini siyasete alet ettiği” iddialarıyla ters düşse de propaganda açısından o günün en kötü ve çekinilen imajı olan “komünistlik”le suçlamanın, propaganda taktiği açısından sonucu itibariyle başarısız ancak yöntem itibariyle uygun bir deneme olduğu söylenebilir. Öyleki Hüseyin Cahit, Ulus’taki köşesinde “milli husumet andını” değerlendirmiş ve bunun ülkenin kardeşliğini ve istikrarını bozacak bir “Moskof parmağı”nın işi olduğunu söylemiştir. Yalçın, DP beyannamesiyle komünizm felsefesini kıyaslayarak, ülkenin “komünist idareye geçtiği takdirde” askerliğin kaldırılması, toprakların halka dağıtılması gibi bir dizi komünist reformlar yapılacağını belirtmiştir (Yalçın, Ulus, 10 Ocak 1950).

CHP adaylarından Orhon Seyfi Orhon da Demokrat Partililerin komünizme yakın olduğu yönündeki kanaatlerini Karabük’teki bir nutkunda “bu memleketi İnönü kurtarmamışsa kim kurtarmış sanki? Celal Bayar, Köprülü Fuat, Stalin Yoltaş mı kurtarmıştır?” diyerek DP’lileri Komünizmin önemli liderlerinden Stalin ile aynı safta yer almakla suçlamıştır (Vatan, 6 Mayıs 1950).

DP, hakkındaki komünizm iddialarının ilerleyen süreçte de devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1953 tarihli Yeni Politika’da Salih Öge isimli köşe yazarı, DP’nin din konusundaki tutumunu eleştirilerek iktidar partisi hakkında sert sözler sarf etmiştir. Öge, DP iktidarını “ağzında demokrasi sakızı çiğneyerek Moskof uşaklığı yapan veled-i zina” olarak tanımlamıştır (Öge, Yeni Politika, 9 Ekim 1953).

Partili hatiplerin, Yalçın’ın ve diğer CHP’li yazarların bu söylemlerle okuyucularına, DP’ye oyunuzu verirseniz adeta “ülke elden gider” mesajı vermek istedikleri ve böylece seçmen üzerinde korku salmak istedikleri anlaşılmaktadır. Mesajın, din konusunda hassasiyet gösteren Müslüman bir toplumu yanına çekme çabası olduğu anlaşılmaktadır. Fakat aynı partiyi din konusunda eleştirmek, partiye oy veren dini hassasiyetleri olan kişileri de eleştirmek manasına gelebilir. Bu sebeple komünizm propagandası ile din siyaseti konusu bir çelişki yaratmış ve komünizm propagandaları güdük kalmıştır.

1.4.5. Demokrasi ve Diktatörlük Söylemleri

Bilindiği üzere Demokrat Parti tarih sayfasındaki yerini aldığı günden beri artık seçimlerin başlıca konusu “demokrasi” olmuştur. Demokrasinin karşısındaki görüşler ise “diktatörlük” olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemin temel tartışma konusu da bu iki kavram üzerinde şekillenmiştir. Yapılan tüm icraatları demokrasi veya diktatörlük yolunda atılan adımlar olarak göstermek liderlerin ve diğer hatiplerin becerileriyle orantılıdır. Demokrat Parti’nin isminde geçen “demokrat” lafzı rastgele seçilmiş bir kavram değildir. Demokrat partililer her zaman kendilerini demokrasi yolunda savaşılan kahraman olarak görmüşlerdir (Turan, İ., 1986: 50-51).

DP, demokrasi tarafında yer alırken isminin vermiş olduğu avantajı da kullanarak CHP’yi demokrasi karşıtı, “diktatör” bir parti olarak göstermeye çalışmıştır. DP’nin bu propaganda taktiğini sadece 1950 seçimlerinde kullandığını söylemek yanlış olur. DP’liler kendileri de bu partinin bir üyesi olduklarını göz ardı ederek CHP’ye, ateş püskürüyorlardı. Sadece Bayar ve Menderes değil tüm DP’liler CHP’yi istibdat düşkünü, diktatör olarak lanse etmeye çalışmıştır. Örneğin Demokrat Parti Haysiyet Divanı ve Şehir Meclisi üyesi Sabri Taşkın’ın ifadeler, bu iddiamızı doğrular niteliktedir:

“Sultanların zamanındaki istibdada rahmet okutacak bir müstebit ruhu ile çeşitli hürriyet prensiplerinin üzerinden silindirle geçenler, hürriyet kelimesini bir kerecik ağızlarına alıp (ne oluyoruz) diyenlere milliyetsizlik ve komünistlik damgası vuranlar 27 sene bu memleketi ve bu milleti bin bir azap ve ıstırap içinde inim inim inleyenler; beyninin her zerresini kin ve intikam hırsı bürümüş şefleriyle, şanlı hürriyet kahramanı Erim’ler [!] ile, tezvîr ve memleket ve milletimizin ali menfaatleri aleyhine de olsa harice fitne kusan meşhur Genel sekreter ansiklopedi ve petrol mütehassısı Gülek’ler ile ocaklarla bucaklarda, kahve köşelerinde birer avuç insan önünde “demokrasi elden gidiyor” diye feryat ediyor” bunların menfaat, sadaret ve mevki hırsı nüfuz ticareti ile yandıklarını [unutarak] mazkirli mazisini unutmuş bir kurt gibi istikbale ümitle bakmaktadırlar (Yeni Politika, 20 Ekim 1953).

Demokrat Parti, beyannamesinde de, CHP’lilerin asla demokrasi fikrini benimsemeyecekleri zira onların şeflik sitemine tabi oldukları belirtilmiş ve partinin tutumu şu sözlerle eleştirilmiştir:

“Vatandaş dikkat et. İnönüsüz Türkiye başsız bir gövdedir diyenlerin koca Türk milletine verdikleri hakiki değer kendi sözleriyle sabittir. Bu dille konuşanların bu vatanı demokrasiyi değil sadece zümre ve mide saltanatını yürütecekleri gün gibi aşikârdır.” (Vatan, 5 Mayıs 1950).

DP’nin CHP’yi eleştirdiği diğer bir konu da demokrasilerde olmaması gereken devlet başkanlığı ve parti başkanlığının aynı kişide toplanması meselesidir. CHP seçim beyannamesinde ve çeşitli yerlerde bu konunun halledileceğini söylemiş fakat mesele halledilmemişti. Üstelik DP, İnönü’nün “cumhurbaşkanı” olması sebebiyle “tarafsız” olması lazım geldiğini ve seçim propagandalarına katılmaması gerektiğini belirtmiştir. [İleriki seçimlerde aynı şeyi CHP, Bayar’ın tarafsız olması ve propaganda yapmaması için talep edecektir.] Örneğin Sinan Tekelioğlu Mersin mitinginde, İnönü’nün 1946 seçimlerinde CHP genel başkanlık vazifesiyle devlet başkanlığını birbirine karıştırmayacağını ve kurultaya son olarak geldiğini söylemesine rağmen sözünde durmadığını iddia etmiştir. Ona göre mevcut iktidar “Her kazada bir hükümdar, her vilayette bir padişah” yaratmıştır (Vatan, 8 Mayıs 1950). Bu görüşün nedeni parti il veya ilçe başkanlarının aynı zamanda o bölgenin yerel yöneticisi olmasıydı. Senihi Yürüten ise İnönü’nün halka karşı; “hâkimiyet kayıtsız şartsız milletin değil Şef”indir.

Amma sakın siz bunları söylemeyin, benim teşrif masuniyetim var [dokunulmazlık], sizi deliğe tıklarlar” kabilinden sözler söylediğini iddia etmiştir (Vatan, 1 Mayıs 1950).

CHP sözcüleri yukarıdaki tüm iddiaları redderek demokrasiye geçilmesine imkân sağlayanların kendileri olduğunu belirtmişlerdir. Bunun için çok partili hayata geçişi ve seçim kanununu örnek veren CHP’liler kendilerinin Atatürk devrimlerini örnek alan ve milli hâkimiyet prensiplerini cumhuriyetin kuruluşundan beri benimseyen bir parti olduklarını söylemiştir. Biga’daki konuşmasında da “diktatör” eleştirilerine cevap veren İnönü konuyla ilgili şunları kaydetmiştir:

“Bir seçim zamanında her gün, memleketin en az otuz yerinde toplantılar yapılan bir diktatörlük ülkesi görülmüş müdür? Seçim zamanında diyar diyar dolaşarak, kendini vatandaşlarına beğendirmeye çalışan diktatör işitilmiş midir?”
(Cumhuriyet, 7 Mayıs 1950; Zaman-Akşam Postası, 4 Mayıs 1950).

Tarım Bakanı Cavit Oral ise Samsun mitinginde, demokrasi denemelerinin Tanzimat’tan bu yana devam ettiğini ancak 1945’te ilk defa başarılı olduğunu ve hayırlı istikamette devam ettiğini ifade etmiştir. Bu günkü muhalefetin de kendileri sayesinde olduğunu belirten Oral, sözlerine şöyle devam etmiştir:

“Halk idaresinde partiler şarttır. Bizim partilikten anladığımız şey muhayyel prensiplere inanmış insanların millet hizmetinde daha iyi işler yapmak mücadelesidir. Biz muhalefetin mevcudiyetinden zevk alıyoruz. Muhalefetin bizim işlerimizi tenkid etmesini hoş karşılıyoruz.” (Vatan, 7 Mayıs 1950).

Demokrasi ve diktatörlük tartışmaları sadece DP ve CHP arasında cereyan etmiyordu. Millet Partisi de CHP ve İnönü’nün “diktatör” olduğunu ve demokrasi talebinde bulunanlar üzerlerinde baskı uyguladıklarını iddia etmiştir. Tutuklu olduğu için Ankara’daki mitinge katılamayan Aldoğan bir mektup göndermişti. Mektubu aynı partiden olan kızı Gönül Aldoğan okumuştur. Bahse konu mektupta Aldoğan şöyle demiştir:

“Şef ve taraftarları bir tesadüf eseri olarak beraberce memleket işlerine halkı karıştırmamışlar ve milleti uşak haline indirmişlerdir. Milletın ibadına sakalına bıyığına karışmışlar ve kendini bir Mesih haline sokmuşlardır. Şefleri ve partilerini mukaddes bir varlık haline sokunca ne yüzle cumhuriyetten bahsedeceklerdir. Onlar yüzlerini şeflerine, arkalarını millete çevirmişlerdir. Bizdeki şef idaresinden

başka dünyada böyle bir idare kalmadığını C.H.P'liler milletten nasıl saklayacaklardır. Yüzlerce fikir insanı hapisanelerde yatarken nasıl olurda milletin karşısına geçip demokrasiden bahsederler...” (Vatan, 7 Mayıs 1950).

Mitingde bulunan Hikmet Bayur ise iktidarın memnuniyetsizliklerin üstünü örttüğünü ileri sürerek 14 Mayıs'ta gereken dersi alacaklarını belirtmiştir. Kendileriyle ilgili iddialara “...asıl mürteciler onlardır... siz oylarınızla Sadık Aldoğan'ı, Fuat Arna'yu kurtaracak kimselersiniz” demiştir. Aldoğan'ın “hükümet aleyhinde hakarete bulunmak” suçundan içeride bulunmasına fena halde kızan Nurettin Ardıçoğlu MP, adına yaptığı bir önceki konuşmasında konuşmasına Aldoğan'dan bahisle bu durumun sorumlusu olarak İnönü'yü görmüş ve onu “müstebit ve zalim” olarak nitelendirmişti. CHP'yi de “menfaat partisi” olarak gören hatip , “şef sistemi” ile mücadele edeceklerini bildirmiştir (Hürriyet, 6 Mayıs 1950).

Türkiye'nin demokrasiye geçişi hususunda karamsar olan ve bu karamsarlığını Şarki devletlerin genel özelliğine bağlayan ünlü Tarihçi Arnold Toyinbee'den örnekler veren Yalman da, köşesinde konuyu değerlendirmiş ve artık demokrasiden dönülmemesi gerektiğini şu sözlerle belirtmiştir:

“...Artık demokrasi ile istibdat yollarından birini tercih etmek mevkiinde değiliz... ya eski ızdıraplı istibdat dönemlerine geri döneriz ya da şerefli ve huzurlu bir milli hâkimiyet idaresini bu defa kuracağız” demiştir (Yalman, Vatan, 28 Nisan 1950).

Zira artık “milli şef”likle övünülecek zaman çoktan geçmişti. Bu nedenle İnönü uzun süre “ben diktatör değilim” demek zorunda kalmıştır. Çünkü artık kimse milli şefliğe itibar etmiyor; herkes demokrasi, insan hak ve hürriyetleri, eşitlik, ekonominin iyileştirilmesi gibi demokrasinin ruhuna uygun taleplerde bulunuyordu (Milliyet, 7 Mayıs 1950).

İnönü kendisi ve partisiyle ilgili diktatörlük yakıştırmalarına yeterli cevap verememiştir. Ya da başka bir deyişle İnönü ve CHP'liler, demokrasiyi benimsedikleri konusunda seçmeni ikna edecek başarılı bir propaganda icra edememişlerdir. Şüphesiz bunda en büyük etken 1946 seçimlerinin DP, tarafında çok iyi bir şekilde kullanılması ve halkın CHP'den bıkmış olmasının etkisi büyüktür. Oysa 1946 seçimleri ilk defa çok partili hayata geçişin bu denli başarılı olduğu demokrasinin ilk eşliğidir. İnönü ve CHP ise DP'yi “Milli Husumet Andı” söylemiyle köşeye sıkıştırmaya çalışmış bunda kısmen de

başarılı olmuştur. Ancak her fırsatta “demokrasi” diye bağırarak bir partinin milleti kin ve husumete sürükleyecek bir parti olduğu iddiasına, anlaşılan o ki, seçmenin büyük kısmı itibar etmemiştir.

1.4.6. Ekonomik Meseleler

1946 seçimlerinden sonra genel sekreterken kaskatı bir rejim politikası izleyen Peker, Başbakan olmuş ancak demokratik ve liberal bir program açıklamıştır. Genel anlamda demokratik adımlar atılmış ancak ithalatın serbest bırakılması, Türk Lirası'nın dolar karşısında değerinin düşürülmesi, karaborsanın artması, büyük işadamlarının işine gelmiş ve malları stoklayarak fiyat artışını daha da tırmandırmışlardır. Fiyatlar bu dönemde % 50 artmıştır. Altın satışlarında yaşanan patlama da hayat pahalılığını tetikleyen unsurlardan biri olmuştur. Bunun sonunda ekonomide büyük bir kara delik açılmış oldu. Bütçe 114.983.530 liralık açık verdi (Karpaz, 2010: 260-261).

1935 yılında devletçi politikanın başlatılması için hükümete bir rapor sunan ünlü ekonomist Bayar da artık devletin sadece özel teşebbüsün yetersiz kaldığı kar getirmeyen ulaştırma, posta ve milli savunma gibi alanlarda faaliyette bulunması gerektiğini belirtiyordu. İstanbul Ticaret Odası ise memurların tüccarları “kravatlı hırsızlar” olarak görmemesini istiyordu (Karpaz, 2010: 379).

CHP, hayat pahalılığı ve diğer ekonomik sıkıntılarla ilgili kendilerinin bir suçlu olmadığını bu durumun dünyanın yakın bir tarihte savaşa girmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. İktidara göre savaş sadece Türkiye’de değil; tüm dünyada maddi krizlere sebep olmuştur. Savaş için bütçenin büyük kısmının askeri harcamalara ayrılması ekonomik sıkıntıların başlıca sebebidir. Demokrat partililer ise hayat pahalılığının sebebinin CHP’nin iddia ettiği gibi askeri harcamalar olmadığını bunun devletin israfından kaynaklandığını düşünüyorlardı. Örneğin Bayar, 1946 bütçe görüşmelerinde II. Dünya Savaşı sebebiyle harcama kalemlerini sorduklarını; fakat o zaman devletin askeri harcamalarının kendilerine bahane gösterildiğini oysa hakikatte sivil harcamaların askeri harcamaların 2 katı olduğunu ifade etmiştir. İktidara geldiklerinde öncelikli hedeflerinin ekonomiyi düzeltmek olduğunu ifade etmiştir (Milliyet, 10 Mayıs 1950; Cumhuriyet, 30 Nisan 1950).

CHP ise kendileriyle ilgili eleştirilere sert tepki veriyor ve iddiaları reddediyordu. Örneğin Günaltay, Ankara Radyosu'na verdiği demeçte ekonomik sıkıntıların kendi uygulamalarından kaynaklanmadığını, bunun sebebinin belirtildiği gibi askeri harcamalar olduğunu izahla kendilerinin tüm olumsuzluklara rağmen, mali ve iktisadi alanda düzenlemeler yaptıklarını belirtmiştir. Dış politikada yapılan başarılı adımlar neticesinde, özellikle Amerika'dan ve Milletlerarası Kalkınma Bankası'ndan alınan yardımlar sayesinde demir yolu, kara yolu ve köprü yapımı, liman ve fabrika gibi alanlarda önemli icraatlar yapıldığını da ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin kendileri sayesinde Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'na girebildiğini, belediyelerle ilgili kanunu düzenlemeler yapılarak gelirlerinin arttırıldığını söylemiştir. Yine yerel teşkilatların yetkilerinin arttırılması sonucu [Vilayetler Kanunu] yöre halkının ihtiyaçlarının ivedi bir şekilde teminine çalışıldığı, Ziraat Bankası aracılığıyla çiftçilere düşük faizli kredi verildiği ve ziraatın gelişimine katkı için tarım alet ve edevatında destekler sağlandığı belirtilmiştir. Toprak Kanunu sayesinde köylüye toprak dağıtıldığını belirten Günaltay, sağlıktan eğitime, su ve köy yolları meselesinden orman mevzusuna kadar oldukça geniş konuda uzun bir izahat vermiştir (Aydın Tarihi, 1-31 Mayıs 1950) Başbakan, Menderes'in ekonomiyle ilgili sözlerini ise "psikopatın ifadeleri" olarak yorumlamış ve bu sözlerin "halkı itaatsizliğe ve isyana teşvik" ettiğini belirtmiştir. Buna karşılık DP, eğer anarşi iddiaları doğruysa iktidarın kendi partilerini kapatmalarını istemiştir (Karpat, 2010: 262-263).

DP milletvekili Faruk Nafiz Çamlıbel ise bir konuşmasında memleketin mukadderatına sahip olan halkın fakir bir şekilde kulübe ve gecekonduarda yaşadığını, ancak bazı kimselerin büyük ve konforlu apartmanlarda oturduğunu CHP'nin ise sürekli boş vaatlerde bulunduğunu dile getirmiştir. Çamlıbel, 28 yıldır (DP'liler normalde "27 yıldır" lafını kullanırlar) CHP'nin bu sorunları çözemediğini belirtmiştir. Mükerrerem Sarol ise; İstanbul valisinin, iç âleminde, hücrelerine kadar işleyen partililik hislerini bırakamayıp, belediye mürakıplarına emir vererek "15 Mayıs'a kadar esnafa asla ceza kesmeyin" dediğini Halk Partisi hesabına rey toplamaya çalıştığını iddia etmiştir (Vatan, 1 Mayıs 1950). Demokrat Partiye bakılırsa CHP döneminde tarım alanında hiçbir reform yapılmamıştır. Yapılanlar varsa da başarısızdır. Bu tür eleştirilere cevap veren Tarım Bakanı Cavid Oral, 4000 traktör, 500 kadar biçerdöver ve harman makinesi

ithal edildiğini ve 1950 yılı içinde 2000 traktör daha geleceğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 19 Nisan 1950).

MP de yıllardır süren hayat pahalılığın ve gittikçe durumun daha da kötüye gitmesinden, fiyat artışından, plansızlıktan, dış istihsalin gelişmemesinden, büyük şehirlerde gecekondulaşmayı doğuran mesken meselesinin çözülememesinden şikâyet ederek kendi iktidarlarında bu durumun düzeleceğinden bahsetmiştir (Cumhuriyet, 14 Şubat 1950).

Başbakan olduktan sonra geçmiş günlerde yaşanan ekonomik sıkıntılarla ilgili mecliste bir anekdot anlatan Menderes'in verdiği örnek hayat pahalılığın boyutlarını gözler önüne sermektedir. Kendi amaçlarının çok zor olsa da denk bütçe olduğunu belirten Menderes kendilerinden önceki iktidar partisinin programında “maaşı 150 liradan az olan memura senelik 1 çift ayakkabı ile eşine bir elbiselik kumaş” yer aldığını ve kendisi de dâhil zamanında bunlara oy verdiklerini hayıfla anlatmıştır (Sükan, 1991: 217).

Cumhurbaşkanı İnönü ise kendisi ve partisiyle ilgili eleştirilere Manisa'daki bir mitingde şöyle cevap vermiştir:

“...27 seneden beri bu memlekette hiçbir şey yapılmamıştır”, yahut her şey fena yapılmıştır iddiası haksız, yersiz ve insafsız bir isnattır. Bu isnadı yapanlar, milletimizin müstesna kabiliyetine hürmet hissini bir an kendi üzerlerinde duysalar, böyle yıkıcı nefsimize ve milletimize itimadı çöktürücü bir konuya dalamazlar. Bu bir parti mücadelesi değildir. Çünkü hiç kimse yirmi yedi seneden beri bu milletin vücuda getirdiği harikaları kendisi tahakkuk ettirmiş iddiasında değildir. Memleketimizin bin bir müşkülât içinde ve harabeler ortamından yükselerek bugün Garbi Avrupa'ya dahil bir cemiyet ve bir itibarlı devlet haline gelmesi ancak bütün Türk Milleti'nin müşterek eseri olabilir.” (Zaman-Akşam Postası, 6 Mayıs 1950).

“Köylü refahı davası başlıca meselemizdir” diyen İnönü, her köye bir radyo vermek istediklerini söyler. Köylülere çeşme su gibi ihtiyaçlarının parti programında olduğunu, muhalefetin bunların az bir parayla yapılabilecek basit işler olarak gördüğünü, oysa kendilerinin senede 2 bin köy okulu yaptıklarını köylülere toprak verilmesinin de öncelikli meseleleri olduğunu söylemiştir. İşçi meseleleriyle ilgili de ilk defa Çalışma Bakanlığı'nı kendilerinin kurduğunu ve sendika, işçi sigortaları gibi çalışmalarla tüm

dünyada gururla ifade edilebilecek işler başardıklarını söylemiştir. İşçi meskenleri meselesini hallettiklerini grev hakkının ise kendilerine hür işçilerin hakkı olarak dayatılmak istendiği bu mevzunun birçok memlekette tartışıldığı bunun bir hak olup olmadığının bile belli olmadığı, ifade edilmiştir. İnönü; “belki bir gün biz de grev hakkını kabul ederiz. Fakat ondan evvel yapacağımız işleri tamamlamak lazımdır.” diyerek işçilerin sermaye sahiplerine karşı tahkim usulü çerçevesinde emniyette olduklarını, grevin “lokavt” anlamına geldiğini ve bunun günü gününe geçinen ve hiç birikmiş sermayesi olmayan işçileri iki günde ezmek için birebir” olduğunu ifade etmiştir. Gazetecilerle sohbet eden İnönü, kendisiyle ilgili bir soru üzerine şöyle konuşmuştur:

“...Ben şimdi muharebe meydanında bulunan bir kumandan gibiyim. O vazife icaplarını yerine getirmek ve bunu vatandaşlarıma anlatmak için canla başla çalışacağım. Bir gün memleketim “ artık senin zamanın geçti” dediği zaman ona minnettar olacağım. Ben muharebe meydanında dolaşırken bir arkadaşımı hasta görsem canım sıkılırdı. Çünkü vazifesini yapamıyordu. Zavallı ne yapсын, sıtma tutmuş tir tir titriyordu. Böyle halde vazifesini yapamayanları ben affetmem. Bütün ömrümüz muharebeyi kazanmak için vazife başında bulunmakla geçmiştir. Bu sebeple ihtiyarımla, memleketimi türlü ihtimaller karşısında bırakıp gitmem. Çekilirim ama bu sefer de karşıya geçer mücadele eder, uğraşırım...” (Ulus, 5 Mayıs 1950).

Tartışılan diğer bir konu da muhalefetin halkın ağır vergiler altında ezildiği iddialarıydı. DP’li hatipler özellikle “Varlık Vergisi” sebebiyle birçok insanın zor durumda kaldığını belirterek CHP’yi eleştirmiştir. Savaş zenginlerinin elde ettikleri servetin ekmeğini karneyle alan halkın büyük tepkisini çekmesi üzerine CHP, 12 Kasım 1942’de Varlık Vergisi’ni uygulayarak zenginlerle fakirler arasındaki dengeyi eşitlemeye çalışmıştır. Bu paranın azınlıklardan toplanacağını duyulması üzerine Azınlık temsilcileri, Ankara’ya gelmiş ve toplanmak istenen paranın kendilerince karşılanabileceğini, vergiye gerek olmadığını söylemiştir. Ancak Başbakan Şükrü Saraçoğlu “ biz modern devletiz” diyerek teklifi reddetmiştir (Batyal, 2007:548-549).

Kanunu teklif eden Şükrü Saraçoğlu kendisinin bir halk çocuğu olduğunu (babası Ödemişli bir saraçtı) ifade ettikten sonra kanunun halka karşı bir ödev olduğunu

belirtmiştir. Bu kanunla savaş yıllarının fakirleştirdiği halkın üzerindeki yük, zenginlerin üzerine yıkılmış oluyordu (Karpaz, 2010: 204-205).

Kanunla istif edilerek saklanan malların ortaya çıkarılmasını sağlamak maksadıyla belirtilen vergi miktarının 15 gün içinde ödenmesi zorunlu tutuldu. Bilindiği gibi 4305 sayılı bu kanun gereği varlıklı olan herkes (Türkler de dâhil) vergiye tabi tutulmuştur. Ödeyemeyenler çalışma kamplarına gönderilecekti. Kanun kapsamında vergiye tabi olan kişi sayısı 114.368 idi. Vergi miktarı ise 465.384.820 TL idi. Ancak bu meblağın sadece 314.920.940 TL'si toplanabilmiş 2.057 kişi vergisini ödeyemediği gerekçesiyle Aşkale'ye sürgüne gönderilmiştir. Kanun, yerli yabancı birçok basın tarafından eleştirilmiş hatta kanuna muhalefet ettiği gerekçesiyle Vatan gazetesi kapatılmıştı. İçten ve dıştan gelen baskılar neticesinde kanun 15 Mart 1944'te yürürlükten kaldırılmıştır (Karpaz, 2010: 206).

DP'nin hitaplarında bu konuya değinmesinde azınlıkların oyunu alma amacı da olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Ertuğrul Adalı olayın üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen 1953 yılında bir konuşmasında "...Varlık vergisini çıkaranlara bu millet layık olduğu cevabı vermiştir... Adalılar, kendilerine bu felaketi layık gören insanları unutacak değillerdir." diyerek dolaylı yoldan Adalar İlçesi'nin oylarına talip olduklarını ifade edecektir. Oy isterken adaya yaptıkları yatırımları da hatırlatan siyasetçi adalarla ilgili su ve yol ihtiyaçlarındaki iyileştirmelerden ve bir doğumhanenin açılacağından bahsedecektir. Karşı sahilden 3,5 milyon liraya mal olan bir su yolu yaptırarak boru ile adaya su taşıdıklarını da hatırlatacaktır (Yeni Politika, 20 Ekim 1953).

İleriki seçimlerde CHP'nin de konuyu gündeme getirmesi ve iktidara geldiklerinde Varlık Vergisi ile ilgili yaşanan aksaklıkları gidereceğini açıklaması dikkat çekmektedir. Akşam gazetesinin haberine göre CHP, iktidar olursa bu verginin alındığı "sermayesiz gayrimüslimlerin" haklarını iade edecekti. Daha da ilginç bu iddiaları ortaya atan kişi bir Musevi'ydi. Üstelik bu kişi, CHP' den milletvekili adayydı. Aday, bu konudaki görüşlerini şöyle izah ediyordu:

"Halk Partisinin dikkatini Varlık Vergisi zamanında yapılan haksızlık üzerine çektik. Zengin ekalliyetlerden vergi alınmasını bir mantıkla izah etmemize rağmen, ücretle çalışan ekalliyet mensuplarından Varlık Vergisi alınmasını haksız bulduğumuzu, zira aynı durumdaki Müslimlerden Varlık vergisi alınmadığını,

gayrimüslimlere vaki haksızlığın mutlaka tamir edilmesi gerektiğini parti teşkilatında belirttik. İnönü, bizden ekalliyete mensup çalışanlardan alınan verginin miktarının ne kadar olduğunu sordu. İki, üç milyon kadar olduğunu bildirdik. Bunun üzerine Hüseyin Cahid'in ve Burhan Felek'in desteklemeleriyle CHP teşkilatı bir karara vardı: iktidara geçtiği takdirde, Varlık Vergisinin çalışanlara taalluk eden kısmının iade edileceğine dair mitinglerde vazetmemiz ruhsatını bize verdi. Biz de Kuledibi'nde ve Kuzguncukta verdiğimiz nutuklarda CHP'nin bu vaadini belirttik.” (Akşam, 28 Nisan 1954).

Ekonomik konular, partililerin mitingler sırasında taşıdıkları afişlere de yansımıştır. DP'nin Balıkesir mitinginde halk “Biz millet parasıyla değil, kendi paramızla geldik” , “taşımaya su ile değirmen dönmez” gibi dövizler taşımıştır. Dövizlerde özellikle CHP'nin ekonomik gücü de konu edilmiştir. Nitekim bu mitingde seçim kampanyalarına yatırılan paralarla ilgili konuşan bir partili kendilerinin partiye oy istediğini oysa İnönü'nün kendisine oy istediğini ifadeden sonra “...biz 34 bin lira sarf ederek ayak öptürmeye insan taşıyan bir parti değiliz” demiştir (Vatan, 8 Mayıs 1950). CHP ise “muhalefet eşeği görür, uçağı görmez. Öküzü görür, traktörü görmez.”, “İnkâr haksızlıktır, eser ortada”, “dağılan çöker, daima bir daima toplu”, “Ne mutlu Halk Partiliyim diyene”, “Seni senden, seni milletten, seni hükümetten soğutacak her telkine dikkat et. Bunda mutlak fesatlık vardır.” (Vakit, 10 Mayıs 1950) şeklinde afişler kullanarak modern propaganda tekniklerini kullanmıştır.

1.4.7. Köylülerle İlgili Meseleler

Seçimlerde en fazla hitap edilen kesim köylüler olmuştur. Bunda Türkiye'nin en büyük seçmen kitlesinin taşrada yaşaması etkilidir. Zira demokrasinin teminatı olan çok partili hayata geçişle birlikte nüfusun büyük kısmını teşkil eden köy ve kasaba gibi kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan ve geçimi tarım olan sıradan halka verilen önem artmıştır. Burada çok partili hayatla birlikte köylüye verilen önemin mi arttığı yoksa onların kanaatlerini yansıtacakları serbest bir seçime kavuşmaları sayesinde siyasileri zoraki bir sevecenliğe mi ittikleri tartışılabilir. Ancak sebep her ne olursa olsun köylülerle ilgili meseleler ve bu sorunların çözümüyle ilgili politikacıların daha duyarlı olmaya başladıkları söylenebilir. Nitekim köylüleri temsil eden partilerin kurulması bunun en bariz göstergesidir. Köylülerle ilgili bu bakış açısının sebebi her ne olursa olsun DP ile birlikte büyük bir değişim olduğu gözlenmektedir. Zira köylü ilk defa

kendisini yönetecek olanı seçme ve değiştirme konusunda bu kadar yetkili kılınmıştır. Karpat'ın deyimiyle CHP'nin daha önceleri yukarıdan baktığı köylü ve işçi sınıfına karşı DP, başından itibaren bunları en azından siyasi olgunluğa sahip bireyler olarak görmüştür. DP döneminde, halkı hor gören “seçkin” bir zümrenin halk adına hareket etmesi gerektiğine inanan Osmanlı eliti ve tek parti ideolojisi devrine özgü usul ve zihniyete son verilmiştir. Halkın hevesle politikaya katılması ve ısrarla demokrasi istemesi onun istidadını göstermekteydi. Nitekim Fevzi Çakmak daha o dönemde halktaki bu siyasi olgunluğu ve bilinci şu cümlelerle özetlemiştir: “...Halkta gördüğüm uyanıklık cidden iftihar edilecek bir harekettir. Bu derece arzusunu açıkça gösteren kütleyi memleketimizde ilk defa gördüm” (Karpat, 2010: 411-412). Halk, siyaseti o kadar benimsemişti ki Çanakkale gibi bazı bölgelerde kahveler ve camiler bile “demokrat” ve “halkçı” diye ayrılmıştı (Olgun, 2008: 3505). Öte yandan sadece Elazığ'da milletvekili adaylığı için 600 adayın başvurması da halktaki siyasi bilinci göstermektedir (Eraslan, 2007: 547).

Köylülerdeki siyasi bilincin giderek artması tüm partileri harekete geçirmiş ve köylü, siyasi partilerin en temel hedefi haline gelmiştir. CHP, 1946 seçimlerine kadar ne şehirli ne de köylüler için seçilme kaygısına kapılmamıştı. Zira 1946 seçimlerinde Türkiye'de ilk defa köy köy dolaşarak halktan oy isteyen DP'ye karşı; CHP'liler daha çok lüks jeeplerle büyük şehirlerde mitingler düzenlemeyi seçim kazanmak için yeterli görmüşlerdir. Seçimi kazanmış olmakla birlikte henüz yeni kurulmuş bir partinin aldığı oy karşısında hayrete düşen CHP, 1950 seçimlerinde işi şansa bırakmamak için ilk defa köylülerin ayağına gitmeye karar vermiştir. Bunda 1950 yılındaki seçim kanununu ile seçimlerin serbestçe yapılacak olması ve özgür bir propaganda imkânı sağlanması etkili olmuştur.

CHP, daha önceki seçimlerde DP'lilerin köylü partisi olduğu ve başarısız olacağı yönündeki istihzalı tavırlarından vazgeçerek işin ciddiyetine varmıştır. Daha önceleri köylüye giderek oy istemek yerine köylüyü küçümsemeyi hatta onlarla alay etmeyi yeğlemişlerdir. Örneğin, DP'nin siyasi hayata atılımı konusunda CHP'den Sinop Milletvekili Kerim İncedayı demokrasinin henüz Türkiye şartlarına uygun düşmediğini savunarak Doğu'daki halkın çoğunun okuryazar olmadığını, dolayısıyla bunların oylarını serbestçe verecek iradede olmadığını belirtmiştir. İncedayı, farkında olmayarak,

DP üzerinden köylüleri küçümsemiş, köylülerin kültürsüzlük nedeniyle oylarını “Kasketli Hassolarla Memmolar” a vereceğini söylemiştir (Goloğlu, 1982 :250).

CHP tarafından DP’lilerle alay etmek için kullanılan “kasketliler, baldırı çıplaklar, sarı çizmeliler, Hassolar ve Memmolar” gibi sözler, halkta çok sert bir tepkiye neden olmuştur. DP’nin bu sözleri başarılı bir şekilde propaganda aracı olarak kullanmasının da katkısıyla halk, CHP’nin aristokrat tavrına tepki göstermiştir. Propaganda açısından “halka yakın olmak veya halktan biri olmak” sözleriyle izah edebileceğimiz bu durum, DP’nin halk tarafından kolaylıkla benimsenmesine yol açmıştır. CHP’nin “Halkçı” ilkesi ve parti ismine rağmen halka bakışındaki bu çarpıklık DP’nin kusurlarının da görmezden gelinmesine neden olmuştur. Doğal bir refleksle halk, dolaylı yoldan yapılan bu hakareti kulak ardı etmemiş ve kendisi gibi olanların bulunduğu partiye hakkını teveccüh etmiştir. Oysa aday profillerine bakıldığında Demokrat Parti adaylarıyla Halk Partisi adayları arasında sosyal ve ekonomik statü ve eğitim bakımından pek fark olmadığı; diğer bir deyişle her iki partinin de adayları arasında halktan kimseye çok az yer verildiği söylenebilir. Örneğin İzmir konuşmasında Bayar kendileriyle ilgili “kasketliler, baldırı çıplaklar, sarı çizmeliler” diyenlerin aday listeleri karşısında şaşkınlığa düşeceğini ifade ediyordu. Bayar bu sözle aslında bilmeden aday listelerindeki isimlerin yukarıda alay konusu olan kimselerden olmadığını söyleyerek İncedayı’yla aynı hataya düşmüştür (DP adaylarının meslek durumları ve konuşmanın ayrıntıları için bkz. Hürriyet, 9 Mayıs 1950) DP’li hatipler, konuşmalarında köylülerle zenginler arasındaki eşitsizliğe ve maddi sıkıntılara değinerek bu sorunları çözmeyi vaat etmişlerdir. Örneğin Mükerrerem Sarol, bir konuşmasında bu ayrımcılık ve “sömürü düzeni” ile ilgili “iktidar köylünün derisini soyup sırtına frak yapmaktadır” demiştir (Hürriyet, 9 Mayıs 1950). DP,1946 seçimlerinden beri köylünün ayağına giderek o döneme kadar görülmemiş bir propaganda yöntemi (yüz yüze iletişim/canvassing) başlatmıştır. Parti, bu seçimlerde de propagandasının ağırlığını köylere kaydırmıştır. DP’nin köylülerle ilgili bu tutumunda köylülerin oy potansiyelinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. DP, yerinde bir kararla Türkiye’deki oyların % 75’ine sahip köylülere kucak açmış ve propagandasının ağırlığını köylere kaydırmıştır (Karpat, 2010: 422). Köylünün bu kadar büyük bir oy potansiyeline sahip olması, Türkiye’deki hiçbir partinin köylüye sırtını dönerek iktidar olmasına imkân tanımaması manasına da gelmektedir. Günümüzde köylü oylarının bu denli yüksek olmadığı, bilakis oyların

şehirliler lehine her geçen gün değiştiği söylenebilir. Bunda şehirlere göç başta olmak üzere birçok durumun etili olduğu görölmektedir. Köylü seçmenin oy potansiyelinin farkına varan DP 1950 seçimlerinde özellikle propaganda merkezini köylere kaydırarak iktidar olmayı başaracaktır. Ancak DP iktidara geldiğinde köylüye verdiği sözü de tutacak CHP döneminde hor ve hakir görölen köylü sınıfını ihya etmeye çalışacaktır. Karpat'a göre Demokrat Parti, iktisadi faaliyetleri sayesinde geniş köy hayatının yoksulluk ve cehalet kısır döngüsünü yıkmayı başarmış ilk siyasi örgütlenme, kalkınma hamlesini köylere kadar götürebilmiş ilk Türk hükümetidir (Karpat, 2010: 494).

MP'li yetkililer de propagandalarında köylü meselesine ağırlık vermişlerdir. Konuşmalarında genel olarak liberal politikadan, köylü haklarından, tarım meselesinden, vatanseverlikten ve partinin dini değerlere saygılı olduğundan bahseden MP, özellikle köylülerin oyunu hedeflemiştir. MP'liler Karadeniz'deki bir konuşmasında, "köylünün 40 senede 40 santim yol almadığından" ve bazı köylülerin açlıktan "ot" yediğinden bahsetmiştir (Cumhuriyet, 5 Mayıs 1950).

Geçmişte ağır vergi yükleriyle köylünün oldukça zor günler geçirdiği bilinmektedir. Diğer yandan devlet ile köylünün arasını açan Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kurulması ve bu kurumun köylüyü desteklemek için kullanılmasına rağmen; kıtlığın getirmiş olduğu sıkıntılarla beraber tam bir baskı aracı haline gelmesi köylüyü CHP'den soğutmuştur. Öte yandan savaşın ekonomik sıkıntılarında kaynaklanan kıtlık ve karaborsayı önlemek için Milli Korunma Kanunu çıkarılarak köylünün ürünleri alabildiğine ucuza alındı. Kanuna göre vergilerde indirim yapılmadığı halde, köylü elindeki tohumluk ve geçim ihtiyaçları dışında kalan kısmı önceden belirlenen fiyatla (piyasanın altında bir fiyatla) TMO'ya vermekle mükellefti. Bu sebeple bazen eşyalarını dahi satmak durumunda kalıyordu. Köylü, bu kanun ve kurumlar nedeniyle CHP'ye hınç duyar hale gelmiştir (Karpat, 2010: 193-194). Köylüyle iktidarın arasını açan diğer bir konu da partinin dine bakışı ve dini konularda taviz vermez tutumu olduğu söylenebilir. Özellikle Türkçe ezan gibi inkılâplar, halk nazarında itibar görmemiştir. Bu kanun halka boş yere huzursuzluk verildiği şu sözlerle ifade edilmiştir: "Müslüman Türklere sebepsiz yere manevi huzursuzluk veren böyle bir yasağın demokrasi ile idare olunan bir Devlet nizamı içinde yer alabilmesi de müstahildir. Fıkranın tayyi Müslüman Türklere muhakkak bir huzur ve vicdan rahatlığı verecektir." (Nal, 2005: 150). Mülki

amirlerin taraflı davranması jandarma ve tahsildarların baskısı (Bu baskılardan bazıları için bkz. Milliyet, 5 Mayıs 1950; Cumhuriyet, 5 Şubat 1950) gibi konular da halkta bıkkınlık yaratmıştır. Zira jandarma baskısı o dönemin alameti farikası olmuştur (Yılmaz, Z., 2007: 8).

Ancak CHP'nin geçmişte halkı küçümser tavrının 1950 seçimlerinde aynı kaldığını iddia etmek partiye haksızlık olur. Zira başta dini konularda atılan adımlar olmak üzere seçimler öncesinde partinin tüm alanda liberalleştiğini söylemiştik. Hatta DP'nin kurulmasında etkili olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, muhalefete rağmen fakir köylüler için atılmış önemli bir reform hamlesidir. Diğer yandan Milli Korunma Kanunu, Varlık vergisi gibi hususlar ve karaborsanın önlenmesine yönelik diğer tedbirler, fakir halkı, büyük sermaye sahibi tüccar ve çiftlik ağalarına karşı korumaya amaçlamıştır. Tüm bunlar partinin liberalleşmesinin göstergesidir. Nitekim memleketin karakterinin "çiftçi ve köylü karakteri" olduğunu söyleyen Tarım Bakanı, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun gerekçesini "...Topraksız ve toprağı yetmeyen Türk köylüsünü topraklandırmak, onu ev, yurt, ocak sahibi yapmak, onu istihsal hayatına karıştırmak ve onu yuvasında mesut kılmak, ona vatanın da müstakil ve efendi bir hayat sağlamak..." sözleriyle özetlemiştir. Ancak bu kanun, DP'ye göre hiç de köylü için söylendiği gibi büyük bir hamle değildir. Muhalefete göre kanun şöyle yorumlanmıştır:

"...Köylü tipinin bir kaç dönümlü avutulması doğru olmayan ve kuracağı küçücük, cılız ve cüce işletmelerle memleket iktisadiyatının bir yük yapılması ihtimali olan insan değil; bilakis köy ve millet ekonomisinde kendisine gözü yaşlı, memlekete faydalı istihsalci ve varlıklı bir tip yaratmak vazife ve mesuliyettir" (Ulus, 15 Mart 1950).

CHP, özellikle 1946 sonrasında kamuoyunun görüşlerine dikkat etmiş ve seçmenlerin oyunu kazanmak için ayağına gitmeyi ihmal etmemiştir. 1950 seçimleri öncesinde iktidar partisi, "parti çalışmalarıyla halkın hoşnutluğunu celb edici hükümet tedbirlerini ahenkleştirmek ve planlamak amacıyla" bir komisyon kurarak partideki bu değişikliği ispat etmiştir. Birçok yeri gezerek halkla iç içe olan ve halka propaganda yapan komisyon, 7 Ekim'de (1949) raporunu CHP Divanı'na teslim etmiştir. Buna göre partinin yapması gereken en önemli şeyin, partinin halka benimsetilmesi olduğu bunun için halkın seveceği belirli bir plan ve program hazırlanması gerektiği belirtilmiştir.

Bunların uygulanması için her türlü vasıta kullanılarak partiyi halka sevdirecek propaganda yöntemlerinin geliştirilmesi ve propagandanın sadece seçim dönemlerinde değil; her zaman yapılması gerektiği yönünde öneride bulunulmuştur. Ayrıca raporda Anadolu'daki partili gazetelerin teşkilatlandırılması, bu gazetelere “resmi ilanlar” verilerek (Örneğin Ulus gazetesinin sadece halkevlerinde okunur hale geldiğinden ve tirajının arttırılması gereğinden bahsediliyordu) basın desteğinin alınmasının sağlanması istenmiştir (Olgun, 2008a: 3497).

1.4.8. İş ve İşçi Hakları Meseleleri

DP ve MP hatiplerinin en önemli propaganda araçlarından birisi işçilere grev hakkının verilmesiydi. Avrupa'dan örneklerle işçilerin grev hakkının muhakkak verilmesi gerektiğini belirten her iki partinin hedefi işçi oylarını kazanmaktı. Kırsal kesimde zirai ıslahatlar ve köylüye çeşitli yardım, makineleşme gibi vaatlerin yanı sıra kentteki işçilerin de oyu hedeflenmiştir. Bu sebeple özellikle DP, parti programında işçilere geniş yer vermiştir. Parti programının 5. ve 88. maddesinde işçilere sigorta yaptırılmasının zorunlu hale getirilmesi, iş bulma kurumunun [İş-Kur] tesisi, 7. Maddede işçilere sendika kurma yetkisi verileceği ve grev hakkı, ücretli tatiller, kalifiye eleman yetiştirilmesi gibi konular işçilerle ilgili parti politikasını ortaya koymaktadır. Bu kararlar işçilerle ilgili önemli yenilikler yapılacağıının resmen ilanı manasına gelmekteydi (Ağaoğlu, Zafer: 23 Ocak 1950; Sükan, 1991: 11).

CHP ise işçilerle ilgili özellikle grev taleplerinin komünistlik düşüncesinden ileri geldiğini ve işçilerin her fırsatta iş bırakma yoluna giderek ülkenin kaosa sürüklenebileceği uyarısını yapıyordu. Abadan, ise bu talebin bir hak olup olmayacağıının bile tartışma konusu olduğunu belirterek grev konusunu “geri tepmesi mümkün bir silah”a benzetmiştir (Abadan, Ulus, 27 Ocak 1950).

Gazetelere yansıyan haberlere göre CHP'nin, işçiler konusunda DP ve MP'nin taleplerinin “komünist fikirler” olarak yorumlamakla kalmamış işçileri çeşitli şekillerde tehdit ederek işten atma yollarına da başvurmuştur. Örneğin Hür Sendikalar Birliği; CHP'nin sendika çalışanlarının kendilerine katılmaları noktasında işçi mümessillerine baskı yaptığını, bunu elde edemedikleri yerde de işçi sendikaların politika yaptığını bahane ederek kapattırdığını belirtmiştir (Vatan, 7 Nisan 1950).

CHP'nin işçilerle ilgili tavırları 1940 yılında Milli Korunma Kanunu'nun çıkarılmasından sonra daha da sertleşmiştir. Bu kanun, işçi ücretlerinin düşüklüğü, maden ocakları ve sanayi kollarının işçi bulamaması gibi nedenlerle bir tedbir olarak çıkarılmıştı. Buna göre işçilerin işlerini bırakmasını engellemek ve yeni kalifiye eleman ihtiyacını temin için bazı düzenlemeler yapılmıştır. Kanuna göre “iş bırakma” oldukça zorlaştırılıyordu. İşini terk eden işçilerin, halk tarafından yakalanarak adalete teslim edilmesi gerekiyordu (Karpaz, 2010: 179).

CHP, işçiye grev hakkı istemenin doğru bir hareket olmadığını bunun işçi haklarıyla ilgili bir mesele olmayıp oy avcılığı manasına geldiğini düşünüyordu. CHP, işçilerle ilgili bu taleplerin önüne geçmek için Esnaf Dernekleri ve Esnaf Dernekleri Birlikleri Kanunu çıkardı. Kanunun amacı “proleter sınıfın” yanında muvazene unsuru meydana getirmektir. Böylece Sendikalar Kanunu'ndan daha kalabalık bir sosyal sınıf tek bir bünyede toplanmış ve hükümet denetimi altına alınmış oluyordu. Hükümet bunu işçilere ve işçi teşekküllerine karşı bir denge unsuru olarak kullanmak istiyordu (Karpaz, 2010: 395).

İşçilere grev hakkının verilmesinin şu anda mümkün olmadığına değinen İnönü, grev hakkı konusunda “...Belki bir gün biz de, grev hakkını kabul ederiz.” diyerek şartlar müsait olduğunda bu hakkın verilebileceğini belirtmiştir. İşçilerin işverenler karşısında “tahkim usulü” ile zaten korunduğunu belirten İnönü, grev ve lokavtın hiç birikmiş sermayesi olmayan işçileri açlığa terk ederek “iki günde ezmek için birebir” olduğunu söylemiştir (Cumhuriyet, 5 Mayıs 1950).

Grev hakkı konusunda aslında her iki partinin de samimi olmadıkları veya dönemin şartları gereği gerçekten bunu göze alamadıkları söylenebilir. Nitekim ileriki bölümlerde görüleceği üzere her iki partinin de grev konusundaki tutum ve söylemlerinde büyük bir değişim olacaktır. Değişmeyen tek şey ise işçilerin grev hakkı ve diğer talepleri olacaktır.

1.5. Seçim Hileleri

Seçim kanununun yeniden düzenlenmesi ile seçimlerin serbestçe yapılması, radyoda propaganda yapılmasına müsaade edilmesi gibi sebeplerle propaganda faaliyetleri büyük ivme kazanmıştır. Ancak seçimlerle ilgili propagandalar her zaman etik olarak

yürütülmemiştir. Partilerin seçimlerle ilgili yolsuzluk yaptığına dair haberler, dönemin kaynaklarından olan gazetelerde sıklıkla görülmektedir. Ancak gazetelere yansıyan yolsuzluk haberlerinin çoğunluğu ise iktidar olması sebebiyle CHP ile ilgilidir.

Seçim baskılarından cebir yoluyla baskı yapmaktan daha tehlikeli ve ciddi olanı seçime hile karıştırmak bunların da en tehlikelisi seçmenin serbestçe kullandığı kanaatini çeşitli kalem oyunları ile kendi lehine değiştirmektir. Bunun en bilinen şekli; sahte oy pusulaları üretmek veya oyları değiştirmektir (Bkz. Son Saat, 4 Mayıs 1950). DP'nin CHP'yi eleştirdiği en önemli nokta, kendi oy pusulalarının üzerine CHP'li adayların isimlerinin yazılmasıydı. Bilindiği gibi bu dönemde seçimler nisbi temsil sistemine göre değil; çoğunluk esasına göre yapılıyordu. Yani bir adayın hangi partiden olduğundan ziyade aldığı oy miktarı önemliydi. Bu durum bazı kimselerin hem CHP'den hem de DP'den listeye girerek oylarını arttırma düşüncesini tahrik etmiştir. Böylelikle DP'li birisi listedeki tüm herkese evet diyeceğinden (Ancak seçmen isterse listede değişiklik yapabiliyordu. İstemediği adayı çıkarıp başka bir adayı seçebilirdi) kısa yoldan oylarını arttırmış oluyordu. Seçim hileleriyle ilgili dikkat çekici vakalardan birisi de kimliği belirsiz kimseler tarafından DP oy pusulasında bazı değişiklikler yapılmasıdır. İddialara göre bu kişi ya da kişiler, listenin en başına tanınmış 6 DP'li adayın ismini yazmış; altına ise 21 CHP'li adayı yazmıştır. Bu olay üzerine derhal harekete geçen DP İl İdare Kurulu bir tebliği yayınlayarak görevlileri uyarmıştır (Vatan, 4 Mayıs 1950).

Buna benzer bir tedbiri de CHP'nin aldığı görülür. İktidar partisi oy pusulalarının DP, tarafından yok edilmesi ihtimaline karşı, seçmen sayısının 2,5 katı kadar oy pusulası bastırmıştır. Bunların da imha edilmemesi için, seçim gününden bir gün önce dağıtılmaya başlanması ve bir kısmının da sandık başında görevli CHP'lilere verilmesi planlanmıştır (Olgun, 2008a: 3498).

Seçim öncesi mahalli teşkilatlara bir genelge gönderen CHP genel sekreterliği tarafından Fikret Sılay imzalı 24 Şubat 1950 tarih ve 1/3196 sayılı tamimde, meclis makbuzuna gerek olmaksızın seçim harcaması yapılabilme salahiyeti verilmesi Vatan'da "C.H.P. reyleri satın almağa karar verdi" başlığıyla verilmiştir. Gazete, böyle bir ortamda seçim adına harcanan paranın nereye harcandığına dair bir bilgiye ulaşamayacağı, bunun da türlü yolsuzluklara sebep olacağını ifade etmiştir. Habere

göre bu paralar, pek ala oy karşılığında seçmene dağıtılabılır seçmenin oyu parayla satın alınabilirdi (Vatan, 29 Nisan 1950).

Başka bir iddia ise CHP'li muhtarların DP'li pek çok Eskişehirliyi seçmen kütüğüne kaydetmediği yönündeydi. İddialara göre birçok seçmen, muhtarların bu hileleri yüzünden oy kullanamayacaktır. Öte yandan seçmen kartlarındaki soyadlarının çoğunluğunun yanlış olduğunu bunun bilinçli bir faaliyet olabileceğini belirtmiştir.

CHP'li vali, kaymakam ve muhtarların seçimlerde boy göstermeleri, jandarma ve polisin halka baskı yaptığına yönelik iddialar önceki dönemlere göre oldukça az olmakla beraber bu dönemde de yer yer haber konusu olmaktaydı. Bazı gazeteler, devlet görevlilerin devlete ait araçları da kullanarak halk üzerinde baskı ve şiddet yoluyla oy devşirmeye çalıştığı iddia edilmiştir (Vatan, 6 Mayıs 1950).

DP yetkililerinin seçimlerin uygun hava koşullarında yapılması üzerindeki ısrarları sonuç vermemiştir. CHP ise Doğu Anadolu'nun istisna olduğunu ve bu şartların kendileri için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Nitekim Günaltay'ın muhalefetin seçim tarihiyle ilgili sözlerine karşılık veren Bayar, kendilerinde "Erzurum'a DP aday listelerini götürecek bir uçak olmadığını; fakat CHP listelerinin askeri uçakla gönderildiğini" ifade ederek eşit şartlarda bir seçim yapılmasını istemiştir (Atayakul, 2007:155).

Diğer bir konu da seçimlerin iktidar partisi tarafından muhalefeti hazırlıksız yakalamak için öne alınmasıdır. Seçimlerin bahar aylarında yapılacağı söylentileri DP'yi iyice telaşa düşürmüştür. DP, bu dönemde Doğu Anadolu'da kar, yağmur ve çamur nedeniyle ulaşımın sınırlı olacağını, bu sebeple muhalefet olarak oralara giderek propaganda yapamayacaklarını ve oy pusulalarını dağıtamayacaklarını ifade etmiştir. Buna karşın iktidar olmanın avantajlarını kullanan CHP, elindeki devlet imkânlarıyla [devlet radyosu, resmi otomobiller, askeri uçaklar, telefon ve telgraflar vs.] oy pusulaların yanı sıra ilan, broşür gibi propaganda araçlarından maksimum seviyede yararlanabilecekti. Fenik'e göre, seçimlerin belediye ve muhtar seçimlerinden önce yapılması, CHP'li muhtar ve belediye başkanlarının himayesinde seçimlere girme isteğinden kaynaklanıyordu. Böylece CHP, seçimleri öne alarak DP'nin ülkenin birçok yerinde teşkilatlanmasına, dolayısıyla propaganda yapmasına, fırsat vermeden seçimlere gitmek istemiştir (Fenik, Zafer, 26 Ocak 1950).

7 Ekim 1949 tarihli CHP komisyon raporunda Anadolu'daki partili gazetelerin teşkilatlandırılması ve bu gazetelere "resmi ilanlar" verilmek suretiyle desteklenmesi istenmiştir (Olgun, 2008a: 3497). Böylece gazetelerin hem partiye bağımlılıkları artmış hem de propaganda faaliyetlerinde etkin katılımları sağlanmış olacaktır. Raporda sadece gazetecilere değil; halka da kendilerini desteklemeleri için tohumluk verilmesi, kredi açılması, ürününe yüksek fiyat verilmesi gibi tedbirler alınması istenmiştir. Seçimler yaklaştıkça parti bu tür faaliyetlerine hız vermiş ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun 18. maddesini kaldırarak büyük çiftlik sahiplerini sevindirmiştir. Ayrıca Amerika'dan getirilen çok sayıda traktörün bu kişilere dağıtılması için çalışmalar başlatılmıştır. Bunun yanında "her ile bir araç" (bazı yerlere ihtiyaca göre daha fazla) düşecek şekilde propaganda faaliyetlerinde hatiplere kolaylık sağlaması için mevcut araçlara 85 tane daha ilave edilmiştir. "Halkın sempatisini kazanmak için" aşırı sağ ve sol gruplar arasında bazı tutuklamalar yapılmış tekke ve türbelerin açılması okullarda din eğitiminin konulması, parti teşkilatının adayların % 70'inin taşra teşkilatlarına bırakılması gibi bir dizi yeniliklere imza atılmıştır (Olgun, 2008: 3486,3488).

1.6. 14 Mayıs 1950 Genel Seçim Sonuçları

14 Mayıs 1950'de seçimler yapıldı. Seçimlere CHP, DP, MP geniş bir şekilde katılırken, MKP (Milli Kalkınma Partisi), Ankara, Aydın, Bursa Çanakkale, İstanbul, Tekirdağ gibi illerde, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Çiftçi Partisi, Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi ise sadece İstanbul'da katılmıştır (Olgun, 2008a: 3485). Seçimlerde bir kaç küçük hadise dışında genel hava olumluydu. Bu sebeple seçimlere katılım oldukça yüksek (% 88.88) olmuştur. 1950 seçimleri, bir devrin kapanmasını sağlamakla kalmamış; Cumhuriyet tarihinde ilk kez CHP karşısında başka bir partinin iktidar olmasını sağlamıştır. Bu durumda, yeni iktidarın vaatlerinin yanı sıra mevcut iktidarın 27 seneden beri iktidarda kalmasının verdiği bıkkınlığın ardından gelen yenileşme vaatlerinin etkisi büyüktür. Yine Demokrat partinin seçim vaatlerinde geçen hürriyet, demokrasi, refah, huzur gibi kavramların da bu seçimlerde etkili olduğu muhakkaktır. Mareşal Fevzi Çakmak'ın ölüm haberine devlet radyosunun duyarsız kalması gibi geniş çaplı tepki çeken uygulamalar da seçimlerin neticeleri üzerinde etkili olmuştur. Seçim kampanyası boyunca, seçmenle doğrudan iletişimi temel alan DP ise, bu tip propaganda usullerini CHP'nin aksine ustalıkla kullanmış, halkın özgürleşme,

demokratikleşme ve değişim talep ve ihtiyacını doğru biçimde kavramıştır (Atayakul, 2007: 142; Milliyet, 15 Mayıs 1950).

Modern propaganda yöntemlerinin etkinliğinin ölçülmesinde mühim rol oynayan anketlerin bu dönemde sıkça kullanıldığı görülmektedir. Ancak anketler, propagandanın etkinliğinin ölçülmesinde kullanılması gerekirken-günümüzde olduğu gibi- çoğunlukla kendisi propaganda malzemesi olmuştur. Örneğin 1950 seçimleri öncesi Vatan Gazetesi'nin yaptığı anket, seçim sonuçlarıyla ilgili bir tahminden çok gazetenin beklentisini yansıtmaktadır. Gazetenin anket sonuçları şöyledir: Ankete katılanlardan "cumhurbaşkanı kim olmalıdır?" sorusuna % 28,8 Bayar, % 27,9 İnönü, % 17 Orbay cevabı verilmiştir. Diğer yandan ankete katılanların % 56,44'ü DP'ye, % 11,24'ü CHP'ye, % 3,94'ü MP'ye oy vereceğini belirtmiştir (Vatan, 14 Nisan 1950). Aşağıda da görüleceği üzere özellikle CHP ile ilgili veriler, oldukça düşük gösterilmiştir.

Seçim sonuçlarına ilişkin istatistiksel verilerin birbirini tutmadığı görülmektedir (Örneğin bkz. TÜİK, 2008: 8; Karpat, 2010: 327; Olgun, 2008a: 3489). Türkiye İstatistik Kurumu'nun seçimlerle ilgili istatistiki bilgileri yeterli görülmemiş olacakki bir çok kaynakta bu kurumun verileri kullanılmak yerine farklı rakamlar verilmiştir. Diğer seçimler için de bu durum geçerlidir. TÜİK verilerine göre 1950 seçimlerinde kayıtlı seçmen sayısı 8905743 olup bunun 7953085'i oy kullanmıştır. Buna göre seçimlere katılım oranı 89,3 gibi oldukça büyük bir rakamdır. TÜİK'in seçim sonuçlarına ilişkin verileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo-1
1950 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Aldıkları Oy	Oy Oran (%)	Milletvekili Sayısı
DP	4.391.694	55,2	416
CHP	3.148.626	39,6	69
MP	368.537	4,6	1
Bağımsızlar	44.537	0,6	1
Toplam	7.953.085	%100	487

Kaynak: www.tuik.gov.tr. (05.07.2012).

Seçim sonuçlarıyla ilgili partilerin görüşleri gazete manşetlerine de yansımıştır. Örneğin CHP yanlısı Zaman gazetesi, CHP'nin seçim sonuçlarıyla ilgili "DP'lilere itibarlı bir devlet, hür bir vatan, mamur bir ülke, hudutsuz bir hürriyet, şerefli bir tarih emanet ediyoruz." Sözlerini manşetten vermiştir (Zaman-Akşam Postası, 15 Mayıs 1950). Kudret'te ise Millet Partisi'nin seçim sonuçlarıyla ilgili beyannamesinden notlar verilmiştir. Buna göre MP, yukarıdaki sözlerin aksine CHP iktidarını "Fiili bir diktatörlük" olarak nitelemiş ve bu diktatörlüğün nihayet halkın verdiği oylarla devrildiğini belirtmiştir (Kudret, 19 Mayıs 1950). Bazı yazarlar, 14 Mayıs'ın "Milli Hâkimiyet Bayramı" veya "Demokrasi Bayramı" olarak kutlanmasını istemişlerdir. Şef ve Diktatörlük döneminin bittiğini Türk Milli iradesinin tecelli ettiğini dürüst bir seçim olduğunu ve herkesin bunun kıymetini bilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Nureddin Ardiçoğlu, (Kudret, 21 Mayıs 1950 Ayrıca bkz. Demir, Kudret, 14 Mayıs 2012:15). 1950 seçimlerinde MP'nin tek kazanan adayı Osman Bölükbaşı'ydı. Seçim sisteminin de etkisiyle sadece Kırşehir'de seçimi kazanan MP, başarısız olmasına rağmen sonuçlardan (CHP'nin kaybetmesi sebebiyle) oldukça memnundu (Kudret, 18 Mayıs 1950).

DP taraftarı Milliyet'te yazan Karacan ise köşesinde seçim sonuçlarıyla ilgili şunları kaydetmiştir:

"Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulduğu günden beri " totaliter " rejimin kendi hususi kanunlarına tamamen uygun olarak milletvekilleri, bağlı oldukları parti şeflerinin yalnız beyaz rey kullanmağa mamur ve onların her istediklerini nizamlamak, kitaba uydurmak hizmetiyle mükellef bir nevi emir kulları haline gelmişlerdi. O derece ki halk lisanında bu vaziyet "salla başını, al maaşını!" tabiriyle adeta vecizeleştirilmiş bir alay mevzuu haline geldi." (Karacan, Milliyet, 20 Mayıs 1950).

Bu idarenin 25 yıl böyle sürdüğünü belirten yazar, meclisin "maaşlı otomatlardan mürekkep, cansız bir topluluk" şeklini aldığını; ancak şimdi Garp devletlerinin ihtilalle başaramadıklarını Türk Milleti'nin seçim yoluyla başardığını ve tüm dünyanın takdirini kazandığını belirtmiştir Yazar, başka bir makalesinde ise DP'nin seçimi kazanmasının sadece iç politikada değil dış politikada da olumlu etkiler bırakacağını birçok ülkenin seçimlere gösterdiği alakanın bunun göstergesi olduğunu ve artık uluslararası meselelerde ülkenin tümünü temsil eden gerçek bir hükümeti muhatap olarak

bulacağından bahsetmektedir (Karacan, Milliyet, 20 Mayıs 1950). Halit Refik ise DP'nin henüz yorgun olmadığını belirterek en önemli iki sorun olan dış politika ve ekonomiyi düzeltmesi gerektiğini ve DP'nin bu istidada sahip olduğunu belirtmiştir (Ertuğ, ASİM, Mayıs 1950: 39-41).

14 Mayıs seçimlerinin dünya basınından da büyük ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Birçok gazete seçim sonuçlarıyla ilgili yorumlara yer vermiştir. Örneğin New York Times "Türkiye demokrasiye oy verdi" diyerek "Hasta Adam"ın küllerinden yeni cihana katılan bir devletin teşekkül ettiğini ifade etmiştir. Ce Matin'de ise Henry de Konak isimli bir yazar, bu seçimlerde başarının sırrını köylünün âlicenaplığına bağlayarak sabık iktidarın 4 senede yaptıklarına da atıfta bulunmuş ve bu hamlelerin büyüklüğünü belirtmiştir. Aurore gazetesi de bu seçimlerde iktidar gazetesi [Ulus]'nin örnek teşkil edecek şekilde dürüst davrandığını belirtmiş ve Türk halkının tarihin yeni bir safhasına girdiğini belirtmiştir. Correida Manha ise hükümetlerin misafir gibi olduğunu, fazla kalırsa can sıkacağını belirtmiştir (Aydın Tarihi, 1-31 Mayıs 1950: 111-112).

Seçimle ilgili en ilginç tepkiyi CHP iktidarı döneminde tutuklanan MP'li Sadık Aldoğan yapmıştır. Aldoğan, Kudret'teki yazısında "Ooh ne güzel oldu!" başlığını kullanmış ve CHP'nin başındaki "diktatör"le (İnönü kastediliyor) birlikte gittiğini ancak bundan sonrası için gerek halka gerekse yeni iktidara görevler düştüğünü ve ilk defa milletin iradesinin tecelli ettiğini belirtmiştir. Aldoğan tekrar eskiye dönülmemesi gerektiği konusunda da uyarılarda bulunmuştur (Kudret, 18 Mayıs 1950. Şef dönemini eleştiren dizeler için ayrıca bkz. Deli Ozan, Mizah: 26 Mayıs 1950).

Seçim sonuçlarıyla ilgili en gerçekçi tespit ise bizzat İnönü'nün kendisinden gelmiştir. İnönü, beklediği bu sonuçlarla ilgili görüşlerini, oğlu Erdal İnönü'ye hitaben yazdığı mektupta ifade etmiştir. İnönü mektubunda seçimi niçin kaybettiklerinin tahlilini yapmıştır. Mektupta, seçim kanunu konusunda yapılan değişikliğin halkın özgür iradesini ortaya koymasına yardımcı olduğu anlatılmıştır. Mektupta değişim arzusunun seçimlerdeki etkisini ortaya koyan şu sözler sarf edilmiştir:

"Niçin kaybettik? İnsaflı, insafsız bin bir sebebi var. Fakat en başta geleni değişiklik arzusudur...Bu seçim memlekette yeni bir hayat tarzı kurmak için giriştiğimiz teşebbüste ne kadar ciddi ve samimi olduğumuzu ispat etmiştir. Memleket için, hepimiz için şeref olmuştur." (Özel, 1988:149).

İnönü, bu mektuplarda nisbi sisteme geçmemekle hata ettiklerini oyların % 40'ını almalarına rağmen çok düşük bir temsile sahip olduklarını da ifade etmiştir. Oysa nisbi sisteme geçilseydi sonucun çok daha iyi olacağını ifade ederek pişmanlığını dile getirmiştir. Çoğunluk sistemi gerçekten de özellikle muhalif partiler için sakıncalı bir sistemdir. Bir seçim bölgesinde 1 oy farkla dahi seçimleri kazanan parti bölgedeki tüm oyları alıyordu. Örneğin 1950 seçimlerinde Çanakkale'de 8 milletvekili için adaylar yarışmış DP toplamda % 61.84 oy oranı almasına rağmen 8 vekilliği de kendisi almıştı. % 32.14 oya sahip CHP de dâhil olmak üzere diğerleri hiç milletvekili çıkaramamıştır (Olgun, 2008a: 3503).

1954 seçim sonuçlarını değerlendiren Sarol, halkın 1950 seçimlerinde DP'ye teveccühünün "fasılasız 30 sene devam eden iktidarı dolayısıyla" CHP'den bıkmışından kaynaklandığını belirtmiştir. Ancak 1954 seçimlerinde işlerin değiştiğini belirten Sarol, bu 4 sene içinde halkın DP'nin icraatlarına bakarak oy verdiğini belirtmiştir (Sarol, Türk Sesi, 12 Mayıs 1954).

CHP Genel Sekreteri Fikret Sılay, 26 Mayıs 1950'de Parti Divanı'na gönderdiği raporda da seçimlerin kaybedilme sebebi olarak halktaki bıkkınlık ve değişim arzusuna işaret edilmiştir. Raporda "cemiyetteki çoğunluğun değişiklik arzusuna parti olarak tam karşı koymanın mümkün olmadığı"ni ifade edilerek özeleştirilmiştir. Halk, artık 27 yıldır süren tek parti iktidarından bıkmıştır. Bu kadar uzun bir dönemden sonra "meleklerden kurulu bir parti" bile iktidarda kalamazdı. Bunun yanında hayat pahalılığının artmasına karşılık köylülerin ürünlerine düşük fiyat verilmesi, orman davası ve adayların küstürülmesi (bazı adaylar teşkilatça seçilemeyince kendiliğinden adaylığını ilan ediyordu), mazide kalan kötü hatıralar (jandarmanın ve tahsildarların baskısı, idarecilerin kötü davranışı vs.), devlet memurlarının halkı hor görmesi ve çeşitli zorluklar çıkarması (özellikle tapu, adliye, sağlık, orman işlerinde şikâyetler söz konusuydu) gibi sebepler etkili olmuştur (Olgun, 2008a: 3483-3497). Akis dergisine göre ise CHP'nin seçimleri kaybetmesinin en mühim nedeni, 1946 seçimlerine hile karıştırması olmuştur. Halk, bu seçimleri unutmamıştır (Akis, 21 Eylül 1957: 5).

Seçimin galibi Demokrat Parti ise seçim sonuçlarının milletin kendilerine olan teveccühünün bir yansıması olduğunu ifade etmiş ve geçmiş iktidarla mücadele içine girmeyeceğini dolayısıyla hiç kimsenin huzursuzluk ve endişe içine girmemesi

gerektiğini söylemiştir (Milliyet, 16 Mayıs 1950). Menderes, CHP'nin halkın iradesini engellemesine rağmen 14 Mayıs seçimleriyle bir tarihin değiştiğini, eğer baskı olmasa sonuçların bundan daha iyi olacağını ifade etmiştir. Menderes devamla şöyle konuşmuştur:

“Hürriyet, güneşinin aydınlatıp ısıtamadığı, seçimlerde vatandaş reyinin muteber olmadığı ve gelmiş geçmiş iktidarlardan hiçbirinin vatandaş reyine dayanmadığı bu memlekette endişe ve tereddüt perdelerinin henüz her yerde tamamıyla yırtılmamış olduğu bir hakikattir. İlk defa milli iradenin serbest tecellisiyle TBMM işbaşına gelmiştir.” (Sükan, 1991: 15-16).

Seçimleri kazanan DP'de Cumhurbaşkanlığı koltuğuna Bayar oturmuş ve hükümet kurma görevini Menderes'e vermiştir. 1946 yılında seçimi kazanan CHP'nin İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı sıfatıyla meclise gelirken ayağa kalkmasını kınayan DP'liler “meclis kimsenin önünde ayağa kalkmaz” diyerek kalkmamışlardı. 1950 seçimleri sonucunda cumhurbaşkanı olan Bayar, meclise geldiğinde Demokratlar bu sözlerinde durarak müthiş büyük bir alkış tufanı koparmış ancak ayağa kalkmamışlardır (Birand vd.,1993:76).

İddialara göre CHP'nin seçimleri kaybetmesi, bazı askerleri rahatsız etmiştir. Nitekim üst rütbeli askerlerden Orgeneral Noyan, CHP müfettişini arayarak İsmet Paşa'ya iletilmesini istediği bir notta “paşa isterse seçime komünistler hile karıştırdı bahanesiyle müdahale edebileceklerini” iletmıştır. Ancak İsmet Paşa “Milli irade nasıl tecelli etmişse, ona başta kendisi olmak üzere bütün devlet birimlerinin saygı göstermesi gerektiğinin bir defa daha bilinmesini istiyorum” şeklinde karşılık vermiştir. Buna karşılık İsmet Paşa'yı istemeyen ordu mensuplarının da karşı devrim yapma ihtimalinden bahsetmişlerdir. İddialara göre İsmet Paşa, iktidarı devretmezse bu kişiler darbe yapacak ve iktidarı DP'ye devredecektir (Birand vd., 1993: 67-68).

Yeni iktidar partisi DP, eskiyi unutturmak için iktidara gelir gelmez faaliyetlere başlamıştır. İktidarın ilk icraatı İnönü'nün resmini paralardan ve resmi dairelerden kaldırtarak yerine Atatürk'ün resimlerini koydurmak olmuştur. Bu unutturma kampanyasıyla İnönü'nün kullandığı Beyaz Tren'i halka açmıştır. Ayrıca Devlet Konservatuar Salonu locasındaki İnönü'ye ait olan kulaklık kaldırılmıştır. İnönü ve CHP'yi unutturma politikalarından bir diğeri de Cumhurbaşkanlığı makam aracına

eskortluk yapan motosikletli polislerin, Bayar tarafından kaldırılmasıdır (Birand vd., 1993: 77). Menderes de, İnönü'nün artık siyaset sahnesinden çekilmesini gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Sen artık bunca işi yaptıktan sonra bir abide olacak şekilde evine çekil. Biz seni tavaf edelim. Hâlbuki sen bu pis politikanın içinde kalıyor ve benimle uğraşıyorsun.” (Birand vd., 1993: 87). İnönü ise bunlara karşılık, Beyaz Tren, Savonara Yatı ve Cumhurbaşkanı'nın otomobilleri ve maaşının kaldırılmasının arzu edildiğini; ancak bunun bir tasarruf yöntemi olmadığını, istikrarlı bir ekonomi için ciddi bir politika gerektiğini belirtmiştir (BCA.030.01./43.254.2M.:20). Seçimleri DP'nin kazanmasının ardından Türkiye'de yeni bir süreç başlamıştır. Bazı yazarlara göre aslında DP'nin tarih sahnesine çıktığı andan itibaren Türkiye'deki tüm partiler DP veya CHP geleneğinden gelir olmuşlardır. 1995 yılına kadar yapılan tüm seçimlerin CHP ve DP geleneklerinin bir çatışması olduğunu ifade eden yazar, Türkiye'deki partilerin, bu iki ekolden birisini seçerek oyların bölünmesine sebep olduğunu belirtmektedir (Kardam A., S.Tüzün, 1998: 42). Kısaca DP ve CHP'nin tarihte oynadıkları rol sadece kendi dönemleriyle sınırlı kalmamış çağını aşan bir etki yaratmıştır.

1.7. I. Menderes Hükümeti Programı (22.05.1950)

1950 seçimlerinde iktidar olan Demokrat Parti 22 Mayıs'ta programını açıklamıştır. Programı okuyan Başbakan Adnan Menderes, öncelikle kendilerinden önceki iktidar dönemiyle ilgili karamsar bir tablo çizmiş ve gelecek günlere dair programlarından bahsetmiştir. Başvekil, Demokrat Parti ile yeni bir sayfanın açıldığını ve bu dönemin “Türk Demokrasisi'nin Zafer Günü” olduğunu ifade eden şu satırları nakletmiştir:

“Büyük Millet Meclisinin Muhterem Azaları;

Dokuzuncu Büyük Millet Meclisinin milli tarihimizde alacağı yer her bakımdan çok mühim olacaktır. Tarihimizde ilk defadır ki yüksek heyetiniz milli iradenin tam ve serbest tecellisi neticesinde millet mukadderatına hakim olmak mevkiine gelmiş bulunuyor. Dokuzuncu Büyük Millet Meclisinin azaları olan sizleri, Türk milletinin hakiki mümessillerini selamlamakla derin bir gurur ve iftihar duymaktayız. Demokrat Partinin gayritabiî siyasî şartlar içinde devam eden beş yıllık çetin mücadeleleri on dört Mayıs seçimleriyle en muvaffakiyetli surette sona ermiş ve artık memleketimizde normal siyasî hayat başlamıştır. Şüphesiz ki; on dört Mayıs, bir devre son veren ve yeni bir devir açan müstesna ehemmiyette tarihi bir gün

olarak daima anılacaktır. Bu tarihi günün hatırasını yalnız partimiz değil, Türk Demokrasisinin bir zafer günü olarak yad ediyoruz.”

Başvekil daha sonra kendilerine düşen vazifenin büyüklüğünden bahsederek sabık CHP iktidarının asırlarca yanlış ekonomi politikaları ile memleketi geri bıraktığını, memleketin “zamanla müdahaleci kapitalist, bürokratik ve inhisarcı bir devlet tipi” olarak ortaya çıktığını ve bunun iş ve istihsal hayatını arttırmak yerine kısırlaştırdığını belirtilmiştir. Programda, demir yollarından, deniz işletmeciliğine, bankacılıktan akaryakıt fiyatlarına kadar sabık hükümetin ekonomi politikalarının eleştirisi yapılmış ve bütçe açığıyla ilgili şunlar ifade edilmiştir:

“Yekünü her yıl artan ve açıkları her yıl kabaran bütçelerden istihşâlin artmasını sağlayacak tahsisat ayrılamamış, borçlar yekünü iki buçuk milyara yaklaşmış ve bilhassa zirai istihşâlimiz on beş, yirmi sene evvelki seviyelerde duraklamış kalmıştır. O kadar ki son senelerdeki dış ticaretimizin yekün hacmi 1934 – 1935 – 1936 senelerindekine nazaran çok daha aşağı bir seviyede bulunmaktadır. Harp yıllarının doğurduğu zaruretlar neticesinde iki yüz on dört tona yükselen altın stoku şimdi yüz otuz ton civarına düşmüş ve döviz stokları da tamamen eriyerek açık bir duruma girilmiştir.”

Cari açıkla ilgili 1950 bütçesinde belirtilen 174 milyon liralık açığın 155 milyon lirasının Marshall Planı yardımından ve 19 küsur milyon lirasının da iç istikrazdan kapatılacağını belirten başvekil, ekonomi ile ilgili politikalarını şöyle sıralamıştır:

1. Bütün devlet hizmetlerinin görülmesinde azami tasarruf zihniyetiyle hareket ederek devlet masraf ve külfetlerini asgariye indirmek ve devlet bütçelerini iktisadi bünyemizin takatiyle mütenâsip ve hakiki manâsıyla muvazeneli bir hale getirmek.

Ancak bu suretledir ki iktisâdi bünye ferahlığa kavuşturulmuş ve yarımın iktisâdi refahı ve mali istikrarı teminât altına alınmış olacaktır.

2. İktisâdi cihazlanmamızı süratlendirmek, Bu maksatla;

A) Bütçede investisman mahiyetinde olan kısmı, mümkün olduğu kadar genişletmek ve bunun dışındaki bütün imkânlarımızı da yalnız ve yalnız istihşâle matuf mevkilere tevcih etmek;

B) Hususi teşebbüsün kendini hukuki ve fiili emniyet altında hissetmesini sağlayacak bütün tedbirleri almak ve onun süratle gelişmesine yardım etmek,

C) Memlekette mevcut sermayenin istihşâle akmasını kolaylaştırmak,

Ç) Yabancı teşebbüs sermaye ve tekniğinden geniş ölçüde faydalanabilmenin şartlarını tahakkuk ettirmek ve icaplarını yerine getirmek.

3. İktisâdi cihazlarımız için devlet bütçesinden investisman mahiyetinde ayrılacak tahsisatı memleketimizin tabii şartları göz önünde bulundurularak vücuda getirilecek bir plana bağlamak.

4. İstihşâl hayatını devletin zararlı müdahalelerinden ve her çeşit bürokratik engellerden kurtarmak.

Kendi ekonomi hedeflerinin denk bütçe, bunu gerçekleştirmek için izlenen yolun özel teşebbüs olduğu belirtilen programda, büyük sermaye gerektiren yatırımlar için devletçi politikalara da yer verileceği bunun yanı sıra dış sermayeden de istifade edileceği belirtilmiştir. Ayrıca vatandaşın üzerinde büyük bir baskı unsuru haline gelen muamele vergisi, yol vergisi, hayvan vergisinin yeniden ele alınacağını bazılarının kaldırılacağı belirtilmiştir. Türkiye nüfusunun % 80'inin tarımla uğraştığına dikkat çekilen beyannamede ziraata öncelik verilerek daha önceden "karasaban ve kağı" gibi ilkel araçlarla yapılan ilkel tarım yöntemlerinin kullanılmayacağı bunun yerine modern tarım yöntemlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Ayrıca sulama işlerine hız verilmesi, zirai kredi, haşerelere karşı mücadele, tohum ıslahı ve ziraat tekniği sayesinde tarımın geliştirileceği ifade edilmiştir. Beyannamede dikkat çeken husus ekonominin %80'ini oluşturan tarım için senelik 30 milyon civarında bir bütçe ayrılmasıdır. Bu miktarın toplam bütçeye oranı ancak % 3 olarak belirtilmiştir. Bu nedenle bütçeden tasarruf yapılarak ziraat bütçesinin takviye edileceği de belirtilmiştir. Ziraat Bankası'nın sermayesini de arttırmanın önemine işaret edilen programda kooperatiflere de yer verileceği ifade edilmiştir. Beyannamede bunların yanı sıra, alt yapı ve köylerin sağlık sorunları ile ilgili çalışma başlattıkları, eğitim sistemini modern ve eşit şartlarda yürütebilmek için kanun tasarısı hazırlayacakları belirtilmiştir.

Beyannamenin işçiler yönünden en dikkat çekici yanı ise "Demokrasi prensiplerine göre tabii bir hak olarak tanıdığımız grev hakkını sair demokrat memleketlerde olduğu gibi, içtimai nizamı ve iktisâdi ahengi bozmayacak surette kanunlaştıracağız." Sözü olmuştur. Bu söz, DP'nin diğer programlarında görülmeyecek olan işçilere "grev hakkı"

vaadini resmileştirdiğinin ifadesidir. Ancak grev konusu DP hükümetleri döneminde asla gerçekleşmeyen bir vaat olarak kalacaktır.

Geçmiş hükümetten hesap sorulmayacağı yönünde "...iktidar değişikliğinin memlekette maddi ve ruhi hiçbir sarsıntıya meydan vermemesi ve bilhassa bir devri sabık yaratmak gibi meşum temayüllerin önlenmesi esaslarında azmimiz katidir." Sözleriyle teminat verilmiştir. Ancak bir sonraki bölümde de görüleceği üzere hükümet iktidara gelir gelmez CHP'nin mallarını müsadere ederek bu sözünü çiğnemiştir.

Demokratik olmayan ve tek parti hükümeti kalıntısı olarak adlandırılan kanunların kısa zamanda demokratik bir şekle dönüştürüleceği müjdesi verilen beyannamede özellikle adalet sistemiyle ilgili sorunlar ele alınarak bunların giderileceği teminatı verilmiştir. Ayrıca hâkimlerin ve memurların şahıs veya zümrelerin emir veya arzularına tabi olmaktan kurtarılmaları ve memurların refaha kavuşturulması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Beyannamede din konusuna da değinildiği görülmektedir. Memleketi içinden yıkıcı aşırı sol ve sağ (irticacı) cereyanların kökünden temizleneceği söylenmiştir. Sol cereyanlara karşı Türk siyasi partilerinde görülen ortak tavrın DP'de de devam ettiği görülmektedir. Konuyla ilgili olarak programda şunlar nakledilmiştir

" Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalâa etmek gafletinde bulunmayacağız. Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanaat sahibi olmaktan ziyade yıkıcı cereyanların aletleri olduklarına şüphemiz yoktur. Fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yok etmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları adalet pençesine çarptırmak için icabeden kıstasları vuzuh ve katiyetle tespit etmek zaruretine inanıyoruz. Ancak bu suretledir ki, mizah veya siyâsi tenkit kisvesi altında ayakta tutunmak istenilen ve hakikatte düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir. İrticai tahrike asla müsaade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetlerinin icaplarına riayet edeceğiz. Hakiki layikliğin manasını biz böyle anlamaktayız. Programımızda da sarahaten ifade edildiği gibi, hakiki layikliği dinin devlet siyasetiyle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması şeklinde anıyoruz. Bu itibarla gerek din dersleri meselesinde gerekse din adamlarını yetiştirecek yüksek

müesseselerin faaliyete geçmesi hususunda icabeden tedbirleri süratle ittihaz etmek kararındayız.”

Dış politika konusunda ise Birleşmiş Milletler sorumluluklarının yerine getirileceği, dünyada sulh politikasının izleneceği, özellikle Amerika, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerle olan dostluğun devamına çalışılacağı belirtilmiştir. Dış politika konusunda jeopolitik konuma da işaret eden Başvekil, bu konumdan dolayı ordunun en yeni modern silahlarla teçhiz edileceğini bunun için ABD'den gerekli teknik ve bilgi yardımının alınacağı ifade edilmiştir (Beyannamenin tamamı için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html).

BÖLÜM 2: 2 MAYIS 1954 GENEL SEÇİM PROPAGANDALARI

2.1. 1954 Seçimleri Öncesi Yaşanan Önemli Gelişmeler

2.1.1. Türkçe Ezan Yasağının Kaldırılması (16 Haziran 1950)

1932 yılında hükümetin vilayetlere ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na gönderdiği bir emirle ezanın bundan böyle Türkçe okunması istenmiştir. Arapça ezan okumaya devam edenler, TCK'nın 526.Maddesi gereği tutuklanmıştır. Ancak temyiz mahkemeleri alınan kararların anayasaya uymadığı gerekçesiyle tutuklulukları bozmuştur. Bunun üzerine 1936'da 526.Maddeye ek yapılarak Arapça ezan okumak suç haline getirilmiştir (Bayar, 1969: 111).

Türkçe ezan meselesi 1950 seçimlerinde halkın en büyük beklentilerinden biri olmasına rağmen DP liderleri bu konuda -Terakki Perver Cumhuriyet ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimlerinden olacak- açık bir tutum sergileyememişlerdi (Nal, 2005: 148). Ancak, iktidara geldikten kısa bir süre sonra parti, konuyu gündemine aldı. Nitekim kendisini iktidara taşıyan halkın arzu ve istekleri arasında yıllardır süren bu yasağın kalkması da vardı. Bunun farkında olan, DP'liler “müezzin caminin içinde Allahuekber dediği zaman suç değil; fakat caminin bir parçası olan minarede Allahuekber dediği zaman suç olması anlaşılır şey değil” diyerek kanuna karşı ilk tepkilerini göstermişlerdi (Nal, 2005: 151).

DP'nin I.Hükümet Programı'nın ikinci bölümünde yer alan , programın en can alıcı ve akılda kalan cümlesi “millete mal olmuş inkılaplar mahfuz kalacaktır” sözü inkılapların korunacağı anlamına gelmekle birlikte inkılapların farklı yorumlanacağı ve yeni şeyler olacağını ilk işaretiydi (Birand vd., 1993: 78-79). Millete mal olmuş inkılâpların korunması bir bakıma “millete mal olmamış” inkılâplardan vazgeçileceği, böylelikle inkılâplar arasında bir farklılığa gidilerek ayırım yapılabileceği manasına da gelebilirdi. Nitekim DP, laiklik anlayışının ve dahi birçok inkılâbın bilinen halinden farklı yorumluyordu. Örneğin laiklik konusunda şunlar kaydedilmiştir:

“İrticacı tahrike asla müsaade etmemekle birlikte din ve vicdan hürriyetlerinin icaplarına riayet edeceğiz. Hakiki laikliğin manasını biz böyle anlamaktayız...hakiki laikliğin dinin devlet siyaseti ile hiçbir ilgisi bulunmaması ve

hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması şeklinde anlıyoruz.” (Nal, 2005: 147).

Menderes, Zafer’e verdiği röportajda ezan yasağının, zamanında gereklilik olduğunu; ancak şimdi kalmasının mantıksız olacağını, Atatürk’ün de zamanında taassupla mücadele ettiğini belirterek ileride bu yasağın kaldırılacağını söylemiştir (Zafer, 5 Haziran 1950) Menderes’in açıklamaları, Ulus’ta “Atatürk devrimlerini bir tarafta didikleme” olarak yorumlanmıştır. Akşam ise kararın, Çakmak’ın cenazesinde provokasyon yapanları sevindireceğini belirterek bunun “ateşle oynamak” olduğunu iddia ediyordu. CHP ise böyle bir düzenlemenin inkılâba ihanet olacağını ve sonucunun kestirilemeyeceğini belirterek bunu devrim abidesinin altından bir tuğla çekilmesine benzetmiş, seçimleri kaybetme pahasına da olsa bununla mücadele edeceklerini belirtmiştir. Ancak CHP, söz verdiği gibi “seçimleri kaybetme pahasına” bu tasarıya karşı çıkmamış; bilakis kanunun çıkmasına destek vermiştir. Örneğin Cemal Reşit, CHP adına Türkçe ezan meselesinin bir kültür meselesi olduğunu ve ibadetler konusunda kendilerinin öz Türkçeye taraftar olduklarını; ancak bunun siyaset münakaşası yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Reşit, “Milli şuurun bu konuyu halledeceğine güvenerek, Arapça ezan meselesinin ceza konusu olmaktan çıkarılmasına aleyhte olmayacağız” diyerek partisinin görüşlerini açıklamıştır. Nal, CHP’nin bu tavrını “seçim yatırımı” olarak değerlendirerek CHP’nin “devrimlerin parçalanmasına göz yumduğunu ve hatta destek verdiğini” belirtmiştir (Nal, 2005: 150-152). CHP’nin bu tavrında başından beri partideki ılımlılaşıma ve kamuoyu baskısının etkili olduğu anlaşılmaktadır.

İnönü inkılâpların baskı ve zorlamayla yapıldığı eleştirilerine, bu kanunları yaparken devrim şartlarını düşünmek gerektiğini ve bunların asla bir “diktatörlük ürünü” şeklinde yorumlanamayacağını belirtmiştir. İnönü, devrimlerin baskı ve zorlamayla yapıldığı yönündeki eleştirilere şöyle karşılık vermiştir:

“İlk devirlerinde fesin yerine şapkanın giyilmesini ve devletin laik bir cumhuriyet olmasını ve Latin harflerini bütün bunları açık ve uzun tartışma ile kabul ettirmemizi hiç kimse bekleyemezdi.. bütün bunlar, yine bir diktatörlük eseri olarak meydana gelmemiş, hepsi Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin denetimi ve hesap sormaları önünde gerçekleşmiştir” şeklinde cevap vermiştir (Esaslan, 2007: 519).

Cumhuriyet dönemindeki devrimlerin zorla yapıldığı konusunun yer yer tartışılması nedeniyle benzer bir açıklamayı da 1952 yılında Erim yapacaktır. Laikliğin din ve devlet işlerinin bir birinden ayrılması ve vicdan hürriyeti olduğunu söyleyen yazar, Atatürk'ün yobaz ve softa zihniyetini tamamen tesirsiz bırakmak için birtakım tedbirler aldığını, bu sebeple bazen laiklik sınırının ötesine geçildiğini; fakat devletin varlığı söz konusu olduğu için bu durumun anlaşılabilir ve kabul edilebilir olduğunu söylemiştir. Yazar, Atatürk devrimlerinin hepsinin “mutlaka aynen muhafaza edilmesi gereken naslar” olmadığını bunu iddia etmenin devrimciliğin en kuvvetli tarafı olan rasyonalizmi inkâr etmek olduğunu söylemiştir. Fransa'da kilise tüm eğitim faaliyetlerine hâkim olmasına rağmen devrimle birlikte kiliseye sadece din dersi verme mecburiyeti getirilmişti. Türkiye'de ise din dersi dâhil tüm dersler kaldırılmıştı. Sebep yeterli bilgiye sahip din adamının olmamasıydı. Devletin resmi öğretmeni şu veya bu dini mezhebe göre okutmamalı, tarafsızlığını muhafaza etmeliydi. Şimdi bu olayın laiklik değil “dinsizlik” olarak algılandığını komünizmde bile bu uygulamaların kalmadığını söyleyenlerin halkı kızdırmak istediğini söyleyerek o zamanın şartlarında 17 bin okulda 17 bin din adamı bulunmasının zorluğundan, bulunsa bile bunların köşede bucakta “din hocası adı altında şurada burada dolaşanlara, köylerde kasabalarda gizli gizli Arap harflerini ve her türlü safsatayı masum yavrucakların kafalarına sokmaya çalışan insanlara, bir buçuk milyondan fazla çocuk teslim edilebilir miydi?” demiştir (Erim, Ulus, 4 Ekim 1952).

Hükümet Programının TBMM'de okunmasından 18 gün sonra tasarı, meclise getirildi. Tasarının gerekçesi “Müslüman Türklere sebepsiz yere manevi huzursuzluk veren böyle bir yasağın demokrasi ile idare olunan bir Devlet nizamı içinde yer alabilmesi de müstahildir. Fıkranın tayyi Müslüman Türklere muhakkak bir huzur ve vicdan rahatlığı verecektir.” (Nal, 2005: 150) şeklinde belirtilmiştir. 16 Haziran 1950'de 5666 sayılı yasa ile, 2 Haziran 1941'de çıkarılan 4505 sayılı Ezanın Türkiye'de Türkçe okunacağını düzenleyen yasa kaldırıldı. Ezan konusunda yapılan değişiklik, ezanın “Arapça” okunması şeklinde olmamıştır. Yapılan düzenleme ile “Arapça ezan okunacak yerine ezanın istenilen dilde okunması” serbestliği getirilmiş oluyordu (Gerger, 1991: 209). Buna rağmen tüm yurttaki kısa sürede Türkçe ezan versiyonunun kalktığı görülmektedir. Böyle bir uygulamanın tamamen terk edilmesi bu zorlamanın ne kadar “yapay” olduğunu göstermiştir. Nal'a göre CHP, 14 Mayıs seçimleri öncesi Temmuz

beyannameesi ile “militan laiklik” anlayışını bırakmıştır. DP ise özellikle Türkçe ezan zorunluluğunu kaldıran kanununu çıkarmakla “dini kurtaran parti” sanını almıştır. Nal, partinin ilk sunduğu tasarının ezan meselesi olmasını, DP’nin dini konulara öncelik vermesi olarak yorumlamış ve partinin “irtica”ya yatkın olduğunu ima etmiştir. Zira DP, “millele mal olmamış” ilk inkılâplardan laiklik üzerinde bir deformasyon yaratmış ayrıca bu hareketleriyle “dinci” kesimleri daha da cesaretlendirmiştir. Örneğin Türkçe ezan yasağının kalkmasıyla Ankara Tacettin Camii İmamı “CHP kanımızı emiyordu. Milyonları çalıp, dinsizliği yaydılar. Allah bizi onlardan kurtardığı için hep birlikte Allaha ve DP hükümetine dua edelim” Hacı Bayram Camii İmamı’nın da CHP’lilerin “Fransa’dan bile daha kâfir” demiştir (Nal, 2005: 148,168).

Birand, bu düzenlemenin başta Bayar olmak üzere Demokrat Parti içindeki “ilericileri” ve orduyu memnun etmediğini ifade etmektedir. Hatta Bayar, yasayı onaylamayı geciktirmişti. Fakat Menderes, beklenmedik bir şekilde istifa mektubu yazması işleri değiştirmiş sonunda iş tatlıya bağlanmıştır. Bu olay, Menderes’in ilk güç denemesi “artık ben de varım” demesiydi (Birand vd.,1993: 84-86). Toktamış Ateş, bu konuda daha da ilginç bir söz söyleyerek Türkçe ezan meselesinin aslında ne Menderes ne de Bayar’ın isteğiyle gerçekleştiğini, asıl etkenin parti tabanının talep ve baskıları olduğunu belirtmiştir (Gerger, 1991: 170). Bu durum propaganda açısından bir baskı unsuru olan parti tabanının etkisini ve seçmen parti ilişkilerinin ileriye dönük bir faaliyet olduğunu ortaya koymaktadır. Zira böylece siyasi parti seçimlerde oyunu aldığı seçmene karşı halkın taleplerini yerine getirerek borcunu ödemiş oluyordu.

2.1.2. 5680 Sayılı Basın Kanunu (15 Temmuz 1950)

21 Temmuz 1950’de hükümet, zaman kaybetmeden Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası olan 1931 Matbuat Kanunu’nu ve değişikliklerini yürürlükten kaldırdı. 5680 Sayılı Basın Kanunu ile daha önceden 1931 Matbuat Kanunu’nda hükümete tanınan geniş yetkiler kaldırılmıştır. Hatırlanacağı üzere 1946’da çıkarılan basın kanunuyla 1931 kanununun bazı kısıtlamaları kaldırılmıştır. Bu kanunla ise daha ileri bir adım atılıyordu. Örneğin bu kanunla gazete çıkarmak için izin alma şartı kaldırılmış, bildirimde bulunmak yeterli sayılmıştır. Basın suçları Toplu Basın Mahkemeleri’nde yargılanacak ve bu, basın için bir güvence niteliği taşıyacaktı. Ancak yasa, gazetecilerin yazdığı yazılarla ilgili bazı sorumluluklar da getiriyordu. Gazete sahipleri, yayımlanan

yazılardan dolayı ceza sorumluluğu taşımayacaklardı. Ancak yazı işleri müdürleri, gazetede ki tüm yazarların yazdıklarından sorumlu olacak ve suç unsuru teşkil eden unsurlar bulunduğu takdirde yazarla birlikte bu durumdan sorumlu olarak ceza alabilecekti (Yıldız, 1997: 487).

Yasanın basın için en olumlu yanları, gazetecilere sendika hakkı, kıdem tazminatı, iş sözleşmesi gibi basın mensupları için son derece önemli haklar tanınmasıdır. Zafer’de, kanun ile basının siyasi özgürlüğünün sağlandığı ve gazetecilere ekonomik özgürlüklerinin verildiği ifade edilmiş ve o güne kadar basın mesleğinin güvencesi olmadığı için bir meslek olarak algılanmadığı ve daha yüksek mevkilere yükselmek için bir atlama taşı vazifesi gördüğü belirtilmiştir (Emre Kaya, 2010: 93-94).

Kanuna göre mesul müdür, basın kurumunun ismini, neşir mevzuunu, ne vakitte çıkarılacağını ve idare yerini sahibinin adını ve ikamet bilgilerini bildirmek zorundaydı. Kanunun dikkat çekici yönü mesul müdürün suç teşkil eden yazı veya resimlerle ilgili yazar-çizerler kadar sorumluluk taşımasıydı. Bunun yanı sıra savcılık istediği takdirde 24 saat içerisinde suç işlediği iddia edilen gazetecinin ismi verilmek zorunda olmasına karşın suç teşkil etmeyen yazılardan ötürü müstear adla yazı yazan veya karikatür çizen gazetecilerin isimlerini verme zorunluluğu yoktu. Mesul müdürün rızası hilafına çıkarılan yazı veya resimlerden suçu işleyen gazeteciler sorumlu olacaktı. Bu durum patronlar için de geçerlidir.

Kanuna 19.maddesi “Bir şahsın haysiyet ve şerefine dokunan veya menfaatini bozan yahut kendisi ile ilgili hakikata aykırı hareketler, düşünceler ve sözlerle açık veya kapalı şekilde bir mevkutede yapılan yayından dolayı o şahsın imzasıyla gönderilecek cevap ve düzeltmeyi mevkutenin mesul müdürü metnine hiçbir mülahaza ve işaret katmaksızın aynen ve tamamen neşre mecburdur” şeklindedir. Buna göre cevap ve düzeltme suçun işlendiği aynı sayfada aynı punto ile yayınlanması zorunluluğunu getirmekteydi.Bu hüküm yerine getirilmediği takdirde 150 lira para cezası uygulanacaktır (<http://www.bilgi-rehberi.com/kanunlar/kanun55680uc.html>).

1950 yasa tasarısındaki önemli bir değişiklik teklifi ise 31. maddeydi. Özel hayatının gizliliği ilkesiyle ilgili olan bu madde şöyleydi: “Rızaları hilafına şahısların hususi veya aile hayatları hakkında ima tarikiyle dahi olsa yayında bulunanlar, suçtan zarar görenin şikâyeti üzerine 2 aya kadar hapis veya 200 liradan 2000 liraya kadar ağır para cezasına

mahkûm edilirler.” şeklindeydi. Bu madde mecliste görüşüldüğü sırada Cezmi Türk, Nadir Nadi ve Sıtkı Yırcalı gibi isimler, tasarıya karşı çıkmışlardı. Yırcalı, kamu yaşamında görev alan kişilerin yaptıkları her şeyin milletin denetiminde olması gerektiğini savunarak basın, halk adına denetim yaptığını belirtmiştir. Yırcalı, “eğer bu şekilde, umumi de olsa, hususi de olsa bütün müesseselerimizin kontrolünü ele almazsak, basın hürriyetini buraya teşmil etmezsek başka türlü hâkimiyetlerin kurulmasına vesile hazırlamış oluruz” diyerek kanunun iptalini istemişti. Bahadır Dülger ise, basının serbest olması yanında kişilerin aileleri, özel hayatları, şeref ve haysiyetlerin korunması gerektiğini vurgulayarak “Bir adamın namusluluğunun veya namussuzluğunun kıstasını bir gazeteci eline verebilir miyiz?” diyerek kanuna destek vermişti. Bu madde Yırcalı'nın teklifiyle metinden çıkarılmıştır (Yıldız, 1997: 487).

30. Madde ise tahkikat konusu bir olayla ilgili evraka ait bilgi verilmesi, mahkemenin kanaati üzerinde tesir edebilecek her türlü yayında bulunulması gibi konular yasaklanmıştır. Bu madde hükümlerine aykırı hareket edenler 1 aydan 6 aya kadar hapis ve 500 liradan 5000 liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılacaktır. Kanunda basın suçlarının acil işlerden sayıldığı ve adli tatil dönemlerinde dahi olursa bu kişilerin acilen yargılanması kararlaştırılmıştır. 31. Madde ile yabancı yayınların Türkiye’de yayınlanması veya toplattırılması ise bakanlar kurulunun iznine bırakılmıştır. Bu kanun 9 Haziran 2004 tarihli 5187 nolu kanunla kaldırılmıştır (Bkz. Kanun hakkında geniş bilgi için bkz. <http://www.bilgi-rehberi.com/kanunlar/kanun55680uc.html>).

2.1.3. 5953 Sayılı Basın Kanunu (13 Haziran 1952)

“Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun” adını taşıyan yasa, adından da anlaşılacağı üzere basın çalışanlarının çalışma koşullarıyla ilgili düzenlemeleri kapsıyordu. Bu yasa o döneme göre basın çalışanları açısından görülmemiş değişiklikler içeriyordu. O güne kadar hiçbir yasa kapsamında tanımlanmamış gazeteci, ilk defa kanunen dolaylı da olsa tanımlıyordu. Yine o güne kadar sadece devlet memurlarına tanınan yıllık ücretli izin hakkı gazetecilere de tanınmış oldu. Yasa, gazetecilerin işverenle bir sözleşme yapmasını şart koyarak gazeteciye işverene karşı korumuş oluyordu. Bu mukavelede, içinde işin türü, ücret miktarı, gazetecinin kıdemi gibi konular yer alıyor; sözleşmenin feshi halinde önceden bildirilmesi ve tazminat ödenmesi zorunluluğu getiriliyordu. Ayrıca haftalık

tatil hakkı, sendika kurma hakkı ve sosyal sigortalara tabi olma zorunluluğu getiriliyordu. Yasa gazetelerin dini bayramlarda yayımlanması konusunda ise bir yasak getirerek ortak tatil zamanı yaratmış oluyordu (Yıldız, 1997: 488).

2.1.4. İrticai Hareketler ve Hükümetin Tavrı

Demokrat Parti iktidarının henüz birinci yılında “Ticaniler” olarak adlandırılan bir tarikatın irticai hareketlere başlaması hükümeti muhalefet karşısında zor durumda bırakmıştı. Nihayet tecavüzler, Ankara Orduevi karşısındaki Atatürk heykelleri ve Başkent'in ortasındaki Zafer Anıtı'na kadar uzanınca tarikat lideri Kemal Pilavoğlu ve 11 müridi tutuklanmıştır. Atatürk'ün büst, resim ve manevi şahsına yönelik yönelik eylemlerin devam etmesi üzerine tutuklamalar 88'e yükseldi. Bunun üzerine hükümet 25 Temmuz'da (1951) 5816 Sayılı Atatürk'ü Koruma Kanunu çıkardı. Yasanın 5. maddesine göre Atatürk'ün anısına açıkça tecavüzde bulunanlar 3 seneye, büst ve heykellerine saldıranlar 5 seneye kadar ağır hapis cezasına çarptırılacaktı (Nal, 2005:156). Kanunun uygulamaya yönelik başlıca hükümleri şunlardır:

- a) Devlet dairelerinde yalnız Atatürk'ün fotoğrafı asılacak.
- b) Atatürk aleyhine işlenen suçlarla ilgili özel bir yasa çıkarılacak.
- c) Anıtkabir tamamlanacak Ata'nın naaşı oraya defnedilecek.
- d) Atatürk'ün önerdiği Doğu Anadolu Üniversitesi kurulacak (Turan, Ş., 1999 IV/II: 56-57).

5816 Sayılı kanun teklifinin mecliste sert tartışmalara neden olduğu görülmektedir. Özellikle CHP, kanuna sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Örneğin İnönü böyle bir kanun çıktığı takdirde herkesin iftira atılarak içeri atılabileceğini belirterek Atatürk'ü korumak için kanuna gerek olmadığını, onu sevmenin yeterli olduğunu belirtmiştir (Sükan, 1991: 73-74). Sinan Tekelioğlu ise Atatürk'ün kurtuluş savaşındaki başarılarından bahisle Türk milletinin onu zaten sevdiğini bunun için böyle bir kanuna gerek olmadığını ifade etmiş çıkarılacak olan kanunu Cumhuriyet tarihinde sadece bir örneği olduğunu ifadeyle “Takrir-i Sükun Kanunu'na benzetmiştir. Tekelioğlu kanunla ilgili görüşlerinin gerekçelerini şöyle ifade etmiştir:

“Bu kanun Anayasaya aykırıdır...Çünkü bu kanun bir defa hürriyeti kelâmı tamamıyla selbedecektir. Meselâ yarın üniversitede inkılâp dersleri okutan bir hoca Atatürk'ün mevcut olan nutkunun haricinde bir şey söylerse hocayı mesul mü edeceğiz? Çünkü Atatürk'ün eseridir. Tarihe esas olmuş bir nutuktur. Binaenaleyh bu gibi tehlikeli kanunlarla memleketin hürriyetini boğmak hiçbir kimsenin elinde değildir. Hiç kimsenin hakkı değildir. Ben çok iyi biliyorum ki 14 Mayıs'ın kahraman Meclisi bu kanunu reddedecektir...Binaenaleyh böyle birçok insanları mahkeme huzuruna çıkarmak vaziyeti vâki olacaktır, böyle bir kanun kabul edildiği takdirde. Acaba kim rahat ve huzur içinde bir arkadaşıyla konuşabilecektir? Meselâ o konuştuğun adam, Atatürk'e küfür etti derse ne olacaktır? Sonra şunu da düşünmemiz lâzımdır: Atatürk'ün resmi olan bir gazeteyi alsak ve kazara o gazeteye helva sarsak, vay sen Atatürk'ün resmi olan bir gazeteye helva sardın diye mahkemeye mi verileceğiz? (Dikkatli ol sesleri) (TBMMZC, 4 Mayıs 1951: 57).

CHP'nin kanunla ilgili iddia ve eleştirilerine cevap veren Menderes ise meclis kürsüsünden şöyle hitap etmiştir:

“...Eğer tedbirde kusur tabirinden kasdolunan mâna Atatürk eserlerine vâki olacak tecavüzleri kâfi derecede şiddetle karşılamamak veya teşvik edici bir tavır ve eda takınmaksa, kendilerine derhal söyleyeyim ki bu hatayı kendileri irtikâp etmişlerdir.(Soldan şiddetli ve sürekli alkışlar) Ölümünün hemen akabinde paralardan, pullardan Atatürk'ün resimlerini sildirenler onlardı.(Soldan alkışlar) Arkadaşlar, kendi reislerinin resimlerini havi olan pulları beş sene daha tüketemeyeceğimiz adette bastırmış olanlar yine onlardır. (Soldan şiddetli alkışlar)” (TBMMZC, 4 Mayıs 1951: 56).

Ticanilerin bu eylemlerinin Demokrat Parti'nin din konusundaki tutumunu oldukça değiştirdiğini ve hükümetin, kendisini laik göstermek için oldukça çaba harcadığını söyleyebiliriz. Örneğin Hükümet, İnönü'nün kendi resimlerini Atatürk'ün resimlerinin yerine ikame etmesini Atatürk çizgisinden ayrılmak olarak yorumlamış ve kendilerinin Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlılığını göstermek için 25 Eylül 1952'de “yaşayan insanların heykellerinin dikilmesini yasaklayan” yeni bir kanun çıkarmıştır (Eraslan, 2007:551). Bayar, ise Atatürk'e olan saygılarından dolayı Cumhuriyet tarihinin ilk 10 senesini eleştirmediklerini belirtmiştir (Bayar, 1969: 147). Ancak partililerin sürekli

CHP'nin "27 seneden beri hiç bir şey yapmadıkları" şeklinde eleştiriler yapmaları bu ifadeyle çelişmektedir.

DP hükümetinin başını ağrıtan tek olay Tıcani eylemleri değildi. Vatan gazetesi sahibi ve başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın, 22 Kasım 1952'de Malatya'da Hüseyin Üzmez adında bir lise öğrencisi tarafından suikasta uğraması da hükümeti zor durumda bırakmıştır. Nal'a göre bu olay, DP'nin dine bakışında dönüm noktası olmuştur. Bu tarihe kadar irticaa ödün veren DP, tutumunu değiştirmiştir. Bu döneme kadar irticaa komünizme karşı bir kale olarak görülürken "Komünizme karşı en büyük kale İslamiyet" olarak görülmeye başlanmıştır (Nal, 2005: 162).

Yalman'a yapılan suikastla ilgili olarak Necip Fazıl'ın Büyük Doğu Cemiyeti (BDC) ve İslam Demokrasi Partisi (İDP) sorumlu görülmüştür. Özellikle Vatan Gazetesi, Üzmez suikastından BDC'yi sorumlu tutmuştur. Cemiyet dergisinin Yalmanla ilgili "katli caizdir" yönlü yayınları suikastla ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Özellikle Abdurrahman Şeref Laç ve N. Turgut Özdemiroğlu'nun Yalman'ın "münafık" olduğu bu nedenle kendilerinin onun "celladı" olacağı yönündeki yazıları cemiyetin 3 Aralık 1952'de kapatılmasına neden olmuştur (Nal, 2005: 163-165).

Necip Fazıl, kendisi ve dergisine yapılan ithamlara şiddetle karşı çıkmış ve suikastın niçin yapabileceğine dair 5 ilginç ihtimalden bahsetmiştir. Fazıl, Yalman'a yönelik suikastın bizzat Vatan gazetesinin kendisi tarafından sansasyon yaratmak amacıyla veyahutta Menderes'i küçük düşürmek isteyen Halk Partisi ya da Masonlar tarafından yapılmış olabileceğine dikkat çekmiştir.

DP'nin din konusundaki tutum değişikliğinin kendi bünyesinden koparak kurulan MP'ye yönelik ciddi eleştiriler yapmasına ve bu partinin kapatılmasında büyük rol oynamasına sebep olduğu söylenebilir. Partinin tutum ve davranışlarının hükümetin bu yöndeki eleştirilerine çanak tuttuğu da bir gerçektir. Nitekim özellikle iktidar yanlısı basında, MP'nin "sanki dinin tek müdafii kendileriymiş gibi" davrandığı yönünde haberler çıkıyordu. DP, ihtiyadi kapatma kararı verilen MP hakkında dava devam etmesine rağmen MP'yi irticai faaliyetlere devam etmekle suçluyordu. Buna göre MP, yasadışı faaliyetleri alışkanlık haline getirmişti. Faik Fenik gibi hükümet yanlısı yazarlar da partiyi irticacı olarak nitelendirmiştir (Nal, 2005: 165-167). Hükümetin MP'nin kapatılması konusundaki tavrı, CHP ve CHP'nin yayın organları tarafından da

sürekli eleştirilmiştir. Örneğin Yalçın, Millet Partisi'nin kapatılmasıyla ilgili olarak, bu partinin faaliyetlerinin hükümet tarafından habbevi kubbe yaparak abartıldığını ifadeyle partinin kapatılmasından iktidarı sorumlu tutmuştur. Ona göre hükümet muhalefetin sesini soluğunu kesmek amacıyla böyle bir yönteme başvuruyordu. Yazar, mahkemelerin ve hâkimlerin elindeki bu sonsuz yetkiyi de eleştirmiş bunun adaletle ilgisi olmadığını bahsetmiştir (Yılmaz, H.C., Yeni Ulus, 9 Mayıs 1954).

MP'nin kapatılmasında bizzat MP'lilerin de etkili olduğu görülmektedir. Zira partinin 4. Büyük Kongresi sırasında istifa eden Hikmet Bayur ve arkadaşlarının Atatürk heykellerinin kırılması ve irticai faaliyetlerin artmasından sorumlu tuttukları partilerini "devrim düşmanlarını cesaretlendirmekle" itham eden çeşitli demeçler vermesi partinin sonunu hazırlamıştır. Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı bu beyannameye dayanarak kapatma davası açmış ve parti 8 Temmuz 1953'te geçici olarak, 27 Ocak 1954'te ise tamamen kapatılmıştır. Partinin kapatılma gerekçesi "din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan ve gayesini saklayan dernekler durumunda bulunduğu" iddiasıydı (Cumhuriyet, 28 Ocak 1954; Dünya, 28 Ocak 1954). MP'nin kapatılmasındaki diğer bir sebep de Ahmet Emin Yalman'ın suikasta uğraması ve onun Yahudi ve Mason olduğu için öldürülmesi olmuştur. Olay, MP üzerindeki baskıların artmasına sebep olmuş, Katilin İslam Demokrasi Partisi üyesi olması gericilik yaptığı ileri sürülen Millet Partisi'nin de başını yakmıştır. Sonuç olarak 13 üyesinin gericici faaliyetlere katıldığı gerekçesiyle parti kapatılmıştır (Turan, R., 2007: 558).

MP kapatıldıktan bir kaç gün sonra partinin "Hür Millet" adında yeniden kurulacağı yönünde haberler duyulmuştu. Ancak, yeni parti, "Cumhuriyetçi Millet Partisi" adıyla 10 Şubat 1954'te kuruldu. Yeni partinin "Cumhuriyetçi" ibaresini almasının sebebi devrim ilkelerine uyumlu laik bir parti olduğu görünümü vermek olarak yorumlanmıştır (Ulus, 1 Şubat 1954).

Cumhuriyetçi Millet Partisi, ilke olarak benimsediği konuları programına almış ve bunların anayasaya girmesini istemiştir. CMP'nin Parti Programı demokratik bir karakter çizmekte olup MP'nin kapatılması sebebiyle partinin duyduğu gelecek kaygısını taşımaktadır. Zira Programda üzerinde durulan başlıca konular şunlardı: BM İnsan Hakları Beyannamesinde belirtilen hak ve hürriyetlerin Anayasada açıkça ifade edilmesi ve teminata bağlanması. Kanunların Anayasaya aykırılığı hakkında dava hakkı

tanınması. Anayasaya aykırı kanun teklif edilememesi ve yapılamaması. Anayasa değişikliğinin daha teminatlı esaslara bağlanması. Mahkemelerin istiklali ve hâkimlerin her türlü nüfuz ve etkiden uzak kalması konusunun Anayasa teminatı altına alınması. Devlet memurlarının hak, görev ve sorumlulukları bakımından tabi olacakları kuralların Anayasaca tayin edilmesi. Laiklik, din ve vicdan hürriyeti gibi esasların Anayasa ile tarif ve tespit olunması. Siyasi partilerin Anayasaca tanınması ve güvenceli kurumlar haline getirilmesi. İki meclisli bir yapıya geçilmesi. Anayasa Mahkemesi ve hakimlerle ilgili işlerde tüm sorumluluğa sahip Yüksek Hakimler Meclisi [bugünkü adıyla Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu/HSYK]'nin kurulması. Cumhurbaşkanının ikili meclisten mürekkep bir meclis tarafından seçilmesi ve görev süresinin 7 yıl olması. Ve tekrar seçilebilmesi için bir dönem ara vermesi gibi yenilikleri içeriyordu (Cumhuriyet, 11 Şubat 1954).

CMP'nin MP ile olan organik bağı partinin siyasi arenada kabul görmesini oldukça zorlaştırmıştır. DP, CHP ve basın, yeni partinin MP siyaseti yapmaması gerektiği yönünde telkinde bulunmuştur. Örneğin Dünya gazetesi, "Cumhuriyetçi Millet Partisi, eski Millet Partisi olmadığını anlatmak için Türk inkılap nizamına bağlı olduğunu açıkça bildirmeli ve milli hayat için komünizmden sonraki, daha doğrusu onun yanındaki tehlikenin "irtica" olduğunu söylemeli." diyerek parti beyannamesinde layıkız demekle iş bitmeyeceğini bunun normal bir prosedür olduğunu söylemiştir (Dünya, 12 Şubat 1954).

CMP'nin bu eleştiriler karşısında kendisini sürekli savunmak durumunda kaldığı görülmektedir. Öyleki 1957 yılında bile parti MP mazisinin sıkıntılarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Örneğin partinin 1957 yılındaki kongresini değerlendiren Akis dergisi, MP'nin yerine kurulan CMP'nin özellikle irticanın parti saflarında yer almamasına dikkat ettiğini belirterek partiye yöneltilen eleştirileri haksız bulduğunu ifade etmiştir. Akis'e göre parti isminin başına "Cumhuriyetçi" sıfatı eklenmesi ve partinin ana nizamname ve programının Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'yle başlaması bunun göstergesidir. Yine parti, kongre ve toplantılarında Atatürk resmi ve büstlerinin kullanılmasına dikkat etmiştir. Parti programının 14. maddesi "memleketimizin vasıl olduğu terakki merhalesinden geri getirecek bir zihniyeti" reddetmekte ve "bir an evvel muasır medeniyet'e ulaşmak için gerekli hamlelerin yapılmasını istemektedir" diyerek

“inkılapçı” özellik göstermiştir. Dergi, DP'nin partiyi çekemediği için karaladığını da belirterek iddia edildiği gibi partiye mensup kişilerin irticacı değil; yüksek tahsil görmüş birçoğu hukukçu kimseler olduğunu ifade etmiştir. Akis'e göre cumhuriyet devrinde doğmuş, Atatürk inkılâplarının prensipleri ile yetişmiş bu gençlerin irticâ basamak yaparak iktidara gelmeye çalıştıklarını ciddi olarak iddia etmeye imkân yoktur. Bilakis kadınlara yeniden peçe giydireceği söylenen CMP, Niğde gibi muhafazakâr bir vilayette idare heyeti başkanlığına bir kadını getirmekte tereddüt etmemiştir. Ayrıca partinin büyük ölçüde gençlerden teşekkül etmesi partiye dinamizm kazandırmıştır (Akis, 21 Eylül 1957: 7).

2.1.5. Basın Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler

2.1.5.1. 1953 Yılında Yapılan Değişiklikler

Menderes'in basınla ilgili tutumu iktidar olduktan sonra değişmiştir. Muhalefet yıllarında olduğu gibi özgürlükçü ve liberal fikirler yerini basını kendi yanına çekmek ve kontrol etmek şekline dönüvermiştir. Buna rağmen DP, 1950 ve 1952 yılında basın özgürlüğü adına önemli adımlar atmıştı. Ancak 1953 yılına gelindiğinde basınla ilgili fikirlerinde büyük bir değişim olmuş ve basına karşı sert tedbirler alınmasını öngören bir yasa teklif edilmiştir. Sonuç olarak 31 Ocak ve 23 Şubat tarihlerinde sırasıyla 6026 ve 6051 sayılı kanunlar çıkarılmıştır. Bu tarihte yapılan değişikliklerin en önemli maddesi daha önce sıfat ve hizmetlerinden dolayı bakanlara yapılan hakaretin takibi şikayete bağılıken, artık savcının, bakanın olurusunu alarak re'sen takibine bırakılması kabul edilmiş olmasıydı. Muhalefet, kanunu” iktidarı kaybetmekten korktuğu için, kendi durumunu kurtarmayı tasarlamak”, olarak yorumlarken iktidar yanlısı basın ise “ortalıktaki anarşik manzaraya son vermek” olarak değerlendiriyordu. Yıldız'a göre basının iktidar üzerindeki eleştirilerinin artmasının sebebi hükümetin ekonomik olarak yetersiz olduğunu anlamalarıydı (Yıldız, 1997: 492).

2.1.5.2. 17 Mart 1954 Değişikliği

“Neşir Yoluyla veya Radyo İle İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun” 9 Mart 1954'de kabul edildi. 17 Martta yürürlüğe giren 6337 sayılı yasa, özgürlükleri önemli ölçüde sınırlamaktaydı. Öyleki yasaya göre namus, şeref veya haysiyete, tecavüz edilmesi, itibar kırıcı yayın yapılması, özel veya aile durumunun rıza alınmadan teşhiri,

6 aydan 3 yıla kadar hapis ve 1000 liradan 10 bin liraya kadar para cezası ile cezalandırılabilirdi. Bu suçlar resmi sıfatı olanlara karşı işlendiğinde ceza üçte birden yarıya kadar arttırılabilecekti. Yine bu yasa, devletin siyasi ve mali itibarını sarsacak veya halkın telaş ve heyecanlanmasına neden olacak yalan haberlerin yayını bir yıldan üç yıla kadar hapis, 2500 liradan, az olmamak üzere para cezası ile cezalandırılmasını öngörüyordu. Yasanın en önemli sıkıntısı ise basında geçen iddiaların doğruluğunun araştırılmamasıydı. Diğer bir deyişle gazetenin kanun kapsamına giren yazılarının doğruluğuna bakılmıyor, konuyla ilgili gazeteciye iddiasını ispat hakkı tanınmıyordu (Yıldız, 1997: 497). Meclis Adalet Komisyonu, ispat hakkının verilmesini istemişse de bu hak verilmemişti. Yasanın ispat hakkı tanımaması tartışmaları alevlendirecektir. Eski basın kanununa göre basın için dava açılması için bakanlığın onayının alınması gerekiyordu. Bu kanunla doğrudan cumhuriyet savcısına dava açma yetkisi verilerek basın suçlarına yargı yolu açık tutulmuştur. Turan'a göre iktidar, bu kanunla, CHP'nin tüm mallarına el koymak, MP'yi kapattırmakla yetinmemiş gazetecileri de susturmaya çalışmıştır. Örneğin "Ulus" un sahibi Nihat Erim 35.222 lira para cezası, Ulus Yazı İşler Müdürü Cemal Sağlam 65 ay hapis ve 9.332 TL para cezası, H.Cahit Yalçın ise milletvekili olmasına rağmen başbakana hakareten 26 ay 20 gün hapse çarptırılmıştır.79 yaşında olması sebebiyle Bayar, özel yetkisini kullanarak Hüseyin Cahit'i affetti. Milliyet, Yeni Sabah, Dünya, Akis gibi gazete ve dergi yazarları da çeşitli cezalara çarptırıldılar. Akis dergisinde çıkan "Kedi-Fare Hikayesi" ne tepki gösteren Menderes: "Biz muhterem heyete sıçan dedirtmeyiz. Eğer dersiniz o vakit de sizi kulağınızdan tutarlar, sıçan deliğine tıkarlar." Sözüyle tutuklamalarla ilgili tavrını ortaya koymuştur (Turan, Ş., 1999-IV/I: 108-110).

Başbakan Menderes, basına ağır yaptırımlar getiren bu kanunun gerekçelerini şöyle izah etmiştir:

"...Bütün vatandaşlarımızın, namus, şeref ve haysiyetlerinden de emin olarak korkusuz yaşama hakkına sahip olmalarını temin etmek icap eder. Bu medeni cemiyetin şiarıdır. Hürriyet nizamı içinde yaşayan vatandaşların korkusuz yaşamasını istemek hakların esasıdır. Matbuat hürriyetinden bahsediyorlar. Matbuat hürriyeti vatandaşlara sövme sayma veyahut sövme sayma tehdidi altında bulundurma hürriyeti değildir. Bir gazete çıkararak insanın politika hayatında olsun, hususi hayatında olsun herhangi bir vatandaşı yarın şöyle yazar tehdidi altında

bulundurması, hürriyetlere tecavüz manasından başka bir mana ifade etmez. Bu dereceye kadar gelmişken ortalık tamamen kendilerine açık ve serbesttir. Bunun aksini iddia edemezler, matbuat hürriyetinin taraftarı olanlar, matbuat hürriyeti kelimesini telaffuz ettirmeye seneler ve seneler müsaade etmeyen insanlardır (Sükan, 1991: 125).

DP'nin son hamlesi yaklaşan seçimlerde birleşmeye engel olmak için Seçim Kanunu'nu değiştirmek olmuştu. Buna göre herkes teşkilatlarının olduğu her yerde aday göstermek zorunda olmuştu. Ayrıca bir partiden istifa eden aday 6 ay içinde seçime katılamayacaktı. Bu durum birleşme çağrılarında bir darbe vurma niyeti taşıyordu (Eraslan, 2007: 565).

Bu dönemde, geçmişte eleştirdiği CHP gibi davranan DP, basın konusunda sert tedbirler alma gereği duyuyordu. Menderes, gazetelerin yaptıkları muhalefetin gerçek muhalefet olmadığını kanun dışı hareketler olduğunu ifadeyle şöyle demiştir : “Fransa’da komünist gazeteleri dahi, iktidara karşı bizde muhalefetin kullandığı dili kullanmıyor. Kanun dışı hareketleri önlemek lazımdır. Hürriyetlerimizi hürriyet adına tedhişçilik yapanların taarruzundan koruyacağız.”(Atayakul, 2007: 325).Menderes, CHP'nin tutumuyla ilgili ise “matbuat hürriyetinin taraftarı olanlar, “matbuat hürriyeti”, kelimesini telaffuz ettirmeye, seneler ve seneler müsaade etmeyen insanlardır.” Ancak Menderes, kendisinin de bir zaman basın özgürlüğünden yana olduğunu unutarak, basın hürriyetinin “hakaret ve küfür özgürlüğü” manasına gelmediğini, bu gün basın özgürlüğü savunuculuğunu yapan İnönü'nün ise geçmişte hava raporlarının bile neşrine izin vermediğini belirtmiştir:

“Paşa, bu memlekette hava raporlarının neşrini meneden, din hakkında yazılmasın diyen, kavgaların, deniz kazalarının neşrine izin vermeyen, bir emriyle bunları yazan [bir] gazeteyi kapayan kimdi? Sizin zamanınızda biri kürsüye gelip de zulüm var deseydi, onu bu memleketin hudutlarından dışarı atardınız. Şimdi “ zulüm var” derken insaflı elden bırakmayın.” (Sükan, 1991: 145-146).

Bayar da basın konusunda kendilerinin her zaman hürriyet taraftarı olduklarını; ancak sadece basının hakkının olmadığını, halkın da bir takım hakları olduğunu ve basına karşı halkın hakkının korunması gerektiğini ifade etmiştir:

“Demokrat parti iktidara gelir gelmez basın hürriyetini ele almış ve bu kanunla basın üzerindeki baskıyı kaldırmıştı. Fakat “basının anayasa hürriyeti karşısında, vatandaşın Anayasa hürriyetini korumak durumu ortaya çıktı. Böylece bu kanunda “tadil” teklifi mecliste kabul edilmiştir” (Bayar, 1969: 156).

Sükan, gazetecilerin yazdıkları yazıları hiç bir ikna edici deliller sunmadan, yapılanları görmeden, sadece kişileri karalamak için yayın yaptıklarını belirtmiş ve gazetelerin tutumu konusunda 1923 yılından örnekler vermiştir. Bu dönemde de yapılanlar görmezden gelinmiş, ülke büyük bir badireden kurtulmasına rağmen bazı basın organları takdirle karşılaması gereken liderleri ve rejimi, ağır bir şekilde eleştirmiş, hakaretamiz sözler sarf etmiştir. Yine 31 Mart Hadisesi’ni başlatanlar Volkan, Vatan, Tanin gibi gazetelerdi. Yazar bu ifadelerle bu gibi gazetelerin kapatılmasını haklı görmekteydi (Sükan, 1991: 348 Konuyla ilgili ayrıca bkz. Dünya, 9 Mart 1954).

Yukarıda belirtilen görüşlere rağmen Demokrat Partinin basın konusunda muhalefet sıralarındayken durduğu çizgisinde olmadığı; aksine tamamen farklı bir yöne kaydığı anlaşılmaktadır. Demokrat Parti, muhalefet sıralarındayken yüksek sesle dillendirdikleri “demokrasi” kavramından iktidar olmanın verdiği psikolojiyle uzaklaşmaya başlamıştır. Örneğin Menderes, 1950 seçimleri öncesi, mecliste CHP’nin basınla ilgili bakanların eleştirilmesini hakaret sayan ve bu konuda basına ispat hakkı tanımayan kanun tasarısıyla ilgili şöyle demişti:

“...Matbuat Kanununda esaslı değişiklikler yapılmak istendiğine göre anlaşılıyor ki matbuat, hükümetçe vatandaş hürriyetine saygılı devlet ve millet menfaatlerine hadim sayılmamakta ve bunun aksine olarak yıkıcı bir kuvvet saltanatı olarak görülmektedir. Matbuat hürriyetini yok edecek derecede takyit edici tedbirler almağı haklı göstermek için ileri sürülen bu iddianın haksızlığına işaret etmek yerinde olur. Türk matbuatının vatandaş hürriyetine saygılı olmadığı hükmünün nereden ve nasıl çıkarılabildiğini tahmin etmek güçtür. Gerekçede bu cihet izah edilmiş değildir. Kaç vatandaşın hürriyeti matbuat tarafından tecavüze uğramıştır da bu tecavüzlerin önlenmesi ve tecziyesi imkânı bulunmamıştır. Ve bunun sebepleri nedir? Gerekçede bunlar etrafla izah olunmalıydı. Türkiye’de vatandaş hürriyetine tecavüz başıboş mu bırakılmıştır? Eğer böyle ise her hürriyet gibi matbuat hürriyeti de başıboşluk demek olmadığına göre; hürriyete tecavüz derhal memnu fiil sayarak bunlara karşı ceza müeyyideleri koymak zaruri olurdu.

Hâlbuki vatandaş hürriyetine neşir vasıtalarıyla yapılan tecavüzler de cezasız bırakılmış değildir. Basın yoluyla işlenen suçlar tarifleri ve cürüm unsurlarıyla ceza müeyyideleri kanunlarda yerli yerinde durmaktadır. Gerekçede vatandaş hürriyet ve haysiyetini ihlâl eden fiil ve hareketleri önlemeye matuf müeyyideler konulacağından bahsediliyor. Anayasanın sarih manası ortada iken Devlet ve millet menfaatleri tabirleri gibi seyyal ve her yana çekilmeğe müsait sübjektif ölçülerle hareket etmeği doğru bulmamaktayız. Malumdur ki, topluluk içinde hiçbir hürriyet hudutsuz değildir. Eğer böyle olsaydı bizzat hürriyet mevcut olmazdı (TBMMTD, 13 Eylül 1946: 291).

Görüldüğü gibi bu konuşmada Menderes, basının bireysel hatalar yapabileceğini ancak bunun için ayrıca bir kanun düzenlemeye gerek olmadığını zira hali hazırda bir kanunu olduğunu ve basınla ilgili kişi haklarına dokunan konularda adaleti işletmeye mani bir hal olmadığını belirtmektedir. CHP, ise o zaman basın özgürlüğünü kısıtlamak ve kişiye özel kanun çıkararak anayasanın “eşitlik” ilkesine aykırı olmasına rağmen bu konuda bakanlara ayrıcalık tanınmıştır. Toktamış Ateş, Demokrat partinin bu tutumunun 1960 darbesine giden sürece katkısı olduğunu düşünmüştür. Ona göre darbenin en önemli sebebi Tahkikat komisyonu ve Basın Hürriyeti meselesidir. Meclis, siyasi partileri denetlemesi için bir tahkikat komisyonu kurmuş ve partiler kapatmıştır [Örneğin MP]. Ateş, basının yazdığı haberlerin doğruluğu araştırılmadan yargılama yapıldığı ve ispat hakkınız yok dediği için bu sürecin yaşandığını belirtmiştir (Gerger, 1991:175).

2.1.6. CHP'nin Mallarının Hazineye Devri Hakkında Kanun (15 Aralık 1953)

DP döneminde CHP ile hesaplaşma devam etmiştir. Bunun en önemli göstergelerinden biri 1951 ve 1953 yılında çıkarılan kanunlardır. Demokrat Parti, ilk önce 8 Ağustos 1951'de 5830 sayılı yasayla, CHP'nin mallarının bir bölümü ile Halkevlerinin tüm mallarına el konulmasını sağlamıştır. Ancak CHP'nin kalan servetine de el koyarak, onu mali olarak daha güçsüz hale düşürmek isteyen DP, yaklaşan seçimler öncesi CHP'nin malları konusunu yeniden gündeme getirdi. 1953 sonlarına doğru gelindiğinde ise sadece halkevleri ve Türk Ocakları değil; CHP'nin elinde bulunan tüm malların müsadere edilmesi tekrar gündeme geldi. DP'nin “Devri sabık yaratmamak” konusundaki sözlerine rağmen kamuoyunun baskısıyla CHP'nin mallarını müsadere ettiği söylenebilir. Nitekim, özellikle iktidar yanlısı basında iktidara sürekli maziden hesap sorulması telkin ediliyordu. (Örneğin bkz. Yeni Politika, 11 Aralık 1953).

Kamuoyu baskısının da etkisiyle hareket eden iktidar, Samet Ağaoğlu ve 4 arkadaşı tarafından verilen kanun teklifiyle CHP'nin tüm mal varlığına el koymuştur. 15 Aralık'ta yasalaşan teklif aşağıdaki şekildedir:

1-Cumhuriyet Halk Partisinin her ne şekil ve suretle olursa olsun umumi muvazeneye dahil dairelerle kaim bütçeli idarelerden, hususi idare ve Belediyelerden, köylerden iktisadi devlet teşekkülleri ve bunların müesseselerinden ve diğer amme hükmi şahıslarından doğrudan doğruya veya dolayısıyla vaki iktisapları, nüfuz ve hakimiyetine dayanan haksız iktisaplardır. Bu sebeple mezkûr partinin bu kanun mer'iyete girdiği tarihte malik olduğu bütün menkul ve gayrimenkul mallarla para, haklar ve alacaklar vesair kıymetler Hazine mülkiyetine intikal eder. Ancak münhasıran parti binası olarak kullanılan yerlerdeki menkul eşyadan parti faaliyeti için zaruri oldukları Maliye Vekaletince kabul edilecek olanlar Cumhuriyet Halk Partisine bırakılır.

2-Birinci madde mucibince Hazineye intikal eden her türlü mallarla hak, alacak para vesair kıymetlere kimin elinden veya yanında bulunursa bulunsun Maliye Vekâletince derhal el konulur. Maliye Vekaleti tarafından Resmi Gazete veya diğer neşir vasıtalarıyla yapılacak tebligat el koyma hükmünde sayılır.

3-Maliye Vekâleti'nce el konulan maddelerden gayrimenkullerin tapu kayıtları hiçbir talep ve müracaata hacet kalmaksızın Hazine namına tashih olunur. 5830 numaralı kanunun 10 uncu maddesi hükmü yukarıdaki gayrimenkuller hakkında tatbik olunur.

4-Tapu kayıtlarını çevirme vesair muamelelerin icrasında damga resmi ile diğer resim ve harçlar alınmaz.

5-Cumhuriyet Halk Partisi ve bütün teşkilatı birinci madde mucibince el konulacak mallarla para, hak, alacak vesair kıymetlerin tesbiti hususunda Maliye Vekaletince veya mahalli mal dairelerince istenilecek malumatı ve vesikaları 15 gün içinde vermeğe mecburdurlar.

6-Muvazaa yolu ile veya başkaca hileli muamele ve sebeplerle 3 üncüşahısların uhdelereine geçmiş bulunan gayrimenkul mallarla menkul mal, para ve kıymetler hakkında umumi hükümler caridir. Ancak bu sebeplerden her hangi birisine dayanılarak dava ikamesi halinde mahkemelerce müruru zaman def'i dinlenmez bu iddialar her türlü delil ile isbat olunabilir

7-Beşinci madde mucibince istenilen malumat ve vesikaları müddeti içinde vermiyenler bu kanun hükümlerine göre el konulması icap eden mallarla para, hak, alacak ve vesair kıymetleri kaçıran veya salkıyanlar ve bu fiillere iştirak edenler hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 276 ncı maddesinin birinci fıkrasındaki ceza tatbik olunur. Bu maddedeki tahsilat komisyonca görülecek vazifeler amme alacaklarının tahsili usülü hakkındaki kanun mer'iyete girdikten sonra 90 ıncı maddesinde yazılı komisyonlara devredilir.

8-Bu kanun mucibince yapılacak her türlü icrai muamelelerde Tahsili Emval Kanunu hükümleri uygulanır.

9-Bu kanun neşri tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

10-Bu kanun hükümlerini İcra Vekilleri Heyeti memurdur (Yeni Politika, 11 Aralık 1953).

DP, dünyada hiç bir partinin bu kadar muazzam servete sahip olmadığını belirterek bunların bir partide olmaması gereken “haksız iktisaplar” olduğunu iddia ederek kanunun çıkarılmasındaki haklılığa işaret etmiştir. Nitekim Menderes bir konuşmasında Halk Partisi'nin iktisap edilen mallarının çokluğuna değinerek bunları tek tek sıralamıştı. Buna göre ilk kanunda; 986 bina, 5 sinema, 32 mağaza, 168 arsa, 2 zeytinlik ve 11 bahçe, ikinci kanun hükümlerine göre de; 104 bina, 1 konak, 2 matbaa, 4 kahvehane, 1 han, 11 dükkân, 4 karakol, 2 mescit, 1 kilise, 114 arsa, 19 tarla ve 12 bağ bahçe geri alınmıştır. Menderes bu kadar büyük servet karşısında şaşkınlığını gizleyememiş ve “bir siyasi partinin elinde bu gibi mallar nasıl mevcut olabilir?” demiştir. Halkevleri meselesine de değinen başvekil, “halkevlerine bütçeden ve belediyelerden 1933'ten 1950'ye kadar 48,5 milyon lira aktarılmıştır. Ancak bu miktarın daha fazla olduğu düşünülmektedir” diyerek Halk partisinden alınan malların toplamda 1201 parça gayrimenkul, kıymet ve para olduğunu bunların toplamda yaklaşık 450 milyon liraya tekabül ettiğini belirtir. Partinin bu zamana kadar harcamalarına da değinen başvekil, CHP'nin her sene yaklaşık 5–10 milyon lira harcadıklarını bunların da toplam da 200 milyonu bulduğunu diğer miktarla birlikte bunun toplam 600 milyonu bulacağını ifade etmiştir (Zafer, 25 Nisan 1954) .

CHP'nin tüm mallarına el konulmasından sonra Atatürk tarafından kurulan ve halen CHP bünyesinde hizmet veren Ulus gazetesinin de hazineye devredilmesi gündeme

geldi. Hükümet, Ulus Gazetesi'ni de CHP'nin malı olduğu gerekçesiyle hazineye aktarmak istiyordu. Muhalif basın hükümetin bu adımını muhalif partileri susturduktan sonra şimdi sıranın muhalif basına geldiğini iddia ederek iktidar partisini sert bir şekilde eleştiriyordu. Yeni Ulus'un sahibi Erim, köşesinde, DP'nin bu hareketini dikta rejimine benzetmişti. Ona göre DP, istediği şekilde anayasayı değiştiriyor, kanunları işine geldiği şekliyle yorumluyor ve aksak olanları bilinçli olarak değiştirmek yerine bu eksikliği kendi çıkarına uygun olarak kullanarak, partiler ve gazeteler üzerindeki baskılarını arttırarak meclisin adeta tek partisiymiş gibi hareket ediyordu. Erim, yakında DP'nin serbest seçimlerin yapılmasına müsaade etmeyeceğini ve seçimleri kaldıracağını dahi iddia etmiştir (Ulus, 11 Ocak 1954; Akis, 15 Mayıs 1954).

CHP, gazetenin Atatürk'ün şahsi mirası olduğunu bu sebeple devletin hiçbir hakkı olmadığını ifadeyle devlete aktarılmasının söz konusu olamayacağını ifade ediyordu. CHP ve CHP yanlısı basının tüm ısrarlarına rağmen iktidar Ulus gazetesine de el koymuştur. Hatta muhalif basında gerek iktisaplara dair gerekse Ulus'un kapanmasına dair kanun şiddetle eleştirilince hükümet, 8 Mart 1954'te "yersiz eleştirilerle hükümeti taciz eden gazetecilerin cezalandırılmasını" karara bağladı (Turan,Ş., 1999 IV/II:59). Gazetenin kapatılması kararı alınınca gazete çalışanlarından Faruk Taşkiran, gazetenin alınmasını hazmedemeyerek binanın duvarına "Allahsızlar gene geleceğiz" şeklinde bir söz yazarak bir gün sıranın kendilerine geleceğini ima etmiştir (Birand vd., 1993: 102-103).

2.1.7.Yabancı Sermaye Kanunu (18 Ocak 1954)

1 Mart 1950'de meclis, "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu" diye bilinen bir kanun çıkartmıştı. Demokrat Parti iktidara geldiğinde ise özel teşebbüse daha da ağırlık veren bir politika izlemiş ve bunu genişletmek istemişti. CHP, kanunun aceleye geldiğini düşündüğünden teklife red oyu vermişti ancak çoğunluğu elinde bulunduran meclis 18 Ocakta kanunu meclisten geçirdi (Cumhuriyet, 21 Ocak 1954).

CHP, yabancı sermaye konusuyla ilgili hükümeti sert bir şekilde eleştirmiş ve bu durumun yerli üreticiyi vuracağını ve yerli müteşebbislerin yabancılardan daha kötü şartlarda rekabete tabi tutulacağını iddia ediyordu. Menderes ise yapılacak olan teşebbüslerin denetime tabi olacağını ve son sözün hükümete ait olduğunu belirterek bu eleştirilere şöyle karşılık vermiştir:

“Yabancı sermaye bahsinde, yabancılar Türkiye’de ziraat de yapabileceklerdir.” diyor. Evet, öyledir, biz istersek yapacak, istemezsek yapamayacaktır. Anahtar bizim elimizdedir. Mesela Hollandalıların çok güzel cins inekleri vardır. Bir Hollandalı gelip de ben iki bin dönüm arazi istiyorum, orada bu cins hayvan yetiştireceğim damızlık olarak da dağıtacağım derse bunu elbet memnuniyetle karşılayacağız.” (Zafer, 25 Nisan 1954).

Başvekil, CHP’nin, yabancı sermayenin kar meselesinin dövizin Merkez bankasının belirlediği resmi kur üzerinden almaması yönündeki eleştirilerine ise yabancıların zaten ülkeye giriş yaptığında dolarlarını resmi kur üzerinden sattıklarını ülke dışına çıktıklarında ise yine resmi kur üzerinden aldıkları cevabını veriyordu. Yani yabancılar, doları resmi kur üzerinden daha ucuza alsalar da daha önceden serbest piyasa değerlerine göre değil; resmi kura göre bozdurduklarından kar marjı aynı olacaktı (Milliyet, 22 Nisan 1954).

2.1.8. Petrol Kanunu (7 Mart 1954)

Petrol kanunu tasarısı Amerikalı Max Ball tarafından hazırlanmıştı. Bu kanunla ilgili de muhalifler ülkenin yerli kaynaklarının yabancılar tarafından sömürüleceğini ifade etmişlerdir (Yeni Ulus, 12 Şubat 1954). Petrol Kanunu, öncesinde Bayar’ın Amerika’ya gitmesi muhalefet tarafından cumhurbaşkanının petrol zenginlerinin baskısı altında kalarak mezkur kanunun baskı altında yapıldığı yönünde eleştirilere sebep oldu. Nihayet petrol kanunu tartışmalar arasında 4 Mart’ta meclise geldi ve 7 Mart 1954’te kabul edildi. Muhalefetin sömürge eleştirilerine iktidar, yabancı sermayenin muhakkak surette gerekli olduğu, zira ülkenin teknik ve mali olarak yeni yatırımların altından kalkamayacağı şeklinde cevap vermiştir. Ülke menfaatlerinin esas tutulduğunu belirten iktidar, bu kanunda son yetkinin kendi ellerinde bulunacağını ve izin hakkının kendi ellerinde olduğunu yerli yatırımcıya da kapıların açık olduğu ifade ediliyordu. Örneğin Menderes, bir konuşmasında petrol kanunuyla ilgili eleştirilere şöyle karşılık vermiştir:

“Bu vatan toprakları altında saklı bulunan petrol kaynaklarımızı daha uzun müddet ihmal edemedik. Bu milli servetimizi süratle işlemek mecburiyeti vardır. Bunun içinde muazzam bir tekniğe ihtiyaç mevcuttu...Kendi imkanlarımızla 100 senede beklesek bu alanda bir şey yapamayacaktık...Bu iki şık karşısında mesuliyeti müdrik olan ve mesuliyetlerden kaçmayan bir hükümet olarak kararımızı verdik ve

petrollerimizden bir an evvel faydalanmamızı tercih ettik.” (Milliyet, 22 Nisan 1954)

İnönü ise Niğde’de yabancı sermaye ve petrol kanunlarıyla ilgili şöyle demiştir:

“Toprak sıkıntısı çekiyoruz. Bunlar yabancıları toprağımıza davet ettiler. Vatandaş elli dönümle bile geçinemez. Türkiye’de bol arazi yoktur. Biz kendi toprağımız işleyemeyecek kadar aciz isek niçin yaşıyoruz? Muhalefet olarak yabancı sermayenin ziraat sahasına gelmesine razı değiliz.”

Hükümet sadece yerli girişimcilerle ülkenin kalkınamayacağını farkındaydı. Bu sebeple yabancı sermayeye ihtiyaç duymuş ve ekonomiyi canlandırmak için yabancı sermaye desteği almak lüzumunu hissetmişti. Bunun için Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı kurularak MTA çalışmaları içinde yer alınması istenmiştir (Baytal, 2007: 552-553).

Bu dönemde (1950–1954) Türkiye dışa bağımlı hale gelmekle birlikte tarım ihracatçısı bir konuma da yükselmiştir. Tarımın önemli payı olduğu ekonomide büyüme % 13 oranında gerçekleşmişti. Üstelik bu dönemde bütçe açığı da kapatılmıştır. İhracatın artması sadece bütçe açığını kapatmakla kalmamış GSMH’nin de artmasını sağlamıştır. Kişi başına düşen gelirden % 3,5 oranında bir büyüme yaşanmıştır. DP’nin ekonomideki bu adımlarına rağmen ekonomik gelişme istenilen düzeyde olmamıştır. Bu durum sadece hükümetin uyguladığı yanlış ekonomi politikasından ileri gelmiyor iklim şartları da tarıma dayalı olan ekonomiyi büyük ölçüde etkiliyordu. Türkiye Sınai Bankası’nın kurulmasıyla birlikte özel sektöre yönelik icraatlara önem verilmiştir. Bu sayede dokumacılık gibi bazı sektörlerin gelişmesi sağlanmıştır. Ancak liberalizm söyleminin havada kalması ve yatırımların çoğunun (% 40-50’sinin) devlet eliyle gerçekleştirilmek zorunda kalması partiyi oldukça zora sokacaktı (Baytal, 2007: 553-554).

2.1.9. Seçim Kanunu Değişikliği (17 Şubat 1954)

6272 sayılı kanunun seçimlere tekabül eden günlerde kabul edilmesine rağmen; Güngör, bu kanunun seçim kanunu sistemin daha demokratikleşmesini sağladığını ifadeyle kanunun tıpkı 1950 değişikliği gibi hükümetin iyi niyet göstergesi olduğunu belirtmiştir. Nitekim hükümetin kanun tasarısının gerekçesinde “bugünkü seçim kanunumuzun esas prensipleri ihlal edilmemek kaydıyla seçim emniyetini daha

mükemmel bir hale ifrağ etmek için bazı tedbirler alınması” şeklinde ifade kullanılması buna örnektir (Güngör, 30.04.2012).

Seçim kanununun 16.maddesindeki değişiklik köy ve mahalle ihtiyar heyeti oluşturulamaması durumunda seçmen kütüklerini hazırlama yetkisini vali ve kaymakamların görevlendireceği bir heyete devretmesiyle ilgiliydi. Diğer yandan düzenlenen seçmen kütüklerinin onaylı bir sureti, orada örgütlenen partilere verilecekti. Seçmen kütüklerinde yapılan değişiklikler de partilere bildirilecekti. Bu durum seçimlerin partilerin denetimine açık olmasını sağlamıştır. Ayrıca bu kanunla seçim tutanakları üzerindeki nihai denetim yetkisinin tamamı YSK’ya devredilmiş, böylece seçimler tam anlamıyla yargı gözetim ve denetimine bırakılmıştır. Kanununun 120. Maddesi ise tamamen değiştirilerek YSK’nın üye sayısı 11’e yükseltilmiş, Yargıtay Başkanı aynı zamanda kurul başkanı olarak kabul edilmiştir. Kanununun diğer önemli bir sonucu ise 125. maddenin seçim konusunda itiraza konu olayla ilgili davalı kişiye kendini savunma hakkı vermesiydi. Kanuna göre YSK’nın verdiği sonuçlar ikinci bir itiraza mahal bırakmayacak şekilde kesin olacaktı. Güngör, bu değişiklikleri dönemin şartları içinde değerlendirerek “Türk siyasal hayatında altı çizilmeye değer bir iyi niyet girişimi ve demokratikleşme adımı” olarak değerlendirmiştir (Güngör, 30.04.2012).

2.2. Siyasi Partilerin Başlıca Propaganda Konuları

Demokrat Parti, iktidar olmanın verdiği avantajları kullanarak bu seferki seçim kampanyalarında 1950–1954 arasındaki dört yıllık hizmetlerini ön plana çıkaran bir propaganda tarzı benimsemiştir. Limanlar, barajlar, fabrikalar, köprüler, karayolları, köy içme suları kampanyada sıkça değinilen konular arasındaydı. Menderes, 4 yılda yaptıkları icraatlara çok güveniyordu. Nitekim Erzurum’daki bir konuşmasında CHP iktidarı ile kendi iktidarlarını kıyasla “partimiz yalnız 4 senelik icraatle C.H.P. hükümetlerinin topyekün icraatının karşısına çıkıp rakamlarla döğüşmek imkânına sahiptir” demiştir (Cumhuriyet, 20 Nisan 1954). Partinin dört yıl boyunca uyguladığı ve “köylüyü çiftçi yapan” tarım politikaları (traktörleşme, zirai krediler vb) DP’nin köy oylarını almada sıkıntısının olmayacağını gösteriyordu. Zaten o tarihlerde köy oylarını alan seçimi alıyordu. Demokrat Parti ayrıca Kore Savaşı ve dış politika Petrol ve Yabancı Sermaye Kanunu gibi icraatlarıyla da halktan oy istemiştir (Yücel, 2001: 106).

CHP bu seçimlerde bir kaç husus üzerinde duruyordu. Propaganda konularının en önemlileri yeni bir anayasa, iki meclisli bir parlamento, anayasa mahkemesinin ihdası, basın özgürlüğü gibi ilginç başlıklardı. CHP'li hatipler, ayrıca kendilerinin boş vaatlerde bulunarak halkı kandıramayacaklarını en önemli meselelerinin emniyet tesisi ve partizan idareyi kaldırmak, besleme basın, radyonun taraflı kullanımı olduğunu ifade etmiştir (Vakit, 10 Nisan 1954; Akşam, 15 Nisan 1954). Milliyetçilikten bahseden eski CHP'li Çalışma bakanı Sırrı Paşa milliyetçiliğin milli birliktelik için lazım olduğunu, iktidara geldiklerinde işsizlikle mücadele edeceklerini, mesken davası ve ücretlerin geçim standartlarına göre ayarlanması işlerini halledeceklerini ifadeyle bu vaatlerine teminat olarak mazide yaptıklarını göstermiştir (Ulus, Ekim 1952).

Bunların yanı sıra vergilerde tadilat ve mali istikrarın düzenlenmesi hususu, yabancı sermaye ve petrol kanunu, cumhurbaşkanının tarafsız davranması ve propaganda yapmaması, dinin siyasete alet edilmesi, işçiye grev hakkı tanınması, köylülerin üzerindeki vergilerin azaltılması gibi konular, ele alınıyordu. CHP evsiz kimselerin mesken sorunu ve İstanbul'da sık sık gündeme gelen gecekonduların durumuyla ilgili konular da ele almış onların evlerinin hükümet tarafından yıkılmasını eleştirmişti (BCA.030.01/ 43.254.17:10; Yeni Ulus, 22 Nisan 1954).

CMP, ise kişi hak ve hürriyetlerinin uluslararası standartlara uygun olması, yeni bir anayasa yapılması, mahkemelerin her türlü etkiden uzak ve bağımsız olması, laiklik din ve vicdan hürriyeti gibi esasların Anayasa ile tarif ve tespit olunması, parti kapatmaların zorlaştırılması, çift meclisli bir yapıya geçilmesi gibi birçok yenilik vaat ediyordu (Cumhuriyet, 11 Şubat 1954).

19 Mayıs 1952'de, eski DP'li Remzi Oğuz Arık tarafından kurulan Türkiye Köylü Partisi (TKP) ise seçim sistemi, hayat pahalılığı, milli eğitim, DP'nin icraatsızlığı, partilerin hak ve hürriyetlerinin garantiye alınması ve idare üzerindeki baskıların kaldırılması, köylünün kalkınması ve köylüye önem verilmesi gibi konuları ele almıştır (Cumhuriyet, 21 Mart 1954; 15 Mart 1954).

2.2.1. Atatürk'ün Manevi Şahsiyeti ve Kuva-yı Milliye/ Milli Mücadele Üzerinden Propaganda

1954 seçimlerinde kullanılan en önemli iki unsur: din ve Atatürk'tür. CHP'nin DP'yi dini siyasete alet etmesiyle ilgili söylemlerinin yanında her iki parti lideri de kendisini Atatürk'ün yakın arkadaşı olarak sunmuştur. Aslında bu, yanlış değildi, zira CHP bizzat Atatürk tarafından kurulmuş bir partiydi. İsmet İnönü ise hem Atatürk'ün yakın arkadaşı, hem silah arkadaşı hem de başbakanıydı. Demokrat Parti ileri gelenleri ise Atatürk'ün yakın arkadaşı veya sevdiği isimlerdi. Örneğin Bayar, Atatürk döneminde başbakanlık yapmış, hatta İnönü'ye karşı Atatürk'ün Bayar'ı seçtiği iddiaları yayılmıştı. Atatürk vefat edene kadar da bu koltukta Bayar vardı. Menderes'i ise yine Atatürk CHP'ye katmış ve onun siyasi hayatında önemli rol oynamıştı.

Ancak her iki parti ileri gelenleri bu ortak yönü birleştirmekten çok ayırıştırmak için kullandılar. CHP, Kurtuluş Savaşı'nda İnönü'nün kahramanlıklarını ve Atatürk ile olan arkadaşlığını ön plana çıkarırken Bayar, Kuva-yı Milliye kahramanlığından ve yine Atatürk ile olan yakın ilişkisinden dem vurmışlardır. CHP'nin Atatürk ile yakınlık kurma çabaları dönemin muhalif yazar ve siyasetçilerini de kızdırmıştır. Örneğin Sarol'a göre İnönü'nün Atatürk'le hiç bir ortak yönü yoktur. Zira Atatürk meclise saygılı bir insanken İnönü, meclise karşı hesap vermeyen bir tavır içinde bulunuyordu. Gerçek liderliğin meclise hesap vermekle olacağını belirten yazar, “şefin gölgesi, fikre ve hayata değil; eşyaya bile korku mürtesemleri çizmiştir” demiştir (Sarol, Türk Sesi, 5 Nisan 1954). Hüseyin C. Yalçın ise “Şahsiyetsiz bir parti “başlığıyla kaleme aldığı bir yazısında, Atatürk'ün CHP'yi Celal Bayar'a emanet ettiği söylemlerinin uydurma ve pervasızlık örneği olduğunu, bunu iddia edenlerin şahsiyetsiz olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Bayar'ın CHP'den ayrılarak başka parti kurduğu yönündeki iddialar doğru kabul edildiğinde Bayar'ın Atatürk'ün emanetine ihanet etmiş olduğu manasına geleceğini de belirtmiştir (Yalçın, H.C., Yeni Ulus, 3 Ocak 1954).

DP'liler, kendilerini daha çok Atatürkçü görüyorlardı. Buna örnek olarak ise 4 Mayıs 1951 yılında çıkardıkları Atatürk'ü Koruma Kanunu'nu göstermişlerdir. Ayrıca Atatürk'ün resminin resmi dairelerden, paralardan ve pullardan kaldırılarak İnönü'nün resminin konulması, DP'nin Atatürk konusundaki en büyük kozuydu. DP, CHP'nin

Atatürk'le ilgili en ufak sözlerine bu konuyu hatırlatarak propagandayı bastırma taktiği uyguluyordu. Örneğin Menderes bir konuşmasında bunu hatırlatarak şöyle demiştir:

“Ölümünün hemen akabinde paralardan, pullardan Atatürk'ün resimlerini sildirenler onlardı...Arkadaşlar, kendi reislerinin resimlerini havi olan pulları beş sene daha tüketemeyeceğimiz adette bastırılmış olanlar yine onlardır...” (TBMMZC, 4 Mayıs 1951: 56).

CHP'nin övündüğü diğer bir konu da Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'na sokmamaktı. Partililerin bu konuyu da propaganda konusu olarak kullandıkları görülmektedir. Örneğin İnönü bir konuşmasında “bir iktidar geldiği zaman değil, gittiği zaman ölçülür. Biz iktidarı iki cihan harbinde bu milleti salimen kurtarmış bir partiyiz. Alnımız açıktır” (Ulus, 7 Ekim 1952) demiştir. “Yaşa Hürriyet Kahramanı!” sloganları ve dövizleriyle İzmir e gelen Menderes ise buradaki bir konuşmasında İnönü ile ilgili ciddi bir iddia ortaya artmıştır. İnönü'nün sürekli kendileri sayesinde Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmediğini söylemesini eleştirmiş ve şu cümleleri sarf etmiştir:

“Halk Partisi, zabıtlarını ortaya çıkarırsın ve eğer imkan görüyorsa tekzip etsin. 1940'ta Fransa düşmezden evvel bizi harbe sokuyordu. Bunun için de her türlü hazırlıklar tamamlanmış, nutuklar hazırlanmış bazı mebuslar evvelden hazırlanmış olan bu nutukları söylemek üzere memleketin muhtelif vilayetlerine yola çıkarılmıştı. Bu meyanda bana da Eskişehir'e gitmek vazifesini vermişti. Türkiye harbe girecek ve o gün memleketin dört köşesinde evvelden hazırlanmış olan bu nutuklar söylenecekti. Tam bu sırada Fransa düştü. Türkiye yine harbe girmedi ise harbin mantığı bu tarafa gelmediği için girmedi.” (Zafer, 26 Nisan 1954, Cumhuriyet, 25 Nisan 1954).

DP'nin, “Atatürk sevgisi” göstergesi sadece Atatürk'ü Koruma Kanunu değildi. 1944 yılında yapımına başlanan anıt, 1953'te üzerine düşülerek yapılmış ve 10 Kasım'da törenle Atanın naşı buraya defnedilmiştir (Ulus, 10 İlkteşrin 1944). Bayar, burada “onun emanetini candan aziz bilmeli” diyerek Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlılığını göstermiştir (Nal,2005:167) Bayar, “Anıtkabirin yapılmasında ve Atatürk'ün naaşının etnografya müzesinin tahta masasından ebedi istirahatgahına taşınmasında benim ve Menderes'in büyük çabaları olmuştur. İnşaatı bizzat takip etmişizdir.” diyerek kendisi ve Menderes'teki Atatürk sevgisinden bahsetmiştir (Bayar, 1969: 122-123). Menderes ise Anıtkabir meselesiyle ilgili şunları kaydetmiştir:

“Onlar beşeriyet hadimi Atatürk’ün muazzez vücuduna bir avuç toprağı çok görmüş insanlardır. Onlar mübarek Atatürk’ün portrelerini Halkevlerinin bodrumlarına attılar, namını tarih kitaplarından ve resimlerini paralardan silmek cesaretini buldular. Şimdi de kalkmışlar Atatürk inkılâpları elden gidiyor diye feryat ediyorlar. Bu ne samimiyetsizliktir arkadaşlar, o eşsiz kahramanın fani vücudunu ebedi istirahatgahına tevdi eden Demokrat Parti olmuştur.” (Yeni Politika, 23 Ekim 1953).

Bayar ve Menderes’in Anıtkabir’in yapımını tamamen DP’ye mal etmesi büyük bir mübalağadır. Zira anıtmezarın temeli 1944’te CHP iktidarında atılmıştır (Bkz. Ulus, 10 İlkteşrin 1944) Ancak bu durum DP’nin Anıt’ın yapımına özen gösterdiği ve tamamladığı gerçeğini yok saymaz.

Kuva-yı Milliye ve Milli Mücadele mevzusuna gelince; bilindiğı üzere İsmet Paşa, Milli Mücadele döneminde önemli başarılarla imza atmış bu nedenle kendisine “İnönü” ismi tevdi edilmişti. Hatta bu başarısından dolayı Lozan görüşmelerine de o gönderilmişti.

Celal Bayar ise henüz Milli Mücadele başlamadan önce Kuva-yı Milliye bünyesinde vatan savunmasında bulunmuş ve “Hoca Galip” lakabıyla ünlenmiş bir zattı. Bu nedenle Bayar’ın, İnönü’nün Milli Mücadele ve II. Dünya Savaşı ile ilgili söylemlerine karşı Kuva-yı Milliye argümanını kullandığı görülür. Örneğin Cumhurbaşkanı bir konuşmasında bu meseleyi ele alarak şöyle diyecektir:

“Bizim aslımız Kuva’yı Milliye’den gelmiştir. Biz vatan tehlikeye düştüğü ve elimizde mücadele için hiç bir şey kalmadığı bir zamanda İstanbul’da evimizde yatmadık. “Milli hâkimiyetimizi kurtarmak, istiklalimizi korumak lazımdır” dedik ve yalnız Allah’ımıza güvenerek mücadeleye atıldık” (Milliyet, 26 Nisan 1954).

Kendisini Kuva-yı Milliye hareketi esnasında İstanbul’da yatmakla itham eden Bayar’a İnönü sert bir şekilde karşılık vermiş hatta onu tehdit etmiştir:

“Büyük Millet Meclisi kurulduğu gün beni Erkanı Harbiye Umimiye Reisliği’ne seçmiştir ve 7-8 ay sonra Kuvayı Milliye devrinin en büyük askeri ve siyasi buhranı da Birinci İnönü muharebesinin kendisi ve sebepleri oluştur. O zaman Çerkez Ethem kuvvetleri muntazam ordu ve muntazam devlet isteyen Milli Hakimiyet hükümetine isyan etmişlerdi, o zaman siyasi çevremizde bir komünist partisi kurulmuştu ve bu parti Çerkez Ethem’i siyasette destekliyordu. Bütün bu insanların

benim aleyhimdeki propagandalarının esasını aynı sözler teşkil ediyordu. Birinci İnönü muharebesi muntazam devlet ve muntazam orduyu teyid etti. Çerkes Ethem kuvvetleri hudut dışına gitti, memleket içinde onun siyasi destekleyicileri sustular. Komünist partisi dayandı. Silahlı muarızlar gittikten sonra silahsız muarızlar iyi niyetle bağışlandı. Ve bunlar içinden zamanla değerli insanlar yetişti. Sayın Bayar o zamanları yaşamıştır. Benim gibi bu insanların adlarını, rollerini hatırlar, faydalı zannederse o zamanlar herkesin ne rol, ne yol takib ettiğini tafsilatle söyleyebiliriz.” (Cumhuriyet, 26 Nisan 1954).

İnönü ve Bayar arasında yaşanan bu tartışmanın sonraki seçimlerde de propaganda konusu olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1957 seçimleri öncesi dış politika meselesinde Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak hükümetin büyük hatalar yaptığını, kendilerini 1945 için eleştirenlerin bu gün Suriye, Rusya ve İsrail ile olan ilişkilerinin hiç de parlak olmadığını söyleyen İnönü sözlerini şöyle tamamlamıştır:

“...Sayın Başvekilin gözdesi olan gazeteler, benim Lozan muahedelerini değil Sevri hazırladığımı yazmışlardır. Sayın başvekilin bu iddiası ise ondan baskın bir iddiadır. Sayın Başvekil İstanbul’daki [6-7] Eylül hadisesinden yüce divana sevk etmek istediğimizden şikayetçidir. Mecbur ettiği için bahsedeyim. İstanbul’da olan facia bu memlekete çok zarar vermiştir..Sayın Başvekil ve Sayın Cumhurbaşkanı geçmiş hadiselerle mecburiyet altında biraz temasını mazur görsünler. Daha Milli Mücadele başına kadar gidip de Yeşil ordu maceralarını anlatmadım. Şimdilik selam ve sabah.” (Yeni Sabah, 21 Ekim 1957).

Her iki örnekte de görüldüğü üzere İnönü, Bayar’a cevap vermekle kalmıyor onun, zamanında Çerkez Ethem safında yer aldığını (Zira Çerkez Ethem de tıpkı Galip Hoca gibi bir Kuva-yı Milliye komutanıydı) ve bu minvalde Milli Mücadelede yer alan düzenli orduya karşı olduğunu ima etmiştir.

Liderlerin bu tutumunda “askerlik” mesleğinin halkın gözündeki itibarının etkili olduğu söylenebilir. Çünkü liderlik karizmasının seçmen üzerindeki etkisi Türkiye’de bu gün bile oy kullanmada en büyük etkenlerdendir. Bu nedenle siyasiler siyasetçi kimliklerinin yanı sıra asker kimlikleriyle de önplana çıkmak istemişlerdir. İnönü ve Bayar’ın bu söylemleri de bu türden bir propaganda yöntemidir. İnönü’nün aşağıdaki sözleri ise siyasilerin asker kimliğini önplana çıkarmalarının hatta bunun için siyasetçi kimliğin hor görülmesine tipik bir örnektir:

“Ben elli senedir, bu memleketin faydası için çarpışarak çalıştım. Ben kaldırımdan, miting meydanlarından gelmedim. Harp meydanlarında geldim...Şimdi onlar iktidardan düşecekler diye tir tir titiyorlar. Ama düşeceklerdir. Düşmeleri lazımdır. Bu kendileri için çok hayırlıdır. Çünkü ıslah olacaklardır.” (Cumhuriyet, 25 Nisan 1954).

2.2.2.Bayındırlık, İskân ve Diğer Yatırım İşleri

1954 seçimlerinin DP açısından en önemli propaganda konusu ekonomik yatırımlardı. Zira DP, iktidara gelir gelmez ülkenin her tarafında bir şantiye kurulmuştur. Özel teşebbüs ve yabancı sermayenin de desteğiyle, ülkede görülmemiş atılımlar başlatmıştır. Sükan’a (1991: 176) göre DP’nin başarısının arkasında millete verdiği sözü tutmak için özveriyle çalışması yatar. Dört yıl zarfında, hususi teşebbüsün de etkisiyle yeni fabrikaların, termik ve hidroelektrik santrallerinin, baraj ve benzeri muazzam tesislerin temelleri atıldığını belirten yazar, yapılmış ve yapılmakta olan yollar, köprüler, limanlar, iskele ve barınaklar, hava meydanları, fabrika, baraj ve santralleri yurt hizmetine ve millet refahına verilen ehemmiyet ve neticeye karşı duyulan inancın büyüklüğü ve derinliği sayesinde tahakkuk ettirildiğine inanır.

DP liderlerinin seçimler öncesine tekabül eden “temel atma” veya “hizmete açılış” törenleri hemen her miting öncesi uygulanan mükemmel bir propaganda taktiğidir. Bu törenlerin gazetelere yansması ise ayrı bir propaganda örneğidir. Bu yönüyle bu dönemde modern propaganda yöntemlerinin başarıyla kullanıldığı söylenebilir.

Özellikle Zafer Gazetesi, bu dönemde DP’nin yaptığı birçok icraata büyük yer ayırmıştır. Bu durumu, sadece gazetenin DP yanlısı politikasıyla izah etmek mümkün değildir. Zira somut rakamlar verilmesi ve bu rakamların muhalif gazeteler tarafından tezip edilmemesi bilakis teyit edilmesi icraatların büyüklüğünü ortaya koymaktadır. Örneğin Zafer’de 1948-1950 yıllarında yol ve köprü inşaatı için yıllık harcanan paranın 154 milyon lira iken 1951-1953 arasında yıllık paranın 498 milyona ulaştığını ve bu sayede 1441 kilometre yolun tesviye ve tamirinin yapıldığı belirtilmektedir (Zafer, 31 Mart 1954). Buna rağmen icraatlar ve partiyle ilgili mübalağalı sözleri gazetenin siyasi duruşuna hasretmek gerekmektedir.

CHP ise bu dönemdeki propaganda konusunun temelini “hayat pahalılığı” üzerine oturtmuştur. Hatipler, hayat pahalılığından şikâyet ediyor sürekli artan fiyatlara dikkat

çekiyorlardı (Örneğin bkz. Dünya, 6 Şubat 1954). DP ise fiyat artışını kabul etmekle birlikte insanların gelirinin de arttığını ifadeyle bunun normal bir durum olduğunu izah ediyordu. Menderes, memlekette iktisadi kalkınmanın olduğunu fakat fiyat endekslerinin çeşitli sebeplerle yükseldiğini dolayısıyla İnönü'nün yalnızca “hayat pahalılığı”ndan bahsetmesinin ve bunun sebeplerine bakmak yerine yapılanları görmezden gelmesinin yanlış olduğunu ifade etmiştir. Başvekil, kendi dönemlerinde 600 fabrika 20 bin kilometre yol, 7 büyük liman, ticaret filoları, silolar yapıldığını, bütün köylere su gittiğini, 4 sene sonra tüm memleketin elektriğe gark olacağını belirterek bunları görmezden gelmenin mümkün olmadığını belirtmiştir (Sükan, 1991: 215).

CHP, DP'nin dışa bağlı bir iktisadi politika izlediğini, bu sebeple özellikle çiftçi ve köylülerin kredilerle borçlandırıldığını, paranın değerinin düşerek hayat pahalılığının olduğunu belirtiyordu. Öte yandan hükümetin dışa bağlı politikalarla bir yere varamayacağını, bu yardımların bir gün arkasının kesileceğini bunlara çok bel bağlamanın yanlış olduğunu ifade etmiştir (Cumhuriyet, 16 Nisan 1954). CHP'nin bu tavrı, tipik bir “kara propaganda” örneğidir. Zira daha önceden özellikle Amerika'dan ve Milletlerarası Kalkınma Bankası'ndan alınan yardımlar sayesinde ekonomide gelişme olduğu bizzat Günaltay tarafından ifade edilmiştir (Bkz.Ayın Tarihi, 1-31 Mayıs 1950). Ancak DP'nin tutumunun da pek farklı olduğu söylenemez. Nitekim DP, muhalefet sıralarındayken aynı gerekçelerle Amerikan yardımlarını eleştirmiştir (Bkz.Karpat, 2010: 176 vd.).

CHP'li yetkililer, DP'nin kendilerinin mirasına sahip çıktıklarını iddia ediyorlardı. Buna göre DP, CHP'nin temelini attığı fabrika, liman, köy yolları ve suları, köylü ve çiftçilere kredi gibi işlerin kendi dönemlerinde başlayan icraatlar olduğunu belirtiyordu (Cumhuriyet, 15 Nisan 1954). Örneğin, şeker ve çimentoya ağırlık verilmesinin nedeni de bu endüstrilerdeki çalışmaların CHP döneminde başlatılmış olmasıydı. İşletmeye açılan şeker fabrikalarının 5-6 yıllık geçmişi vardı. DP, bir kaç fabrika daha ekleyerek CHP'nin mirasına konuyor ve tüm yapılanları kendi eseriymiş gibi lanse ediyordu (Dicleli, Yeni Ulus, 22 Ocak 1954).

DP ise yapılan icraatların CHP tarafından bilinçli olarak küçük gösterilmeye çalışıldığını belirtiyordu. Muhalefetin, DP icraatlarını görmezden geldiği, gerçekleri

bozarak halkı tahrik ettiğini ve dış ülkelere jurnalcilik yaptığı iddia ediliyordu (Aydın Tarihi, 1-30 Nisan 1954: 64-70). Oysa Bayar'ın deyişiyle "memleket büyük eserlere kavuşuyor"du (Türk Sesi, 5 Nisan 1954). Menderes ise "bu gün yeni seçimlerde reylerinizi isterken, bu reylerinizi şimdiye kadar yaptıklarımız için değil; fakat bundan sonra yapacağımız daha büyük hizmetler için istiyoruz..." diyerek ileride yapılacak olan icraatların bu gün yapılanlar karşısında "cüce ve bodur" kalacağını ifade ediyordu. Çünkü ona göre hükümet, memleketi süratle ilerletecek maddi imkânları yeni elde etmişti. Dolayısıyla ileride daha büyük hamleler yapmak işten bile değildi. Halk partililere de görev düştüğünü belirten DP lideri "C.H.P.'nin yalanları" karşısında artık memleketin menfaatini düşünmek zorunda olduklarını ifadeyle şöyle demiştir:

"Eğer bu güne kadar yapılmış işleri 1950'de söylemiş olsaydım bana hayaller peşinde koşuyor, derdiniz. Fakat işte bugün o hayaller bir hakikat olmuştur. Buna dayanarak bu güzel vatanın yarın için mukadder olan parlak istikbal hakkındaki sözlerin bir hayal olmadığını kabul edebilirsiniz... Demokrat vatandaşlardan rica ediyorum : "vaatlerinizi tutmadınız" diyenlere, dört sene gibi kısa bir zamanda yapılanları göstererek "yalan söylüyorsunuz!" cevabını versinler. İyi niyetli Halk Partili arkadaşlarımdan da bir ricam vardır: siyaset hayatında samimi olsunlar... "bu adamlar sizden çok daha iyi iş gördüler, bu işler meydana gelir, muvaffak oldular, çünkü bu gün milli irade hakimdir." demesini bilsinler." (Zafer, 22 Nisan 1954).

Görüldüğü gibi DP, sadece geçmiş paranoyası yaratmak çabasında değildir. O, gelecekle ilgili yeni vaatlerde bulunurken CHP'li seçmenleri de ihmal etmiyor ve onların makul bir değerlendirmeye gerçekleri görebileceğini söyleyerek muhalefeti kazanma taktiği de güdüyordu.

DP'nin yaptığı icraatların muhalefet tarafından sürekli küçümsendiği görülmektedir. DP ise buna karşılık CHP'nin geçmişte hiçbir şey yapmadığını iddia etmiştir. Örneğin Hariciye Vekili Fuat Köprülü ülkenin kendileri sayesinde kalkındığını, belirterek CHP'nin yaptığı eleştirileri "yalan" olarak değerlendirerek şöyle demiştir:

"Bizi tenkit ederlerken yalan söylediklerini gayet iyi biliyorlar. Çünkü Türkiye'nin siyasi itibarı olsun, mali itibarı olsun şimdiye kadar hiç bir devrede görülmemiş bir şekilde yüksektir... Limanlar yapıyor. Bütün Anadolu köyleri nura [elektriğe] kavuşturarak, fabrikalara ucuz elektrik temin ederek memleketin yüzünü

güldürecek, refaha kavuşturacak santraller kuruluyor. Çimento fabrikaları, şeker fabrikaları, ziraatımızın inkişafı için suni gübre fabrikaları, daha birçok şeyler yapılıyor.” (Milliyet, 26 Nisan 1954)

Samsun limanının açılışında konuşan Bayar, ise geçmiş dönemde hiç bir şey yapılmadığını oysa, sadece eskiye sahip çıkmakla bile çok şey yapılabileceğini belirerek ; “Orta Çağ’dan evvelki liman ve ansiklopedilerin bize verdikleri bu malumatın eserleri nerededir? Hepsi kaybolmuş ve mazinin nisyanına gömülmüştür.” demiştir. Bayar, bir tarihte Samsun limanına geldiğini, burada fırtınaya yakalandıklarını ve karaya çıkmak için bir vasıtanın olmadığından epey beklediklerini ifade etmiştir. Bu bekleme esnasında yabancı bayraklı bir gemiden bir işadamının randevusuna yetişmek için dalgıç kıyafetiyle suya atlayarak sahile vardığını, bunun memleket için bir utanç vesilesi olduğunu belirtmiştir (Türk Sesi, 5 Nisan 1954; Zafer, 5 Nisan 1954).

1954 seçimlerine takaddüm eden günlerde özellikle iktidar yanlısı basında her gün baraj ve fabrika gibi yatırımların temel atma veya açılış törenlerinin düzenlendiği görülür (Bkz. Vatan, 26 Nisan 1954; Zafer, 10–18 Nisan 1954; Vakit, 22 Nisan 1954) Bu yönüyle propaganda açısından günümüzde oldukça moda olan siyasi propaganda örneklerinin o dönemde de sık kullanıldığı görülür. Bunların basında kullanılması da başlı başına bir propaganda yöntemidir.

Hükümetin sık sık temel atma törenleri düzenlemesinin muhalefetin tepkisine neden olduğu görülmektedir. CHP ve diğer muhalifler, temel atma ve kordela kesme törenlerinin seçimlere tesadüf etmesini bir propaganda malzemesi olarak görmüş ve Demokrat Parti’yi tenkit etmiştir (Vakit, 27 Nisan 1954). Örneğin İçel’in müstakilleri Erdemli nahiyesinde yapılan toplantıya müstakiller ve Türkiye’nin ilk kadın belediye reisi Müfide İlhan katılmıştır. İlhan, Mersin limanının daha projesinin bile tamamlanmadan ihaleye sunulmasının seçim propagandası olduğunu, seçim öncesi alelacele ihalesi yapılan Mersin limanının temelini ancak 1–2 yıl sonra olacağını iddia etmiştir (Cumhuriyet, 6 Nisan 1954). İlhan gibi muhaliflerin eleştirilerinden mi yoksa gerçekten hızlı bir şekilde icraat yapılma hevesinden mi bilinmez. Mersin limanının temel atma töreni bu haberden 19 gün sonra atılacaktı. Yani İlhan bu konuda yanılmıştı. Fakat temel atma töreni ihale etmekten daha etkili bir propaganda olduğu için (Bkz.Vatan, 26 Nisan 1954) İlhan’ın eleştirilerinin haklılık payı yüksektir. Öte yandan

siyasette her zaman iktidar partisinin hükümet olmanın nimetlerinden yararlandığı da bir gerçektir. Nitekim İnönü'nün kendisi de iktidardayken gittiği yerlerde DP kadar olmasa da açılışlara katılmaktadır. Örneğin Çanakkale Yenice'deki bir ortaokul temelini atarken şiirlerle, çiçeklerle karşılanmıştır (Olgun, 2008: 3499). CHP'nin törenlere daha az katılması bunu propaganda açısından etik olarak görmediğinden değil; temel atma veya hizmete açılan tesisin o dönemde çeşitli sebeplerle daha az olmasıdır.

Muhalefet partileri bu tür organizasyonların seçmeni etkileyeceğini düşünüyor ve korkuyordu. Bu sebeple bu temel atma törenlerini küçümseyen hafife alan konuşmalar yapıyorlardı. Nitekim TKP (Türkiye Köylü Partisi)'nin, Adana'daki mitinginde Cezmi Türk, DP'nin her gittiği yerde temel atma törenleri icra etmesini "kendi kendini avutmak" olarak nitelendirmiş, hürriyet gibi daha önemli meseleler varken bu çabaların önemsiz olduğundan şu sözlerle bahsetmiştir:

"...Eskiler kordela kesmek meraklısı idi. Bugünküler ise çukurlara harç koyup temel atmak merakındadırlar. Bugünkü iktidar, iktidarının kıymetsiz olduğunu bildiği için mütemadiyen temel atarak kendi kendini avutuyor. Bu memleket 50 yıldır hürriyete hasrettir. Yağmurdan doluya, doludan fırtınaya tutuluyoruz." (Cumhuriyet, 21 Nisan 1954).

Menderes, CHP'lilerin kendileriyle ilgili bu eleştirilerine şöyle karşılık vermiştir:

"Demek ki onlar eğer iktidara gelirlirse temel atmayacaklar, inşaat yapmayacaklar, yol, köprü, fabrika kurmayacaklar, milletin iş yapma, tesis vücuda getirme gayretlerini desteklemeyecekler. İkrazatı kesecekler, krediyi yeniden asgari hadde indireceklerdir. Tanrı, bu memlekette bu şartların tahakkukunu göstermesin, o sakim kafaların tatbiki koyduğu böyle bir kısır iktisadi politikanın şeametli neticelerinden bu milleti korusun." (Zafer, 23 Nisan 1954).

Demokrat Parti'nin bu törenler sayesinde başarılı bir propaganda yapmasından endişe eden muhalefet, bunların göstermelik şovlar olduğunu iddia ederek karşı çıkmıştır. Bu nedenle DP liderleri sık sık bu konuda izahat verme lüzumunu hissetmiştir. Örneğin Menderes bir konuşmasında konuyla ilgili şunları kaydetmiştir:

"Bunlar [törenler] seçime hemen takaddüm eden günlere tesadüf etmişse, kabahat bizim değildir. Türkiye'de bu gibi işler ve temel atmalarla kordela kesmeler yalnız Nisan ve Mayıs gibi muayyen ayların değil, senenin her ayının işidir ve bunların

sayısı gittikçe de fazlalaşacaktır. Türk milleti ilerlerken Avrupa memleketlerinin ve Amerika'nın seviyesine ulaşınca kadar bu temel atmalar ve kordela kesmeler devam edecektir.” (Zafer, 24 Nisan 1954).

2.2.3. Ekonomik Meseleler

DP henüz iktidara geledi 1 ay olmasına rağmen dünya 25 Haziran 1950'de Kore Savaşı'na sahne olmuştur. Savaşla birlikte uluslararası piyasalar sarsılmış, hammadde ve tarım ürünleri fiyatları hızla arttırmıştır. Kore Savaşı'nın bitmesi üzerine 1954'ten itibaren ekonomide tehlike çanları çalmaya başladı. Savaş döneminde, Türkiye'nin en önemli ihraç metayı olan tarım ürünleri değer kazanarak fiyatları artmış bu da ülkeye büyük döviz girdisi sağlamıştı. Savaşın sona ermesiyle birlikte tarım ürünlerine olan talep azalmış, buna bağlı olarak üretimde de düşüş yaşanmıştır. İhracatı büyük ölçüde tarıma dayanan Türkiye için bu durum ekonomik bir darbe oldu. Ekonomideki daralmaya bağlı olarak DP, liberal bir politika benimsemesine rağmen yatırımların ağırlığı sebebiyle yatırımlarına devlet eliyle devam etmek zorunda kaldı (Baytal, 2007: 556).

1950 seçimleri öncesinde CHP dış siyasette başarılı bir diplomasi izleyerek ülkeyi İkinci Dünya Savaşı'na sokmamayı başarmıştı. Ancak savaşın getirdiği ekonomik sıkıntılar CHP'nin başına bela açmış ve DP seçimleri kazanmıştı. Şimdi kapıda yeni bir savaş vardı. Üstelik bu savaşa Türkiye asker göndererek fiilen katılmıştı. Bu sebeple bir an önce önlem alınması gerekmekteydi. DP iktidarı, savaşın yaratabileceği sorunları önceden sezerek bir dizi önlem almıştır. Bu önlemler üç önemli iktisadi hedefi kapsıyordu:

- 1) Tarıma öncelik verilmesi
- 2) Sanayide özel kesime öncelik verilmesi
- 3) Dış yardımlarla ve ekonomik ilişkilerle ilgili acil önlemler alınması.

DP, ekonomi politikasında otarşik (kapalı) ekonomi yerine dışa açılan, liberal ekonomiden yanaydı. Ancak Türkiye ekonomisinde sanayiye mi yoksa tarıma mı öncelik verilmeliydi? İnönü, 1953 yılında bütçe müzakereleri görüşmelerinde halkın

büyük çoğunluğunun tarımla uğraşmasına rağmen özellikle endüstride makineleşmeye ağırlık verilerek en temel endüstri fabrikalarının kurulmasının lüzumundan bahsetmiştir (BCA.030.01/43.254.2M). Bu tavır sabık iktidarın ekonomik anlayışındaki değişime işaret etmektedir.

Yabancı uzmanlar Türkiye'nin tarım ülkesi olduğunu ve tarım ürünlerine dayalı sanayi ile gelişebileceğini öngörüyordu. DP döneminde ise ABD büyükelçisi Mc Ghee'nin de etkisiyle bu ikinci yol tercih edildi. DP iktidara geldikten hemen sonra tarım alanlarını genişletmek için devletin elinde işe yaramaz halde duran atıl toprakları ve meraları ekili hale getirmiştir. Tarımda makineleşmeye ağırlık verilerek karasabandan traktöre geçilmiştir. Yurt dışından yeni tarım aletleri, hammadde ve tohum getirilmiş, malların korunabilmesi için Toprak Mahsulleri Ofisi bünyesindeki büyük beton silolar küçültülmüştür. Köylünün ürününe yüksek taban fiyat verilerek köylünün cebine bol para girmesi sağlanmıştır. Artık köylü karasabanı, çarığı ve eşeği bırakıp ayaklarına lastik ayakkabılar giymeye tarımda ve ulaşımda ise traktörlerden yararlanmaya başlamıştır. Eskiden sadece ürünün satıp bez, gazyağı, şeker gibi temel ihtiyaçlarını almak ya da resmi işlemler için şehre inen köylü artık şehirde ev almaya, para harcamaya başlamıştı. Bu durum şehir hayatına ayak uyduramamış "Hacı Ağa" denen bir sınıf oluşmasını sağlamıştır (Tokgöz, 2007: 331-333).

İktidara göre ekonomi kendi dönemlerinde hiç olmadığı kadar gelişmiştir. Örneğin Menderes, 1950 öncesini tasvir ederken; "yakın senelere kadar halkımız yiyecek ekmeklik buğdayı dahi hariçten ithal ederken kısa zamanda hububat istihsal eden 6. ülke, ihracatçı memleketler arasında 4. gibi ehemmiyetli bir mevkie yükselmiştir." diyerek yaşanan değişime işaret etmiştir (Sükan, 1991: 174). İktisat vekili Fethi Çelikbaş da Başvekil'in bu sözlerini şu sözlerle desteklemiştir:

"Gün oldu ki köylü buğdayın ardından gözyaşı döktü. Kendisi arpa ekmeği yerken buğdayını vergi diye elinden aldılar. Harp içinde altın kadar kıymetli olan buğdayı satıp, döviz elde edemedik. Çünkü memlekete yetecek kadar bile temin edemiyorduk. D.P ilk iş olarak bu köstekleri kırdı. Hububata hakiki fiyatını vererek zirai kredileri yükseltti. Bu tutum sayesinde ki, istihsalimiz bu gün bir hayli artmış bulunmaktadır." (Zafer, 24 Nisan 1954)

Cumhuriyet Halk Partisi ise bu dönemde fiyat artışlarından şikâyetçiydi. Partiye göre ülke hiç olmadığı kadar kötü bir gidişata sahipti. Memleketteki her şeyin pahalılığından dert yanan İnönü, Maraş'ta yaptığı bir konuşmada konuyla ilgili şunları sarf etmiştir:

“Soruyorum size Türk parasının değeri iktidar tarafından layıkıyla korunmuş mudur? Biz muhalefet olarak meclisin her çalışmasında dikkati çektik, “bunun için icab eden tedbirleri hükümet almalıdır”, dedik. Fakat iktidarın bu hususta aldığı tedbir, para değeri üzerinde konuşmayı men etmek oldu. Bu gün iktisadi hayatımız bir ifrat politikasına sapmıştır. Hazırdan yiyoruz. Hazırdan yemek, elimizdeki stokların erimesi demektir. Bütün vatandaşlar pahalılıktan şikâyet ediyor. Fakat iktidar “pahalılık yoktur” diyor. Aziz vatandaşlarım, dertlerinizi biliyorum, bütün bu dertlerin tedavi olunacağı günler yaklaşmaktadır.”(Milliyet, 21 Nisan 1954).

Emniyet raporlarına göre; CHP, seçimler için, İktidarın ekonomi politikalarını karalamak ve halk nezdinde itibarsızlaştırmaya yönelik bazı propaganda taktikleri geliştirmiştir Arşiv belgelerine göre 6.11.1952 tarihinde CHP'nin seçimlere yönelik ekonomik taktikleri şöyle belirlenmiştir:

- 1-İktisadi durumun çok bozuk olduğu, zaruri ihtiyaç maddelerin ithal mallarının, yedek parça ve lastiğin piyasada bulunmadığını iktidara gelince, bunların düzeltereğinin,
- 2-Dış memleketlerin, altı milyar borcumuz olduğundan, bize mal vermedikleri gibi kredi de açmadıkları bu suretle milli şerefimizin haleldar olduğunun
- 3-Amerikan yardımının yerine sarf edilemeyerek heder edilmiş olduğu,
- 4-Hükümete teslim edilen altınların iktidar tarafından son gramına kadar harcadığı,
- 5-Fiyatların azami surette her gün yükselmekte devam ettiği, hayat pahalılığının tahammül edilmez bir hal aldığı,
- 6-Köylü ve işçinin mal ve emeklerinin tam karşılığının alamadıklarını iktidara gelirlerse bunlara daha fazla değer verileceğini,
- 7-Memlekete yapılan fabrikaların çalışmadığı, lüzumsuz törenlerle devletin masrafa sokulduğu,
- 8-Para kıymetinin düştüğü ve karşılıksız para çıkarıldığı bu suretle enflasyona gidildiği,

9-Dar gelirli vatandaşlardan vergi alındığı halde milyoner çiftçilerden vergi alınmadığı,

10-Milli Korunma Kanunu'nun küçük esnafı ezdiği ve bunun kaldırılacağı,

11-İktidara gelince subay ve gediklere rey hakkı tanınacağı,

12-İdare amirlerine ve memurlara baskı yapıldığı (BCA.030.01./43.254.17).

Ekonomik sorunlar arasında diğer bir önemli mesele de vergi hususuydu. Savaşın da tesiriyle halka ağır vergiler yüklemiştir. DP, Muamele ve esnaf vergisinin tadili, kanun tasarısı yasalaştığında esnaftan alınan senelik vergi miktarı 25 milyon liradan 12-13 milyona ineceğini belirtiyordu (Zafer, 30 Nisan 1954). Vergi konusunda CHP de DP'yi eleştiriyordu. Ancak vergi tartışmasıyla ilgili konular sürekli Varlık vergisi meselesine gelip çatıyordu. DP'liler her fırsatta bu vergiyi CHP'ye hatırlatmayı ihmal etmiyordu. Örneğin Menderes bir konuşmasında konuyla ilgili şöyle diyecektir:

“Bugün bu memlekette vergi zulmü var derken nasıl olup da utanmadıklarına şaşıyorum... Onlar ki, Varlık Vergisi'nin mucididirler... O zat ki, Türk Mali Tarihinde böyle bir yüz kararı yaratmış olan ve bu keyfi haracı ödemeyenleri barbarca sürgüne, çalışma kamplarına sevk etmiş insanlardır... Bu barbar verginin altmış bir bin mükellefi vardı... Bu gün bu memlekette vergi zulmü vardır, bu zulümleri kaldıracağım diyen zat, Türk mali tarihinde böyle bir yüz kararı yaratmış olan ve bu keyfi haracı ödeyemeyenleri sürgüne, çalışma kamplarına sevk etmiş olan insandır. Onlar hala, ninelerimizin işten artmaz, dıştan artar düsturunu gütmektedirler...” (Zafer, 23 Nisan 1954).

Türk ekonomi sisteminin temeli tarıma dayalı olduğundan DP iktidarında da tarım en önemli ekonomik alan olma özelliğini yitirmemiştir. Ancak sanayinin gelişmesiyle birlikte sanayinin ekonomideki payı da gittikçe artmıştır. 1954 yılında da tarım, hala ülkenin en büyük gelir kaynağıydı. Örneğin 1950 yılında tarımın ülke ekonomisindeki payı % 50 idi. 1955 yılında bu oran % 46 ya düşecektir. Tarımda çalışan nüfusta da zamanla bir değişim söz konusuydu. 1950–1955 arası % 84,1 olan tarımla uğraşan nüfus 1955'ten sonra %76,8'e düşmüştür. Tarımdaki bu düşüşün yerini sanayideki yükselme alacaktır. Sanayideki büyüme 1950'den sonra % 10,2'ye ulaşmıştır.1950 de sanayi gelirleri yıllık gelirin % 11,1'ini teşkil ederken 1956'da 12,3'e yükselecektir. Sanayide çalışan nüfus da bu 6 yıl içinde % 4,1'den % 6,8'e yükselmiştir.

Tablo 2
Gelir ve Devlet Harcamaları (1950–1953) Milyon TL.*

Yıllar	Gelirler	Harcamalar	Açık	Açık Oranı	Özel Gelirler	T.Açık	T.Açık Oranı %
1950	1.670	1.826	156	9.3	108	48	2.80
1951	1.821	2.023	202	11.1	257	55	2.00
1952	2.336	2.587	251	10.7	237	14	0.56
1953	2.250	2.511	261	11.6	239	22	0.97
Toplam	8.077	8.947	870	42.7	841	138	6.33

Kaynak: Baytal, s.558.

Sanayideki hızlı gelişme gelir ve gider dengesi arasındaki açığı da kapatmış ve bütçe açığı azalmıştır. Gelirlerdeki artışa paralel olarak 1951 de toplam açık miktarı yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere % 2 iken 1952 yılında bu oran % 0,56'ya düşmüştür. 1952 yılında açığın azalmasındaki en büyük etkenlerden birisi Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıdır. Nitekim bu üyelik Türkiye'nin savunma sanayine harcadığı kaynağın büyük kısmının yatırımlara aktarılmasını sağlamıştır. Çünkü bu masraflar, üye devletlerden karşılanıyor üstelik dış tehdit azaldığı için askeri masraflar azaltılmış oluyordu. Ekonomideki bu dışa bağımlılıkta 1955'ten sonra belli oranda düzelmeye yaşanmıştır. Ancak bu dönemde ekonomide hızlı bir gelişme olmasına rağmen yüksek nüfus artışı ve DP dönemindeki köyden kente yapılan yoğun göçler sebebiyle ekonomideki bu canlılık reel milli gelire pek yansımamıştır (Batyal, 2007: 559. Konuyla ilgili ayrıca bkz. Eldem, Forum; 27 Nisan 1954).

2.2.4. İş ve İşçi Hakları Meseleleri

İş ve işçi hakları konusunda her iki partinin de sicili pek temiz sayılmaz. DP, fabrikalar açarak istihdamı arttırmış işsizliği azaltmıştır. Fakat özellikle grev ve sendikal haklar konusunda CHP iktidarındaki tavrından kesin bir dönüş yapmıştı. İktidar olmazdan evvel işçilere grev dâhil birçok hakkın gasp edildiğini belirterek bunları parti programına koyan DP, iktidara gelince bu vaatlerini unuttu. Oysa DP, parti programında işçilere geniş yer vermişti. Parti programınının 5. ve 88.maddesinde işçilere sigorta

yaptırılmasının zorunlu hale getirilmesi, 7.maddede işçilere sendika kurma yetkisi verileceği ve grev hakkı tanınacağı, 5.maddesinde ise iş bulma kurumunun [İş-Kur] tesisi, gibi maddelerin yanı sıra ücretli tatiller, kalifiye eleman yetiştirilmesine dair kararlar alınacağına dair vaatlerde bulunulmaktaydı. Bu kararlar işçilerle ilgili önemli yenilikler yapılacağına resmen ilanı manasına gelmekteydi (Ağaoğlu, Zafer, 23 Ocak 1950; Sükan, 1991: 11).

CHP ise tam tersine iktidarı döneminde komünistlik eseri olarak gördüğü bu talepleri, özgürlüğün ve demokrasinin teminatı gibi sunuyordu. 1950 öncesinde grev talebinin komünist düşünceden ileri geldiğini belirten CHP, işçilerin her fırsatta iş bırakma yoluna giderek ülkeyi kaosa sürüklenebileceği uyarısını yapmıştı. Dönemin iktidar yanlısı basınında bu yönde yazılar yayınlanmıştı. Örneğin Abadan, ise grev talebinin bir hak olup olmayacağına bile tartışma konusu olduğunu belirtmiş, bunu geri tepmesi mümkün bir silah olarak görmüştür (Abadan, Ulus, 27 Ocak 1950). CHP, yeni dönemde işçiler üzerinde etkili olabilmek için propagandalarına ağırlık vermişti. Kendilerine oy vermeleri durumunda işçilere kolaylıklar sağlayacağını söyleyen CHP'liler, "tam yevmiye ile tatil, yevmiyeli yıl tatili, asgari ücret, ucuz mesken, lüzumlu sigortalar, işçi bankası kurulması" gibi işçileri ilgilendiren birçok konuyu ele almıştır. CHP, ekonomik olarak istikrarlı ve emniyetli bir yaşam için kendisine oy istiyordu (Cumhuriyet, 14 Nisan 1954).

DP ise işçiler üzerinde muhalefette olduğu gibi büyük vaatlerde bulunmuyor genel olarak işçi konusunda yaptıklarından bahsediyorlardı. Örneğin Bayar Adana'daki bir konuşmasında işçilerin özlük haklarından ziyade işçi sağlığı üzerinde durmuş ve işçi sağlığı için 1949 senesinde ayrılan paranın 120 bin lira olduğunu 1953'te ise bu rakamın 8 milyon 400 bin liraya yükseldiğini belirtmiştir. Bayar'a göre sadece bu rakamlar bile işçiler için kimin ne yaptığını ortaya koymaktadır (Zafer, 26 Nisan 1954).

Görüldüğü gibi her iki partinin bu yöndeki vaatleri muhalefet sıralarındayken karşı tarafa kaptırılmak istenmeyen bir proje olarak sunulurken iktidar saflarında gerçekleşmesi henüz ülke şartları açısından uygun olmayan konular olarak görülmüş ve sunulmuştur. Partiler, seçim dönemlerinde özgürlük vaat ettikleri işçilere seçimlerden sonra baskı yapmayı ihmal etmiyorlardı. Gazeteler, 1950 öncesi CHP'nin sendikalar

üzerindeki baskılarını ele alırken artık işçiler konusunda DP'yi eleştirmeye başlayacaktır (Vatan, 7 Nisan 1950).

İşçi hareketlerinin ve grev taleplerinin ise CHP döneminde olduğu gibi “komünizm”le eşdeğer görüldüğü anlaşılmaktadır. Gazetelere yansıyan tutuklamalarla ilgili eleştirilere ise Menderes, bütün terörist faaliyetlerin cebir kullanmak zorunda olmadığını bu güne kadar tertiplenen komünistlik vakalarının cebre dayanmadığını ifadeyle “hiç bir cebri unsuru bulunmadan bir vatandaş, Ulus Meydanı’nda bir miting tertip etse ve orada dese ki Türkiye’ üç parçaya bölünmelidir” bu suç değil midir? Bunun cezalandırılması lazım gelir.” demiştir (Sükan, 1991: 90-95). Demokrat Parti’nin komünizme bakışını ve bunlara karşı alınan tedbirlerin gerekçesini Menderes’in şu sözlerinde görmek mümkündür.

“Memleketi içinden yıkıcı aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek icap eden kanuni tedbirleri almaktır. İrtica ve ırkçılık gibi cereyanları vasıta olarak kullanan ve çok defa kendisini bu maske altında gizleyen aşırı solcu hareketlere karşı gereken bütün kanuni tedbirleri almakta asla tereddüt etmeyeceğiz. Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları, fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalaa etmek gafletinde bulunmayacağız” (Kaya Özçelik, 2010: 175).

2.2.5. CHP’nin Mallarının Hazineye Devri ile İlgili Söylemler

DP, iktidara geçer geçmez geçmişle hesaplaşma konusunda gerek parti içi gerekse diğer parti ve basın tarafından tahrik edilmişti. Özellikle MP, DP’yi CHP’den hesap sorma konusunda iknaya çalışıyordu. Nitekim Kudret’te, Osman Bölükbaşı’nın “hükümet, gayri meşru servet ve işlerden bahsetmelidir” sözlerine yer vermiştir. Bölükbaşı, “Hangi vatandaş Başbakanın ve Cumhurbaşkanı’nın bu memleketi soyduğunu iddia etmek cesaretini nefsinde bulabilmiştir?” diyerek CHP’lilerin servetleriyle ve yaptıkları hilelerle ilgili yargılama yapılmasını, hesap sorulmasını istemiştir. Gazetede hükümetin “devr-i sabık yaratmayacağız” sözünün anlamının yapılanlara sessiz kalmak olacağı oysa halkın ve DP tabanının bunu istemediği ifade edilmiştir (Kudret, 2 Haziran 1950).

İlk müsadere edilen yerlerden olan Halkevleri ile ilgili CHP dışındaki partiler, bu yerlerin gerçekten halka hizmet etmek (Halkevlerinin hizmetleriyle ilgili bkz. Olgun, 2008c: 17-93) yerine gençlik teşkilatlarını yönlendiren faşistvari telakki ve düşüncelerin mahsulü olduğunu düşünüyorlardı. Bu nedenle de buraların bir an önce müsadere

edilmesi şarttı (Vatan, 8 Ağustos 1951). Sonuç olarak CHP'nin tüm mallarının müsaderesine giden süreç başlamıştır.

Diğer bir iddia da halkevlerinin köy çocuklarını komünist felsefeye alıştırarak dini değerlerle alay eder hale geldiği yönündeydi. Örneğin eski bir DP milletvekili olan Baha Akşit, Köy Enstitüleri'nin "Köy çocuklarının kısa yoldan yetiştirilmesi" iddiasıyla kurulduğunu ancak gerçeğin böyle temayüz etmediğini şu sözlerle ifade etmiştir:

"Demirperde Gerisi (komünist) ülkelerde görülen bir programdı. Kabiliyetli köy çocukları alınıp onlara her çeşit beceri öğretilip köylere öğretmen olarak yetiştirildi. Bunlar şehirlere kasabalara gelmesi yasaktı. Maaşların, çalıştıkları tarladan ahırlardı. Kendilerine tahsis edilen ancak bunların bilgi birikimi enstitülü öğretmenler gibi olmayacak şehirli çocuklardan geri kalmasına sebep olacaktı. Ayrıca toplum ve dine uymayan şeyler öğretilirdi. Cinsellik vs." (Gerger, 1991: 199-200).

İnönü, halkevleri ile ilgili kanunun meclise getirilmesine sert tepki göstermiştir. İnönü, meclis kürsüsünden bu kanunla ilgili şunları nakletmiştir:

"...Halkevlerinin lağvı yersiz, haksız bir yıkımdır. Halkevlerinin partiler üstünde bir tesis yerine Bakanlar Kurulunun intifa hakkına dağıtmasına ve kullanmasına bırakılması haksız tasarruf olduktan başka, bu binaları münhasıran iktidar partisinin siyasi arzusunu kullanmak yolunu açmaktadır. (Asla sesleri gürültüler.) Halk Partisine teberru ve satma şeklinde yapılan muameleler haksız ise mevcut mevzuat bunu temizlemeye kâfi olmak lâzım gelir. İsnat olunan yolsuzlukların tabii mercii olan adalet yolu ile halline gidilmemesi ise, kanun teklifinin adaletle münasebeti olmadığı delilidir. Zira yolsuzlukları mahkemede ispat etmek için iktidarın en ufak ümidi olsa idi Anayasayı ve hukukun umumi prensiplerini çiğneyecek yerde, adalet yolunu ihtiyar etmesi tabii olurdu. Rakip siyasi partiyi adalet teminatından mahrum etmek teşebbüsünün kurmaya çalıştığımız demokratik rejimi iflah bulmaz bir hale düşürmesinden ciddî olarak endişe etsek yeridir. İktidar partisi rakibi olan muhalefet partisine, kanun teklifi gerekçesinde görüldüğü üzere, her biri suç olan fiiller isnat ediyor. Ve bu isnatları hakikat farz ederek müsadereye gidiyor. Rakip siyasi parti bu isnat edilen fiillerin bir hayal mahsulü olduğunu, tasarruflarının Anayasaya ve kanunlara uygun bulunduğunu müstakil Türk yargıçları önünde ispat etmek hakkından - ki bu hak da Anayasa ile temin edilmiştir - fevkalâde kanunla mahrum ediliyor. Böyle bir kanun teklifinin adaletle ilgisi vardır denemez. Müsadere ile Hazineye intikal ettirilen halkevlerinin,

yapılmış ve yapılmakta olsun, inşaat ve sair borçlarını Halk Partisine yüklemek hiç kültürü olmayan bir insanın ilk anda anlayabileceği kadar haksız ve adaletsiz bir muameledir. Soldan (Asla sesleri) Halkevlerine tahsis olunan paralardan tahsisi mevzuu haricinde sarfiyat yapıldığı iddiası bir mahkeme kararma dayanmadıkça maksatla uydurulmuş bir efsane mahiyetinden kurulamaz. Mevcut mevzuatın ve geçmiş Büyük Millet Meclislerinin muamelelerini tek parti devrinin cebir ve nüfuzu mahsulü sayarak bunların muteber olmayacaklarını iddia etmek ebedi Devlet mefhumunun icaplarını ve teamüllerini reddeden bir telâkkidir. Bir Devlette mevcut kanunların ve hususiyle Büyük Millet Meclisi icraatının iktidar değişmesi ile itibardan düşmesi, mahzurları sayısız ve hukuk dışı bir yol açmaktır. Hatta mutlakiyet devrinin mevzuatı ile vatandaşlara temin olunan haklar o devrin hitamı ile hükümden düşmezler. Hatta Osmanlı İmparatorluğunda olduğu gibi, bir Devlet dağılıp yeni devletler kurularsa, eski idarenin temin ettiği kanuni haklar yeni devletlerde muteber sayılır...” (TBMMTD, 6 Temmuz 1951: 583.584).

1953 yılında tekrar CHP'nin mallarına el konulması meclis tartışmalarını da tekrar alevlendirmiştir. 1953 yılındaki bir meclis konuşmasında, çıkarılan kanunların Anayasaya aykırı olduğunu belirten İnönü, “hukuk dışı bir rejim kurmak”la eleştirdiği hükümetin durumuyla ilgili şunları söylemiştir:

“Pek sayın arkadaşlar, önümüzdeki kanun tasarısı, Cumhuriyet Halk Partisi adındaki meşru siyasi teşekkülü itham ediyor, ceza kesiyor ve tatbik ediyor. Karşısında bulunduğumuz hâdise, Büyük Millet Meclisinde adalet mercii vazifelerini gördürmektir. Öyle bir adalet mercii ki, muhakeme ettiğini dinlemiyor...Bu kanun tasarısı; ruhiyle metniyle, her türlü usulüyle Anayasaya aykırıdır. Bu tasarı hukuk prensiplerine, insan haklarına, Cumhuriyetin itibarına kastetmek hareketidir. (Sağdan, bravo sesleri)...Cumhuriyet Halk Partisinin maddî varlığının müsadere edilmesi fiili, bizim için, tasarının hiç ehemmiyeti olmayan tarafıdır. (Soldan, gülüşmeler). Biz, hukuk dışı bir rejimin kurulmakta olmasıyla karşı karşıyayız. Açıktan tatbik başlanılan yeni rejimle vatandaş sorgusuz, müdafaasız mahkûm edilmektedir. (Soldan, böyle bir şey yok, sesleri, gürültüler) Tarih kürsüsünden halinizi seyrediyorum. (Soldan, gürültüler) Suçluların telâşi içindediniz. (Sağdan, alkışlar, bravo sesleri), (Solda: Gürültüler «Meclisi tahkir etmiştir» sesleri ...” (TBMMTD, 14 Aralık 1953: 169).

DP müsadereleler konusunda CHP'nin mağdur olduğunu düşünmüyordu. Zira bu mallar zaten CHP'nin “zorla veya hileyle” elde ettiği “haksız kazançlar” idi. Üstelik hiçbir partinin bu kadar malı olamazdı. Aksine kendileri gibi birçok parti işe sıfırdan başlamıştı. DP'nin bu görüşlerini ihtiva eden konuşmasında Menderes şöyle demiştir:

“Hiç bir parti parasızlık yüzünden kötürüm hale getirilmez. Eğer geçse idi 1946 ve 1950 de Demokrat Parti'nin hiç bir mevcudiyet göstermemesi icap ederdi. Partiler, ruh ve ideal birliğine dayanır. Fakat onlar hala partileri para ile kıymetlendiren bir zihniyete maliktirler. Kaldı ki bunların zimmetlerine geçirdikleri millet mallarını millete iade etmek, demokrat, tarafsız hatta bir kısım iyi niyet sahibi halkçı, bütün Türk milletinin müşterek arzusunu teşkil ediyordu. 1950'de ellerinde bulunan gasp edilmiş malların kıymeti, yarım milyarı çok aşmakta idi. Dünyada hiç bir siyasi partinin bu derece geniş bir varlığa sahip olduğu ne bugün görülmüştür, ne de tarihte bir misali vardır. Bunların menşeinin de gaspa dayandığına göre adaletin tecellisi bu malların millete amir bulunuyordu. Millet in bu emrî fermanına münkat olarak biz o kanunu çıkardık. Yalnız halkevleri kanununu ile istirdat edilen 1200 küsür gayrimenkulün kıymetli, genel sekreterlerine göre 400 milyon liradan fazladır. Son kanunla da bir hayli gayrimenkul ve nakit geri hayli gayrimenkul ve nakit geri alınmıştır. Ayrıca hiçbir teberru ve aidat almadan yirmi sene [harcadıkları] para da vardır. Yine bir miktar daha vardır ki bu kanunların çıkacağını bildikleri için evvelden saklamışlar ve hazineye iadeden bu suretle kurtarmışlardır. Şimdi bunları harcamaktadırlar” (Milliyet, 26 Nisan 1954).

CHP'nin mallarının hazineye devri konusu siyasi propaganda açısından büyük bir önemi haizdir. Bu kanunlarla birlikte CHP tüm maddi ve manevi kuvvetini kaybetmiş oluyordu. Tüm variyetine el konulan CHP işe sıfırdan başlamak zorunda kalacaktı. Bu ise hem maddi hem manevi olarak bir partiyi iflasa sürüklemektir. Ancak CHP maddi olarak tüm tükenmişliğine rağmen en büyük muhalefet partisi olmaya devam etmiştir. CHP'nin farklı platformlarda konuyu gündeme taşıması bazı yazarlarca mazlum rolü yaparak oy devşirmeye çalışıldığı yönünde eleştirilere neden olmuştur. Örneğin S. Karayavuz, “Dünün zalimi, bu gün mazlum kisvesiyle milletten merhamet dilenmektedir” diyerek partinin iktisaplar karşısında kendini savunmasını eleştirmiştir (Yeni Politika, 25 Aralık 1953).

Müsadereyle ilgili sıkıntının temel sebebi, CHP'nin gerçekten partiye bağış yoluyla olabilecek mallarını dahi ispatlayamaması idi. Demokrat Parti, CHP'ye ait olabilecek tüm mallara el koymakla bir haksızlığa da yol açtığı izlenimi yarattı. Zira kanunda partiye hiç bir şey bırakılmadığı gibi bunlara itiraz hakkı da tanınmıyor, meclis mahkeme gibi hareket etmiş oluyordu. DP'ye göre CHP, zaten haksız yolla kazandığı bu malları 27 sene gibi uzun bir dönem istediği gibi kullanmıştı. Yani bir anlamda DP, CHP'ye ait mallara karşı “bu zamana kadar yediklerine say” mantığıyla hareket etmişti.

2.2.6. Demokrasi ve Diktatörlük Söylemleri

1950 seçimleri öncesi Demokrat Parti'nin yoğun “demokrasi” propagandaları 1954 seçimlerinde yerini yapılan hükümet icraatlara bırakınca bu kozu Cumhuriyet Halk Partisi kullanmıştır. Ancak partinin “Milli Şeflik”le anılan bir geçmişe sahip olması onun demokrasi söylemlerinin etkisini güdük bırakmıştır. Üstelik bu durum, DP'liler tarafından “dünün müstebiti bugünün demokrasi kahramanı kesiliyor” (Sükan, 1991: 211) şeklinde bir propagandaya neden olduğundan CHP'nin söylemleri seçmen nezdinde pek itibar görmemiştir. Bunda DP'nin yoğun “geçmişe dönük propaganda” taktiğinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Zira DP her fırsatta maziyi hatırlatma yöntemini kullanarak seçmen üzerinde korkuya dönük bir tercihi zorunlu kılmıştır. Örneğin Menderes, İnönü'nün demokrasi yönlü konuşmalarını tarihin garip bir tecellisi olarak yorumlamış ve eski “diktatör”ün kendini “hürriyet kahramanı” olarak sunmasındaki en büyük etkenin “Türk milletinin kahhar sillesi” olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Allah'a çok şükür ki [İnönü] ömrü boyunca inkar ettiği seçim emniyeti, demokrasi vs. Prensipleri ömrü boyunca müdafî ve hamiliğini yapmak için kürsüye gelmiştir. Türk milletinin kahhar sillesi dünkü müstebiti bu günün hürriyet kahramanı haline kalbetti...Sandıkların nasıl kırıldığı, reylerin nasıl çalındığı İstanbul seçimlerinde hiç mebus çıkarmadıkları halde vali ve memurların tazyikiyle pazarlıklar yaparak 5 kişiyi seçtirdiği gerisini “Allah belasını versin bırakınız Demokratlara” dediğini İsmet Paşa hatırlamıyor mu?” (Sükan, 1991: 212).

Üsküdar DP İlçe Başkanı İbrahim Sevel'in konuşması da geçmişe dönük bir propaganda örneği teşkil etmektedir. Örneğin bir konuşmasında iktidarın “sandalye sandalye diye neredeyse canı çıkacağını” söylemiştir. CHP'nin bu gün hürriyet peşinde

koşmasının anlamsız olduğunu belirten Sevel, geçmişinde diktatörlük yapmış bir partinin bunları söylemesinin inandırıcılığı öldüreceğini ifadeyle şunları sarf etmiştir:

“Onların hürriyete örtmek istedikleri şal, bu gün hürriyet bayrağı olarak vatandaşın elinde dalgalanmaktadır... Hukuk kelimesini senelerce ayaklar altında çiğneyen bu zat, şimdi kalkmış hak ve hukuktan bahsediyor. İktidarı zamanında milletvekillerinin her istediğini yaptıran, resmini batırmadı diye gazete kapattıran bu zat değil miydi? “muhalefetin şimdi de seçimleri kazanırsa mevcut iktidardan hesap soracağını söylemesinin amaçlarını belli ettiğini söylüyor. Hatipler onların iktidara gelmesiyle memleketin yıllarca hürriyetten mahrum kalacağını yine 25 sene sürecek bir diktatörlük kuracaklarını belirtmişti.”(Yeni Politika, 19 Ocak 1954).

Kendilerinden önceki yönetimlerin başıboş hareket ettiklerini ve vatandaşın hak ve hürriyete sahip olmadığını söyleyen Bayar ise valilerin iş görmek için rüşvet ya da haraç aldığını bunları vermeyenin evlenemediğini söylüyordu. İktidara gelir gelmez bunları önledikleri ifade eden lider kendi dönemlerinde Türkiye'nin hızla kalkındığını ve 30 seneye kalmaz yeni bir Amerika olacağını söylemiştir (Milliyet, 21 Nisan 1954).

DP'lilere göre kendilerini şiddetle eleştirmek bile demokrasinin ne kadar geliştiğinin göstergesiydi. Nitekim bir hatip, CHP'nin özellikle de İnönü'nün partileriyle ilgili “diktatör” yakıştırmalarına “Bizim söz hürriyetimiz öyle bir hale geldi ki, eski bir diktatör çıkıp bize demokrasi dersi veriyor.” Şeklinde karşılık verecekti (Cumhuriyet, 4 Ocak 1954).

Demokrasi söylemlerinin bu dönemdeki asıl sahibi CHP olmuştur. CHP, DP iktidarının sanıldığı aksine demokrat olmadığını bilakis diktatör olduğunu düşünüyordu. Partili hatipler iktidara geldikleri takdirde DP hükümetinin tüm antidemokratik uygulamalarını kaldıracakları sözünü vermiştir. Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre CHP bunun için bir propaganda stratejisi bile belirlemiştir. Teşkilatlara gönderilen bir belgede DP'nin diktatör olduğu ve bu uygulamalara son verileceği ifade edilmektedir. Belgede hatiplerin DP liderlerinin şahsına yönelik sözler dikkat çekmektedir. Bu durum propaganda yöntemlerinde lider karizmasını sarsmak için kullanılan etkili bir kara propagandadır. Ve seçilen ifadeler gerçekten seçmeni etkileyici özelliktedir. Belgeye

göre seçimlerde CHP'nin kullandığı siyasi propagandalardan bir kısmı şöyle sıralanmıştır:

- 1- Antidemokratik kanunlar (Basın, Hakimler, Seçim, Toplantılar kanunları) iktidara geldikleri takdirde bunları değiştireceklerini,
- 2- Anayasa Mahkemesi kuracaklarını, nisbi seçim usulünü kabul edeceklerini,
- 3- Seçimi kazanırlarsa altı ay içerisinde yeni seçimlere gidileceğini,
- 4- Üniversite muhtariyetini tanıyacaklarını,
- 5- Radyonun tarafsız olacağını, halen muhalefete radyoda konuşma imkanının verilemediğini,
- 6- İspat hakkını tanıyacaklarını,
- 7- Mebus maaşlarının 2800 lira olduğu, iktidara geçince mebus maaşlarının ve reisicumhur tahsisatının azaltılacağı,
- 8- Mebus adedinin azaltılacağı
- 9- Anayasa mahkemelerinin kurulacağı,
- 10- Partiler arasında müsavi muamele yapılacağı,
- 11- Hükümetin Kıbrıs politikasının yanlış olduğunu
- 12- Siyasi suçlara ait af kanunu çıkarılacağı,
- 13- Vekillerin makam otomobilleri için 27 milyon lira sarf edildiği, Reiscumhura umur yatı yaptırıldığı,
- 14- İktidara gelirlerse Amerika'nın kasalarını bize açacağı,
- 15- Veraset ve intikal vergilerinin ıslah edileceği,
- 16- Bazı D.P. mebuslarının gayri meşru şekilde milyon sahibi oldukları,
- 17- Mebusların mal beyanında bulunmasının kabul edileceği,
- 18- CHP iktidara geldiği takdirde Kıbrıs Türkiye'ye ilhak edileceği,
- 19- Reiscumhurun bir Hıristiyan muhibbi olduğunu ve ailesinden onlara kız verdiğini,

- 20- DP mebuslarının fabrika ve apartmanları bulunduğu, büyük ticari şirketlerde gayri meşru ortaklıkları olduğu,
- 21- Devlet reisi dahil DP mebuslarının mason olduğu,
- 22- Bir Türk vekilinin İzmir’de Yunan bayrağını direğe çektiğini ve Türk askerine de resmi geçit yaptırdığı,
- 23- İzmir’e gelen ecnebi gemilerinin ziyaret eden Türk kadınlarının ırzlarına geçildiği, 6-7 Eylül hadiselerinin mesulünün hükümet olduğu (BCA.030.01/43.254.17:3)

İnönü’nün, memleketin bir tehlike karşısında bulunduğu ve nifak birdenbire patlarsa çok uzun süreceğinden bahsetmesini “vahim bir tehdit” olarak değerlendiren Menderes, iktidarın “kanun dışı” sayılmasını telkine yeltenmesini “ağır ve ciddi bir tahrik olarak kabul etmekteyiz” demiştir. Menderes bu sözleri “ihtilal beyannamesi”ne benzeterek şöyle cevap vermiştir:

“Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, son konuşmasında iktidarı zulümle ithama kalkışmış zulüm yolunun vatani nifaka götüreceğinden Türklerin nihayete kadar zulme boyun eğeceklerini sanmanın hata olduğundan ve nifak birdenbire patlarsa çok uzun süreceğinden bahsetmiş ve iktidarımızın kanun dışı sayılmasını telkine yeltenmiş, Demokrat idareyi irticai korumakla da suçlandırmak istemiştir. ...derhal kabul olunacaktır ki, bu bir ihtilal beyannamesine benzemektedir. Hakikat şudur ki bu memlekette zulüm, Demokrat Parti iktidara gelmesi iledir ki sona ermiştir. Vatandaşları sorgusuz muhakemesiz kafile kurşuna dizmeler, zulmün timsali olarak anacağımız tabutluklar, rey haydutlukları ve bunlara benzer türlü elim hadiseler şimdi artık kendi devirlerine ait feci hatıra ve hikâyelerden ibaret kalmıştır... Bu gibi açık vatandaş hak ve hürriyetlerini tamamen iptal etmiş, millet iradesini daima çiğnemiş kendisine şiar edinmiş diktatör tarafından yapılacak olursa dikkatle üzerinde durmak memleketin iç ve dış emniyeti mesuliyetini taşıyan bir hükümetin en mühim vazifesini teşkil eder.” (Akın, 7 Ekim 1952).

Başka bir konuşmasında ise Menderes, İnönü’nün demokratik yollarla elde edemediği iktidarı darbe ve ihtilal yolu ile aradığını iddia etmiştir. Menderes, “Paşa’nın gönlünde yatan şey seçim yolu ile gelemediği yere iğtişaş yolu ile gelmektir... Demokrasinin kendini uzaktan yakından hissettirmeye başlamasıyla İsmet Paşa devri bir daha avdet

etmemek üzere kapanmış oldu.” diyerek O’nun ancak demokrasinin nefes alamadığı bir ortamda iktidar olabileceğini ima etmiştir. Başvekile göre kendi dönemlerinde demokrasi tamamen yerleştiği için “İsmet Paşa artık ufuklardan silinmiştir” (Sükan, 1991: 251, Zafer 26 Nisan 1954).

CHP, DP’nin antidemokratik uygulamalarının önüne geçmek için bir an önce Anayasa Mahkemesi kurulmasını istiyordu. CHP’nin bir Anayasa mahkemesi kurulması teklifine DP yanlısı yazarların verdiği tepki hiç de demokratik değildir. Örneğin Fenik, tamamen parti menfaatini önplana alarak teklife karşı çıkmakla kalmamış “Anayasa Mahkemesi’nin milli egemenlik prensiplere ve demokrasiye aykırı” olduğunu savunmuştur. Çünkü böyle bir mahkeme meclisin yetkilerini kısıtlayacak, milli iradeye ters düşecek ve meclisin yetkilerine müdahale anlamına gelecektir. Diğer bir deyişle böyle bir mahkemenin kendisi anayasaya aykırıydı. Zira 400 küsur milletvekilinin aldığı kararların 3-5 kişi tarafından reddedilmesi veya onaylanması milli iradeyle bağdaşmazdı. Üstelik meclisteki yüzlerce insanın hata yapma ihtimalinin 3-5 kişinin hata yapma ihtimalinden daha az olduğunu belirtmiştir (Fenik, Zafer, 2 Ocak 1954).

Muhalefetin yaklaşan seçimler öncesi üzerinde durdukları diğer bir konu da seçim emniyetiydi. İnönü, Malatya’daki bir konuşmasında iktidara geldiklerinde yapacakları en önemli şeyin “emniyet idaresinin tesisi” olacağından bahsetmiş; DP’nin seçimlerde emniyet havası yaratmasını istemiştir. DP’nin iktidara geldiği günden beri “partizan idare” ile halkı yönetmek istediğini ancak kendilerinin buna izin vermeyeceğini belirtmiştir. İnönü’ye göre partizan irade, DP’nin demokrasiyi içselleştirememesinden kaynaklanmaktadır. Zira demokrasiyle partizan idare asla örtüşmezdi. “Partizan idareye son” yazılı dövizlerin taşındığı mitingde konuşan İnönü, şunları ifade etmiştir:

“İdarenin bütün dalları doğruyu söyleyecek; devlet idaresinin bütün dalları vatandaşları eşit gözle görecek; din mezhep farkı gibi siyasi kanaat farkı da vatandaşsı sözde ve fiilde hiç bir ayrılığa uğratmayacaktır. Tecrübeler göstermiştir ki siyaset partizanlığı güzel vatani cehenneme çevirmek için en menhus derttir.” Partizan idarenin adaletten korktuğuna bunun için kendi kadrolarını kurmak istediğine değinen İnönü bugüne kadar partizanca idarenin devletin tüm bürokrasisine işlemiş olduğunu ama bunları söküüp atacıklarını ifade etmiştir.”(Akşam, 10 Nisan 1954).

Eski Başbakanlardan Erzincan Milletvekili Şemseddin Günaltay da bu meseleye değinerek “memlekette umumi huzurun devamlı surette hüküm sürebilmesi, milli iradenin hiçbir endişe ve itiraz mahal vermeyecek şekilde tecellisine mütevakıftır.” diyerek iktidarın ancak bu sayede tam bir salâhiyetle memleket işlerini yürütebileceğini ifade etmiştir. Günaltay’a göre gerçek demokrasilerde seçim hakkında uyanacak küçük bir endişe iktidarı kazanan partinin harekât kabiliyetini felce uğratabilirdi. Bu nedenle azınlıkta kalan parti için de kuvvetli bir hücum kaynağı olabilir ve ülke faydasız mücadelelerle enerjisini yitirirdi. Günaltay, idare amirliğine partizan kimselerin getirilmemesi gerektiği aksi halde bu çabaların sonuçsuz kalacağını söylemiştir. Yapılması gerekenleri sıralayan Günaltay, bazı insanların parti faaliyetinde bulunduğu için “evinde silah var” bahanesiyle tevkif edildiğini ve seçim süresince mevkuf bulunduğunu belirtmiş, yeni seçim kanunda zabitanın bu baskısının kaldırılmasını istemiştir (Dünya, 28 Ocak 1954).

Kastamonu vekili Tümtürk ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin istihsalı olan CHP’nin 30 yıl boyunca üzerine düşen görevleri bihakkın yerine getirdiğini ve 10 Mayıs 1946 tarihinde olağanüstü kurultayda “emniyetli bir seçim sistemi için tek dereceli seçim kararı aldığını ifade etmiştir. 6 Haziran’da ise 4918 sayılı Seçim Kanunu’nu çıkardığını, kanunun mahzurlarını gidermek için 5258 sayılı kanunla gizli oy açık sayım ilkesinin kanuna eklendiği ve seçim emniyeti temin edildiğini, dolayısıyla CHP ele alınırken insafli olmak gerektiğini söylemiştir (Tümtürk, Dünya, 24 Şubat 1954).

CMP ise DP ve CHP’nin aynı yolu takip ettiğini ve ikisinin de demokrasiyle ilgisi olmadığını hatta “diktatör” oldukları propagandası yapmıştır. Örneğin Uşak Mebus adayı Fuat Arna, Demokrat Partiyi de “diktatörlükle” itham eden şu cümleleri sarf etmiştir:

“İki mayısta sandık başlarına gittiğinizde ya diktatörlüğü devam ettirecek veya tasfiye edeceksiniz. Reylerinizi C.H.P veya D.P’ye vererseniz bu diyar, hürriyetsiz bir diyar olarak kalacaktır. İcra kuvvetinin hâkimiyeti olan bu memlekette düpedüz diktatörlük vardır.”

Osman Bölükbaşı de bu iki partinin bir birinden farksız olduğunu ve iki parti arasında değişen iktidarların ülkede demokrasi adına bir terakki getiremeyeceğini şu cümlelerle açıklamaya çalışmıştır:

“Şemsettin Günaltay, seçim kanununu tenkit ediyor. Menderes ise evvelce Şemsettin hocanın bu kanunu müdafaa ederken söylediği sözleri aynen tekrarlayarak cevap veriyor. Yeni bir devir, yeni bir zihniyet ve yeni kanunlarla açılır. Demokrat ve Halk Partilileri arasında değişen bir iktidar bundan dolayıdır ki iki futbolcu arasında gidip gelen topa benzemektedir (Milliyet, 25 Nisan 1954).

Bölükbaşı, 25 Nisan’da mecliste yaptığı bir konuşmada demokrasiyle ilgili Menderes’ten ve partisinden açıklama istemiştir. Adnan Menderes’in “biz Türk Milletine, vatandaş hak ve hürriyetlerini tam manası ile teminat altına alacağımızı, diğer taraftan da istikrarlı bir devlet nizamı kuracağımızı daha iktidara gelmeden vadetmiş bulunuyoruz.” şeklinde açıklamalarını ele alan CMP lideri konuşmaların, gerçeği yansıtmadığını belirterek iktidarın değişmesi gerektiğini ancak iktidar değiştiği müddetçe zihniyetin değişeceğini ifade etmiştir. Bölükbaşı, konuşmasını “ Türkiye’de pürüzsüz demokratik bir idarenin kurulduğu ve vatandaş hak ve hürriyetlerinin tam manası ile teminat altına alındığı” yolundaki iddialarının neye istinad ettiği hususunun istizah olunmasını arz ve teklif ederiz.” diyerek sözlerini tamamlamıştır (TBMMZC, 24 Haziran 1953: 208).

2.2.7. Muhalefete Baskı İddiaları

1946 yılında yaşanan seçim hileleri nedeniyle bu dönemden sonraki seçimlerin serbestçe yapılmasına yönelik siyasi söylemleri arttırmıştı. Nitekim DP’nin seçim konusuyla ilgili iki önemli kongre yaptığını ve iktidar partisi CHP’yi köşeye sıkıştırmaya çalıştığını izah etmiştik. Serbest ve emniyet içinde yapılamayan her seçim, mevcut iktidarın koltuğunu sağlamlaştıracak ve demokratik mücadeleye engel olacaktı. Bu sebeple seçim kanunlarının demokratik kurallara göre tadil edilmesi, tüm muhalefet partilerinin ortak talebi olmuştur Fakat siyasi partilerin muhalefet saflarındayken demokrasiye bakış açısı ile iktidar olduktan sonraki bakış açısında büyük farklar söz konusudur. Örneğin 1946 seçimlerinde hile ve sahte oylar sebebiyle haksızlığa uğradığını ileri süren DP, 1950 seçimleri öncesi seçim kanununda tam istediği gibi olmasa da bir tadilat yapılmasını sağlamış bu minvalde yapılan seçimler sayesinde iktidar değişmişti. Dolayısıyla 1950 Seçim Kanunu’nun demokrasiye büyük katkısı olmuştur. Ancak iktidarın değişmesi rolleri de değiştirmiştir.

Atatürk'ü Koruma Kanunu, CHP Mallarının İktisabına Dair Kanun, ordu ve üniversitelerle ve basınla ilgili düzenlemeler DP'ye olan eleştirilerin artmasına sebep olmuştu. Bu eleştirilerin başında, DP'nin iktidara geldikten sonra tüm kadrolara kendi adamlarını yerleştirdiği iddiası gelmekteydi. Muhaliflere göre devlette görev alan vali, kaymakam ve muhtarlar başta olmak üzere tüm "partizan idare", seçimleri DP lehine yönlendirmeye çalışıyor ve halka iktidara oy vermesi için baskı yapıyordu (Yeni Ulus, 3-8 Mayıs 1954).

CHP, kendi iktidarları döneminde din, mezhep ve siyasi kanaat farkının tam tesis edileceği idarenin bütün dallarının vatandaşa ayırım yapmadan eşit muamele edeceğini söylüyordu. Partizan idarenin en önemli belirtisinin "kendisi karşısında bir tehdit unsuru olarak gördüğü yargıyı kendi lehine çevirmek" olduğunu savunan partililer, DP iktidarının partizan idareyi tesis için her türlü teşebbüse başvurduğunu belirtiyorlardı. Kendileri iktidara gelince bir Anayasa Mahkemesi ihdas edeceklerini ve bunu bir daha değiştirilmeyecek şekilde anayasa garantisi altına alarak partizan idareye son vereceklerini beyan ediyorlardı (Akşam, 10 Nisan 1954).

Seçim propagandalarında muhaliflere şans tanınmadığı, radyodan adil bir istifade imkânının olmadığı, besleme bir basın yaratıldığı ve başka bir basına yaşam hakkı tanınmadığı ve Bayar'ın seçim propagandası yaptığı eleştirileri bu dönemde muhalefetin başlıca propaganda konularıydı (Yalçın, Vakıf: 28 Nisan 1954; BCA.030.01./43.253.5 :2).

Nihat Erim de Yeni Ulus gazetesindeki başmakalesinde DP'nin muhalefet üzerindeki baskılarından bahsetmiş; iktidar partisinin kendisini hedef aldığını iddia etmiştir. Hatta iktidarın Zafer Gazetesi aracılığıyla İnönü'yü ve kendisini hedef alarak muhalefetten el çektirmeye çalıştığını belirten yazar, üniversitelerle ilgili kanunu da eleştirmiştir. Kendisi de bir öğretim üyesi olan yazar, İktidarın üniversitelerdeki muhalif hocaların sesini kısmak için üniversiteler kanununu değiştirdiğini; buna rağmen kendisinin 100 bin kişiye ulaşan köşesinde kalmayı tercih ettiğini söylemiştir. Erim, bu hareketinin nedenini ancak 500 kişiye ulaşabildiği Hukuk Fakültesine hapsolmayı kabul etmek yerine 100 bin kişiye ulaşmak olarak belirtmiştir (Erim, Yeni Ulus: 7 Mayıs 1954; Yeni Ulus, 15 Mart 1954). Erim'in bu ifadesi basının kamuoyunu etkilemeye yönelik hızlı ve

yaygın bir yöntem olduğunun farkındalığını ortaya koymaktadır. Zira gazete gibi önemli bir propaganda aracılığıyla fikirleri halka aktarmak çok daha kolay olmaktadır.

Vakit yazarı Kandan da Demokrat Parti'nin partizan bir idare kurarak muhalefete yaşam hakkı vermediğini düşünenlerdendir. Yazar, DP iktidarında, birçok şeyin yıkıldığını özellikle ahlak mefhumunun çöktüğünü, irticaya taviz verilmesi sebebiyle yobazların cüretkâr tavırlara girdiğini, bunun yanında İnönü gibi "Milli bir kahraman"a cani muamelesi reva görüldüğünü belirtmiştir. DP'lilerin "İnönü'nün derisinin yüzülüp içerisine saman doldurulması, asılması, sürülmesi" gibi canice isteklerde bulduklarını da iddia etmiştir. Yazar, DP'lilerin CHP liderini "münafık, jurnalci, şirret ve beyni sulanmış bir kimse" olarak itham ettiğini hatta bazılarının "İnönü'nün asker kaçağı olduğu saçmalığını" bile dile getirdiğini ifade etmiştir. Yazar, yazısında eleştirilerdeki aşırılığa dikkat çekerek şöyle demiştir:

"Çocuklarımıza milli terbiye ve öğüt verirken bu yavrucaklar bize: "milleti kurtaranlar, ona emsalsiz hizmetler yapmış olanlar tahkir olunuyor, büstleri parçalanıyor... Lanetleniyor. Biz ne kadar çalışsak onlar kadar memlekete hizmet yapamayız. Sonumuz böyle olacaksa niçin çalışalım?" deseler nasıl cevap vereceğiz?"(Kandan, Vakit, 26 Nisan 1954).

DP'nin muhalifler üzerindeki baskılarını kaleme alan yazarların sayısı gittikçe artıyordu. Özellikle muhalif basında her geçen gün iktidarın baskısıyla ilgili bir habere yer veriliyordu. İddialara göre iktidar partisi, muhalif olduğunu tespit ettiği memurları ya sürgün ediyor ya da pasif görevlere veriyordu. Örneğin Yeni Ulus'un iddiasına göre seçimler için CHP'den adaylıklarını koyan hâkim ve savcılar, aday yoklamalarını kaybedip görevlerine dönünce iktidar, bunları pasif görevlere vermiş veyahut görev yerlerini değiştirmişti. Oysa DP'den aday olan ve seçimi kaybedenler böyle bir muameleye tabi tutulmuyordu (Yeni Ulus, 8 Mayıs 1954).

İktidar partisi bu eleştirileri kendilerine yapılan bir haksızlık olarak görmüş ele alınan konularla ilgili kendilerini savunan konuşmalar yapmışlardır. Konuşmalar genel olarak daha önce iktidardayken hürriyet taleplerine kulak tıkayan CHP iktidarının söz konusu DP olunca "aşırı bir hürriyet sevdalısı" görünümüne düştüğü şeklindeydi. Bu noktada Menderes'in aşağıdaki sözleri dikkate değerdir:

“Ne gariptir ki bir zamanlar demokratik rejimin memlekette yerleşmesini türlü cebir ve tazyik vasıtalarıyla ve her neviden politika taktikleriyle önlemeye çalışanlar iktidardan düşer düşmez bir anda aşırı ve ölçüsüz hürriyet nizamını kurmak davasını bu yanlış ve şuursuz hareketleriyle adeta tehlikelere maruz bırakacak derecelerde ifratlara düşmüşlerdir. Son dört yıl onlar için mazileriyle asıl hüviyetlerinin külliyen inkarı devresi olmuş ve tezatlar içinde bocalayıp durmuşlardır...müşahade buyuracağınız üzere bütün gayretleri demokrasiyi şiddetle müdafaa ve daha ileri bir hürriyet taraftarlığı eder gibi görünerek memlekette anarşik bir hal ve manzara yaratmak yollarında sarf olunmaktadır. Ancak bu suretle iktidarımızı yıkmak mümkün olabileceğini ve millet nazarında iadei itibar etmenin tek çaresi bu olduğunu bahsediyorlar... Bir zamanlar demokratik rejimin memlekette yerleşmesini türlü politika oyunları, tehdit, cebir ve tazyikleri hatta 946 seçimleri gibi görülmemiş siyasi zorbalık tabikatıyla önlemeye çalışanların, iktidardan düşer düşmez aşırı ve müfrit hürriyet taraftarı kesilmiş olmalarını başka bir izaha bağlayabilmek imkansız görünüyor.” (Milliyet, 25 Mayıs 1954)

Menderes, hürriyet kavramının sınırlarının muhalif basın ve partiler tarafından ihlal edildiğini düşünüyordu. Ona göre siyasi tenkit ve fikir hürriyeti ile sövüp sayma, hakaret ve tezyif bir birine karıştırılıyordu. Muhalifler, cemiyet nizamını bozma teşebbüs ve hareketlerini hürriyet gerekçesiyle rahatlıkla yapabiliyordu. Ancak fikir hürriyeti ile kişi hak ve hürriyetine hakaretin karıştırılmaması gerekiyordu (Milliyet, 25 Mayıs 1954). Menderes, muhalefetin kendileriyle ilgili baskı iddialarına şöyle cevap vermiştir:

“Muhalifler imiz iddia ediyorlar ki, “baskı vardır”. “Memlekette birçok kötü işler yapılmaktadır”. Sorarım size hangi baskıdan şikâyetçisiniz? Biz iktidar olarak bazen nimet dağıtan bazen şu zatı tehdit altında ezaya sokan ve vatandaşlara ıstırap veren insanlar değiliz. İktidarı ancak hizmet olarak omuzlarımıza yüklenmiş kimseleriz. Hâlbuki onlar, iktidarda iken saltanat sürmüşlerdir. Bir takım vatandaşların nimetlere gark etmişler, bazılarını da en ağır cezalar altında sürü gibi idare etmek yolunu tutmuşlardı... “asayişsizlik var” diyorlar. “Partizanlık var” diyorlar. Bunlar memleketi içeride ve dışarıda kötü göstermek isteyen insanların mesnetsiz iddialarıdır.” (Akın, 5 Ekim 1952).

2.2.8. Köylülerle İlgili Meseleler

O dönemde Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun kasaba ve köylerde yaşaması, DP'yi köylü seçmenlere karşı özel bir propaganda yöntemi geliştirmeye zorlamış ve büyük oranda köylü ve kasabalıların oylarını alan DP, iktidar olmuştu. Köylü olmak veya en azından köylü olarak görünmek liderlerin halka yakın olma taktiklerinden biriydi. Bunun nedeni seçmen kitlesinin büyük çoğunluğunun köylerde ve kasabalarda yaşayan sıradan halk olmasıydı. Menderes de kendisini halktan biri gibi göstermeye çalışmıştır. Örneğin kendisiyle ilgili “milyonları var!” eleştirilerine “Bana çiftlikten pamuktan milyonlar kazandığımı söylüyorlar...Ben mütevazı bir vatandaşım namerde muhtaç olmayacak kadar kazanıyorum” şeklinde cevap vermiştir (Sükan, 1991:231).

CHP de köylülerle ilgili- geç de olsa- propagandalara ağırlık vermeye başlamışlardı. Özellikle 1950 seçimlerinin yenilgisinde köylü oylarının etkisinin farkında olan CHP, 1954 seçimleri öncesinde köylülere yönelik propagandalara önem vermiştir. Bu nedenle köylere giderek nutuklarda bulunan liderler, köylülere iktidara geldikleri takdirde zirai alanda birçok yenilik yapma sözü vermiştir. İş şansa bırakmayan CHP'nin seçim öncesi köylülere yönelik propaganda başlıklarını da belirlemiştir. Arşiv belgelerine göre CHP'nin 1954 seçimleri öncesi köylüye dönük propaganda stratejileri şöyle belirlenmiştir:

- 1- DP'nin köylülere yaptığı vaatlerin yerine getirilmediği, köylülerin kandırılmış olduğu,
- 2- Zirai Teşvik Kanunu çıkaracaklarını,
- 3- Her köylünün sıhhi bir mesken sahibi yapılacağını,
- 4- Köylünün ziraat bankasına olan borçlarının bir kısmının af edileceği, diğer bir kısmının da uzun vadeli taksitelere bağlanacağı,
- 5- Köylü malların ve emeğinin kıymetlendirileceği,
- 6- Orman kanununun kaldırılacağı ve Ormanın tamamen köylüye bırakılacağını,
- 7- Hayvan vergisinin kaldırılacağını,
- 8- Köy salmasının kaldırılacağı ve köy muhtarlarına maaş verileceği. (BCA.030.01/43.254.17).

CHP'nin de her bölge için ayrı bir propaganda söylemi geliştirdiği de görülür. Örneğin Karadeniz için “fındık” konusu gündeme getirilirken Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da iktidarın Batı’ya büyük yatırımlar yaptığı ancak Doğu’yu ihmal ettiği propagandası yapılmıştır. Mayın tarlalarında ölen insanların cenazesinin bile alınmasına müsaade edilmediği, jandarmaların ve valilerin halka baskı yaptığı ve iktidara geldiklerinde bu ayrılıklara son verileceği yönünde beyanatlar da Güneydoğu’ya ait propaganda stratejileridir (BCA.030.01/43.254.17: 6-9).

DP, iktidar olduktan sonra da köylülerle ilgili propagandaya önem vermiştir. Örneğin Menderes, kendi dönemlerinde yapılan adımlarla ilgili açıklamalarda bulunmuş ve kendi iktidarları ile CHP iktidarını kıyaslamıştır. İnönü’nün, kredilerle çiftçinin esir alındığı yönündeki iddialarına cevap veren Başvekil, köylülerin hayat standardıyla ilgili gelineen seviyeden bahsetmiştir. Ayrıca CHP’nin köylü ve çiftçiyi kandırmaya çalıştığını, kredi imkânlarının genişletilmesinin köylüyü borca sokmak manasına gelmediğini, bunun hayırlı bir iş olduğunu belirtmiştir. Borcun ancak ödenmediği takdirde bir felaket olacağını, oysa bu gün borcunu ödeyemeyen hiçbir çiftçinin kalmadığını ve buna karşın üretimin gittikçe arttığını söyleyen Başvekil, eleştirilere kulak asılmamasını öğütlemiştir. Herhangi bir mahsulün değerini bulamaması, iyi mahsul alınmaması ve buna benzer sebeplerden dolayı çiftçinin kredi borcunu ödeyemediği durumlarda ise devletin yardım edeceği vadedilmiştir. Halk Partisi “aşağılık propaganda” ile bunları karalamak istiyor; hakikati bildikleri için Ziraat Bakanı’ndan bu konuyla ilgili hiç bir malumat istemiyordu. Ayrıca sık sık af çıkarmayacaklarını bunun memleketin istikbali için iyi olmadığını da belirten Menderes, İzmir konuşmasının devamında 1929 yılında 20 kuruş olan buğdayın kilosunun 2 kuruşa kadar düştüğünü bu sebeple 100 çuvalla ödenecek borcun 1000 çuvalla ödenemeyecek seviyeye geldiğini ifade etmiştir. Menderes, kendilerinin buğday fiyatlarıyla ilgili bu düşüşü düzelterek belirterek “Buğdayı 30 kuruştan alacağız ve sizlere 20 kuruştan satacağız” demiştir (Cumhuriyet, 22 Nisan 1954).

İşletmeler bakanı Sıtkı Yırcalı ise köylünün hayat şartları değişip hayat seviyesi yükselir ve layık olduğu merhaleye ulaşırsa, ona bağlı bulunan bütün iktisadi sanayi hayatının kalkınarak İşçilerin de memurların da toprağa bağlı bütün unsurların süratle refaha erişeceğini belirterek köylü kalkınmasının diğer alanlara da faydası üzerinde durmuştur.

İçişleri bakanı Ethem Menderes ise kendilerinden önceki iktidarın hiçbir şey yapmadığını oysa kendilerinin görülmemiş ve işitilmemiş işlere imza attıklarını şöyle belirtiyordu:

“Doğuda vatanın köşe ve bucaklarında, Hakkâri’de, Başkale’de, Van havzasında Ağrı eteklerinde on gündür dolaşmaktayım. Gördüğüm memleket manzarası ferah vericidir. Adamların ayaklarının değmediği köylere gittik. Halkla temas ettik... Toprak ofisinin köylüye hizmeti tasavvurlarımızın üstünde neticeler vermiş, diğer taratan yollar, köprüler, sulama işleri, köy suları, sağlık faaliyeti bu memlekete şimdiye kadar görülmemiş ve işitilmemiş bir seviyeye yükseltmiş bulunuyor. Uzak köylerin ovalarında traktör, biçer-döver makinelerinin sesleri işitiliyor.”

Salih Fuat Keçeci ise köylülerin CHP döneminde “Hassolar Memmolar” diye küçümsendiğini, köylünün kendi iktidarları dönemde hak ettiği değeri gördüğünü ifade etmiştir. Sabri Taşkın ise İstanbul’da bir konuşmasında kendi belediyeleri ile CHP belediyelerini karşılaştırarak şöyle demiştir:

“[Bu gün] Köylü kardeşlerimiz sancılanıp ölmemektedir. Paralılar ve hastalar seri bir şekilde sağlık jipinizle, Pendik Belediye cankurtaranı ile hastahanelere sevk edilmekte ve şifa bulmaktadır.”...Kırmızı renkli propaganda jipinizle köylü demokratları kandırmağa gidecekmışsiniz. Zamanınızda balçık deryası halinde olan ve şimdi asfaltlanmış o yollardan köylerimizin vücut bulan eserleri önünden terlemeden nasıl geçeceksiniz. Köylerde Demokrat Partilileri kandıracağınıza dağlara gidiniz de susuzluktan Kerbela’ya dönen bu aziz Kartal sakinlerinin suyunu temin ediniz.” (Akın, 5 Ekim 1952).

Köylüler konusunda siyasi partilerin propagandaları halk nazarında acaba nasıl karşılanıyordu? Acaba köylüler, partilerin propaganda vaatlerine inanıyorlar mıydı? DP’nin köylülere yakın olma durumu-Toprak Reformu Yasasındaki tavrına rağmen köylülerin gönlünü kazanmasını sağlamıştır. Genel manada köylülerin DP’den memnun olduğu söylenebilir. Fakat herkesin Demokrat Parti’nin icraatlarından memnun olduğu söylenemez. Örneğin eskiden DP için çalışmış Ağrılı bir kahveci demokrat partiyle ilgili hayal kırıklığını şöyle dile getirmiştir:

“- Sorma bey, sorma halimi. Biz de bir şey belledik şu Demirgıratı. Fosmuş meğer. Biz ne umduk, ne bulduk! Hey gidi kürsüdeki sözler hey! Ankara’ya gidince unutuldu. Vay benim emeklerim vay! Kar demedim, kıyamet demedim, köy demedim

kent demedim dolaştım babam dolaştım. “reyinizi Demirgırad’a verin köylüler, arkadaşlar, dünya iyi olacak. Bıttık şu İsmetten” dedim. Şimdi yüzlerine bakamıyorum köylülerin. Alay mevzuu oldum. Hani ucuzluk? Hani yardım? Dediğinin hiç birisi olmadı? Ne söyleyeyim “yanılmışım” diyorum... İsmet’ten ayrılmamalı imişiz. Vilayette bir adam vardı D.P hükümeti ele aluncaya kadar bir kuruşu yoktu. Şimdi iki yüz bin liralık adam. Her şey eskisinden kötü oldu. D.P’nin bir candarması eksik. O da olsa eski Halk Partisi’nden bin beter olur.”

Köylülerin siyasete oldukça alışkın oldukları dikkat çekmektedir. Hatta bu sebeple aynı köyde olan birçok kişinin arasının açık olduğu ve diğer partilinin hizmetlerinden istifade etmedikleri görülmektedir. Örneğin Kandıra’nın küçük bir nahiyesi olan Akçöya’da, DP’liler tarafından bir çeşme yaptırılmıştı. Fakat köyün “su katılmamış bazı C.H.P’lileri” kalkıp “Biz Demokrat suyu içmeyiz” diye suyu kestirmişler. Her Allah’ın günü köyün epey ilerisindeki su başına gidip ihtiyaçlarını gideriyorlarmış ama demokrat suyuna dudak değdirmiyorlarmış (Cumhuriyet, 1 Nisan 1954). Bir Diyarbakır köylüsü ise tohumluğun önce ağalara sonra köylüye verildiğini, silah taşımamanın kanunen yasak olmasına rağmen ağalarda silah olduğunu, köylünün hala karasaban kullanırken ağaların makinelerle iş gördüğünü bu sebeple köylülerin iş bulmak için şehre indiklerini ifadeyle hükümeti ve politikalarını eleştirmiştir (Cumhuriyet, 25 Nisan 1954).

DP hakkında köylülerin bu olumsuz beyanatlarına bakılarak genel havanın olumsuz olduğu düşünülmemelidir. Zira seçim sonuçları da gösterecektir ki DP köylüler üzerinde CHP’den daha büyük bir etki yaratmıştır. Üstelik basına yansıyanlar sadece olumsuz görüşler değildi. Diyarbakır’da yapılan ankete katılanlardan birçoğu da DP’yi övücü sözler söylüyordu. Örneğin Cumhuriyet gazetesi adına 1954 seçimleriyle ilgili köylü seçmenin nabzını tutmaya çalışan Mazhar Kunt, Trakya köylülerinin görüşlerini almak için köy köy dolaşır ve oradaki izlenimlerini aktarır. Buradaki izlenimlerine göre köylülerden birçoğu “devlet bizi murabahacı tacirlerden kurtardı” ; başka bir köylü “evvelce yumurtaya karşılık kahve içerdik, şimdi sabahleyin çayımızı bisküvi ile içiyoruz” dediğini nakletmiştir. Yani lüks sayılan bazı tüketim mallarının sıradanlaştığını ve ucuzlaştığını belirtiyordu. Köylüler, artık devlet dairelerinde itibar gördüklerini, eskiden iş yaptırmaya gittiğinde memurlarca kaç kilometre öteden geldiklerine bakılmaksızın evraklarının hakaretamiz bir şekilde yüzlerine fırlatıldığını,

belirtiyorlardı. Kendisi de köylü olan DP Ocak Başkanı Abdullah Çelik partisinin köylülerle ilgili yaptıklarını şöyle ifade etmiştir:

“Diyarbakır kazalarının elektriklenmesi, yolların açılması, köylülere yardım, partimizin başarılarından...camilerimiz C.H.P. devrinde kapatılmış, anbar yapılmıştı. Memlekette koyu bir diktatörlük havası vardı. D.P. sayesinde bu gün hürriyete kavuşmuş olduk”

Yusuf İpekçi adında başka bir köylü ise DP ve CHP dönemini şöyle bir kıyaslama yapmıştır:

“C.H.P. zamanında hükümet içinde hükümet vardı. Birçok günahsız vatandaşlar muhakemesiz olarak derelerde öldürüldü. Ofislerin anbarlarında buğdaylar çürütüldü. Eski iktidarın bakanlarından biri şehrimizdeki kardeşine şekerin kilosunu 35 kuruştan aldırıp yığdırdı. Öbür taraftan şekerin kilosu 5 liraya çıktı. Sümerbank’ın mallarının karaborsacıların eline geçmesine hükümet göz yumdu. Bu gün Başbakanı mektub yollayınca çok geçmeden cevabını alıyorum o zaman İnönü’ye mektub yazan bir çok arkadaşlarım takibe uğrayıp tevkif edilmişti (Cumhuriyet, 27 Nisan 1954).

Esasında genel olarak tüm seçmenler için geçerli olan pragmatik bakış açısı köylüler için de geçerliydi. Köylüler için partiden çok kendileri için ne yapıldığı önemliydi. Onlar parti ayırt etmeksizin kendileriyle ilgili yapılan icraatları değerlendireceklerini, ve oylarını ona göre kullanacaklarını belirtiyorlardı. Bu bakış açısı pragmatist olmakla birlikte oyların bilinçsizce verilmediğinin de kanıtıdır. Köylüler bir kıyas yöntemi yaparak bilinçli bir seçmen olma özelliği yansıtmışlardır. Onlar adayların memleketleri için hizmetlerinden ziyaretlerine kadar bir çok konuyu gözden geçirerek oylarını veriyorlardı. Örneğin Memduh Ateş adında bir seçmen; “benim için D.P.li, C.H.P.li diye aday yoktur. Bizi kim düşünecekse , kim hakkımızı koruyacaksa ona reyimi vereceğim.” (Tansu, Cumhuriyet, 26 Nisan 1954) diyerek pragmatist bakışını yansıtmıştır.

Son olarak seçmenlerin kanaatlerini etkileyen diğer bir unsurdan da bahsetmek gerekir. Bu unsur, “alternatifsizlik” idi. Bazı kimseler gerçekten DP’yi beğenmese de bu partiyi alternatifler arasındaki en iyi parti olarak görüyordu. Çünkü CHP’nin geçmişini

beğenmeyenler ister istemez DP'ye yöneliyordu. Nitekim Mazhar Kunt'un, Tekirdağ'da yaptığı röportajda Ömer adında birinden aldığı cevap buna örnektir:

“ - Ömer Efendi, kime sorsam şikâyetçi. O halde bu seçimlerin akıbeti ne olacak dersin?

- Sen bakma bey, biz şikayet ederiz ama; gelinin dediği gibi hem ağlar hem gideriz. Ben de biliyorum kul kusursuz olmaz ama bizden söylemesi. Eskiye daha unutmadık. Onun için reyimizi kime vereceğimizi biliyoruz.”(Cumhuriyet, 17 Nisan 1954).

2.2.9. Yabancı Sermaye Kanunu İle İlgili Tartışmalar

Yabancı Sermaye Kanunu bilindiği üzere ilk olarak CHP zamanında çıkarılmıştır. Amaç, ulusal sermayenin yeterli olmadığı yerlerde yabancı sermayeden destek alarak yatırımlara hız vermektir. Bu kanun, DP tarafından 18 Ocak 1954'te yeniden ele alınmış ve daha geniş çaplı düzenlemeler yapılmıştı. Ancak CHP, kanundaki bazı maddelerin “kapitülasyon” manasını taşıdığını belirterek, DP'lileri “vatani satıyorlar!” şeklinde itham etmiş kanunu ise “vatana ihanet” olarak değerlendirmiştir.

CHP'liler ekonomik hayatla ilgili ilginç iddialar ortaya atıyor, yabancılara verilen “imtiyazlar”ın ülkenin başına bela olacağını söylüyorlardı. Bunlardan birisi de Manisa İl Başkanı ve milletvekili aday Faruk Çelebi'nin Paşa köyündeki konuşmasında ifade ettiği sözlerdi. Çelebi konuşmasında: “Demokratlar, Marshall planından Amerika'ya o kadar borçlandılar ki bu borçları ödeyebilmek için İzmir'i Yunanistan'a vermeyi taahhüt ettiler.” diyecektir. Böyle bir kara propagandanın bu kadar mübalağalı ve kampanya stratejilerine uymaması devrin gazeteleri arasında da eleştiriye sebep olmuştur. Hatta haberin çıktığı gazete bu sözleri “infial” olarak tanımlamış, Çelebi'nin sözlerinin CHP taraftarları arasında bile kınandığını ve ilgililer hakkında adli makamlara müracaatlar yapıldığını bildirmiştir (Milliyet, 21 Nisan 1954).

İnönü, memleketin 1947'ye kadar kendi mütevazî kaynaklarıyla idare edildiğini şimdi ise memleketin iflasa geldiğini ve iflastan kurtulmak için yabancı sermayeden medet umulmaya başlandığını şu sözlerle belirtmiştir

“...Ama bunlar her zaman devam etmez. Siz memleketin idaresini taşıma su ile değil, daimi su ile döndürmenin yolunu bulun... Bu kanunlar varlık kanunlarıdır.

İflas politikasının sonucundan kurtulmak için çıkarılmıştır. Bizim iddiamız şu: Bu memleket ziraatına yabancı sermaye girdi mi yanmıştır.” (Milliyet, 26 Nisan 1954).

İnönü’ye göre İkinci Cihan Harbi’nden bu yana müttefik devletlerden destek alınmasına rağmen hükümetin kötü politikaları sayesinde hayat pahalılığı artmış, dış borçlar ödenemeyecek duruma gelmiş, dış ticaret daralmış, köylüler takatinin üstünde borçlandırılmıştı. Buna rağmen hükümetin bulduğu çare, bu yanlışların basın veya başka yollarla anlatılmasını önlemek için kanuni tedbirler almak olmuştur. Geçmişte padişahların vermiş olduğu kapitülasyonlarla yerli üretici ve tüccarların bittiğini belirten İnönü, bu kanunu da kapitülasyonlara benzetmiştir:

“Tarihte yabancılar kapitülasyonlar himayesiyle Türkiye’yi istismar ettiler. Yeni devirlerde yerli vatandaş hakikat dışı ve emniyetsiz usullerle ıstırab çekecek ve yabancı sermayeye hususi kanunların himayesinde yaşayacaksa, kendi elimizle yerli sermayeyi yabancı olmağa zorlamış oluruz. Asırlarca tecrübe edilmiş mahzurlu usullerin marifet gibi yeniden getirilmesine teşebbüs edileceğini tahmin edemedik (Cumhuriyet, 10 Nisan 1954).

“...Bugün Afrika kabileleri kendi topraklarını işleten yabancılara karşı ayaklanmışlardır. İktidar gül gibi toprağımıza Afrika kabilelerinin kovduğu yabancı sermayeyi getirmek istiyor.” (Cumhuriyet, 24 Nisan 1954) diyen CHP lideri, memleketin yabancılara peşkeş çekildiğini düşünüyordu. İnönü’nün yabancı sermaye konusuyla ilgili dikkat çektiği bir diğer konu tarıma da yabancılardan el atması meselesiydi. Yabancı sermayenin fakir fukaranın elindeki küçük arazileri alıp işleteceğini söyleyen CHP lideri, yerli üreticinin makineyi ve yedek parçayı kolay ve ucuza temin eden yabancı sermayeyle rekabet edemeyeceğini ifade etmiştir. Zira çiftçinin 50 liraya aldığı altını yabancılar 25 liraya temin edecek ve yabancılar zenginleşirken yerli üretici bitecekti (Cumhuriyet, 14 Nisan 1954).

Menderes, ekonomik alanda yaptıkları icraatlara dayanarak İnönü’nün “Afrika” benzetmesine sert tepki göstermiş ve şöyle karşılık vermiştir:

“...Yine diyor ki bizim iktidar, gül gibi topraklarımıza Afrika kabilelerinin kovduğu yabancı sermayeyi getirmek istiyor. Yani bizi Mau Mau’lara benzetiyor. Biz Mau Mau muyuz? Oradaki yabancı sermaye bizdeki gibi değildir. Eğer beğenirsek, milli

menfaatlerimize ve iktisadi kalkınmamıza uygun olduğunu görürsek o zaman alırız.” Bundan sonra Menderes, İnönü’ye cevabını şöyle belirtmiştir: “nihayet onun iddiasına göre biz bu kanunları gider ayak çıkarmışız. Acaba gideceğimizi nereden biliyor? Gece karanlıkta kalan çocukların korkularını gizlemek için şarkı söylemeleri gibi konuşuyor. Bizim iktidardan gidip gitmeyeceğimizi, önümüzdeki seçimlerin neticesi, Türk milletinin takdirine kalmıştır. Onu, Türk milletinden başka kimse bilemez... Cenabı Hak bu memleketi, Mau Mau zihniyetine sahip olan insanların şerrinden korusun.” (Cumhuriyet, 26 Nisan 1954).

İnönü’nün bu sözlerine günümüz yazarlarından bazılarının da katıldığı görülür. Buna göre yabancı sermaye kanunları “Türkiye’yi Avrupa’nın Manavı haline getirmek” amacını taşıyan ABD menşeli raporlar sonucunda alınmış kararlardır. Yabancıların Türkiye’de üretime dönük bir sanayi tesisi kurmadığını savunan görüşe göre tarıma ve tüketime dönük yatırımlar bunun en büyük göstergesidir. Üstelik DP hükümetinin IMF’den aldığı krediler Osmanlı’nın ilk kapitülasyonu ile benzerlik göstermektedir. Zira “IMF Reçetesi” adıyla meşhur olan ve günümüzde de etkisi hala devam eden ekonominin düzelmesi için ortaya konan şartlar kapitülasyonları andırmaktadır. Bu iddianın temeli IMF’nin ekonominin düzelmesi için hükümetten sürekli para (kaime) basılmasının yasaklanması, devlet harcamalarının kısıtlanması, memur sayısının azaltılması, yolsuzluk yapılmasının önüne geçmek için yargısal düzenlemeler yapılması gibi o dönemle benzer şartlar içermesidir (Oran, 2009: 490).

Menderes, yabancı sermayenin çiftçiliğe de el atacağı eleştirilerine ise şöyle karşılık vermiştir: “Yine deniyor ki çiftçi için yeni bir tehlike belirmiştir. Yabancı sermaye gelip sizlerin tarlalarınızı satın alacak, buğday, fındık, pamuk ve tütün ekecektir. Bu sözlerin hepsi bayağı tezvîr ve adi jurnalcilikten başka bir şey değildir.” Oysa 100 kadar müracaat aldıklarını fakat birçoğuna müsaade etmediklerini birçoğunun da sanayi alanında faaliyet gösterdiğini belirtir. “Kim neyi kime bağışlıyor? Bunu benim bu sözlerime ve izahatıma cevap olarak bildirmesini Türk umumi efkârı muvacehesinde talep ediyorum. Aksi takdirde kendisine her yerde jurnalcidir demekte devam edeceğim” (Milliyet, 22 Nisan 1954).

Kanunla ilgili muhalif basının önemli kalemleri de makaleler yazmıştır. Örneğin Atay, Petrol yasasıyla ilgili Türkiye’nin yabancı desteğine ihtiyacı olduğunu; fakat bunun yönteminin mevcut şekildeki gibi olmaması gerektiğini iddia etmiştir. İran, Irak ve

Suudi Arabistan gibi ülkelerin petrollerini kendilerinin çıkarmadığına ancak bugün petrol zengini olduklarına işaret eden yazar, Hükümetin Amerikalı mütehassıs Max Ball'ın tasarısını bir dikta gibi bastırıldığını iddia etmiştir. Oysa bu kanunun İsrail'in yaptığı gibi milli geleneklere uydurularak geçilmesinin daha doğru olacağını belirtmiştir. (Atay, Dünya, 16 Şubat 1954).

Menderes Erzurum'da muhalefetin kendileri için “Köylü ve halk borç içindedir pahalılık almış başını gitmiştir... Kapitülasyonları iade ettiler. Memleketi sattılar...” gibi eleştirilerini ele almış ve konuyla ilgili uzun bir cevabi konuşma yapmıştır:

“Memlekette kapitülasyonları getirmek memleket topraklarını dönüm dönüm ecnebiye satmak gibi vatana ihanet iftiralarının bir siyasi tenkit çerçevesinde mütalaa edilmesine imkân yoktur... Kendi partisinden olmayanları vatan haini, mevcut olmadığı halde nazari muhalefetin dahi vatana ihanet telakki eden siyasi rakiplerini yok etmek için türlü tertipler icap eden sanki kendisi değil başkasıdır. 1946 seçimlerinin hesabının sorulmasını isteyenler pek çoktur. Zamanında işin adalete tevdi edilmemiş olmasından milli hayatımızda büyük bir gaflet ve tehlike teşkil ettiğine bu gün hala inananlar da pek çoktur... Bu gün memleketimizde mevcut olan iç emniyeti bizzat kendi vicdanınızda bulacaksınız. Hükümetten, karakoldan ve zulümden korkunuz yoktur. Asayişsizlik mevcut değildir. İktisadi ve mali meselelerde ise bir kere daha müşahede ediyoruz ki, Allah'ın bu zata bu meseleleri anlayabilecek bir kabiliyeti vermemiş bulunması, bu memleketin ikbalini 22 milyonluk Türk milletinin kaderini uzun yıllar karartan başlıca amil olmuştur. Bu zat iktisadi politikada bu istidatsızlığına rağmen memleketin başına bir de iktisadi ve mali diktatör kesilmiş ve bu memleketin iktisadiyatını ve maliyesini seneler boyunca gaflet ve cehaletin baskısı altında bırakmıştır... Memlekete traktörü sokmayan, ziraatı makineleşmekten alıkoyan, ziraatı bir bataklık işi telakki edip hakikaten o hale sokan, ziraatın muhtaç olduğu krediyi 100–150 milyon gibi gülünç bir seviyede tutan bu zatın ta kendisi idi.” (Milliyet, 20 Nisan 1954).

Bayar da Yabancı sermaye konusunda muhalefetin eleştirilerini kınamış ve bu kanunla ülkenin zarar değil kar elde edeceğini belirtmiştir. Zaten birçok malın dışarıdan geldiğini belirten Bayar, bu ürünlerin “ülkemizde yabancı sermaye ile ortak üretilmesinde nasıl bir zararı var?” şeklinde bir soru sormuştur. Örneğin gübreyi dışarıdan aldıklarını oysa şimdi İskenderun'da süper fosfat fabrikası kurulduğunu

belirterek bunun kimseye zararı olmayacağını ifade etmiştir. Petrolle ilgili de “memleketimizin 13 mntıkasında yapılan jeolojik tetkikat neticesinde petrolün mevcudiyeti tespit edilmiştir. Şimdi biz bunların üzerine kulağımızı dayayıp uyuyacak mıyız? Elbette hayır.” demiştir. Cumhurbaşkanı, Ülkenin makineleştğini ve ordunun motorize hale geldiğini, bu sebeple araştırmaların mecburi olduğunu vurgulamıştır. 1950’de petrol için 50 milyon liralık döviz harcanırken bunun 4 yıl içinde 1 milyarı aştığını söyleyen Bayar, bu işin ülkeye büyük katkı sağlayacağını iddia etmiştir (Zafer, 26 Nisan 1954).

Sıtkı Yırcalı ise kanunun, memleket şartlarına uygun olarak uluslar arası standartlarda ve bu konuda tecrübe sahibi yerli ve yabancı yatırımcı ve konun uzmanlarının görüşlerine bağılı kalarak ülke koşulları da göz önünde bulundurularak çıkarıldığını belirtmiştir. Yırcalı, özel teşebbüsün petrol arama işlerinde 100 milyonlarca lirayı heba edebileceğı bu sebeple bu işin yabancılara tevcihinde faydalar olduğunu ve ecnebi sermayeyi ülkeye çekmenin bazı şartları olduğunu ifade etmiştir. Yırcalı, bu kanunla ruhsat verme yetkisinin hükümete ait olduğunu şirketlerin petrolü zayı ettiğı, veya kurallara uymadığının tespiti durumunda iptal hakkının saklı olduğunu memleket ihtiyacının öncelikli koşul olduğunu hatırlatmıştır. Ayrıca kuyu başlarında petrol çıkar çıkmaz şirketin kar ve zarar durumu hesaplanmadan çıkan petrolün % 12,5’inin Türk hükümetine ait olduğunu çıkan petrolün yarısının devlete ait yarısının da şirkete ait olacağını söylemiştir. Yine petrolden alınan vergilerin % 50’yi bulan bir vergi artırımına giderek ülkeye kar sağlayacağını ve mevcut tesislerin devlete ait olacağını da belirtilmiştir. Yırcalı kanunla ilgili eleştirilerin “Amerikan aleyhtarlığı”ndan kaynaklandığını iddia etmiştir (Dünya, 12 Şubat 1954).

Yabancı sermayeyle ilgili CHP’nin gerçekçi bir tavır içinde olmadığı görülür. Nitekim 1947 yılında Türkiye’nin talebiyle Amerika’dan yardım alınmasıyla ilgili dönemin hükümetinin bu yardımların “demokrasiye olan inancı pekiştireceğı”ni belirtmiştir. Amerikan yardımlarının Türkiye’ye verilmesiyle ilgili bu dönemde Amerikan kongresinde sert tartışmalar yaşanmış, Ohio Temsilcisi George H. Bender “kendisini beğenmiş Türk askeri diktatoryası”nın kongrenin koyduğu şartlardan hiçbirini yerine getirmemesine rağmen kendilerinden para istediklerini belirtmişti. Buna rağmen Haziran 1947’de Amerikan Kongre Heyeti, Türkiye’de incelemelerde bulunarak bir

toplantı yapmış, İnönü, Peker ve Bayar'ın katıldığı bu toplantıda Peker, yardımlarla ilgili şartları kabul etmemiştir. Ancak İnönü elinden geleni yapacağı sözünü vermiştir. İnönü bu yardımların Amerika'nın demokrasiye olan inancından kaynaklandığını ve Türkiye'nin de demokrasi yolunda hızla ilerleyeceğini belirtmiştir (Karpat, 2010: 276). Daha sonraki dönemde ise Demokrat Parti'nin Marshall yardımlarının seçim propagandalarında kullanılacağı iddialarına karşın devlet bakanı, alınan yardım paralarının son santimine kadar memleket işlerine harcandığını belirtmiştir (Ulus, 14 - 15 Nisan 1950).

2.2.10. Din ve Laiklik Tartışmaları

Din konusunda DP'nin yaptığı en büyük hamle şüphesiz ezanın Arapça okunmasına izin vermesi olmuştur. Bunun yanında dini eğitimin serbestlik kazanması bunun için İmam hatiplerin ve ilahiyat fakültelerinin yeniden açılması, Milli Selamet Kanununun çıkarılması gibi önemli adımlar da atılmıştır. Diğer yandan radyoda Kur'an okunmasının serbest olması, hacca gideceklere döviz sağlanması gibi icraatlar hükümetin din konusunda yaptığı önemli reformlardı (Nal, 2005:159).

Propagandaların asıl hedefi elbette rakip parti değildir. Esas hedef halk, yani seçmendir. Bu sebeple halkın dini hassasiyetlerine vurgu yapıldığı bir dönem olması da anlaşılır bir şeydir. Hatta uzun seneler milletin asla kabullenemediği Arapça ezanın, hatta Kur'an ve diğer dini kitapların yasaklandığı bir dönemde DP'nin bu tavrını, kişilerin inanç hürriyetleri üzerindeki devlet kısıtlaması ve hatta baskısının kaldırılması olarak yorumlamak ve bunun da halk nezdinde karşılık bulacağını söylemek iddialı bir söz olmasa gerek. Nitekim 25 Kasım 1944 tarihinde başbakan 13 bakan ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün de imzasının olduğu bir belgede Mevlid-i Şerif ve Namazla ilgili farzların anlatıldığı Abidin Karaarslan'a ait "54 Farzlı Büyük ve Tam Namaz Hocası" adlı kitabın yasaklanması ve mevcutlarının toplatılmasıyla ilgili bir karar alınmıştır (Belge için Bkz. Bugün, 3 Şubat 2012 :12-13).

DP'nin iktidara gelir gelmez Arapça ezan sorununu halletmesi, başta olmak üzere yukarıda sayılan birçok icraatı, muhalif çevrelerce dini siyasete alet etmek olarak yorumlanmıştır. Öyleki bazı dergiler bu kanunun diğer yeniliklerinde öncüsü olacağını belirterek kanunla alay eden dizeler yazmışlardır (Bkz. Mizah- 14 Tem 1950: 6 /1191).

CHP, DP'nin dini siyasete alet ettiğini sıklıkla ifade etmiştir (Örneğin bkz. BCA.030.01/ 43.254.17:5). Bu dönemde CHP'liler "türbeleri biz açtık" derken, DP'liler de Arapça ezan ve radyoda Kur'an okunmasının kendi eserleri olduğu propagandasını yapmışlardır. Ancak Eraslan'a göre, CHP "dini siyasete alet etme konusunda DP ile yarışamayacağını anlayınca yeniden Atatürkçülüğe dönmüştür" (Eraslan, 2007: 557; Olgun, 2008: 3505).

CHP'lilerin iddialarına göre Demokrat Parti, seçimleri kazanmak için yörenin dini önderlerinin desteğini almaya çalışıyordu. Sırf bu sebeple Diyarbakır'da seçimleri kazanmak için 18 şeyhle anlaşmış, bunları köy köy dolaştırarak Demokrat Parti'nin gerek dini gerekse sosyal alanda yaptıklarını anlatması istenmişti (Cumhuriyet, 4 Nisan 1954). Bu konunun gerçek olup olmadığını bilmemekle beraber bu dönemde konuyla ilgili yazılanlara bakıldığında DP'nin gerçekten şeyhleri propaganda aracı olarak kullandığı ihtimali güçlenmektedir. Nitekim bu dönemde birçok muhalif gazetede bu tür haberler çıktığı görülmektedir. Örneğin Cumhuriyetteki bir habere göre Bayar, şeyhler ve ağaların köyler üzerindeki etkisini bildiğinden buradaki halka propaganda yapmak yerine ağa veya şeyhi ikna etmeyi oyları kazanmak için yeterli görmüştür. Gazetede başka bir habere göre bu konunun ispatı niteliğinde bir röportaja yer verilmektedir. Buna göre Van'ın Ercis Köyü'nde bir grup Halk Partili, "iyi propaganda yaptınız mı?" sorusuna "Ne propagandası bey. On köyün ağasını elde ettik. Reyini bize verecek bu sene de" diyecektir. Gazetede "bu sebeple partililer ağa ve şeyh avında" şeklinde bir yorum yapılmıştır. Şeyhlerle ilgili dikkat çekici asıl ilginç haber ise röportaj için gittiği Doğu Anadolu'da bir şeyhin Yaşar Kemal'e gelerek propaganda yapmasıyla başlar. Şeyh, Yaşar Kemal'e şöyle der:

"Genç adamsın elini vicdanına koy. Ben dün gece Hazreti Peygamberi rüyamda gördüm. Cennet bahçesinde bir nur ortasında duruyordu. O, kayboldu yerinde Şeyh Ahmed belirdi. Şeyh Ahmed Birinci Dünya Savaşı'na kadar yaşamış Doğu'nun en büyük şeyhlerinden biridir. Şeyh Ahmed'in sağ elinde Kur'an nur içinde kalkıyordu. Sol elinde de Demokrat Parti bayrağı. O da nur içindeydi. Yanına yaklaştım bayrağı elime verdi kayboldu. Sabahleyin uyandım, rüyamı köyliye söyledim." (Cumhuriyet, 25 Nisan 1954).

DP ile ilgili tartışma yaratan ve CHP'yi doğrudan hedef alması sebebiyle etkisi daha fazla olabilecek bir propaganda konusu Kasım Gülek'le ilgili ortaya atılan iddialardı.

CHP'ye göre DP'lilerin fotomontaj ile çoğaltarak yayınladığı bir resimde, Gülek'in mezuniyet resmi alınmış yanına çıplak bir kadın resmi eklenerek halka dağıtılmıştır. Bu olayla, "Halk Partililerin ne kadar ahlaksız oldukları" propagandası yapılması karşısında Halk Partililer, resimdeki kadının, Demokrat Partili bir adayın karısı olduğunu ileri sürünce işler daha da karışmıştır. Fotoğraflar halk arasında dolaşmaya başlayınca ve demokrat karısının CHP'li Gülek'in kollarında olduğuna dair söylentiler yayılınca Demokratlar, çaresiz bu fotoğrafları toplattırmak durumunda kalır (Cumhuriyet, 26 Mart 1954; Cumhuriyet, 2 Nisan 1954). Gülek'le ilgili basında yer alan iddialar bununla sınırlı değildi. Gülek'in sünnetsiz olduğu, abdestsiz namaz kıldığı hatta papaz olduğu (Nadi, Cumhuriyet: 6 Mart 1954) yönünde birçok haber çıkıyordu (Sükan, 1991:103).

Kendisiyle ilgili eleştirilere cevap veren genel sekreter, DP'nin CHP'yi "dinsiz bir parti" kendisini de "dinsiz bir partili" hatta "sünnetsiz papaz" olarak göstermeye çalıştığını belirterek kendileriyle ilgili bu ithamlarda bulunanların "sahte Müslüman" olduklarını ve "hayatları boyunca alınları secdeye varmayan insanlar" olduğunu belirtmiştir (Yeni Ulus,17 Nisan 1954). Gülek'e göre DP, siyasete alet etmek için her yola başvurabilirdi. Bu sebeple kendisiyle ilgili eleştiri yapmaları normaldi. Öyleki DP'liler hoca ve imam kılığına girip köy köy dolaşarak halkın inançlarını sömürüp onları istismar etmeye çalışıyordu. Gülek, DP'lilerin her fırsatta CHP'lilerin camileri ahır yaptıklarından, eğer tekrar iktidara gelirlerse Arapça ezanı tekrar kaldıracaklarından, İmam hatipleri kapatacaklarından bahsetmesini eleştirmiştir. Ona göre bunun nedeni halkı korkutmaya çalışmak ve milletin dini değerleriyle oynamaktı (Cumhuriyet, 24 Nisan 1954).

CHP, yanlısı basında da Demokratların dini siyasete alet ettiği belirtiliyordu. Bu haberlerden birinde DP'nin "papaz sakalı okşayarak", Hıristiyanların; "haham sırtı sıvazlayarak" Musevilerin; duygularını sömürdüğü ve oy avcılığı yaptığı iddia ediliyordu (Yeni Ulus, 19 Nisan 1954).

Din konusunda propaganda yapanlar sadece DP'liler değildi. CHP'liler de siyasette dini konulara başvurabiliyordu. Örneğin CHP'lilerin din konusunu kullanarak siyaset yapmalarına bir örnek olarak Bayar'la ilgili eleştiriler verilebilir. Bayar'ın İttihatçı olması sebebiyle CHP'liler onun "mason" olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bayar ise bu

eleştiriler karşısında kendisine masonluk teklifi yapıldığını doğrulamış; fakat “dindar” bir insan olduğu gerekçesiyle masonluğu kabul etmediğini ifade etmiştir. Yassıda mahkemelerinde idama mahkûm olan eski Demokrat Parti milletvekili Baha Akşit, bu konunun sık sık muhalefet tarafından gündeme getirildiğini bu sebeple kendisinin konuyu Bayar’a açtığını, söylemiştir. Bayar’ın cevaben “evet, İttihatçılar genelde masondur. Bana da böyle bir teklif geldi. Fakat Masonlar, milliyetçi olmadıklarını söylüyorlar hâlbuki ben milliyetperver bir insanım, ayrıca masonlar dindar değildir. Ben dindarım” diyerek teklifi reddettiğini kendisine söylediğini ifade etmiştir (Röportaj için bkz. Gerger, 1991:197). Bayar’la ilgili eleştiriler sadece bununla sınırlı değildir. CHP, parti teşkilatlarına gönderdiği bir belgede hatiplerden DP liderlerinin şahsına yönelik kara propaganda yapılmasını istemiştir. Örneğin “Reisicumhurun bir Hıristiyan muhibbi olduğunu ve ailesinden onlara kız verdiğini”, Devlet reisi dahil DP mebuslarının mason olduğu” şeklinde propaganda yapılması istenmiştir. Ayrıca “bir Türk vekilinin İzmir’de Yunan bayrağını direğe çektiğini ve Türk askerine de resmi geçit yaptırdığı, İzmir’e gelen ecnebi gemilerini ziyaret eden Türk kadınlarının ırzlarına geçildiği” şeklinde propaganda yapılması da istenmiştir (BCA.030.01/43.254.17: 3)

CHP ile ilgili iddialar bununla sınırlı değildi. İddiaya göre CHP’ye ait “Altıok Mecmuası” kapak kısmında Başbakan Adnan Menderes’in Athenagoras ve Patrikhane yetkilileri ile çektiği resmi vererek dini hassasiyeti olan seçmenlere kinayeli bir mesaj iletilmiş oluyordu. CHP’liler mecmuanın bu kapağını yırtıp her tarafa yaymışlar ve dükkânlara asarak herkesin görmesini sağlamışlardı. Bu sayede etkili bir propaganda yapmayı düşünüyorlardı (Cumhuriyet, 1 Nisan 1954). İleriki bölümlerde görüleceği üzere bu propagandanın amacı, Menderes’in Rum olduğunu iddia etmek onun ve partisinin muhafazakâr halk nezdindeki itibarını düşürmektir.

DP ise din konusunda CHP’nin kendine yönelik tavrını MP’yle irticayı eşleştirmek suretiyle göstermiştir (Yeni Politika, 15 Ocak 1954). Kendi tabanına hitap etmesinden olsa gerek DP, sürekli MP’ye yüklenmiştir. DP’nin bu eleştirilerine Osman Bölükbaşı’ndan sert bir cevap gelmiştir. Bölükbaşı, Millet Partisinin dini siyasete alet ettiği yolundaki iddialarının neye istinat ettiği hususunun Başvekilden istizah olunmasına dair bir soru önergesi vermiştir. Önergede, iktidarın “iftira et izi kalır” şeklinde bir mantık güttüğü belirtilerek, bu iddiaların mesnetsiz olduğu, böyle boş bir

iddianın başbakana yakışmadığı ve bunların siyasi bir taktik olduğunu belirtilmiştir (TBMMZC, 24 Haziran 1953: 208).

DP'nin din konusundaki tutumunun genel olarak halk nezdinde ona sempati kazandırdığı bir gerçektir. Bunun sebepleri açıktı. Zira devlet milletine en tabi hakkı olan inanç özgürlüğünü vermiyordu. Bu baskı ortamı halkta DP'ye karşı bir sempati uyandırdığı gibi CHP'ye karşı ise antipati uyandırmıştır. Nitekim halkın konuşmalarında bunun örneklerini görmek mümkündür. Erzurum'da Demokrat Partili birisinin anlattıkları söylenenlerin özeti mahiyetindedir:

“O candarma var ya evimizden dışarı çıkamazdık korkumuzdan. Şimdi yok o zulüm. Gezin Erzurum köylerini candarma dayağı yememiş adamı zor bulursunuz. Tahsildar hükümdar kesilirdi başımıza. Allah'ın bir azabı. Yol parası!.. Kadınlarımızın başındaki çarşaftı, ehramı yırttılar. Camileri depo yaptılar. Ezanı Muhammediye'yi yasak ettiler. Kur'anı bile gizli gizli okuyorduk. Hocalarımızın sarığını boyunlarına astılar.” (Cumhuriyet, 7 Nisan 1954).

2.2.11. Kore'ye Asker Gönderme ve NATO Meselesi

Türkiye'nin hedefi NATO'ya girmektir. Hükümet, dış politikayı iyi kullanarak NATO'yu bu sefer aralayacağını düşünmüş ve 4500 kişilik bir kuvveti Güney Kore'ye gönderme kararı almıştı (Son Posta, 26 Temmuz 1950). Bu karar, muhalefet tarafından henüz 1,5 ay önce kurulan bir partinin ülkeyi savaşa götürdüğü şeklinde yorumlandı. Ancak dış politikada Türk askerlerinin kahramanlıkları Türkiye'nin itibarının artmasında önemli rol oynadı (Birand, vd., 1993: 89-93). Hükümetin ısrarlı çabaları sonucu Türkiye'nin Atlantik Paktı'na [NATO] üye olması muhalefete eleştirecek pek de bir şey kalmamasını sağlayacaktır (Hürriyet, 3 Ağustos 1950).

CHP kendilerinin ülkeyi savaştan zor bela kurtardıklarını oysa DP'nin gelir gelmez savaşa sürüklediğini söylemiştir. Diğer bir konuda mecliste tartışılmadan asker gönderilmesiydi. Bu, meclisin iradesine saygısızlık olarak görülmüştür. İnönü, İkinci Dünya Harbi'nde kuvvetli bir ordu ile selametle çıktığını ve demokrasinin tekâmülü için 1945 yılından beri çok çalıştıklarını ve muhalefetin bazı mahzurlu hareketlerine rağmen, Türkiye'nin bütün dünyanın takdirini ve hayranlığını kazandığını ifade etmiştir. İnönü ülkenin mamur bir memleket haline gelerek tekâmül ettiğini belirtmiş dış politika konusunda DP'yi meclise danışmadan hareket etmekle itham etmiştir. Dış politika

konusunda ortak bir tavır alınması gerektiğini belirten İnönü, muhalefete danışılmadan ve meclisin takdirine bırakılmadan yapılan işlerin yanlış olduğundan bahsetmiştir. Bazı DP'liler, Kore'ye asker gönderme meselesini bir zorunluluk olarak görmüştür. Nitekim Bayar, Amerika ve Avrupa Atlantik Paktı (NATO), Rusya ise işgal ettiği yerlerde “Varşova Paktı”nı kurmuş ikisi arasında soğuk savaş başlamıştı. Her iki taraf da türlü sebeplerle bizi kendi aralarına almıyor Sovyetler ise Boğazlar ve Üç Doğu Vilayetimizi istiyordu.” diyerek bu zorunluluğa işaret etmiştir (BCA.030.01./43.253.5).

CHP'nin Kore'yle ilgili bu eleştirilerine Dışişleri Bakanı, Kore Meselesiyle ilgili alınan kararın Birleşmiş Milletler'in gönderdiği telgrafa istinaden alındığını ve bu asker gönderme meselesinin dünya sulhunun temini için ne denli önemli olduğunu belirtmiş ve konuyla ilgili telgrafları mecliste okumuştur (TBBMZC, 30 Haziran 1950: 311–312).

Bayar'a göre bu meselenin NATO'ya üyelik için atılmış “fedakâr bir hamle” olduğu iddiaları gerçeği yansıtmıyordu. Onlar sadece Birleşmiş Milletlere üye olmanın sorumluluklarını yerine getirmişlerdi:

“NATO meselesi ile Kore'ye asker gönderme meselesi muhalefet tarafından eleştiriliyor. Bizim Kore'ye asker göndermemiz NATO'ya girme çabasından değil Birleşmiş Milletlere üye olmamızın getirmiş olduğu bir yükümlülüktür. Kore'de yaratılan destan Atlantik Paktı'na alınmamızda etkili olmuş olabilir. Fakat biz BM çağırısına cevap verdik” (Bayar, 1969:129).

Bayar, savaşın çok iyi neticeleri olduğunu da ifade etmekten geri durmuyordu. “ Netice ne oldu? Kore Türk milleti için felaket mi oldu? Yoksa daha çok kuvvetlenmesine mi yardım etti? Soruyorum size” diyerek dünyanın neresine gidilirse gidilsin “Kore kahramanlarının babası yahut kardeşidir diye” Türk insanına sahip çıkıldığını ve hürmet gördüğünü belirtmiştir (Milliyet, 26 Nisan 1954).

Kore Savaşı'nın BM'ye üyelikten mi kaynaklandığı yoksa NATO'ya üyelik için mi yapıldığı tartışmalarına Menderes farklı bir açıdan bakıyordu. Menderes bu konuda Bayar gibi düşünmemiş olacak ki bir konuşmasında savaşın en önemli gerekçesinin pakta üye olmak amacını taşıdığını söylüyordu:

“İktidara geldiğimizde dünyanın yegâne müşterek emniyet teşkilatı olan Atlantik Paktı dışında bırakılmıştı. 2 yıl zarfında burada yer aldık ve İsmet Paşa'ya rağmen

NATO'ya girdik, ayrıca ABD başta Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Yugoslavya, Pakistan gibi ülkelerle ilişkilerimizi müthiş derecede geliştirdik.”(Sükan, 1991:178-179).

DP iktidarının dış politikadaki icraatları sadece Kore Savaşı ve NATO'ya üyelik meselesi değildi. Bunların yanı sıra Balkan Paktı imzalanmış, Yunanistan ve Yugoslavya ile birlikte Ankara Antlaşmasını imzalayarak hem saldırmazlık hem de dayanışma sözleri vermişler böylece emniyetini kuvvetlendirmişlerdi. Ayrıca Pakistan ve Irak gibi ülkeler ile yapılan dostluk antlaşması imzalanmıştı. Yine İngiltere, Almanya ve Fransa ile ilişkiler genişletilmişti. Bu dönemde Amerika ile ilişkiler de büyük oranda gelişmişti. Bu dönemde Amerika'dan alınan krediler arttırılmış büyük yardımlar alınmış. Bu krediler 1952 yılından itibaren hibeye çevrilmiş ve askeri yardımlar arttırılmıştı. Kısaca bu dönemde komsularla ilişkilere önem verilmiş ve dış politikada önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir (Zafer, 3 Nisan 1954).

2.3. Seçim Hileleri

1946 seçimlerinde hile ve baskı yaptığı iddiasıyla CHP'yi eleştiren DP, 1954 seçimleri öncesinde aynı ithamlara maruz kalmıştır. Örneğin Demokrat Partililerin İnönü'yü konuşturmamak için Mersin'de hoparlörlerin tellerini kestikleri, otomobillere asılan Türk bayraklarını yırttıkları ve çıkan arbede sonucu 3 kişinin bıçaklandığı belirtiliyordu. Bu olay, birçok yazar tarafından eleştirilmiş ve bu seçimlerin güven içinde yapılması için iktidarın önlem alması gerektiği noktasında birleşmiştir (Vakit, Cumhuriyet: 19 Nisan 1954). Başka bir olay da Kilis'te yaşanmıştır. CHP kfilesinin taşlandığı olayda çok sayıda CHP'li ve 1 jandarma yaralanmıştır. CHP'liler olay çıkaranlara karşı çiçek atılmasını talep etmişlerdi. Olay sonrası sorumlular adli makamlara sevk edilmiştir (Bu tür olaylar için bkz. Vakit, 12 Nisan 1954; Ulus, 9 -10 Ekim 1952).

CHP İstanbul İl Başkanı ve İstanbul adayı Günaltay, Beşiktaş ilçesi seçim kurulunda görevli DP temsilcisi ve Etibank istihbarat Şefi Sadi Başak'ın muhtarları gece davet ederek tazyik ettiğini iddia etmiştir. “Memlekette tek hâkim kanundur. İktidar mensubu olmak imtiyaz değildir. Bu asırda medeni bir memleket olan Türkiye'de derebeyliğe imkân vermeyeceğiz” diyen Günaltay, mükerrer oy kullanma ihtimaline karşı partileri uyarmıştır. Ayrıca polisin taraflı davrandığını insanların dışarıda toplanmasına ve

hoparlörlerin dışarıya takılmasına izin vermediği belirtilen konuşmada bu hareketlerin sadece muhalefet partilerine reva görüldüğü ifade edilmiştir (BCA.030.01./43.254.17).

CHP Trabzon milletvekillerinden Cemal Raşid Eyüboğlu'nun Rize'deki konuşmasında gazete ilanlarıyla ilgili olarak, hükümetin haksız bir uygulama yaptığını ve kendi yandaşlarına ilan verdirdiğini söylemesi de hükümetin kamuoyunu etkilemeye yönelik haksız rekabetine örnek verilebilir. Mustafa Bayraktar isimli bir vatandaş, Eyüboğlu'nun bu konuşması sırasında: "Sen yalan söylüyorsun! Menderes, o paraları babasından alıp dağıtıyor!" şeklinde cevap vermiştir (Cumhuriyet, 26 Nisan 1954). Dünya Gazetesi'nde çıkan bir habere göre de DP, besleme basın yaratmak için bazı gazetelere destek vermiştir. Örneğin İstanbul Ekspres'e 300 abone için 10800 lira Yeni Politika'ya 3750 lira verilmişti (Dünya, 9 Mart 1954).

DP ile ilgili ortaya atılan iddialar bunlarla sınırlı değildi. 24 Nisan'da Cumhuriyet gazetesi ilginç bir habere imza atmıştır. Habere göre bazı Demokrat Partililerin bir gaziye köy köy dolaştırarak seçim kampanyası çerçevesinde propaganda yapması sağlanmış; halkın milli-manevi duyguları ile oynanarak oy devşirmeye çalışılmıştır. Bu propaganda karşılığında ise gaziye Amerika'dan suni bir ayak yaptırılmış ve cüzi 80 lira maaş bağlanmış (Cumhuriyet, 24 Nisan 1954).

CHP ile ilgili iktidar yanlısı gazetelerde çıkan en ilginç seçim yolsuzluğu haberlerinden biri de seçimler için kol saati dağıtılmasıydı. Haberde CHP Kayseri teşkilatının halka oy karşılığında kol saati dağıttığı bildiriliyordu. Başka bir gazetede ise CHP'lilerin DP mitingine engel olmak için yollara çivi serpiştirildiği iddia ediliyordu (Cumhuriyet, 8 Nisan 1954).

Yeni Politika'daki bir makalede de seçim hilelerine değinilmiştir. Bu makalede yazar CHP'nin kadınları propaganda malzemesi olarak kullandığını belirtmiştir. Halk Partisi'nin bir tamim yayımlayarak köy ebeleri, bohçacı ve tekaüt öğretmenler aracılığıyla "sahte ağlayıcılar ve gülücüler" tayin ettiği, bu kişilerin Türk kadınına kandırmaya çalıştığı iddia edilmektedir. Demokratların kadınlar için birçok sanat okulu ve çeşitli aktiviteler, sağlık kuruluşları vs. yaptığına değinen yazar, ayrıca Türk Kadınlar Birliği'nin gerçek manada ilk defa DP döneminde müstakil olduğunu söylüyordu (Ahıska, Yeni Politika: 4 Aralık 1953).

Bu dönemde iktidar yanlısı basın tarafından CHP'lilerin mazbataları değiştirdiği, hatta sahte valiler bile tertip ettiklerine dair iddialar ortaya atılsa da bunlar ciddiye alınacak sayıda değildi (Yeni Politika, 9 Ekim 1953).

Partiler arası şiddetli çatışmalara neden olan bir diğer konu "karma liste" meselesiydi. Karma listelerin bir oyun olduğunu söyleyen Menderes, bununla ilgili bir tamim yayınlamış ve kendi listelerinin altına başka partililerin isimlerinin yazılmasından, bunlarla halkın kafasının karıştırılmak istendiğinden şikâyet etmiştir. Listedeki isimlerin değil partinin esas olduğunu söyleyen Menderes, parti mensubiyeti bulunmayan bir şahsın herhangi bir programı olmayacağından bunları listeye yazmanın mantıklı olmayacağını syliyordu. Gerçekte karma listeler seçmene kolaylık sağlıyor ve seçmeni kimi seçeceği hususunda daha zgr ve yetkili kılıyordu. Zira bir partiden istemediği kişilere oy vermek zorunda kalmadan kendi partilerine oy verdikten sonra başka bir partili ya da müstakil bir adayı listeye ekleyerek karma liste yapabiliyor bu sayede oradaki en fazla oyu alan kişi seçimi kazanabiliyordu (Cumhuriyet, 28 Nisan 1954).

Seçim hileleri konusunda bağımsız adayların da basına yansıdağı görülmektedir. Bağımsız adaylardan bazıları seçilebilmek için güçlü partilerin listesinde yer almanın zorunlu olduğu düşüncesiyle hareket etmiştir. Nitekim Adana'da üç bağımsız aday CHP ve DP'nin oy pusulalarına kendi isimlerini yazarak halka dağıtmışlar bağımsız girdikleri seçimlerde kendilerini partili gibi göstererek seçmenin oylarını kazanmaya çalışmışlardır (Cumhuriyet 23 Nisan 1954).

Muhaliflerin DP'yi eleştirdiği diğer bir konuda devlete ait imkânların tek taraflı kullanılması meselesiydi.1954 seçimleri öncesinde DP'li bakanlar, resmi otolarla mitinglere katılıyordu. Bu durum CHP'liler tarafından devlet mallarının siyasi parti propagandasında tek taraflı kullanılması sebebiyle haklı bir eleştiriye neden olmuştu. CHP, DP'yi propaganda gezileri sırasında, devlet işletmelerine ait jeep, otomobil ve uçakları kullanmakla itham ediyordu. İddialara göre DP'liler basit işler için dahi, örneğin bir yerden bir yere giderken, askeri uçakları kullanıyorlardı. Özellikle bakanlar hemen her mitinge devlete ait bu araçlarla gidiyorlardı. Bunların hepsinin parası ise devletin cebinden gidiyordu (Cumhuriyet, 23 Nisan 1954; Yeni Ulus, 25 Nisan 1954). Hatırlanacağı üzere 1950 seçim propagandaları esnasında DP'nin CHP'yi aynı konular nedeniyle eleştirdiğini belirtmiştik. şimdi ise roller değiştiğinden eleştirme sırası

CHP'deydi. Menderes partisiyle ilgili eleştirilere "daha dün bu partinin içindeki devlet reisinin, intihabat yapmak için değil parti lafını telaffuz etmemesi lazım gelirken meşhur Beyaz Tren'le memleketi bir boyundan, öbür boyuna kat ettiğini kendileri gayet iyi bilirler..." diyerek cevap vermişti (Sükan, 1991: 122). DP, devletin imkânlarının parti çıkarlarına kullanıldığı iddialarına 1954 hükümet programında şu şekilde değinilmiştir:

"Demokrat Parti, (a) dan (z) ye namuskâr bir partidir. Doğduğu günden bu güne kadar da öyle kalmıştır. Parti olarak bizim kursağımızda millet parasının habbesi yoktur. Fakat Halk Partisi'nin bütün sarfıyatı, makam otoları, şoförlerinin aylığı benzini bu milletin parasıdır." (Sükan, 1991: 123).

2.4. Siyasi Parti Afiş, Döviz ve Sloganları

Mitinglerin görsel yönden şenlenmesini sağlayan en önemli unsurlar ise afiş, ilan ve döviz gibi propaganda malzemeleridir. Sloganlar ise duyusal olarak bu şenliği arttırıcı diğer propaganda araçlarındandır. Bu sebeple siyasi partiler için oldukça önemlidir. Günümüzde seçim dönemlerinde sokakların afiş, ilan, bayrak, broşür gibi malzemelerle rengârenk süslenmesi seçimlerin adeta görsel bir şölen havasında geçmesini sağlamaktadır. Öte yandan gezici araçlarla hoparlörden seçmene hitap edilmesi sürekli propaganda yapılması da sloganlara verilen önemi gösterilebilir. Son dönemde moda olan siyasi partilerin seçim şarkılarını da bu kategoride değerlendirebiliriz.

1954 seçimleri öncesinde de bu günkü gibi olmasa da bir renk cümbüşü söz konusudur. Örneğin bu dönemde CHP, 450.000 adet afiş bastırmıştır. Afişlerde "Partizan idareye paydos", "Vatandaş önce çarşığı pazarı dolaş, sonra reyini kullan", "Ucuzluk dediler pahalılık getirdiler", "Vatandaş evinde rahat, kesende bereket, yolunda selamet istiyorsan oyunu C.H.P.'ye ver", "Vatandaş imtiyazlı partizanların değil bütün milletin refahı için çalışacağız". "Partizan idareye paydos", "Adı ile münasebatı olmayan bir parti. Adı Demokrat şiarı İstibdat." gibi sloganlar yer alıyordu (Cumhuriyet, 9 Nisan 1954;Yeni Ulus, 10 Nisan 1954).

Demokrat Parti'nin belli başlı sloganları ise dövizlerde şöyle göze çarpıyordu: "Atatürk'ün evlatları biz, mirasçısı Halk Partisi" , "Halk Partisinin muhalefeti yalan, tezvîr ve inkardır.", "Gaz karnesi, ekmek karnesi, karaborsa Cumhuriyet Halk Partisinin keşfidir.", "Kendin için çalışacaksan Halk Partisine, vatan için çalışacaksan Demokrat

Partiye gir.”, “Dün yurdun tapusu Cumhuriyet Halk Partisinin elinde idi. Bugün tapularımız elimizdedir.” “Dam üstünde saksagan, vur beline kazmayı. Halk Partisi’ne kim öğretti böyle tenkit yapmayı.” (Yeni Politika, 4 Aralık 1953), “İşçi vatandaş! D.P. haklarının bekçisidir”, “Her işçiye bir çatı”, “Buğdayına 80 kuruşu çok görenlere oy verme!”, “Işık, sağlık, okul, su. Yolumuz köye doğru!” (Cumhuriyet, 4 Nisan 1954), “Demokrat Kayseri’ye hoş geldin”, “Rey isteme benden, buz gibi soğurum senden” sahte oy, hileli seçim, boş sandık”, “C.H.P, senden de paşandan da usandık.” (Cumhuriyet, 23 Nisan 1954).

DP, seçimler öncesinde vatandaşa yaptıkları icraatları anlatmak için sadece afiş ve döviz gibi araçlar kullanmamıştı. DP bu dönemde bir kitap da bastırmıştı. “Kalkınan Türkiye” adlı bu kitapta hükümet, 1950 seçimlerinde bu yana 4 yıl içinde yaptıkları faaliyetleri sıralıyordu. Bu kitapta kendi dönemleriyle ilgili, istihsal ve tüketime ait istatistiklere de yer vererek halkın karşılaştırmasına imkân sunuluyordu (Atayakul, 2007:263).

Demokrat Parti, afişlerinde kendi afişlerinin yanı sıra devlet teşekküllerine ait afişleri de kullanma yoluna gitmiştir. Bu afişlerde CHP dönemi ile DP döneminin kıyaslanarak verilmesi, çeşitli istatistiklerle bu görüşlerin desteklenmesi CHP’nin tepkisini çekti. CHP bunun bilgi vermek adı altında yapılan ve hükümetin yapıldığını savunuyordu. Bunun için bu afişlerin şehir ve köylerde bastırılmasının yasaklanması için yargıya başvurdu (Cumhuriyet, 30 Mart 1954). DP’nin hazırlattığı “Türk İşçisi” ve “Demokrat Köylü” adlı broşürler de CHP tarafından eleştirilen broşürlerdendi. Bu broşürlerde Türk bayrağının bulunması ve işçi broşürlerinde “Türk” ibaresinin eklenerek sendikalara gönderilmesi bayrağın ve Türklük gibi kutsal ve umumi kavramların kullanılması eleştirilmiştir (Yeni Ulus, 8 Nisan 1954). CHP, bu durumu yargıya havale etmiş broşürlerin toplatılmasını talep etmiştir. CHP, Nisan ayı içinde DP’nin 1950’den bu yana yaptığı dört yıllık icraatların özetlendiği bir sergiye de dava açmıştı. “Yurt Hizmetinde Bayındırlık” adıyla açılan bu sergide DP icraatlarını (yol, fabrika, köy yolu su elektrik vs.) ele alan istatistiksel bilgi ve belgelerle açılışlarda yapılan resimler kullanılıyordu. CHP, bu sergiyi YSK’ya şikâyet etmiş ve serginin kapatılmasını talep etmişti. Çünkü devlet araç-gereç ve imkânları kullanılarak “hükümet adına” diyerek “parti adına” propaganda yapılıyordu (Zafer, 18 Nisan 1954).

DP'nin seçim öncesi yaptığı ilginç bir taktik de eşya piyangosu bastırmasıydı. Diğer ilginç bir malzeme ise DP'nin propaganda amacıyla hazırlattığı “Yurdumuz bir hazinedir” adlı filmi. Bu filmin sinemada gösterilmesi o zamana kadar Türkiye’de pek yaygın olmayan bir siyasal propaganda örneğiydi (Cumhuriyet, 24 Nisan 1954).

2.5. Muhalif Partiler Arası İttifak Arayışları

CMP, MP'nin kapatılması sebebiyle DP' ye karşı büyük bir nefret içerisindeydi. Zira partinin kapatılmasından doğrudan DP'yi sorumlu tutuyordu. Bu sebeple, CHP ile fikirleri uyuşmamasına rağmen DP karşısında, bu partiyle birleşmeye karar verdi. 25 Şubat 1954'te yapılan CHP Olağanüstü Kurultayı'nda işbirliğine yönelik mühim bir adım atıldı. Kurultayda alınan bir karara göre CHP, mensubu olmayanların da partilerince aday gösterileceği yönünde bir karar alındı (Cumhuriyet, 28 Şubat 1954)

CMP de bir tebliğ yayınlarak demokrasi mücadelesi için eşit şartlar altında işbirliği yapılabileceğini ifade etti. CMP, işbirliğini bazı şartlara bağlamıştı. Bu şartlara göre bir kurucu meclis oluşturulacak ve bu mecliste yeni bir anayasa hazırlanacaktı. Parti, iki meclisli sistem, Anayasa Mahkemesi, Hâkimler Meclisi gibi kurumları teşkil ederek büyük bir inkılâp yapma arzusundaydı (Cumhuriyet, 13 Mart 1954)

CMP'nin tebliği birleşmeye açık olmak ve muhalefet partilerine yeşil ışık yakmak anlamına geliyordu. Nitekim kısa süre sonra basında CHP, CMP ve TKP'nin birleşeceklerine yönelik haberler yapıyordu. Demokrat parti karşısında muhalefet partilerinin tek liste halinde seçimlere katılacağı ifade ediliyordu. Buna göre müşterek bir liste hazırlanacak ve tüm partilerin adayları ortak listede yer alacaktı (Cumhuriyet, 28 Şubat 1954).

CMP'nin bu dolaylı çağrısına kısa sürede CHP'den cevap geldi. Cevabi tebliğde birleşmeye açık oldukları; ancak kendilerinin de bazı şartları olduğu ifade ediliyordu. CHP, partizan olmayan, anayasa ve muhalefet haklarına saygılı, bir idarenin kurulmasının her türlü ayrımcılıkların önünde olduğunu ifade ediyordu. Ancak CHP, işbirliği yapacakları partinin en önemli özelliklerinin laik cumhuriyet ve inkılâplar olduğunu beyan etmişlerdi. Dolayısıyla işbirliğini kabul eden partiler, bunun parti programlarında belirtmek zorundaydılar (Cumhuriyet, 16 Mart 1954).

Ancak CMP'nin, MP'den doğma bir parti olması sebebiyle muvazaa iddialarının büyük tepkiyle karşılanmasına sebep oldu. Öyle ki eski MP'liler bile CMP'nin gerici bir parti olduğunu oysa iktidarın CHP'nin laik ve Atatürk inkılâplarını benimsemiş bir parti olduğunu ifadeyle bu birleşmeye karşı çıkıyordu. Eleştirinin diğer bir noktası CMP'nin takiyye yaptığı devrim yanlısı gibi görüldüğüyle ilgiliydi. Bazı gazeteler, bu birliktelikte en büyük zararı CHP'nin çekeceğini söylüyorlardı. Üstelik Atatürkçü bir parti ile Atatürk düşmanı bir partinin iş birliği yapmasının yanlışlığına temas ediyorlardı (Cumhuriyet, 28 Şubat 1954).

CMP'nin irtica ile anılmasında, DP'nin propagandalarının da etkisi olduğu düşünülebilir. Çünkü DP de bu partinin MP'nin devamı olduğunu ve irtica faaliyetlerine devam ettiğini ifade ediyordu. Partinin irtica konusuyla özdeşleşmesi ve CHP ile birleşmemesinin en büyük nedenlerinden biri eski MP lideri Hikmet Bayur'un çeşitli gazetelere verdiği demeçler ve yazdığı yazılardı. Bayur, daha önce MP saflarındayken partisinin irtica ile ilişkilendirilmelerine sert cevaplar vermiş bir isimdi. Ancak partiden istifa edince birden CMP'nin en büyük düşmanı haline gelmişti. Üstelik CHP yanlısı bir yol çizerek laik ve Atatürkçü bir parti olan CHP'nin, içinde mürteci dolu bir partiyle işbirliği yapmasının yanlışlığına değinerek böyle bir durumda seçimleri kaybedeceklerini ima etmişti (Bayur, Cumhuriyet, 21 Mart 1954).

MP'nin kurucusu olmasına rağmen CMP'yi muvazaa partisi olarak niteleyen Yusuf Hikmet Bayur Halk Partisi'nin gerici bir partiyle birlikte olmasını Atatürk'e ve onun devrimlerine karşı saygısızlık olarak görmüş ve inkılâplara en çok sahip çıkanın D.P. olduğunu ifade ederek yine iktidar olması gerektiği üzerinde fikir beyan ederek bu muvazaaya karşı çıkmıştır. Bayur, CHP'yi uyarılmış ve CMP'nin Atatürk düşmanlığı ve irtica sevgisi içinde bulunduğunu belirtmiştir (Vatan, 15 Nisan 1954; Yeni Politika, 26 Mart 1954) .

Tüm çabalara rağmen CHP ve CMP meclisteki sandalye sayısında anlaşamadılar. CHP, güçlü olduğu bölgelerde CMP ile ortak liste yapmak istemiyordu. Oysa CMP, tüm illerde ortak liste yayınlanması durumunda işbirliğinin mümkün olduğundan bahsediyordu. CHP ise ortağına 25-30 sandalyeden fazla vermek istemiyordu. CHP, her partinin gücü nispetinde mecliste temsil edilmesini istiyordu. Sonuç olarak CHP,

CMP'nin taleplerinin parti tüzüklerine aykırı olduğunu söyleyerek işbirliği çabalarına son verdi (Cumhuriyet, 18 Mart 1954; Savcı, Forum, 1 Nisan 1954:6-8).

CMP ve CHP arasında seçimlerde birlikte hareket edilemeyeceği kesinleşince partiler hepsi bir birine karşı kıyasıya bir rekabete giriştiler. Tüm partiler çok iddialıydılar. O kadar ki bazıları seçimler üzerine bahse bile giriyordu. Örneğin C.H.P.li Kemal Çelik 5 bin D.P Adana İl Başkanı Ömer Başgeçmez 10 bin lira koyarak iktidarı kazanacaklarına dair bahse girmişlerdi. Bunun üzerine C.M.P. Seyhan Başkanı şunları söylemiştir: “Seçimi cepli cipli partilerin kazanması ne kadar muhtemelse çarıklı çizmeli partilerin de kazanması o kadar ihtimal dâhilindedir.” (Cumhuriyet, 5 Nisan 1954).

2.6. 2 Mayıs 1954 Genel Seçim Sonuçları

Takvimler 2 Mayıs 1954'ü gösterdiğinde herkes sandık başına gitti. Demokrasinin olmazsa olmazı olan seçimler, seçmene kendisini yönetenleri seçme fırsatı veriyordu. Denilebilir ki seçmen ile adayın son olarak yan yana olduğu ve eşit haklara sahip olduğu durumdur. Oy sandığa düştüğünde ise artık sahibini bile tanımaz olur. Kunter, seçimlerde oy vermenin vatandaşlık meselesi olduğunu belirterek seçimle ilgili yapılması gerekenleri yazmıştır. Artık kapalı zarf usulüyle oy verildiğinden kimseden korkmaya gerek olmadığından bahseden yazar, daha sonra seçim için gerekli belgeleri ve yapılması gerekenleri sıralamıştır. Yazarın aşağıdaki sözleri seçimlerle ilgili basının kamuoyu oluşturma çabasına örnek verilebilir:

“Seçimde oy vermek demokrasilerde vatandaşa düşen en büyük vazifedir. Seçimlere alaka göstermemek, yarın işlerin iyi yürümediğinden şikayete nasıl hakkımız olur! Seçimin memleketin mukadderatıyla alakalı bir iş olduğunu da daima göz önünde tutmalıyız. Şahsi menfaatlerimizi hislerimizi bir kenara bırakabilip mevcut adaylar arasında memlekete en iyi şekilde idare edebilecek kimseleri seçme olgunluğunu göstermeliyiz.” (Kunter, Cumhuriyet, 27 Nisan 1954).

1954 seçim sonuçları hemen akşam saatlerinde netleşmeye başlamıştı. Gelen haberler DP'yi sevindirirken CHP'yi üzmekteydi. Bir gün sonra ise gazetelerde DP'nin zaferi kutlanıyordu. Örneğin Zafer sürmanşetten verdiği sonuçları DP'nin zaferi olarak veriyordu (Zafer, 3 Mayıs 1954).

Gazetelerin manşetleri aslında onların kimin tarafını tuttıklarını açıkça gösteriyordu. Zafer'in "Zafer" olarak gördüğü seçimleri, Vatan, CHP için tam bir hezimet olarak yorumlamıştı. Vakit ise neredeyse DP'nin bu başarısına hiç değinmeden 108 Cumhuriyet Halk Partili adayın seçimleri kazandığını belirtiyordu (Vakit, Cumhuriyet; 3 Mayıs 1954). Türk Sesi de Cumhuriyet'e yakın bir başlık kullanmıştı. Milli irade kahir bir ekseriyetle yine D.P. lehine tecelli etti diyen gazete, seçimlerin tüm yurttaki Türk milletinin asalet ve necabetine yakışır şekilde sükunet içinde geçtiğini bildirmiştir. Haberde iştirakin % 80'in üzerinde olduğu belirtilmiştir. Habere göre meclisteki sandalye sayısı ise DP 508, CHP 28, CMP 5 olarak meclise yansıtılacaktı. Haberde CHP'nin sadece Kars, Malatya ve Sinop'ta CMP'ninse yalnız Kırşehir'de kazandığı bildirilmiştir (Türk Sesi, 4 Mayıs 1954).

Gerçekten de bu seçimler CHP için tam bir hezimet olmuştur (Cumhuriyet, 3 Mayıs 1954). Zira CHP, Vakit'in iddia ettiği gibi 108 değil aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere sadece 31 milletvekili çıkarabilmiştir. DP ise 503 CMP ise sadece 5 sandalye kazanmıştır (TÜİK, 2008: 9). 1954 seçimlerinde kayıtlı 1.0262.063 seçmenin 9.095.617'i (% 88,6'sı) oy kullanmıştır. Seçim sonuçlarına ilişkin genel veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo-3
1954 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Aldıkları Oy	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
DP	5.313.659	58,4	503
CHP	3.193.471	35,1	31
CMP	480.249	5,3	5
Bağımsızlar	56.393	0,6	2
Toplam	9.095.617	%100	541

Kaynak: www.tuik.gov.tr. (05.07.2012)

Başbakan Menderes, partisinin 1954 seçimlerinde büyük bir başarı elde etmesinin ardından bir beyanname yayınlayarak halka kendilerine olan teveccühten dolayı

teşekkür etmiş ve bu teveccühün kendilerine büyük bir mesuliyet yüklediğinin bilincinde olduklarını belirtmiştir:

“Seçim neticelerinin memleketimiz için hayırlı olmasını temenni ederken, gösterdiği paha biçilmez teveccühten dolayı büyük ve asil milletimize partimizin şükranlarını arz eyeriz. İrade ve kararında serbest olduğu takdirde daima iyiyi ve doğruyu bulup seçmesini bilen Türk milletine layık olmanın kalblerimizi meşbu kıldığı mesuliyet hissile ve iktidarın çok büyük bir ekseriyetle bu defa da partimize teveccüh etmiş olduğu şu anda milletimize hizmette devam edebilmek hususunda Cenab-ı Hakın cümlemize muin olmasını niyaz ederiz (Cumhuriyet, 2 Mayıs 1954).

Seçim sonuçlarıyla ilgili iktidar yanlısı yazarlar, milletin CHP’ye muhalefeti bile layık görmediği şeklinde yorumlar yapmışlardır. Buna göre millet kara propagandaya itibar etmemiş ve gereken dersi vermiştir. Sonuçlarla ilgili daha objektif bir tespiti ise Hikmet Bayur yapmıştır. Ona göre seçimlerde DP’nin oyunu arttırmasının temel nedeni Demokrat partinin köylülerin gönlünü kazanmasıdır. Zira hükümet dairelerinde köylülerin iyi karşılanması ve işlerin çabucak halledilmesi, karakollarda dayağın kalkması, köylülerin ofis kuyruklarında bekletilmeyerek mahsullerinin hemen alınması gibi nedenler etkili olmuştur. Diğer yandan İnşaatına başlanan büyük yollar, hammaddesi tarım ürünü olan fabrikalar, limanlar gibi büyük yatırımlar da oyların artmasında faydalı olmuştur.

Seçim sonuçlarıyla ilgili daha sert eleştirileri ise Balaban, yapmıştır. Balaban, “Halk partisi idarecileri, demokratik bir nizama intibak edemediler. Bir diktatörü parti lideri haline getiremediler, sertliğin şirretliğe İnkılâp ettiğini ve milletin de şirretliğe yüz vermediğinin farkına varmadılar” diyerek İnönü kadar partililerin de suçlu olduğunu iddia etmiştir. Ona göre, “mağlup olan bir parti lideri, İnönü değildir, eski diktatör İnönü’dür” . İnönü’nün Lozan’da büyük işler yaptığını; ancak Atatürk’ün sevgisini kazandıktan sonra kulis faaliyetine başlayarak şiddet politikasına yöneldiğini ve Atatürk’ün etrafındaki rakiplerini onun yanından tecrit ettirdiğini belirtmiştir. Yazar, İnönü’nün “yavaş yavaş sevilen bir insan olmaktan çıkıp korkulan, sert çehreli abus yüzlü bir diktatör” haline geldiğini, halkın dert ve ıstıraplarını dinlemeyen, öğrencilere, çiftlik ağalarına şiddet uygulatan, taksimde gençliği kısıkvrak bağlayacağını ifade eden “gülmiyen, güldüğü zaman acı gülen ve daima şahadet parmağı tehdit makamında sallanan, bir kişi haline geldiğini belirtmiştir. Ona göre İnönü’nün bu tavrında “devlet

reisi dalkavukluğu yapan” parti teşkilatının da payı vardır. Zira Menderesle ilgili “Ey vatandaş! Eğer reyini Demokrat Partiye verirsen 1918 senesine yani Yunan işgali zamanına dönersin” demekle kalmamış, Menderes için büyük kara propagandalar yapmışlardır. Balaban, “sizi Türk olmayan birisi, asıl ismi Andon Meandros olan Adnan Menderes idare ediyor dediler, köylüye malınızı ucuza alıyorlar şehirliye size tahılı pahalı satıyorlar diye köylüyü şehirliyi birbirine düşman etmeye çalıştı, petrol kanunuyla ilgili “memleketi satıyorlar!” dediler” şeklinde yazmıştır. Suyu bile “seçim suyu” dediklerini belirten yazar, buna karşın hükümetin, icraatlarını belge ve istatistiklere dayandırarak halkı ikna ettiğini böylece halkın sevgisini kazandığını belirtmiştir (Balaban, Türk Sesi, 6 Mayıs 1954).

Seçim sonuçları, CHP’nin kendi içerisinde bile tartışmalara sebep olmuştur. Nitekim seçimlerden hemen sonra yapılan kurultayda İnönü’nün adayı olan Erim Genel sekreterliği kaybetmiş ve Gülek genel sekreter olmuştur. Gülek, “CHP Bitti Yenisini Kuralım...Halk Partisi halkın partisi olmadı. Bundan dolayı demokratik seçimi kaybetti.” diyerek özeleştiri yapmış ve yeni şeyler yapılması gerektiğini belirtmiştir (Fenik, Zafer, 4 Mayıs 1954). Hatta Türk Sesi, seçim sonuçları beğenmeyen CHP üyelerinin, İnönü ve Erim’in istifasını isteyeceğini ve Yeni Ulus gazetesiyle partinin alakasının kesileceğini bildirmiştir (Türk Sesi, 6 Mayıs 1954).

Bazı CHP’liler Atatürk’ün kurduğu büyük bir partinin böyle idare edilemeyeceğini söyleyerek seçimlerden mutlaka ders alınması gerektiğini bildiriyordu. Vekiller Seyhan, Niğde ve Mardin gibi bölgelerde bazı valilerin seçim propagandası yapması, muhtarların mührünün alınması ve sandıkların vaktinden önce açılması ve bazı vatandaşların oy kullanmadığı iddia edilerek YSK’ ya şikâyet etmiş ve seçimlerin yenilenmesini talep etmişlerdir (Yeni Ulus, 7 Mayıs 1954).

Bazı kimseler ise seçimle ilgili sonuçların seçim sistemiyle alakalı olduğunu belirtiyordu. Buna göre seçim sistemi yüzünden alınan oy ile temsil edilen milletvekili arasında orantısızlığa sebep olmaktadır. Gerçekten de daha önceden de belirtildiği gibi seçim sistemlerinin de oyun değeri üzerinde eşitlik bir etkisi söz konusudur. Örneğin bu seçimlerde CHP %39.98 oy almıştı ancak mecliste % 14,55302 oranında temsil edilecekti. Çoğunluk sistemi CHP’nin mecliste % 25.43 oranında eksik temsil edilmesine neden oluyordu. Aynı durum diğer muhalefet partileri için de geçerliydi. %

3 civarında oy alan MP ise meclise sadece bir milletvekili sokarak %0,2 temsil oranıyla yetinmek zorunda kalıyordu. Çoğunluk sistemi, kazanana daha da kazandırıyor kaybedeni ise daha da küçültüyordu. Örneğin DP, % 53.59 oy almıştı, oysa sistem sayesinde mecliste % 83.33 gibi ezici bir çoğunluk sahibi olmuştu. DP lehine aşkın temsil oranı % 29.74'dü. Fakat CHP'lilerin sistem üzerinden bir eleştiri getirmeleri DP'ye haksızlıktı. Zira bu kanunun bizzat kendi iktidarları döneminde çıkmıştı. CHP, o zaman nisbi temsil isteyen partilere karşı çıkmıştı. Oysa şimdi kendileri bunu istiyordu. CHP'nin çoğunluk sistemini tercih etmesindeki neden, CHP ileri gelenlerinin seçimi kazanacaklarını tahmin ederek, sistemin kazanan lehine getirdiği aşkın temsilin kendi paylarına düşeceğini düşünmeleri idi. Oysa tam tersi yaşanmış, büyük bir ihtimalle mecliste kendisine karşı güçlü bir muhalefet yaratmamak adına çoğunluk sistemini tercih eden CHP, muhalefete düşmüştü. CHP sözcüleri seçimin hemen ardından yaptıkları açıklamalarda seçim sisteminin daha adaletli hale getirilmesini istiyor, liste usulünün kaldırılıp tercihli oy sistemine geçilmesi veya seçim çevrelerinin küçültülmesi gibi öneriler sunuyorlardı (Atayakul, 2007: 214).

2.7. III. Menderes Hükümeti Programı (17.05.1954)

17 Mayıs'ta ilan edilen III. Menderes hükümeti programının 1.Menderes programından pek farklı olmadığı, daha önceki programın bir devamı niteliğinde olduğu daha önceki programa ek olarak son dört yılda yapılan icraatların ele alındığı görülmektedir. Zira programda bu benzerlik şu sözlerle ifade edilmiştir:

“Aziz Arkadaşlarım,

Derhal ifade edelim ki, huzurunuzda yeni bir programla gelmiş değiliz. Çünkü bir iktidar değişikliği karşısında bulunmadığımız gibi, Hükümette vaki değişiklik de sadece nazari olmaktan ileri gitmez. Binaenaleyh partimizin vazife başına geldiği günden itibaren tatbikine başlanan programın, Hükümetimizin hattı hareketi ve siyasî nokta-i nazarı olarak bundan böyle de tatbikine devam olunacağını tabii telâkki etmek icabeder. Esasen programımızın bütün muhterem milletvekilleri tarafından bilinmekte olduğu ve ayrıca yine bu programın Meclisin kahir ekseriyetini teşkil eden milletvekillerimiz tarafından seçim mücadeleleri esnasında yurdun her yerinde izah ve müdafaa edilmiş bulunduğu da bir hakikattir.

Bundan başka son seçim mücadelelerinin mihver ve mevzuunu iktidarlarımızın icrââtı teşkil ettiğine ve seçimler de büyük farkla lehimize neticelendiğine göre, bu programın milletçe benimsenmiş olduğunu ifâde etmek yerinde olur. Bu sebeptendir ki, maruzatım, daha ziyâde dört yıllık hadiseleri gözden geçirmekten ve müstakbel inkişaf hakkında görüşlerimizin izahından ibaret olacaktır.”

Kendi iktidarları döneminde yeni bir devrin açıldığını belirten başvekil, CHP'nin en küçük hadiseleri devlet meselesi haline getirdiğini, memlekette zulüm hakim olduğu ve matbuat hürriyetinin olmadığı iddialarıyla halkı tahrik ederek demokrasi talep ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Ne gariptir ki, bir zamanlar demokratik rejimin memlekette yerleşmesini türlü cebir ve tazyik vasıtalarıyla ve her neviden politika taktikleriyle önlemeye çalışanlar iktidardan düşer düşmez bir anda aşırı ve ölçüsüz hürriyet taraftarı kesilmişler ve huzur ve sükun içinde hürriyet nizamını kurmak davasını bu yanlış ve şuursuz hareketleriyle adeta tehlikelere maruz bırakacak derecelerde ifratlara düşmüşlerdir. Son dört yıl onlar için mazileriyle asıl hüviyetlerinin külliye inkarı devresi olmuş ve tezatlar içinde bocalayıp durmuşlardır.”

Beyannamede fikir ve vicdan hürriyeti adına yapılan mitinglerde partileriyle ilgili türlü iftira, tezdvir ve tahrikler anarşi yaratarak ihtilal yapılmaya çalışıldığı, buna rağmen vatandaşların bu “iftiraları” ciddiye almadığı ve seçimlerde gereken cevabı verdiği belirtilmiştir. Başvekil, kendi dönemlerinden önceki gelişmeleri şöyle izah etmiştir:

“Bu memlekette yakın zamanlara kadar bütün unsurlarıyla bir tahakküm idaresinin hüküm sürmüş olduğunda kimse şüphe edemez. Partilerin kurulmasından evvelki devir, yani en küçük ve ehemmiyetsiz bir itiraz ve tenkidin bile vatan ihaneti sayıldığı yıllar, örfi idareler, fevkalâde mahkemeler, vatandaşların toptan nefyi ve tağripleri ve Varlık Vergisi devirleri malum. Fakat çok partili devir başladıktan sonra dahi siyasi kanaatlerinden dolayı vatandaşlar tatbik edilen zulüm ve tazyik şekilleri, hele 1946 seçimlerinin bütün vatan sathında nasıl bir siyâsi zulüm ve zorbalık hadisesi şeklinde tatbik edilmiş olduğunu da henüz kimse unutmuş değildir. İşte sabık idare zamanında Devlet memurumuz da o rejimin türlü tatbikatına maalesef ve kanaati rağmen herkes gibi boyun eğmek mecburiyetinde kalmıştır.”

Muhalefetin üniversitelerin muhtariyetinin tazyik altında olduğuyla ilgili eleştirilere, üniversitelerin daima günlük politikayla ilgilenmekten ilme vakit bulamadığı şeklinde cevap veren başvekil, basın özgürlüğü ile ilgili olarak basın özgürlüğünün sövüp sayma, hakaret ve tezyif özgürlüğü manasına gelemeyeceğini ifade etmiştir.

1950 hükümet programına atıfta bulunan başvekil, 4 yıl içinde başta tarım olmak üzere bütün istihsal kollarında, ihracat ve ithalatta büyük artışlar olduğunu, anlatmış; devlet yolları, il ve köy yolları, limanlar, sulama tesisleri, barajlar, elektrik santralleri, hava meydanları gibi belli başlı bayındırlık ve imar işlerinde yapılan başarılı hamlelerden bahsetmiştir. Bunların yanı sıra vergi indirimiyle ilgili olarak şunları kaydetmiştir:

“Bu gayelerin tahakkuk ettirilmesi için, 1950 yılından bu yana yaptığımız çalışmalar ve başardığımız işler arasında Gelir, Muamele, Yol, Hayvanlar ve Şeker İstihlâk Vergileriyle Gümrük Resmi kanunlarında ve Vergi Usul Kanununda esaslı tadilat ve ıslahat yapılmış, milli istihsal ve milli gelir sahalarında elde edilen artışlara dayanan muazzam miktarlarda gelir tezayütleri sağlanmış, aynı zamanda, vasıtalı vergilerle küçümsenmeyecek indirimler yapılmış, az kazançlı vatandaşların vergilerinde ehemmiyetli hafiflemeler temin olunmuştur.”

Ziraat konusunda çok büyük işlere imza attıklarını belirten Menderes, “yakın senelere kadar halkımızın yiyeceği ekmeklik buğdayı hariçten ithal ederken iki, üç sene gibi çok kısa bir devre zarfında hububat istihsal eden memleketler arasında altını ve ihracatçı memleketler arasında da dördüncülük gibi ehemmiyetli bir mevki almış bulunmamız sarahatle göstermektedir.” demiştir. Pamuk istihsalinde 7. ihracatında ise 5. Sırayı aldıklarını belirten başbakan, eski iktidar zamanında (1946-1949) dağıtılan hububatın tohumlarının toplam 148.637 ton iken kendi dönemlerinde bu miktarın 174.030 tonu bulunduğunu belirtmiştir. Menderes, tarımda makineleşmenin süratle devam edeceğini, karasaban ve kağınının tarihe karışacağını belirtmiştir. Hayvancılık konusunda ise 1950 yılında memleketteki mevcut hayvan miktarının 48 milyon iken bugün 64 milyona yükseldiğini ancak buna rağmen bu rakamın ülke ihtiyacını karşılamakta yetersiz olduğunu zikretmiştir. Ziraat arazilerinin % 40 arttığı da hükümet programında yer alan başka bir konu olmuştur.

Bayındırlık ve imar işleri ile ilgili ise şunlar kaydedilmiştir:

“Yapılan ve yapılmakta olan yollar ve köprüler, limanlar, iskele ve barınaklar ve hava meydanları bu fabrika, baraj ve santrallerle bir arada düşünülecek olursa bütün bunların ancak ve ancak iktidarımız tarafından yurt hizmetine ve millet refahına verilen ehemmiyet ve neticeye karşı duyulan inancın büyüklüğü ve derinliği sayesinde tahakkuk ettirilmekte olduğu anlaşılır.”

Menderes, sağlık alanında hükümet olarak 4 yıl içinde yaptıklarına değinerek, yapılan icraatlara yönelik rakamsal ifadeler kullanmıştır:

“1950 yılında sağlık işleri için tahsis edilen 60 milyon liraya mukabil 1954 de 128 milyon lira tahsis edilmiş bulunduğu devralınan 16 sağlık merkezinin 242 ye, yatak adedinin 7.759 dan 15.871 e çıkarılmış olduğuna, sadece 7 adedden ibaret bulunan verem hastane ve pavyonlarının 84 e ve bunlardaki yatak adedinin de 1.097 den 6.357 ye çıkarıldığına işaret etmek sağlık sahasındaki gayretlerimizi açıkça gösterebilir.”

Programda iş hayatıyla ilgili hükümetin çalışmaları sayesinde işçi ve işveren münasebetlerinin içtimai adalet prensiplerine uygun olarak düzenlendiği belirtilmiştir. Dış politika konusuna da değinilen programda özellikle NATO konusu ele alınmış ve konuyla ilgili olarak şunlar kaydedilmiştir:

“İktidara geldiğimiz zaman, dünyanın yegane müşterek emniyet teşkilâtı olan Atlantik Paktı dışında bırakılmış bulunan memleketimiz, iki yıldan az bir zaman zarfında bu teşkilât içinde yer almış ve böylece, kendi emniyetini ve müdafâa imkânlarını çok geniş nisbette sağlamakla beraber NATO ya da mühim bir kuvvet unsuru temin etmiştir. Halbuki bizden evvelki iktidar, bu hususta sarfettiği mesai hiçbir netice vermeyince, Türkiye için bu Pakta girmek imkanı olmadığını son başvekilinin lisanı ile itiraf zorunda kalmıştı. Biz NATO Teşkilâtı içinde, müşterek dünya emniyetinin sağlanması hususundaki faaliyetimizi devam ettirirken, diğer taraftan da cihan sulhünün yeni tertiplerle temin ve takviyesi hususunda çalışmaktan geri durmadık. Yunanistan ve Yugoslavya ile akdettiğimiz Ankara Andlaşmasını her imkân ve şeraitin müsaadesi nispetinde daha kuvvetlendirmeye sarfi mesai etmekteyiz.”

Programın sonunda gelecek dört yıl içinde yapılacaklara ait vaatler şöyle ifade edilmiştir:

“Önümüzdeki dört sene zarfında bütçelerimiz Devlet Gelirleri yeniden büyük bir inkişafa mazhar olmuş karasaban ve kağını Türkiye hudutlarından tamamen dışarı atılmış, zirâat, sanayi, madencilik sahalarındaki istihsalâtımız, ihracat ve dış ticaret hacmimiz bugünkü seviyesine nispetle birkaç mislini bulmuş, hayvancılığımız çok inkişaf ettirilmiş köy yolları ve köprüleri inşâatı büyük nispette ikmâl edilmiş, yol şebekemiz pek ziyade genişletilmiş, bugün inşalarına başladığımız baraj ve elektrik santralleri ve modern tesislerinden çoğu işletmeye açılmış, yeni barajlar ve santraller inşâatına da girişilmiş bulunacaktır. Köy elektrifikasyonu davasına da başlanmış ve hatta ilerletmiş olacağız, radyo istasyonlarımızı, limanlar, hava meydanları, silolar, depolama ve yükleme tesislerimizin inşâatını da ikmâl etmiş bulunacağız. Çiftçi ve köy evleri inşası hususundaki hamlelerimiz meyvalarını vermeye başlamış olacak, içme suyu getirilmemiş köy bırakılmayacak, elektrik ve su tesisatı olmıyan kasaba ortaokulu ve sağlık merkezi veya hastanesi olmıyan kaza merkezi, lisesiz vilâyet merkezi kalmamış olacak, hulasa memleketin çehresinden orta çağ mahrumiyetlerinin son izleri de silinecek ve hür, mesut ve müreffeh Türkiye idealinin tahakkuku için lüzumlu bütün tedbirler alınmış ve vasıta ve imkânlar temin edilmiş olacaktır.”(programın tam metni için bkz.http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html).

BÖLÜM 3: 27 EKİM 1957 GENEL SEÇİM PROPAGANDALARI

3.1. 1957 Seçimleri Öncesi Yaşanan Önemli Gelişmeler

3.1.1. Kırşehir Kanunu

1954 seçimlerinden kısa süre sonra hükümet, seçimlerde kendisine oy vermeyen, Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne oy veren, Kırşehir'i ilçe yapma kararı aldı. Kanunla birlikte aynı zamanda Nevşehir adında yeni bir vilayet kurulmuş, Eskişehir'e ait bazı ilçeler yeni kurulan bu vilayete dahil edilmişti. Gerekçe olarak ise Nevşehir kazasının çok geliştiği bu sebeple yeni taksimin bir zorunluluk olduğu belirtilmişti (Cumhuriyet, 30 Haziran1954). Esasında vilayet yapılan ilk yer Nevşehir değildi. Diğer bir deyişle DP sadece Kırşehir'i cezalandırmamıştı. Nitekim bu kanundan kısa süre önce Malatya ili ve Kocaeli de CHP ye oy verdiği için cezalandırılmıştı. Malatya'ya bağlı Adıyaman kazası il yapılmış, Kocaeli'nde ise Adapazarı kazası, "Sakarya" ismi verilerek il yapılmıştı (Yücel, 2001: 197-199).

Başbakan Menderes, Kırşehir'in kaza yapılması durumunun siyasi bir hesaplaşma olmadığını, Kırşehir'e eskiden olduğu gibi hizmet götürmeye devam edeceklerini belirtmiştir. Kin ve hırs ile hareket etmediklerini öyle olsaydı 1950 seçimlerinde kendilerine oy vermeyen tüm vilayetlerin akıbetinin aynı olması gerektiğini ifade etmiştir. Başbakan, on beş gün önce Adapazarı'nı il yaptıklarını oysa Adapazarı'nın nüfusunun Kırşehir'den yaklaşık 4 kat fazla olduğunu ifadeyle bunca zamandır Adapazarı'na haksızlık yapılmış olduğunu söylüyordu. İçişleri Bakanı Namık Gedik de bu kararın, seçimlerden sonra bir hesaplaşma amacıyla yapılmadığını söylüyordu. Gedik, kanunun, seçimlerden çok önceleri Nevşehirililerin talepleri üzerine ele alındığını ve Adıyaman kanunu çıktıktan sonra meclise gönderildiğini söylemişti. 50 – 60 bin nüfuslu kazalar dururken Kırşehir'in olmasının diğer yerlere haksızlık olduğu belirtiliyordu. Nitekim Kırşehir'in nüfusu 14 bin civarındaydı. Kanuna en sert muhalefet, CMP tarafından gelmişti. Hatta eleştiriler o kadar artmıştı ki Osman Alışiroğlu ve Osman Bölükbaşı'na bu eleştirilerinden dolayı ceza verilmişti. CMP'li vekiller bu kanun tasarısının DP'nin Kırşehir'de seçimleri kaybetmesine bağlıyor ve düşmanca bir yaklaşımın ürünü olduğunu ifade ediyorlardı. Hükümet yetkilileri ise kanun ile ilgili kararın seçimlerden çok önce alındığını ancak seçimlerden sonraya ancak yetiştirebildiğini söylüyorlardı (Zafer, 1 Temmuz 1954).

Osman Bölükbaşı, Kırşehir'in ilçe yapılmasıyla ilgili eleştirilerini meclis kürsüsünden dile getirmiş ve bu kanunun siyasi amaçlarla gerçekleştirildiğini belirtmişti. Osmanlı döneminden beri sancaklık ve cumhuriyet devrinden beri vilayet merkezi olduğunu oysa şimdi yanlış hesaplarla ilçe yapılmak istendiğini anlatıyordu. Bölükbaşı, DP'lilerin Kırşehir'e ait olan ilçelerin gerek mesafe gerekse ulaşım imkanları açısından daha uzak ve zor olan Nevşehir'e bağlanmak için mesafeler üzerinde bile kasıtlı olarak yanlış hesaplar yapıldığını iddia ediyor ve böyle bir uygulamanın Kırşehir'e haksızlık olacağını belirtiyordu (TBMMZC, 30 Haziran 1954: 345-346).

Osman Bölükbaşı'na göre Kırşehir'in ilçe yapılması tamamen iktidarın siyasi kaygılarından kaynaklanıyordu. Osmanlı döneminden beri sancaklık ve cumhuriyet devrinden beri vilayet merkezi olan Kırşehir, ulaşım imkanları ve mesafeleri dikkate alınmadan bölünmüş ve daha olumsuz şartlarına rağmen Nevşehir'e bağlanmıştı (TBMMZC, 30 Haziran 1954). 1957 de ise tekrar bir kanun çıkarılarak Nevşehir'e bağlanan Kaman, Çiçekdağı, Hacıbektaş, Mucur ve Kozaklı ilçelerinden sadece önceki seçimlerde DP ye oy veren Mucur, Kaman ve Çiçekdağı'nı Kırşehir'e bağlayarak, CMP'ye oy veren Hacıbektaş ve Kozaklı ilçelerini Nevşehir'de bırakma girişimi muhalefetin bu kararın siyasi olduğu yönündeki iddialarının temelini oluşturmaktadır (Cumhuriyet, 4 Mart 1957; Cumhuriyet, 26 Mayıs 1957; Cumhuriyet, 3 Haziran 1957). Bölükbaşı bu ilçelerin verilmemesini "Allah fukarayı sevindirmek için eşeğini kaybettirir sonra semersiz buldururmuş!" şeklinde ifade etmişti (Cumhuriyet, 22 Haziran 1957). Bu uygulamanın ilk defa CHP tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. Nitekim 1930 Belediye seçimlerinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'na oy verdiği gerekçesiyle Silifke il merkeziyken ilçe haline getirilmişti (Karpas, 2010:152-153). Bu tür uygulamaların hemen her seçim dönemlerinde kullanıldığı hatta il yapma vaatlerinin de seçim propagandalarından biri olduğu görülür. Örneğin Menderes, Bayburt'taki bir konuşmasında ise Bayburt'un yakın zamanda il yapılacağını müjdelemiştir (Zafer, 21 Nisan 1954).

1957 yılına girildiğinde henüz ortada bir seçim tarihi olmamasına rağmen Mart ayında iktidar hazırladığı kanun teklifiyle Kırşehir'in yeniden il yapılmasını önerdi (Cumhuriyet, 4 Mart 1957). Tasarının gerekçesinde; 1954 seçimleri sonrasında ilçe yapılan Kırşehir'in iki yıl içerisinde kültürel, zirai, ekonomik ve sosyal bakımlardan

inikişaf ettiği, belirtilerek kültürel ve ekonomik yönü ele alındığında Kırşehir'in tekrar il yapılması gerektiği belirtilmiştir (Cumhuriyet, 26 Mayıs 1957). Bu yasayla Kırşehir'e mukabil kurulan Nevşehir'in statüsü değişmeyecek ve aynen kalacaktı (Cumhuriyet, 3 Haziran 1957).

Bu karar CMP, için çok etkisi yaptı. Tüm çabalarına rağmen meclisten geçmesine mani olamadığı kanunu eleştiren Bölükbaşı, bu kanunun yine siyasi bir hesap amacıyla yapıldığı kanaatindeydi. Bu hamle, DP'nin siyasi bir taktiğiydi. Zira Kırşehir yeniden il yapıldığı takdirde bu ile bağlanacak ilçeler, DP'nin seçimi kazandığı Mucur, Kaman, iekdağ gibi ilelerdi. Eski Kırşehir ilinden eksik olan Hacıbektaş ve Kozaklı ilçeleri CMP' ye oy verdiği için tasarıda yer almamış Nevşehir'de kalması öngörülmüştü. CMP lideri Bölükbaşı'nın bu ilçelerin de katılması yönündeki ısrarları ise kabul edilmemişti. Bununla da kalınmamış Bölükbaşı, meclisin yüce şahsiyetine hakaret ettiği gerekçesiyle dokunulmazlığı kaldırılarak hakkında soruşturma başlatıldı. Bölükbaşı, daha önceden ilçe haline getirilen Kırşehir'in yeni kanunla eski ilçelerini kaybederek tekrar il yapılmasını, "Allah fukarayı sevindirmek için eşeğini kaybettirir sonra semersiz buldururmuş!" şeklinde bir atasözüyle özetlemiştir (Cumhuriyet, 22-26 Haziran 1957).

İnönü'ye göre ise Kırşehir üzerinde bu kadar oyun oynanmasının tek amacı, DP'ye oy vermeyen seçmenin cezalandırılmasıydı. şimdi ise DP, bu durumu kendi lehine çevirmek için hamle yapıyordu. İnönü, Kırşehir Kanunu'yla ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

"...Kırşehir vilayetinin C.M.P.'ye rey verdiğinden dolayı ceza olarak vilayet halinden çıkarılması niçin iltizam olunmuştur. Bunu lütfen izah etsinler. Bir vilayetın seçim reyinden dolayı yediden yetmişe kadar bütün halkın cezalandırılmasında devlet ve millet için ne menfaati var, kabul eder misiniz? Sayın Cumhurbaşkanı bunu izah etsinler..." (Yeni Sabah, 22 Ekim 1957).

3.1.2. Seçim Kanunu Değişikliği (30 Haziran 1954)

İktidar partisi DP, muhalefet partilerinin 1954 seçimlerinde birleşme taktiklerine sıklıkla tanık olmuş bunları bazı düzenlemelerle engellemeye çalışmıştı. Seçimlerden sonra da Seçim Kanunu'nda bir değişiklik yapma gereği hisseden hükümet, herhangi bir parti listesinde aday olan birisinin, partisinin onayını aldığı takdirde başka bir partiden ye olabildiği maddeyi değiştirmişti. Bu madde değiştirilerek, bir partiden

aday olan kimsenin ikinci bir partiden veya bağımsız aday olması yasaklandı. Bir partiden istifa eden kişinin başka bir partiden veya bağımsız olarak aday olabilmesi için ise istifasının üzerinden en az 6 ay geçmesi gerekiyordu. Kanunun en önemli maddesi, bir partiye adaylık için müracaat ettiği halde o parti listesinde herhangi bir sebeple yer alamayan adayın, o seçimlerde hiç bir şekilde başka partiden veya bağımsız olarak adaylığını koyamamasıydı. 35. maddenin 2.fırcasında ise; “memurlar, hizmetliler, hakimler ve hakim sınıfından olanlar genel ve ara seçimlerden 6 ay önce seçimin yenilenmesi veya ara seçimlerinin vaktinden evvel yapılması kararının ilanından itibaren 7 gün içinde istifa etmedikçe hiç bir seçim çevresinde adaylıklarını koyamayacaklar ve seçilemeyeceklerdir” denilmekteydi (Forum, 15 Haziran 1954:3-4).

Seçim kanununda partililerle ilgili böyle bir kararın alınmasını Menderes şu cümlelerle savunmuştur: “Bir kimsenin bir partiden namzetliğini isteyebilmesi için partinin nizamnamesini benimsemiş ve o partide bir müddet bulunması lazımdır ve onun azası olmak lazım gelir. Bir zat düşününüz, dört sene altı sene, yedi sene bir partinin azasıdır, seçim zamanında partinin usullerine göre mebus namzedi olmak istediği halde mebus gösterilmediği takdirde, adam anasına babasının darılıp evden kaçan çocuk gibi yahut papaza kızıp oruç bozan insan gibi o partiyi o anda terk edecek kalkıp gidecek ve rakip olan partiye beni namzet gösterin diyecek. Bundaki gayriahlâkîlik aşikârdır bu, siyaset sahtekârlığının ta kendisidir.” (Kaya Özçelik, 2010: 180). Bu kanundan bir süre sonra CHP, DP İstanbul adaylarından Aslan Nihat Bekdik’in daha önce kendi partilerinden aday olduğunu bu sebeple kanuna göre başka bir partide aday olamayacağını belirterek seçim kuruluna itirazda bulunmuştur (BCA.030.01./43.254.17).

Seçim kanunuyla ilgili diğer bir problem de oy pusulaları mevzusuydu. Daha önceden isteyen istediği şekilde oy pusulası düzenleyebiliyordu. Ancak bu, bazı partililerin kendi isimlerinin bulunduğu oy pusulalarını halka dağıtmasına ve okuma yazma bilmeyen kimselerin elle yazılmış bu pusulaları kullanmasına neden oluyordu. Yeni düzenlemeyle bunun önüne de geçilmişti. Buna göre, seçmenlere boş beyaz bir oy pusulası verilecek ve seçmenler bu pusulaya istedikleri adayları yazabileceklerdi. Partiler arası atışmaya konu olan madde ise 109. maddeydi. Buna göre seçimlere katılan siyasi partilerin adayları ile bağımsız adaylardan oluşan matbu veya daktilo ile yazılmış

pusulalar, hiç bir şekilde çoğaltılamayacak her ne surette olursa olsun çoğaltılmış pusulalar geçersiz olacaktır. Kısaca hiçbir adayın elinde önceden hazırlanmış bir pusula olamayacak bunlar geçersiz sayılacaktı. Ancak bütün seçmenler kendi istekleriyle boş ve beyaz oy pusulası üzerinde istedikleri adayı yazabileceklerdi. 110. maddeye göre seçime katılacak olan parti işaretlerini taşıyan matbu oy pusulalarındaki yazılı adayların isimlerinin değiştirilmesini de yasaklanmıştı. Yani bu isimler asla silinemeyecek bunların yerleri değiştirilmeyecek ve listeye yeni isimlerin eklenmesi mümkün olmayacaktı. Böyle bir kullanım gerçekleştiğinde ise verilen oy matbu şekline göre yorumlanacak ve matbu listedeki adayların oy hanesine eklenecekti. Bu tasarı birçok muhalif görüşe rağmen yasalaşmıştır (Zafer, 1 Temmuz 1954 ; Türk Sesi, 21 Haziran 1954).

Seçim kanunuyla ilgili özellikle radyoda muhalefete söz hakkı tanınmaması mecliste sert tartışmalara sebep olmuştur. Muhalefet milletvekillerinden Sırrı Atalay, Amerika'da radyo'nun özel şirketlerin elinde bulunduğunu ve tüm partilerin istediği şekilde istifade edebildiğini, Fransa'da ise iktidar ve muhalefetin eşit şartlarda radyodan istifade edildiği, İsviçre'de ise ne muhalefet partisi ne de iktidar partisinin istifade ettiği belirtilerek kanunun yanlışlığı diğer devletlerle karşılaştırılmalı olarak veriliyordu. Buna göre daha önceki seçim kanunlarına göre hem muhalefet hem iktidar radyodan istifade edebiliyordu. Böyle olunca bu kanunla eskisinden daha geriye gidilmiş oluyordu.

CHP'ye göre bu kanun, seçimlerin özgür ve emniyetli bir ortamda yapılması amacının aksine bazı kısıtlamalar getiriyordu. Özellikle devlet memurlarına büyük kısıtlamalar getiren kanunun diğer amacı; muhalefetin birlikte hareket etmesini veya birleşmesini engellemektir. Bu sebeple CHP, kanunu "bürokrasiyi parti denetimine almak" olarak nitelendirmiştir (Eraslan, 2007: 561; Akis, 21 Eylül 1957: 5).

Kanunla ilgili mecliste sert tartışmalar yaşandığı anlaşılmaktadır. CHP'liler kanunla ilgili ciddi endişe taşıyorlardı. Muhalefet, iktidarın, kendilerinin sesinin kısılması için elinden geleni yaptığını belirtmiştir. Örneğin, radyolarda muhalefete tanınan hakların sınırlandırılması, memurların adaylıklarıyla ilgili kısıtlamalar ve karma liste yapılması usulünün zorlaştırılması gibi maddeler, muhalifleri çok kızdırmıştı. Ancak DP'liler, bu kanunların herkes için eşit hak ve yükümlülükler getirdiğini belirtiyordu. Buna göre

radıoda konuşma hakkı herkes için kaldırılıyordu. Ancak DP, hükümet icraatlarını anlatmak için radyoyu kullanabilecekti. Üstelik 10 dakika radyoda konuşmayla kimsenin oy kazanması mümkün değildi. Aslolan hizmetti. DP'nin köylere kadar giden hizmetlerinin kısa konuşmalarla yok edilmesi mümkün değildi. Diğer yandan muhalefet, radyoda konuşma adabını da bilmiyordu. Oy pusulaları ile ilgili ise partilerin seçimi kazanmak için, halkın bildiği tanıdığı ve sevdiği kişilerin önce yazıldığı, sonrasında ise kendi adaylarının yazıldığı ahlaksız bir harekete giriştiği belirtiliyordu. Menderes, bu konuda seçmenlerin kendi listelerini yazacağını okuma yazma bilmeyenlerin, başkasına önceden hazırlattığı listeyi kullanabileceğini belirtiyordu. Memurlarla ilgili düzenlemenin ise kamu hizmetlerinin aksatılmamasıyla alındığı belirtiliyordu. Aksi halde bir partiden aday olan memur, parti işleriyle uğraşacak ve asli görevini aksatacaktı. Özellikle muhalefetten aday olan memurlar, iktidarı kötü gösterecek ve halka beklenen hizmeti yeterince sunamayacaktı. Bir partiden adaylığı reddedilen kişinin başka bir partiden aday olmasını ise ahlak dışı bir durum olarak yorumlayan Başvekil bu tür siyasi sahtekârlıklara fırsat verilmeyeceğini belirtmişti (Zafer,1 Temmuz 1954).

3.1.3. Yargı, Üniversite ve Memurlarla ilgili Düzenlemeler (25 Temmuz 1954)

Hükümet, memurların seçimlerde aday olmasının görevlerinde aksaklığa meydan verdiği fikrindeydi. Ayrıca memurların siyasetle uğraşarak tarafsızlığını yitireceğini düşünen DP, memurların da tıpkı askerler gibi siyasete girmeden önce bu görevlerinden istifa ederek siyasete girmesini tavsiye ediyordu. Kısa süre sonra ise bu yönde bir taslak hazırlanmıştı. Taslağa göre 25 yıl görev yapan ve yaşını dolduran tüm yargıç (Yargıtay Başkanı dahil) ve profesörlerin resen emekliye sevk edilebilmesine yönelik bazı tedbirler alınması öngörülüyordu. Muhalefet tarafından büyük tepki çeken bu kanunla, yeniden düzenlenerek memurların emekliye sevk edilmesini öngören belli bir süre çalışmış olmak şartı (hizmet yılı), kaldırıldı. Kanuna göre 25 yılını dolduran Yargıtay, Danıştay ve üniversite profesörlerinin re'sen emekliye sevk edilebilmelerinin yanı sıra tüm memurlar için "genel azl yetkisi" verilmiştir. Buna göre hükümet, istediği memuru görev süresine bakmaksızın, altı aylık bir bekletmeden sonra işten atabilecektir. Üstelik bu durumda memurun itiraz hakkı da yoktur (Kaya Özçelik, 2010: 179).

Bu kanunun çıkarılması bazı yazarlarca iktidarın son muhalefet olarak gördüğü yargı sistemini ve üniversitelerin sesini kesmek amacıyla yapılmış bir çalışma olarak yorumlandı (Turan,1999/IV-II: 97-100). Sükan ise bu kanunun muhalefet için bir tasfiye ve baskı unsuru olduğu iddialarına katılmaz. Ona göre tam aksine tüm yargıçların kararlarında bağımsızlıklarını sağlayacak hukuk durumunu tayin eden Hâkimler Kanunu, baştan gözden geçirilerek düzenlemişti. Diğer taraftan bu kanunla memurların daha özgür (amir baskısından) olabilmesi için kanuni hakları genişletilmiş olacaktı (Sükan, 1991: 12).

Menderes'in bu dönemde, yargının bağımsızlığı konusunda daha önceki sözleriyle çelişen ifadeler kullanması dikkat çekmektedir. Muhalefet yıllarında özellikle seçim emniyetinin tesisi için yargı bağımsızlığını savunurken şimdi yargının milli iradenin önünde bir engel teşkil edeceğini ifade ediyordu. Menderes, yargıyla ilgili olarak; yargının milli iradenin önünde olamayacağını, bu sebeple bütün kuvvetin parlamentoda olması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Adalet cihazına bir nevi muhtariyet demek olan dokunulmazlık tanımak, kaza hakkını milletten koparıp almak demektir. Bu burjuvazinin proletaryaya verdiği bir tavizdir...Türkiye'nin sınıfsız toplumunun böyle bir tavize ihtiyacı yoktur.” (Kaya Özçelik, 2010: 179).

Muhalifler özellikle yargı üyelerine yönelik böyle bir kararın alınmasını bir tasfiye hareketi olarak yorumluyordu. Onlara göre bu kanunun çıkarılmasının sebebi, CHP'nin Bayar'ın propaganda yapmasını kanunlara aykırı bularak YSK' ya şikâyet etmesi ve YSK'nın CHP'yi haklı bularak bu hitapların radyodan kaldırılmasını istemesiydi. Öte yandan bu kanunla, sadece yargı üyeleri değil; üniversite hocaları da etki altına alınmış oluyordu. Kaldı ki üniversiteler siyasi partiler ve basından sonra en önemli muhalefet görevini üstlenmişti. İktidarın son hamlesi ise diğer memurları da kapsama dâhil etmek oldu. Böylece adliye ve üniversiteyi denetim altına alan hükümet, memurların milletvekili adaylığı konusunda da tedbir almakta gecikmedi. Memurlarla ilgili sınırlamalar sadece adaylık meselesinde değildi. Buna göre devlet memurlarının, her hangi bir suretle propaganda mahiyetinde konuşma yapması, kitap ve gazete basması, radyoda konuşma yapması yasaklanıyordu (Atayakul, 2007: 311-313).

Turan'a göre DP'nin bu hareketi muhalefeti tasfiye hareketidir. Nitekim bu kanunla, CHP döneminden beri kamuda çalışan memurların CHP yanlısı tavır takındıkları düşünüldüğü için emekli edilmiştir. Zira çok önceden bu tasfiye hareketi zaten başlamıştı. Örneğin DP, iktidar oluktan kısa bir süre içerisinde Genelkurmay Başkanı dâhil 15 general, 150 albay ve Yargıtay Başkanı dâhil yüksek yargıya mensup 80 kişi, emekli edilmiştir. Hükümet, 1951 yılına kadar (7,5 ay) toplamda 900 küsur memurun görev yerini değiştirmişti. Bunun için emeklilik yaşı 30'dan 25'e düşürülmüş daha sonra meclise istediği kimseyi görev süresine bakmaksızın görevden alma yetkisi getirmişti. Ancak Menderes, kanunu, İsviçre demokrasisine benzetmiş ve bir memurun hakkı için 24 milyonun hakkının gasp edilemeyeceğine belirtmiştir (Turan, Ş., 1999-IV/II: 97-100).

3.1.4. Basına İspat Hakkı Tanınmasına Dair Kanun Teklifi (2 Mayıs 1955) ve Hürriyet Partisi'nin Kuruluşu (20 Kasım 1955)

İspat hakkı ilk defa, 1947'deki H.Ali Yücel-Kenan Öner davasında güncellik kazanmıştı. Davalı Öner, komünistleri korumakla suçladığı Milli Eğitim Bakanı Yücel hakkında, TCK 481. Maddesi uyarınca davaya konu olayı ispatlamak için mahkemeden onay almış ve ispat ile serbest kalmıştı. Ancak 16 Mart 1949'da Yücel'in Yargıtay'a itirazı sonuçlanmış ve bakanlar, memur sayılmadığından ispat hakkı verilmesinin uygun olmadığı kararlaştırılmıştı. Bu karar, içtihat kararı olduğundan bundan böyle bakanlara karşı açılan davalarda ispat hakkı tanınmaz olmuştur (Turan, Ş., 1999-IV/II : 119-123).

2 Mayıs 1955'de Fethi Çelikbaş ve 10 DP milletvekili, meclise "İspat hakkı" ile ilgili bir önergesi verdiler. "İspat hakkı", gazetecilere yayımladıkları haberler dolayısıyla haklarında dava açılması halinde haber konusu iddiayı ispat etme hakkını vermeyi ve ispatın davalının durumunu etkilemesini öngören yasa tasarısı, manasına geliyordu. Vekiller, basına bu hak tanınmadıkça milletvekili, devlet memuru gibi devlet görevlilerini kuşku altında bırakacaklarını ileri sürdüler. Önerge ceza yasalarında da değişiklik gerektirdiği gerekçesiyle reddedildi (Yıldız, 1997: 493).

Basına ispat hakkı tanınmasına yönelik iddialarla ilgili dönemin basın organlarından da sert tepkiler gelmiştir. Örneğin dönemin dergilerinden çıkan bir yazıda, İspat Hakkı olarak tabir edilen konu sarıh bir dille anlatılarak bunu savunanların haklılığı ortaya konulmak istenmiştir. Bahse konu yazının bir bölümü şöyledir:

“...İspat hakkının tanınmaması demek cemiyet için bilinmesi faydalı olan bir hakikati söylemekten başka hiçbir kusur işlememiş mert ve dürüst insanların mahkûm olmaları demektir. İspat hakkının tanınmaması demek, aleniyete dayanan bir rejimde halk efkârınca bilinmesi zaruri olan birçok hakikatlerin gizli kalabilmesi demektir. Nihayet ispat hakkının tanınmaması demek, amme işlerinde vazife alan namuslu insanların bile lüzumsuz yere şüphe altında kalmaları demektir. İspat hakkının bulunduğu bir cemiyette, bir memur hakkında isnatlar yapılmaması ceza korkusundan değil, o şahsın hakikaten dürüst olduğuna herkesin inanmasından ileri gelir. Hâlbuki ispat hakkının bulunmaması halinde, dedikodu gazetesi hür basının yerine geçer. Bir memura yolsuzluk isnat eden bir kimse mahkûm olsa bile bu isnadın hakikaten doğru olup olmadığı hususunda halk efkârında yerleşen şüphe ortadan kalkmaz. Ancak ispat mevcudiyeti halindedir ki mağdur şerefine sürülmek istenen lekeyi tamamıyla silmeğe muvaffak olabilir” (Emre Kaya, 2010: 102).

Tüm çabalara rağmen yasanın mecliste kabul edilmemesi, Menderes’in iktidar olmanın avantajlarını kullanması kadar, muhalifleri istediği zaman yok etme gücüne sahip olduğunun bilincinde olması etkili olmuştur. Zira bir konuşmasında basındaki muhaliflerle ilgili “istersek bugün canlarına ot tıkayabiliriz” (Yıldız, 1997: 494) demesi onun bu tavrını ortaya koymaktadır. Tüm yaptıklarına rağmen basına yaranmadıklarını söyleyen Menderes, basını Derviş Vahdeti’ye benzeterek “memleketi baştan başa zehirliyorlar, cephaneliğin yanında ateş yakıyorlar” gibi laflar etmiş ve basının işlediği suçların cezasının ağırlaştırılmasını istemişti (Turan, Ş., 1999-IV/I: 124).

İspat Hakkı’nın mecliste kabul edilmemesi DP içindeki muhalefet çatlağını iyice genişletti. DP, 1 Kasım 1955 günü başlayarak yeni yasama dönemi için yöneticilerini seçmek için grup toplantısı yaptı. Grup Başkanlığına önerilen Tefvik İleri yerine muhaliflerin tuttuğu Dr. Burhanettin Onat, seçildi. Başkan vekilliklerine ise 1 kişi Adnan Menderes’in 1 kişi de muhaliflerin desteklediği kişi seçildi. Bu arada İktisat ve Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı adına gensoru verildi. Ancak Yırcalı görevine devam etti; fakat muhalifler susmadı. Zonguldak Milletvekili Hüseyin Balık; “Üç meselemiz vardır: “Millet Meselesi, Demokrat Parti Meselesi, Başvekil Meselesi. Ağaca dayanma kurur, insana dayanma ölür. Bu kadar yetkinin bir tek başbakanda toplanmış olması büyük hatadır.” diyerek başbakanın otoritesine karşı ilk ciddi tepkiyi koydu. Bu toplantıda baskılara dayanamayan Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Devlet Bakanı ve

Dış İşleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da istifa ettiler. Fakat muhalifler yeni kelleler istiyordu. Bunun üzerine Adnan Menderes kürsüye gelerek tüm bakanların çekildiğini, kendisiyle ilgili de grubun karar vermesini istediğini belirterek; “...kaderimi sizlerin reylerinize terk ediyorum” dedi. Onun bu sözü ortamı yumuşattı. Bu jest sonrası güven oylaması sadece Menderes için yapıldı. 1–2 milletvekili dışında güvenoyu alan Menderes, bu sevgi karşısında kürsüye gelerek: “arsanlar gibi insanlarsınız; siz isterseniz hilafeti bile getirirsiniz size layık olmaya çalışacağım” dedi (Yücel, 2001: 117-118).

İspat hakkıyla ilgili yasa teklifinin reddedilmesi üzerine Fethi Çelikbaş, Enver Güreli, İbrahim Öktem, Raf Aybar, Şeref Kasım Mengü, Muhlis Bayramoğlu, Ekrem Alican, Turan Güneş, Mustafa Ekinci ve Kasım Küfrevi Demokrat Parti’den istifa ettiler. Ardından ispatçılara destek veren Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Ekrem Hayri Üstündağ, Safaettin Karanakçı, Ragıp Karaosmanoğlu, İsmail Hakkı Akyüz, Behçet Kayaalp, Ziyat Ebüzziya, Mustafa Timur, Sabahhaddin Çıracıoğlu gibi isimler bu destekleri sebebiyle partiden ihraç edildiler. Yıldız’a göre partinin 19 milletvekilini gözden çıkarmasının esas sebebi, yaklaşan kongrede bu muhaliflerin güçlenerek Menderes’i düşürme ihtimalleriydi. Nitekim 11 Kasım 1955’de muhaliflerin baskısı sonuç vermiş ve Sarol Devlet Bakanlığı’ndan istifa etmişti. Zira Sarol’un kendisi de basın kanununu destekliyordu. Hatta bu konuda Menderes’ten fırça bile yemişti (Yıldız, 1997: 493). Bunun üzerine bu 19DP’den ayrılan 19 milletvekili 19 Kasım 1955’te Hürriyet Partisi adında yeni bir parti kurdu. Partinin genel başkanlığına Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu getirildi.

Hürriyet Partisi, demokrat bir programa sahipti. Genel olarak programın esasları şöyleydi: Anayasanın değiştirilerek demokratikleştirilmesi, çift meclis sisteminin kurulması, Cumhurbaşkanının üst üste iki defa seçilmemesi ve partiler üstü bir konuma sahip olması, 60 bin kişiye bir mebus seçilmesinin sağlanması ve mebus maaşlarının düşürülmesi, partiler arası eşitsizliğin giderilmesi, adli bağımsızlık ve hâkim teminatının sağlanması, yargının tüm devlet faaliyetleri konusunda denetleme yetkisine sahip olması, basın hürriyeti ve radyonun tarafsız ve eşit kullanılması, üniversite özerkliğinin sağlanması, partizan idareciliğin kaldırılıp tüm alanlarda adaletin

sağlanması, sendikaların özgürce ve bağımsızca çalışması, işçilere sosyal haklar verilmesi gibi maddeler içeriyordu (Hürriyet, 19 Ekim 1957).

Muhalefete yakın basında Hür Parti'nin kurulma sebebinin canlı muhalefeti devam ettirmek olduğu belirtilmiştir. Örneğin Akis'e göre DP eğer 1946–1950 arasındaki etkin simasını gösterseydi böyle bir partiye ihtiyaç kalmazdı. Hür Parti'yi kuranların tek kusuru DP ideallerine sadık kalmaları olmuştur. Muhaliflerin Hür Parti'yi DP'nin oylarını alabilecek en büyük parti olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim bu parti aynı görüşleri benimsemiş yol arkadaşların kurduğu yeni bir partiydi. Zaten partinin 2/3'ünü eski DP'liler teşkil ediyordu. Eski muhalif DP kanadının yeni yeri Hür Parti'ydi. Ancak muhaliflere göre Hür Parti yeterince muhalefet yapamamakta ve en büyük rakibi olan DP'yi rakip olarak görmemek hatasına düşmekteydi (Akis, 14 Eylül 1957: 9). Akis'in bu iddialarının aksine Turan'a göre İspatçıların öncülüğünde kurulan HP, yeni katılımlarla birlikte 36 milletvekiliyle CHP'nin bile önüne geçerek ana muhalefet görevi üstlenmiştir (Turan, 1999-IV/I: 124).

3.1.5. 6-7 Eylül (1955) Olayları

1957 seçimleri öncesi yaşanan önemli siyasi gelişmelerden birisi de 6-7 Eylül olaylarıdır. Bu sorun özü itibariyle dış politika konusu olmakla birlikte hükümeti iç politikada zora düşürmesi münasebetiyle önemli bir olaydır. Bu yönüyle ele alınması gereken mühim bir konudur.

Bilindiği üzere 1945 yılında Kıbrıs sorunu patlak vermişti. Yunanistan, adayı ilhak için Birleşmiş Milletlere başvurmuş, miting ve gösterilerle kamuoyu oluşturmuştu. Adanın Yunanistan'a terk edilmesine itiraz eden Türkiye'nin çabalarıyla İngiltere, her iki tarafı 27 Ağustos 1955'te Londra'da masaya getirdi. Dış İşleri Bakanı Zorlu'nun savunduğu Türk Tezi adanın Türkiye'ye devrini öngörürken, Yunan tarafı da Enosis'te direniyordu. İlişkilerin kopma noktasına geldiği 6 Eylül 1955'te Selanik'te Atatürk'ün doğduğu ev ile Türkiye'nin Selanik Konsolosluğu arasında bir bomba patladı. Bunun duyulması üzerine Beyoğlu'nda büyük bir kalabalık toplandı ve saldırıyı protesto etmeye başladı. Ancak saatler 19.00'ı göstermeye başladığında provokasyonlar ve toplum psikolojisinin de etkisiyle daha çok Rum vatandaşların ikamet ettiği bölgelerde dükkânlar, binalar, kiliseler eğlence yerleri, okullar hatta mezarlıklar bile tahrip edildi. Çıkan kaotik ortamdan 5 bin bina zarar gördü. Küçük çapta olmak üzere İzmir ve Ankara'da da

benzer olaylar vuku bulunca Başbakan ve Cumhurbaşkanı bizzat toplumun arasına inip olayları bastırmak istediler; fakat netice alamadılar. Aynı akşam Başbakanlıktan yayınlanan bir bildiriyle İstanbul ve İzmir’de sıkıyönetim (örfi idare) ilan edildi (Yaşanan olaylar için ayrıca bkz. Yeni İstanbul, 7 Eylül 1955). Sabahleyin ortamın yatıştığı düşüncesiyle kaldırılan sıkıyönetim akşam tekrar ilan edildi. Olaylarda sorumlu görülen “Kıbrıs Türk’tür Derneği” kapatıldı (Sükan, 1991: 298).

Bu dönemde Kıbrıslı Türklerin lideri Dr. Fazıl küçük “Enosisin tahakkuku Kıbrıs’ta Türk halkının mahvolması demektir...Akıbetimiz Türk bayrağı hakimiyeti altına girmemize bağlı bulunmaktadır.” Diyerek adanın Türkiye’ye verilmesi konusunda büyük çaba harcamıştır (Tan, 4 Nisan 1957, ayrıca bkz. Tan, 9-29 Nisan 1957; Tercüman, 5 Ocak 1958).

6-7 Eylül olaylarındaki tepki esasında Yunan’ların Atatürk’ün evine atılan bomba değildi. Bunun esas nedeni yoksul halkın, zenginlerin lüks yaşamına karşı bir başkaldırısıydı. Zira Rum, Ermeni Yahudi azınlıkların yanı sıra zengin Türklerin mallarının da yağmalanması üstelik kimsenin yaralanmaması bunların kanıtıydı (Karpas, 2010: 498–499; Yalçın, Ulus, 14 Eylül 1955).

Olayların bastırılmaması birçok bürokratı görevinden etti. İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etti. Bazı vali, kaymakam ve emniyet müdürlerinin yerleri değiştirildi. DP, Ankara, İzmir ve İstanbul’da 1 yıl boyunca sıkıyönetim ilan edilmesi konusunda ısrarlıydı. Mecliste sıkıyönetim konusunda sert tartışmalar yaşandı. Muhalefetin de çabalarıyla sıkıyönetimin 6 aylığına alınması uygun görüldü (Yücel, 2001: 110).

3.1.6. 6733 Sayılı Basın Kanunu (8 Haziran 1956)

Bu kanunun çıkmasındaki en büyük etkenlerden birisi 6-7 Eylül olayları idi. Bu olaylar sırasında ve sonrasında muhalif basının hükümet aleyhindeki sert tutumu, Menderes tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Menderes, mevcut kanun sayesinde üniversite hocalarının desteğiyle kendi gözlerinin içine baka baka irtica geldiğini söylediklerini ifade ediyordu. Bu cümleden olarak Başvekil, “karanlıktan medet umanlar elbette tarihimizin karanlık köşesinde unutulacaklardır.” demiş ve basınla ilgili değişikliğin sinyalini vermiştir (Turan,Ş., 1999-IV/I, 104-105). Kısa süre sonra meclise gelen tasarının sert tartışmalara neden olduğu görülmektedir. Hükümet bu kanunun

zorunluluğundan muhalefet ise kanunun basın hürriyetini ortadan kaldıracığından bahsetmiştir. Basın kanununun gerekçesi ve şekli şöyle tarif edilmiştir:

“...Fiyatlarının yükselip düşmesini tevliid edebilecek veya dahilî emniyeti tehlikeye düşürebilecek yahut Hükümet veya âmmeye işlerine müteallik kararları almaya salahiyyetli diğer bütün resmî makam ve teşekküllere olan saygı ve itimadı sarsacak mahiyette yalan neşriyatta bulunanlar veya resmî makam ve mercilerle resmî sıfatı haiz olanların her türlü tasarruf, icraat veya muameleleri hakkında yalan haber ve havadis neşredenler veya bunlara müteallik haber, havadis yahut vakıanın tahrifi suretiyle neşriyatta bulunanlar birinci fıkrada yazılı ceza ile cezalandırılırlar. Yukarıki fıkralarda yazılı neşriyat, yalnız şahsın maddi veya mânevi zararını mucib olabilecek mahiyette ise mağdurun şikâyeti üzerine faili üç aydan bir seneye kadar hapis ve (2.000) liradan (10.000) liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Kanunda yazılı cürümleri nakil veya iktibas edenler, cürme mürettep ceza ile cezalandırılırlar.” (TBMMTD, 6 Haziran 1956: 212).

Menderes ise basın kanunuyla ilgili eleştirilere cevap vermek için kürsüye geldiğinde basının kişisel hakaretlere varan tümcelerinden (“Emin Kalafat ufak tefektir, o anasının şalvarına girsin.” gibi muhalif basının hakaret ve alaycı sözlerinden) örnekler okumuş ve şöyle demiştir:

“Bunlara nasıl tahammül etmişiz? Bizim tahammülümüz idealimizden ileri geliyor. Fakat memleket nasıl tahammül etmiş? Bütün bu tecavüz ve tahrikler karşısında mucizevî olarak nasıl kendini kurtarabilmiş? Asıl şayanı şükran olduğu kadar şayanı istihrac olan cihet de budur.” Bakın, «millî şeref ve haysiyeti olmıyanlar, Hükümeti idare edemezler» Biz millî şeref ve haysiyetten de uzağız. «Demokrat Parti kodamanlarının çeşit çeşit apartmanları vardır. Demokrat Parti kodamanlarının hepsi hırsızdır» Bunu namuslu bir adam söyler mi? Bu, namussuzluktur.” (TBMMTD, 6 Haziran 1956: 148).

Kanunla ilgili devlet işlerinde belirli bir makama sahip olan kişilerin şeref ve haysiyetini küçük düşürecek ithamlar için basına ceza verilmesi gerektiğini savunan A. Hamdi Sancar Fransa ve Alman anayasalarında teklif edilen yasaya doğrudan benzeyen maddeler olduğunu belirterek kanunun uluslararası benzerliklerine dikkat çekmiştir. Bayur ise onun bu görüşlerini eleştirmiş Avrupa devletlerin kanunlarından tercüme edildiği söylenen “istihkar, istihfaf ve küçük düşürücü iftiralar” gibi kelimelerin

gerçekte farklı bir manaya gelebileceğini ima ederek başka devletlerden iktibas edilirken kavramlara dikkat edilmesi gerektiğini söylemiştir. DP milletvekilleri ise bu kanunun amacının kanunların sadece resmi makam ve kişilerin şeref hak ve haysiyetlerini korumak amacıyla alınmadığını bunun fiyat artışlarından memleketin güvenini tehlikeye düşürebilecek durumlara kadar birçok konuda önem arz ettiğini belirtmişlerdir (TBMMTD, 6 Haziran 1956: 149).

Muhafif milletvekillerinden Ziyad Ebuzyiya da meclisteki kanun aleyhine bir konuşma yapmıştır. Kendisinin yıllarca basın hürriyeti için mücadele ettiğini bu sebeple “basın düşmanı” Recep Peker’le çok defa ters düştüğünü hatta 11 kez CHP 2 kez de DP döneminde olmak üzere kendi gazetesinin kapatıldığını belirtmiş ve çıkarılmakta olan kanunun eski kanunlar gibi çok ağır hükümler ihtiva ettiğini belirtmiştir. Bu tasarı onaylandığı zaman, gazetelerin gerçek gazetecilik yapamayacağını belirten Ziyad, gazetelerin ancak kadın ekleriyle okuyucuya hitap eder bir hale geleceğini ifade etmiştir. Menderes’in oturduğu yerden “Hani o zaman matbuat hürriyeti vardı?” şeklinde sözüne ise “O zaman matbuat hürriyetinin olmaması bugün de hürriyetin olmamasını icab ettirmez beyefendi” şeklinde mukabelede bulunan hatip, bahse konu kanununla ilgili, DP’nin çoğunlukta olduğunu isterse çok rahatlıkla bu kanunu, meclisten geçirebileceklerini ancak milletvekillerinin bu kanuna el kaldırmadan önce ellerini vicdanlarına koyarak oy vermelerini rica etmiştir. Bununla da yetinmeyen Milletvekili ilgili kanunda tadil teklifi vermiştir (TBMMTD, 6 Haziran 1956: 212).

Menderes, 1954 seçimlerinden sonra hükümet programını açıklarken bundan sonraki basın konusundaki hükümet tavrını da ortaya koymuş oluyordu; “...kökü dışarda olan teşkilatın faaliyetini fikir hürriyeti çerçevesi içinde mütalaa etmek ve müsamaha ile karşılamak bizim için mümkün değildir.” diyerek basının kışkırtıcı faaliyetlerini düşünce özgürlüğü ile ilgili görmediklerini açıklayarak basının kışkırtıcı faaliyetlerini solcu gerekçelere bağlıyordu. Menderes konuşmasında “...ilk programımızda izah ettiğimiz gibi, birinci hedefimiz kanuni kıstaslar elde etmektir; Türk hâkimine 'bu nev'iden suçları teşhis edip cezalandırabilmek imkânlarını vermek lazımdır” diyerek yeni kanuni düzenlemelere işaret ediyordu. Nitekim onun basınla ilgili şu ifadeleri geleceğe dair planlarını izah ediyordu:

“...Matbuat hürriyetini bütün hürriyetlerin teminatı saymak çok yerinde olur. Bu itibarla matbuat hürriyetinin büyük bir hürmet ve hassasiyetle muhafazasına çalışılacağını hiçbir tereddüte mahal bırakmayacak katıyetle ifade etmek isteriz. Ancak, hiçbirimizin gözünden kaçmadığını ve bütün arkadaşları ve hakiki matbuat hürriyetine samimi olarak bağlı bulunan matbuat müntesiplerini mustarip ettiğine eminiz ki, şahsa hakaret, iftira, teşhir ve şantaj mahiyetini taşıyan bir takım neşriyat alıp yürümüştür. Bu kabil neşriyatın fikir, tenkid ve matbuat hürriyeti ile ve amme menfaatinin müdafasiyle bir alakası olmadığını söylemeye lüzum yoktur. Bu tarzda neşriyat kanunu usul ve müeyyidelerin noksan oluşunun delilini teşkil eder. Bu itibarla hürriyet nizamını liyakatle tatbik eden büyük demokrasilerde mevcud olan hüküm ve müeyyidelerin tetkikini ve bunların bir tasarı halinde Yüksek Meclise arz ve teklifini kararlaştırmış bulunuyoruz.” (Yıldız, 1997: 491-492).

Basınla ilgili değişiklikte ısrarcı olan hükümet, 1956'da basına yeni sınırlamalar getiren iki yasa daha çıkarmıştır. Bu yasalardan birincisi; “Yayın Yoluyla ve Radyo ile İşlenen Suçlar Kanunu”na yeni maddeler eklenmesi, ikincisi ise Basın Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmasıdır. 1956 yılında DP meclis grubuna getirilen Basın Kanunu'na ilişkin tasarı gazeteciliği ve gazeteleri, gazete haberlerini, yorumları sınırlayan bununla birlikte yanıt ve düzeltme haklarını genişleten yeni hükümler getiriyordu. Tasarıyı hazırlayan Adalet Bakanı Avni Köktürk'e göre eldeki kanunun ihtiyaçlara cevap vermekten uzaktı.1950 Basın kanunu iyi incelenmeden aceleyle çıkarılmış bir kanundu. Çünkü tatbikatta şeref ve haysiyetlerin her vesile ile ayaklar altına alındığı görülüyordu. Bakana göre kanun, bir kısıtlama değil, aksine bundan sonra uydurma haberler yerine kaliteli ve gerçeğe uygun yayımlar yapılacağından basın için bir olumlu bir anlam ifade ediyordu.

Kanun 1954 yılında çıkarılan basın kanunun yerine kabul edilmişti. Yeni basın kanunu 7 Haziran 1956'da kabul edildi, 8 Haziran'da yürürlüğe girdi. Bu yasa, namus, şeref ve saygınlığa dokunacak, resmi sıfatı olanları küçük düşürecek nitelikte yayınlarla devletin saygınlığına dokunacak, halkın devlete güvenini sarsacak ve zorunlu ihtiyaç maddelerinin fiyatlarının değişmesine yol açacak nitelikte yayınların cezalandırılmasını öngörüyordu. Neşir yoluyla veya radyo ile namus, şeref ve haysiyete tecavüz edilmesi veya hakarete bulunulması halinde, bu suçu işleyenler, bir yıldan üç yıla kadar hapis, 3 bin liradan 10 bin liraya kadar para cezası ile cezalandırılacaktı (Yıldız, 1997: 496).

1956 tarihli kanun, yazı işleri müdürleri ve muhabirlerin “sorumluluğun anlamını bilebilmeleri” için lise mezunu olmaları şartını getiriyordu. Ayrıca, 30. maddede yer alan yasak yayımların sınırı biraz daha, genişletilmiş, bu arada gizli olan yasaların yayımı yasaklanmış, bu yasağa meclis grup müzakerelerinin yayını da eklenmiş oluyordu. Hükümetin bu hamleyi muhalefetin meclis çalışmalarını önlemek istediği görüşüyle aldığı bilinmektedir. Gerçekte bu muhalifler tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin Akis’de yazan Barlas, meclisteki muhalefet sisteminin de tüzük sebebiyle yanlış kullanıldığını belirtmiştir. Yazar, sayısı 30-40’ı bulan soru önergeleriyle meclisi boşuna yormak pahasına gazetelerde boy göstermek ve tabana mesaj vermek için göstermelik muhalefet yapıldığını, oysa hükümeti mürakebe için tek müessesenin “gensoru” olduğunu bu müessesenin de yeterince işletilmediğinden yakınmıştır (Barlas, Akis, 12 Haziran 1954: 6).

Kanuna göre 6 aydan fazla hapis cezasına çarptırılanlar sorumlu müdür ve muhabir olamayacaklardı. Yanıt ve düzeltme yazılarının yayınlanmasını zorlayıcı şartlar getirilmişti. Kanun, gizlilik kararı verilen her türlü Kanun, nizamname veya resmi teşekküllerce ittihaz olunun karar gereğince gizli yapılan toplantılardaki görüşmelerin, alınan kararların ya da gizli soruşturmaların ve aşamalarının, yargı mercilerinin görüşmelerinin yayımlanması yasaklıyordu. Diğer taraftan mahkûmiyete karar verilirse, o yayın bir aydan üç aya kadar mahkeme kararıyla kapatılabilecekti. Kanununun 32. maddesi ise, 1954 değişikliğinde olduğu şekliyle korunmuştur. Buna göre, “Memleket ahlakını, aile nizamını bozacak veya cürüm işlemeye teşvik veya tahrik edecek şekilde heyecan uyandıracak tafsilat ile hakiki veya hayali vakıaları hikâye veya tasvir veya tersim edenler” şeklinde tabir edilenlere ceza öngörüyordu. “Memleket ahlakını, aile nizamını” bozanlar, 1000 liradan 10.000 liraya kadar cezalandırılacaktı. Gazetecilerin koruyucu kalkanı olan, sanıkların mahkûmiyetleri kesinleşmeden tutuklanmalarını engelleyen 39. madde hükmü de kaldırılmıştı. Ayrıca İmzasız yazıların sahibi sorulduğunda, gazete, imza sahibini 24 saat içinde savcıya bildirmek zorundaydı (Yıldız, 1997: 494).

8 Haziran’da kabul edilen kanun eski kanununa göre daha ağır şartlar ihtiva etmekteydi. Yukarıda belirtildiği üzere kanunla resmi kişilerin hak ve hürriyetlerini, namus, şeref ve haysiyetlerini korumak adına atılan bu adım yoruma açık bir kanun metniydi. Böylelikle

gazetecinin yazdığı bir yazının doğruluğuna bakılmaksızın yazının hakaret kabul edilmesi durumunda ağır para cezası öngörülmüştür. Zaten bu kanunun en çok tartışılan yönü de 1954 değişikliğinde olduğu gibi basına ispat hakkı tanımamanın yanı sıra cevap ve düzeltme kavramını genişletmesi ve basını bu tür yayın yapmaktan imtina eder bir hale sevk etmesi olmuştur. 1954 kanunundan pek de bir fark gözetmeyen bu kanununla hükümetin özellikle bakanlar ve hükümet hakkında ortaya atılan iddiaların önüne geçmek istediği anlaşılmaktadır. Yazının tekzip, düzeltme ve cevap hakkı daha önceki kanunda olduğu gibi gönderen şahsın yazdığı yazıya hiç bir şekilde dokunulmadan (gönderilen yazı, en fazla şahıs hakkında çıkan yazı ile aynı büyüklükte olmak zorundadır), aynı punto ve aynı sahifede bir gün sonraki gazetede yayınlanmak zorunda olması bu iddiaları güçlendirmektedir. Ayrıca 30. Maddeye göre ceza davasına ait mahkemeye sevk edilmiş konularla ilgili savcılık veya ilgili mahkemenin onayı olmadığı takdirde yayın yapılamayacaktır. Mahkemelerin hüküm ve kararları ile ilgili yayın yapmanın yasaklanması, bunun yanı sıra “kanun, nizamname veya resmi teşekküllerce ittihaz olunan karar gereğince gizli yapılan toplantılardaki müzakeratın veya alınan kararların veya gizli olan tahkikat ve safahatının ve kaza mercilerinin müzakeratının neşri yasaktır.” hükmü getirilmesi muhalefet tarafından basının elinin kolunun bağlandığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu madde hilafına hareket edenlerin 1 aydan 6 aya kadar hapis ve 5.000 liradan az olmamak kaydıyla ağır para cezası ile cezalandırılacak olması gerçekten de basının yazacak bir konu bulamaması manasına gelmekteydi. Zira her konu suç kapsamında değerlendirilmeye açık bulunuyor üstelik bu iddiaların doğruluğu araştırılmıyordu. (Basınla ilgili kanun maddeleri için ayrıca bkz. <http://www.bilgi-rehberi.com/kanunlar/kanun55680uc.html>).

İktidarın muhalif parti ve basın üzerindeki sert tutumu nedeniyle, parti içinde de çatlak sesler artmıştır. Fuat Köprülü DP’den ayrılmış ve demokrasiye inanan vatandaşların “bütün ayrılıklarını bırakarak Menderes’i devirmek için işbirliği yapmalarının vatan borcu” olduğunu ifade etmiş ve Türk demokrasi tarihinde adeta kronikleşen “ iktidara karşı birleşme duygusu”na hitap ederek bir çağrıda bulunmuştur. Demokrat Parti, muhalefetteyken vaadettiği demokratik talepleri, iktidardayken unutturmuş, sabık iktidar, CHP ise rol değiştirerek demokrasi savunucusu olmuştur. DP’nin her şeyi çoğunluğa güvenerek yapması ve uzlaşma aramaması tepkileri arttırıyordu. Özellikle Basın Kanunu ile ilgili olan “İspat Hakkı” konusu ve bu bağlamda basına bu hakkın

tanınmaması tepkileri iyice arttırdı. Bunun neticesinde CHP, CMP ve HP işbirliği arayışlarına giriştilerse de İnönü'nün yeniden cumhurbaşkanı olmamasını önşart koşmaları bu güçlü bloğu dağıttı (Eraslan, 2007: 563-565).

Menderes, basın kanunu değişikliğinin gerekçesini basının hakaretlerine karşı alınmış bir tedbir olarak yorumlayarak şöyle demiştir:

“Bütün gayemiz, namus ve haysiyet hususunda hiçbir hassasiyet göstermeyen, şeref ve haysiyetlere karşı çok mübalâtsiz davrananların, bir de siyasi ihtiraslarla gözleri karadıktan sonra, bütün bir topluluğa, bütün Demokrat Parti topluluğuna envaiçeşit ağır ithamlar altında “haysiyetsizlik, namuzsuzluk, şerefsizlik” ithamları altında bulundurulmalarının, matbuat hürriyeti cümlesinden olduğunu kabul etmemektir.”
(Kaya Özçelik, 2010: 178).

1956 Basın Kanunu değişikliğinin Mecliste görüşüldüğü sırada Adalet Bakanı Köktürk, her hürriyet gibi basın hürriyetinin de bir sınırı bulunduğunu, belirterek devletin vatandaşın şeref ve haysiyetlerini korumakla yükümlü bulunduğunu ifadeyle tasarının kabulünü istiyordu. İsmet İnönü, ise bu yasayla iktidarın polis devleti olma yolunda ilerlediğini belirtmiştir. Menderes'in konuşmalar sırasında 1950'de çıkardıkları kanunla ilgili bir “hata” olarak değerlendirmesi iktidarın basına bakışındaki değişikliğin boyutunu göstermekteydi. Tasarıyı eleştiren sadece CHP veya İnönü değildi. Hürriyet Partisi'nden Turan Güneş, Millet Partisi'nden Osman Bölükbaşı gibi isimler de tasarırı sert bir dille eleştirdiler. Güneş, “İngiltere'de kamu Çıkarı açısından gazetecilere hakaret hakkı bile tanındığını, özel yaşamın da ispat hakkı dışında bırakılmadığını ve her durumda kamu çıkarının esas alındığını” belirterek her iki yasanın da anayasaya aykırı olduğunu belirtmiş ve “Bunlar şiddet kanunlarıdır. İktidar bir polis devleti olma yolundadır” demiştir (Yıldız, 1997: 495).

Yasa değişikliği dış basında da yankı bulmuştur. Örneğin Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI), aylık dergisinde kanunla ilgili eleştirilerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Yeni kanunlar sıkıyönetimin kaldırıldığı gün yürürlüğe girmiştir. Bunlar sıkıyönetimi aratmayacaktır. Halkı telaşa düşürecek haberlerin yayılması yasak edilmiştir. Bir parti içerisinde görüş ayrılıkları olduğunu yazmak yasaktır. Meclis toplantılarının yazılması sınırlandırılmıştır. Cezalar ağırlaştırılmış, sorumluluklar artırılmış, haberleşme olanakları daraltılmıştır. Yeni kanunlar basın özgürlüğü için

çok ağır bir tehdit sayılır. Enstitü, Türk basınının çok büyük bir çoğunluğunun yeni tedbirleri, protesto etmesini sevgiyle karşılar, basın özgürlüğünün ve demokratik kuruluşların korunması için savaştan Türk gazetecilerine saygılarını bildirir.” (Yıldız, 1997: 497).

Turan’a göre Menderes artık pahalılığın sebebini dahi basının kendisi ve partisine yönelik muhalefetine bağladığı için basınla ilgili eleştirilere tahammül edememiş ve bu tür kanunlar çıkararak basını cezalandırma ve susturma yoluna başvurmuştur. Menderes basını nankörlükle suçlayarak verilen yetkilerin hiçbir zaman düzgün bir şekilde kullanılmadığını kendilerine verilen özgürlüğün sınırsız ve pervasız bir şekilde kullanıldığını iddia ediyordu (Turan,Ş., 1999-IV/I, 104-105).

Nadir Nadi, iktidarın basın karşısındaki bu tavrını eleştirerek “Üç Hal Kanunu” başlıklı bir makale yazmış ve tüm iktidarların basınla ilgili değişmeyen tutumunu trajikomik bir şekilde ortaya koymuştur. Buna göre:

1935: İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Nadir Nadi’ye : “ Gazete babanıdır diye aklına geleni yazma yetkisini kendinde görmemelisin... ters yoldan yürümeye kalkarsan seni atarız!”

1946: Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökten : “muhalefet basının yurdu karanlık akıbetlere sürüklediğinden yakınıyor ve gerekirse topunun sesini kısacaklarını söylüyor.

1951: DP’li bir devlet adamı : “Dört başyazarın keyfine göre memleket idare edilir mi? Buna müsaade etmeyiz.” (Turan,Ş., 1999-IV/I, 107).

Nadir Nadi’nin makalesinde geçen bu kronolojik tekerrür vakaları iktidara gelen parti kim olursa olsun kendisine bir zarar geldiğini düşündüğü anda vaat ettiği “ özgürlük, demokrasi” gibi kavramlardan tereddüt etmeden vazgeçtiğini göstermektedir. Basınla ilgili sorun aslında Türk demokrasi tarihinin her döneminde yaşandığın İnönü de şöyle ifade etmiştir:

“İkinci mesele basın hürriyetidir. Hakikaten tahrip olunmuştur. Sarıh olmayan suçlar ve işitilmemiş ağır cezalar tehdidi altında bulunan hakim önünde basın için aşılmaz yaşanmaz şartlardır. Basın hürriyeti yüz seneden beri demokratik nizama alışmamış olmamızın baş sebebidir.” (Yeni Sabah, 21 Ekim 1957).

Meclisteki müzakerelerin basına yansmasıyla ilgili düzenleme yapılacağı iddialarına Günaltay: dünyanın hiç bir yerinde böyle bir şey olamaz. Bizde de olamaz. Rivayet olsa gerek” diye cevap vermiştir. C.M.P. Başkan vekili Fuat Arna ise Demokrat partililerin bir avuç muhalefete dahi tahammül etmediğini dolayısıyla haberin doğru olabileceğini ve iktidarın bir diktatörlük kurma hevesinde olduğunu ifade etmiştir (Vakit, 6 Kasım 1957).

Muhalef yazarlardan Yörükoğlu ise demokrasi olmayan rejimlerde hiçbir zaman idarecilerin sıfır sorunlu bir idare kuramadıklarını; ancak demokrasinin yurt kaderini baştakilerin iyi niyetlerine bırakan rejim olmadığını belirtmiştir. “İnsan hakları ve temel hürriyetler üstüne kurulmuş bir teminatlar idaresinin çoğunluğun buyruğu altında azınlığın korkusuzca eşit hak ve şereflerle yaşadığı bir nizamdır.” diyen yazar demokrasinin kutsal değerler gibi değişmez doğrular kabul edilmesi için bazı şartların gerektiğini bunların da “söz ve yazı hürriyeti, toplanma hürriyeti, rey hürriyeti ve bağımsız adalet!” olduğunu söylemiştir. Halkın demokrasiyi benimsemesi için bilgilenmesi gerektiği ve bu suretle demokrasiye sahip çıkması gerektiğini söyleyen yazar, vatandaşın iktidarın baskılarına boyun eğerek oyunu satmaması gerektiğini, seçimlere yüksek bir vazife duygusu ile katılması gerektiğini söylemiştir. Ancak bu yolla ülkeyi yönetenlerin denetleneceğini demokrasiden diktatörlüğe kayma tehlikesini önleyeceğini belirtmiştir. Baskı görüldüğünde halkın tepkisi ne kadar yüksek olursa basınıyla aydınıyla o kadar ses bulacağını ve demokrasiyi delmeye çalışanların bu hareketlerine bir daha cesaret edemeyeceklerini belirtir. Bir kısım aydın ve basın “bir parmak bal “ile kandırılarak hükümet veya diğer partilerin yandaşı gibi işlev görmesi durumunda halktan da pek bir şey beklenmeyeceği küçük menfaatler için oyun satılmaması gerektiğini ortak tavır alınmadığı takdirde baskının eninde sonunda kendine de geleceğini bilmelidir. Hak ve hürriyetlerin yol, liman ve fabrika gibi şeylere tercih edilmesinin çok yanlış ve tehlikeli olduğunu söyleyen yazar “seçimlerin ulusa basiret ve iradesini göstermek için verilmiş fırsatlar” olduğunu ifade etmiştir. Yazar sözlerini şöyle tamamlamıştır: “istenildiği kadar değil de verildiği kadar hürriyet ve refaha kanaat eden topluluklarda demokrasi gereksizdir, lükstür, işlerin nasıl yürütüldüğüne aldırmayan yurt gidişinde kendi payına ödevler düştüğünü görmeyen insanlar, istibdat idarelerine yakışırlar” (Yörükoğlu, Akis, 21 Eylül 1957: 11).

3.1.7. Yeni Seçim Kanununun Kabulü

Bilindiği gibi son seçim kanunu değişikliği 30 Haziran 1954'te yapılmıştı. Ancak İktidar, muhaliflerin birleşmesini engellemek için mevcut seçim kanununun yeterli olmadığı kanaatine varmış olacak ki yeni bir seçim kanunu yapmak için çalışmalara başladı. Kanunun ilk maddesine göre siyasi partiler, teşkilat kurdukları her seçim çevresinde müstakil olarak seçime girmek ve o seçim çevresinin seçeceği milletvekili sayısı kadar aday göstermek zorundaydı. Bu, küçük partiler için oldukça külfetli ve zor bir olaydı. İkinci maddede, bir partiden aday olan kimse başka bir partiden ya da bağımsız olarak seçime giremeyecekti. Üçüncü maddede ise üyesi bulunduğu parti izin verse dahi bir partiden aday olan kişinin en az 6 ay geçmeden başka bir partiden aday olması yasaklanmıştır. Seçimler erkene alınırsa bu süre 2 ayla sınırlandırılacaktı. Oy pusulalarıyla ilgili maddede ise pusulaların, siyasi partilerin gönderdiği ve YSK tarafından onaylandığı şekliyle kullanılması ve bunun dışında daktilo ile ya da başka bir aletle veya elle çoğaltılmış oy pusulalarının geçersiz olduğunu belirtiyordu.

Nadi, okuma yazma bilmeyen kişilerin başkalarına liste hazırlatması durumunda bunların “elle çoğaltılmış oy pusulası” olarak değerlendirilerek iptal edilecek olmasını, “çoğunluğu okuma yazma bilmeyen köylünün oyunu gasp etmek” olarak yorumlamıştır (Nadi, Cumhuriyet, 13 Eylül 1957). Dünya gazetesi ise iktidar yanlısı gazetelerde bu kanununla ilgili karma liste yapılmasının yasak olduğu şeklindeki haberleri eleştirerek bunlara itibar edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Haberde kanunla karma liste yapılmasının zorlaştırıldığı; ancak kanunun 89. maddesi gereğince “seçmen dilediği adayları boş, beyaz bir kâğıda yazarak oy pusulası tanzim etmekte serbest” olduğu belirtilmiştir. Ayrıca 88. maddenin “seçim kurullarında kapalı oy verme yerine konmak üzere boş ve beyaz kâğıtlar bulundurulur” şeklindeki maddenin süs için olmadığı söylenmiştir. Esas yanılığının 109. Maddeden kaynaklandığını belirten gazete, burada her ne surette olursa olsun çoğaltılmış pusulalarının yasak olduğunu, yoksa her hangi bir vatandaşın bizzat veya başka birine karma liste tanzim etmesi veya yazdırmasının yasak olmadığını belirtmiştir (Dünya, 16 Ekim 1957).

Bu kanun muhalefeti güç durumda bırakmak için alınmış önemli bir tedbirdi. Zira muhalif partilerin birleşme çabalarının olduğu bir dönemde böyle bir teklifin yapılması manidardır. Nitekim CHP sözcüsü Nüvit Yetkin de meclis kürsüsünde kanunun

hükümetin muhalefetin birleşme çabalarına yönelik bir hareket olduğunu bunun seçmen iradesini engellediğini belirtmiştir. Hükümet ise muhalefeti ilkesizlikle suçlayarak tasarımı savunmuştur. Kanunun bir partiden istifa eden kişinin başka bir partiden aday olması için altı ay şartı getirmesi DP'nin kurucularından Fuat Köprülü ile DP'nin İstanbul il başkanlığını yürütürken istifa ederek Hürriyet Partisi'ne katılan oğlu Orhan Köprülü alınmış önemli adımlardı (Güngör, 30.04.2012; Milliyet, 11 Eylül 1957; Nadi, Cumhuriyet:13 Eylül 1957; Cumhuriyet, 11 Eylül 1957).

CHP seçim kanununun nisbi temsile göre değiştirilmesini ve 1954'te düzenlenen 6428 sayılı kanun yerine 1950'deki 5545 sayılı kanunun bir kaç değişiklikle tekrar yürürlüğe konmasını istiyordu. CHP, bu kanunda propaganda sürelerinin uzatılarak 1 ay olması ve seçim günü sabahına kadar sürmesi, radyolarda kesin sonuç alınıncaya kadar seçim sonuçlarıyla ilgili yayın yapılmaması ve seçmen pusulalarının kimlik ibraz etmek suretiyle ve sandık kurulu ve bir üye tarafından imzalanarak seçmene verilmesi gibi ilave değişiklik teklif ediliyordu (Cumhuriyet, 24 Mayıs 1957). Seçim kanununun hükümetin istediği şekilde geçmesinin muhalefeti oldukça kızdırdığı görülmektedir. Buna göre bu kanunla muhalefetin sesi soluğu kesilmekle kalmıyor vatandaşa da oyunu nereye kullanacağı yönünde bir yönlendirme yapılıyordu. Öyle ki İnönü'ye göre iktidar, her şeyi yapmış sadece oyların kendisine verilmesiyle ilgili "Vatandaş, İktidarın İsteddiği Yere Rey Verir Kanunu"nu çıkarmayı unutmuydu (Vatan, 29 Eylül 1957). İnönü seçim kanunuyla ilgili eleştirilerinin başına hâkim teminatı oturtarak düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

"Siyasi ve içtimai vaziyetimiz şudur: ihtiyaçlarımızın başında teminatlı hakim ve müstakil mahkeme lazımdır. Teminatlı hakim olmadan demokratik hayat nizam içinde yürüyemez. Temyiz reis ve azalarının hiç bir şey söylemeden emekliye ayrıldığı yerde teminatlı hakimden bahsolunamaz. "(Yeni Sabah , 21 Ekim 1957).

İnönü'nün yukarıdaki sözleri göstermektedir ki tarih bir kez daha tekerrür etmiş ve iktidar muhalefet oyununda roller yine değişmiştir. Nitekim 16 Şubat 1950'de kabul edilen seçim kanunu meclise geldiğinde DP "hâkim teminatı" nı birinci şart koşmuştu. Hatta DP'ye göre seçimler tamamen yargıç denetiminde ve gözetiminde yapılmalı ve meclisin bu konuda nihai bir karar alma yetkisi olmamalıydı. O zaman iktidar partisi olan CHP bunu kabul etmemişti (Bkz. Cumhuriyet, 24 Ocak 1950). Şimdi ise kendi

vermediği hakkı başka bir partiden (DP) istiyor; o parti ise daha öncesinden kendi talep ettiği bir kanuni hakkı, çeşitli gerekçelerle reddediyordu.

Güngör seçim kanunuyla ilgili değişikliklerin hükümetin kendini güçlü hissettiği dönemlerde iyi niyet taşıdığını düşünmektedir. Örneğin 1954 değişikliklerinde bu iyi niyeti görmek mümkündür. Ancak 1957 seçimleri öncesinde yapılan değişiklik kendisini siyasal açıdan güvensiz hisseden iktidar partisinin emarelerini taşımaktadır. İktidar partisi bu dönemde daha önceki dönemde yaptığı daha özgürleştirici kanunun aksine daha kısıtlayıcı bir yönetim başvürmüştür (Güngör, 30.04.2012).

3.1.8. Muhalefet Partilerinin Güçbirliği Girişimleri

Güçlü bir iktidar partisi olan DP, karşısında muhalifler tekrar birleşme arayışlarına girişmişlerdi. Çünkü tek başlarına hiç birinin bir şey yapma ihtimali yoktu (Tan, 8-9 Nisan 1957). Şubat başlarında iş birliği hareketliliği yeniden başlamış ancak sonuç alınamamıştı. Kırşehir'in yeniden il yapılmasıyla ilgili kanun mecliste tartışılırken CMP lideri konuşmalarından ötürü tutuklanmıştı. Tüm yollar denenmesine rağmen iktidar karşısında birleşme kararları bir türlü faaliyete geçirilemiyordu. Bunun en büyük sebebi partilerin meclise göndereceği sandalye sayısı ve bakanlıkların paylaşımı gibi sorunlardı. Her parti, seçimlerde alacakları oyları yüksek gösteriyor ve eşit bir paylaşım istiyordu. Oysa CHP, muhalifler arasında en güçlü olanıydı ve eşit şartlarda bir seçimi kabul edemezdi. CMP ve HP ise kendilerini CHP'yle eşit tutuyor aynı oranda temsil hakkı istiyordu (Cumhuriyet, 22 Temmuz 1957).

CHP, Temmuz ayında işbirliğiyle ilgili somut bir adım atmış ve bir tebliğ yayınlamıştı. Yayınladığı bu tebliğ, hem rejim meselesinde muhaliflerin nasıl tavır takınması gerektiğini hem de kendilerinin iş birliğini samimi olarak gösterdiğini açıkça ortaya koyuyordu. İnönü'nün tebliğinde şu esaslar öne çıkmıştı:

- 1) Hükümet programında vaad edildiği gibi seçim kanununda 1954'den sonra yapılan değişiklikler kaldırılmalıdır. "Milli iradeyi emniyet ve eşitlik içinde aksettirecek" değişiklikler, demokratik esaslara uymanın bir gereği olduğu kadar ülkede huzurun sağlanmasının tek yoludur.
- 2) Seçimlerde adli murakabe ancak bağımsız ve her türlü etki ve tehditten uzak hakimlerce sağlanabilir. Hakimlerin Adalet Bakanı tarafından resen emekliye sevk

edilmesine imkan veren kanun hükmü adaletin bağımsızlığına aykırıdır. Kanunlar değişmedikçe ve adli bağımsızlık sağlanmadıkça seçimlerin serbestliği zedelenir.

3) Seçmen kütüklerinin tanziminde yapılan kanunsuzluklar şikayet ve endişe konusudur. Bazı yerlerde kanun icabı olmasına rağmen kütüklerin onaylı örnekleri partilere verilmemektedir. Büyük şehirlerde istimlakler nedeniyle kütüklerin bir kısmı vatandaşların oy kullanmalarına imkan vermeyecek bir hale gelmiştir. Kütükler gelecek seçimlerden önce düzeltilmelidir.

4) Parti Meclisi muhalefet partileri arasında iş birliğini samimi olarak arzu eylediğini beyan ve teyid eder. Cumhuriyet Halk Partisi, kanunların verdiği imkanlardan faydalanmak ve partiler bünyesindeki tabii güçlükleri yenmek için elinden geleni yapacaktır (Cumhuriyet, 30 Temmuz 1957).

CHP'nin işbirliği çağrılarını kısa sürede sonuç verdi. HP de işbirliği taraftarıydı. Aslında tüm muhalifler daha önce bahsettiğimiz gibi birleşmek istiyorlardı. Fakat bunun şekli ve mecliste kimin kaç sandalye ile temsil edileceği, hangi bakanlıkları kimin alacağı gibi sorunlar anlaşmayı zorlaştırıyordu. Buna rağmen CHP'nin çağrılarını kulak veren HP de tebliğ yayınlayarak işbirliğine açık olduklarını belirtti. HP'nin en önemli şartı hiç partinin mecliste tek parti oluşturabilecek bir formülde ısrarcı olmamasıydı. Böyle bir durumda işbirliğinin anlamı kalmayacak yeni kurulan parti mevcut iktidardan farksız davranacaktı. HP, beyannamesinde seçimlerle ilgili kendi çözüm planını şöyle açıklamıştır:

1-İlk genel seçimler sonucu kurulacak olan meclis, "kurucu meclis" olarak

çalışacak

2-Kurucu meclis Anayasayı değiştirecek [2/3 meclis çoğunluğu gerekli]

3-Kanunların Anayasaya uygunluğunu değerlendirecek bir Anayasa

Mahkemesi kurulacak

4-Seçimlerde nisbi temsil esasını düzenleyecek bir seçim kanunu yapılacak

5-Basın hürriyeti, seçim emniyeti ve hakim teminatı ile mahkemelerin

bağımsızlığı sağlandıktan sonra meclis feshedilerek genel seçime

gidilecek (Cumhuriyet, 5 Ağustos 1957).

HP'nin bu atağından sonra CMP de bir tebliğ yayınlarak işbirliğine hazır olduklarını açıkladı. CMP de DP ile ilgili hemen hemen aynı konular üzerinde duruyordu. Buna karşı "Milli Hürriyet Cephesi" adıyla bir muhalif kanat inşa etmek gerektiğini söyleyen Cumhuriyetçi Millet Partisi de 8 Ağustos 1957 bir tebliğ yayınlamıştır:

1-İktidar şahsi ve zümrevi bir dikta rejimi kurma yolunda ilerlemekte, tüm devlet kurum ve imkanlarını partizan amaçlara alet etmektedir. Rejim ciddi bir tehlike altındadır. Bu durumda muhalefet partilerinin büyük vatandaş kitlesi ile beraber bir milli hürriyet cephesi kurma yolunda işbirliği yapması kaçınılmaz bir vatan borcudur. Böyle bir işbirliğinin hedefi sadece işbaşındaki şahısları veya partiyi değiştirmek değil, milletin kaderini şahsi ve keyfi idareden devamlı olarak kurtaracak düzen ve kurumları kurmaktır.

2-Demokratik devlet düzeninin kurulması için zorunlu kurumları ve teminatları içeren yeni bir anayasanın yapılması gerektiğini, bu anayasanın bir kurucu meclisçe yapılması gerektiğini ve bunun için muhalefet partilerinin seçimlerde işbirliği yapması gerektiğini CMP, 1954 seçimleri öncesi 12 Mart 1954'de yayınladığı beyannameinde de savunmuştur. CMP bu görüşten ayrılmamıştır.

3-İşbirliği konusunun açık ve kesin bir sonuca bağlanması için muhalefet partilerini derhal toplantıya davet ediyoruz (Cumhuriyet, 6 Ağustos 1957).

İşbirliği çağrılarında ilk ciddi adım CMP'den gelmişti. Yukarıdaki tebliğde de görüldüğü üzere parti, "işbirliği konusunun açık ve kesin bir sonuca bağlanması için muhalefet partilerini derhal toplantıya davet ediyoruz" diyerek bir çağrıda bulunmuştu. Bu toplantının yeri hususunda bile partilerin anlaşamaması işbirliğiyle ilgili girişimlerin kolay olmayacağına sinyaliydi. Zira Ankara'da yapılması istenen toplantının tartışmalar sonucunda İstanbul'da yapılması kararlaştırıldı (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1957). CHP, CMP'nin bu davetine aynı gün olumlu cevap vermiştir (Cumhuriyet, 8 Ağustos 1957).

CHP ise eşitlik prensibi altında yapılacak bir işbirliğiyle girilecek seçimlerden sonra, HP ve CMP'nin birleşmesi veya bu partilerin CHP'nin desteğiyle DP'yi iktidardan düşürdükten sonra, güçlenerek CHP'yi tasfiye etme ihtimallerini düşünerek eşit oy ilkesini tehlikeli buluyordu (Cumhuriyet, 21 Eylül 1957). Tüm olumsuzluklara rağmen muhalefet partilerinin ikinci işbirliği girişiminin somut bir şekle dönüştüğü

anlaşılmaktadır. Üstelik CHP'nin eşit aday konusunda da ağırlığını koyduğu görülmektedir. Zira seçimlerde CHP % 45, HP ve CMP ise % 24'er, bağımsızlar ise % 7 (CHP % 5, HP ve CMP % 1'er bağımsız aday gösterecekti) kontenjanla seçime gireceklerdi (Akis, 24 Ağustos 1957: 6-9). Böylece mecliste kimin ne oranda temsil edileceğiyle ilgili büyük tartışma yaratan bu konu da halledilmiş oluyordu. Dolayısıyla yaklaşan seçimlerde partilerin birbirlerini desteklemelerinin önündeki en büyük engel kalkmış oluyordu (Cumhuriyet, 14 Ağustos 1957).

Demokrat Parti muhalefetin kendileri karşısında birleşmelerini “siyaset bezirgânlığına” benzeterek, birleşme kararı alan muhalefet partilerini, “milli iradeyi tağşiş etmek isteyen münafıklar” olarak nitelendirmişti. Menderes'e göre bu işbirliği çabaları boşunaydı. Çünkü Türk milleti “siyaset bezirgânları”na gereken cezayı seçimlerde verecekti (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1957). İktidar, muhaliflerin bu girişimlerinden rahatsız olmuş ve bu hareketi akim kılmayı hedeflemiştir. Bu minvalde sürpriz bir kararla seçimlerin 27 Ekim 1957'de yapılmasını kararlaştırmıştır (Zafer, 13 Ekim 1957). Amaç muhaliflerin daha da güçlenmesini önlemektir. Zira gittikçe tehlikeli hale gelen muhalefet, parti içinden de çatlak seslerin çıkmasına sebep olmuş hatta birçok milletvekili DP'den istifa etmeye başlamıştı. DP'nin kurucularından Fuat Köprülü ve Hamdullah Suphi, Fahrettin Belen gibi birçok ismin istifası (Cumhuriyet, 10 Eylül 1957) DP'yi iyice korkutmuş olsa gerektir. Fuat Köprülü'nün istifa gerekçesini, DP'nin parti programında yer alan ilkelere uymaması olarak açıklaması ve Hürriyet ve demokrasi için tüm vatandaşlarının işbirliğinin bir vatan borcu olduğunu söyleyerek DP'yi ilkesizlikle suçlaması dikkat çekicidir (Cumhuriyet, 8 Eylül 1957).

Sonuç olarak iktidar karşısındaki ikinci işbirliği çabaları da sonuçsuz kalmış oluyordu. Bu birleşmeye partileri toplantı yapmaya davet ederek ilk somut adımı atan CMP, kongrede bir çatı partisi altında seçimlere girmeyi teklif etmiş ancak diğer partiler özellikle de CHP buna yanaşmamıştı. Seçim kanunundaki değişikliğin de birleşmeye engel olması bu girişimleri sona erdirdi. Birleşmeden umudunu kesen Cumhuriyetçi Millet Partisi : “Vatandaş! Demokrat Partiyi iktidardan düşürmek istiyorsan oyunu C.M.P'ye ver” yazılı broşürler bastırılmış ve oyun bölünmesi durumunda tekrar DP'nin iktidar olacağını belirtmiştir. CMP'nin tüm illerde seçime girdiği bildirilen broşürün en dikkat çekici kısmı “Reyini başka partiye harcama. Reyin dağılırsa D.P.'nin yine iktidar

da kalacağını unutma !” cümlesiydi (Hürriyet, 4 Ekim 1957). CMP’nin dağıttığı diğer bir afişte ise “Keyfi İdareye SON, Pahalılığa SON, Haksızlığa SON, ve D.P. İktidarına SON, Reyini Cumhuriyetçi Millet Partisine ver.” İbareleri yazılıydı (Dünya, 2 Ekim 1957). Bu afişler işbirliği çabalarının son bulduğunun ilanı manasına gelmekteydi.

3.1.9. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun (27 Haziran 1956)

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun, muhaliflerin birleşmesini engellemekle kalmıyor, muhalif partilerin adeta sesini soluğunu kesiyordu. Basın kısıtlandığı için, gazeteler hükümet aleyhinde yazamıyordu. Radyolarda muhalif partilerin konuşması da yasaklanmıştı. Toplantılarla ilgili kanunla da en basit ve en az masraflı olan mitinglerin yapılması engelleniyordu. Oysa DP sürekli açılışlara katılarak halkla bu iletişimi zaten miting havasında yapıyor ertesi gün gazeteler ve radyodan bu icraatlar halka duyuruluyordu.

Muhalefet, iktidarın kendileri başta olmak üzere muhalefeti temsil eden basın, üniversite, yargı ve diğer resmi kurum çalışanlarına büyük baskı uygulandığı ve bu baskının her geçen gün daha da arttığı iddiasıyla birleşme kararı aldı. Muhalefet partileri bu şiddeti ancak güç birliği içinde aşabileceklerini düşünüyorlardı. Hükümet bu hareket karşısında, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun kabul edilince (28 Haziran 1956) muhalif vekiller, meclisi boykot ederek ortak bir beyanname yayınladılar.

Bölükbaşı, meclisteki konuşmasında, DP’nin son zamanlarda çıkardığı kanunlar için, “kanundışı kanunlar” benzetmesi yapmış ve hükümetten kurduğu rejimin adını koymasını istemiştir. CMP lideri, konuşmasında hükümetin bu kanunları çıkarma sebebinin iktidardan düşme korkusuyla kendisini iktidara getiren yolları kapamak olarak yorumlamıştır. Meclis Başkanı’nın Bölükbaşı’nın sözlerini hükümete hakaret olarak nitelenmesi sonucu, Bölükbaşı’nın hakaret içerdiği iddia edilen sözlerinin meclis zabıtlarından çıkarılması kararlaştırılmıştır ve basına da sansürlü bir şekilde yansımıştır. Bu kararın arkasından tüm muhalefet Meclis’i terk etmiştir. Basın locasında oturan ve Bölükbaşı’nın konuşmasının tam metnini almak isteyen Altan Öymen, Oktay Ekşi ve Güngör Yerdeş’in de bulunduğu 11 gazetecinin kimlik bilgileri Meclis Polisi’nce alınmış ve Bölükbaşıyla, görüşmelerine müsaade edilmemiştir. Bunun üzerine basın meclise gitmeme kararı almıştır (Kaya Özçelik, 2010: 102).

Kanunun, muhalif partilerin iktidar karşısında güçlenmesine mani olmak için çıkarıldığı yorumlarına sebep olmuştur. Kanunla toplanma özgürlüğüne darbe vurulmakla kalmıyor, toplantı veya gösteri yapmak için mülki amirliğe bildirimde bulunmak yeterliyken yeni düzenleme ile “izin” sistemine geçilmiş oluyordu. Üstelik izin konusunda ise mülki makama ret sebebini bildirmeme gibi bir serbestlik de tanınmış oluyordu.

Kanunun en mühim maddesi, muhalefet partilerinin seçim dönemi dışında hiç bir şekilde toplanma ve gösteri yapamamasını öngörmesiydi. Ancak iktidar partisi, hükümet üyesi sıfatıyla istediği gibi toplantı yapabilecekti. Kanunun 13 maddesi ise polise kanuna mugayyir hareket edildiğinde “hedef gözetmeksizin ateş etme yetkisi” veriyordu (Gülhan, 2006: 28).

Menderes, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun ile ilgili olarak bir konuşma yapmış ve tasarının gerekçesini izah etmeye çalışmıştır:

“Bu tasarı hakikatte iki mevzu ihtiva etmektedir. Bunlardan biri dini siyasete alet etmek suçunu bariz suretle ele alarak sarih kıstaslara ve müeyyidelere bağlama mevzuu, diğeri de, siyasi toplantılarda, senelerden beri ve hassaten son zamanlarda kesretle görülmekte olan ve çok teessüfe şayan ve had ve derecelere kadar götürülmüş olan tecavüz ve hakaret fiililerinin önlenmesi mevzuu. İktidara gelmenin tek vasıta ve yolunu, dini siyasete alet etmekte, haysiyetli ve şerefli insanları, asgari ve muayyen bir prestije sahip olması gereken otoriteleri, şehirlerde ve köylerde, sokaklarda ve köşe başlarında ayaklar altında mütemadiyen çiğnenmekte ve bu suçlarından dolayı hiçbir ceza görmemekte bulunanlar, bu tasarının kanuniyet kesbetmesinden korksunlar.” (Kaya Özçelik, 2010: 182).

3.2. 1957 Seçimlerinin Propaganda Başlıkları

CHP'nin 1957 seçimleriyle ilgili vaatleri; Mahkeme ve Yargıç bağımsızlığı için Yüksek Hakimler Şurası'nın kurulması, basın, radyo ve üniversite özgürlüğü, nisbi temsil sistemine geçilmesi, İspat Hakkı'nın temini, kanunları denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, milletvekili sayısının azaltılarak iki meclisli bir sistemin kurulması, cumhurbaşkanının tarafsızlığının sağlanması, işçiye grev ve toplu sözleşme hakkı, memura sendika hakkı, köylünün borçlarının hafifletilmesi, hayvan vergisinin

kaldırılması, yıllık ücretli izin hakkı, iktisadi devlet teşekkülünde işçiye söz hakkı verilmesi ve hayat pahalılığı gibi birçok önemli konuları kapsıyordu (CHP'nin vaatleriyle ilgili olarak bkz. Hürriyet, 11 Ekim 1957; Gece Postası, 12 Ekim 1957). Turan'a göre İnönü "Cumhurbaşkanının tarafsız olması" ile ilgili maddeye karşı çıkmış ancak partililerin baskısı sonucu zor ikna edilmişti (Turan, Ş., 1999-IV/II: 130-131).

Menderes ise "7 yılda bir asra sığacak kadar büyük ve muazzam işler yaptık" (Hürriyet, 13 Ekim 1957) diyerek iktidar olmanın avantajlarını kullanmış ve propaganda merkezine hükümet olarak yaptıkları icraatları yerleştirmiştir. Yaptıkları bu faaliyetleri "görülmemiş kalkınma", "görülmemiş cihazlanma" ve "şantiye haline gelen vatan sathı" (Bektaş 2007:166) gibi cümlelerle özetleyen iktidar, kendilerine oy verildiği takdirde ülkenin daha iyiye gideceğini eğer kendilerine oy verilmezse ülkenin tekrar mazideki karanlık gibi bir akıbeta duçar olacağını belirtiyordu. Bu, oy verme ile ilgili yaklaşımların hükümetçe oldukça başarılı bir şekilde kullanıldığını göstermekteydi. Zira DP bu şekilde "Geçmişe dönük oy verme" yöntemini devreye sokarak seçmeni etkilemeye çalışıyordu. Menderes'in geçmişe dönük seçmenlerin hafızasına hitap etmesi bununla sınırlı değildi. O, konuşmalarında sık sık CHP'nin eski icraatlarına değiniyordu. Nitekim onun Ankara'daki şu sözleri buna örnektir: "Halk partisi iktidara gelecekmış. Yağma yok... Daha dün onların valisi kaymakamı sizleri sopadan geçirmez miydi?" (Vakit, 23 Ekim 1957). Menderes, partisinin geçmişte yaptıklarına da atıfta bulunarak gelecek seçimler için oy istiyordu. Bunun için Taksim'deki miting öncesi "Büyük Türkiye için desteğinizi istiyorum" yazılı bir afiş hazırlanmıştı. Menderes buradaki mitinginde, Amerikalılar gibi çalıştıklarını belirterek 30 sene sonra bu memleketin 50 milyon nüfusu ile "küçük bir Amerika" olacağını iddia etmiştir. Ayrıca din alanındaki reformlarına da değinen Başvekil, CHP iktidara gelirse tekrar eskiye dönüleceği uyarısını yapmıştır (Milliyet, 21 Nisan 1954).

1957 seçimlerinin en önemli propaganda malzemeleri muhalefet için, DP'nin artan baskıcı tutumları ve hayat pahalılığı gibi iktisadi meselelerdi. Nitekim İnönü, hayat pahalılığının gelecek yıl daha pahalı olacağını bizzat İktidarın itiraf ettiğine dikkat çekiyordu. DP ise yaptığı icraatları örnek göstererek CHP iktidarıyla kendi iktidarının istatistikleri üzerine kurulu bir kampanyaya ağırlık vermiştir. Menderes "ziraat ve sanayide yaptığımız kalkınmanın tarihte misli yoktur" derken Bayar, "bu memlekette

yalnız sefaleti değil hatta mahrumiyeti bile kaldıracacağız” diyordu. Muhalif partilerin, kendi karşısında birleşmelerini ve güçlenmelerini önlemek isteyen DP’nin son hamlesi ise propagandanın yanı sıra iktidar olmanın nimetlerinden istifadeyle hem seçim kanununu değiştirmek, muhalefet partilerinin ittifakla seçime girmesine mani olmuş; hem de muhalefete zaman kazandırmamak için seçimleri erkene almıştır. Hür Parti ise “en kuvvetli muhalefet partisi” olarak gördüğünden Karaosmanoğlu, “Ben rey istemiyorum. Reyinizi en kuvvetli muhalefet partisine veriniz!” diye propaganda yapmıştır (Gece Postası, 12 Ekim 1957).

Sonuç olarak seçimler, gücünün doruğuna ulaşmış bir iktidar partisi ile bu gücün baskıya dönüştüğünü iddia eden muhalefet arasında geçecekti. Nitekim partilerin propaganda başlıklarına bakıldığı zaman bu durum daha iyi anlaşılacaktır.

3.2.1. Ekonomik Meseleler

DP, ekonomi politikasında otarşik (kapalı) ekonomi yerine dışa açılan, liberal ekonomiden yanaydı. Ancak Türkiye ekonomisinde sanayiye mi yoksa tarıma mı öncelik verilmeliydi? CHP her ikisini de uygulamak istemiş ancak başarılı olamamıştır. Yabancı uzmanlar Türkiye’nin tarım ülkesi olduğunu ve tarım ürünlerine dayalı sanayi ile gelişebileceğini öngörüyordu. ABD büyükelçisi Mc Ghee’nin de etkisiyle bu ikinci yol tercih edildi. DP, tarım alanlarını genişletmek için devletin elinde işe yaramaz halde duran toprakları ve meraları ekili hale getirdi. Bu araziler işlenir hale getirilerek köylülere dağıtıldı. Tarımda makineleşmeye ağırlık verilerek karasabandan traktöre geçilmişti. Yurt dışından yeni tarım aletleri, hammadde ve tohum getirilmiş, malların korunabilmesi için Toprak Mahsulleri Ofisi’nde yapılan beton ve büyük silolar küçültülerek sayıları artırılmıştı. Ayrıca DP, CHP’nin düşük fiyatla aldığı ürüne yüksek taban fiyatı vererek köylünün cebine para girmesini sağlamıştır. Artık köylü karasabanı, çarığı ve eşeği bırakıp ayaklarına lastik ayakkabılar giymeye tarımda ve ulaşımda ise traktörlerden yararlanmaya başlamıştı. Eskiden sadece ürünün satıp bez, gazyağı, şeker gibi temel ihtiyaçlarını almak için şehre inen köylü (ya da resmi işlemler için nüfus tapu vs.) şehirde ev almaya, para harcamaya çıkan ama şehir hayatına ayak uyduramamış “Hacı Ağa” denen bir sınıf oluşmasını sağlamıştı (Turan, Ş., 1999-IV/II :150).

Bu dönemde belirttiğimiz gibi tarımda makineleşmeye, tohum ıslahına ve gübrelemeye önem verilmiştir. Örneğin traktör sayısı 1951’de 24 bin iken 1958’de 42.527’ye çıkmıştır. Yapay gübre kullanımı 1950’de hiç kullanılmazken müthiş artmış bunun sonucunda tarım üretiminde büyük artışlar olmuştur. Örneğin; Buğday üretimi 1950’de 3.871.926 ton iken 1960’ta 8.450.000 tona, arpa üretimi 2.047.018 ton’dan 3.700.000 tona, şeker 153.000 ton’dan 618.000 tona, mısır 724.479 tondan 1.090.000 tona, ve pirinç 51.358’den 110.000 tona çıkmıştır. Çimento imalatı ise 395.000 tondan 2.038.000 tona çıkarılmıştır. Ayrıca büyükbaş hayvan sayısı ise 54.504.922 iken 10 yıl sonra 76.110.000’e çıkarılmıştır (Turan,Ş., 1999-IV/II: 150-152).

1956 Bütçe Görüşmeleri’nde ise CHP döneminde [1945 yılında] memleketin kömürsüzlükten inim inim inlediği söyleniyordu. Oysa DP döneminde zor kış şartları ve kazalara rağmen taş kömürü üretimi 3.900 bin tona, linyit ise 2 milyon tona yaklaşıyordu. Demokrat Partililer, bu çabalarını “memlekette kömür sorunu bitti.” şeklinde özetlemiştir (Sükan, 1991: 317-319).

Hükümet yetkilileri, sadece çimento için bir yılda 20 çimento fabrikası kuracak paralar harcadığını ifade etmişlerdir. Muhalefetin, Sivas Çimento Fabrikası’nın birkaç gün çalışmamasıyla ilgili eleştirilerine “10–20 gün çalışmadı diye yenisini kurmayalım mı?” diyerek bu sorunun enerjiden kaynaklandığı cevabını vermişlerdir. Tüm alanlardaki üretimleri arttırdıklarını belirten DP liderleri, Seyhan, Hirfanlı ve Gedik barajı projeleri için dış kaynak, alınmasını eleştirenler, CHP’lilerin aynı yardımları şimendifer ve ordu için aldıklarını ve bu yardımları o zaman eleştirenlere bu konuların “milli mesele” olduğunu belirterek eleştirilmesine dahi müsaade etmedikleri şeklinde cevap vermişlerdir (Sükan, 1991: 332-335).

Kendilerinden önceki iktidarın 25 yıl boyunca sadece 4 tekstil fabrikası ile 4 şeker fabrikası kurduğunu söyleyen Menderes, kendilerinin ülkeye onlarca fabrika açtıklarını belirtmiştir. Turan’a göre Menderes, bu sözle CHP’nin Osmanlı borçlarını ödediğini, yabancı malları devletleştirdiğini, kendi öz yağıyla Kırıkkale, Karabük, Çatalağzı gibi ağır tesisleri görmezden gelmiştir (Turan,Ş., 1999-IV/II: 157).

1957 seçimlerinin DP açısından en büyük handikabı hayat pahalılığının baş göstermesi ve bunun sonucu olarak fiyat artışı ve karaborsacılığın yaygınlaşması olmuştur. Bu dönemde, et, süt, peynir, yağ gibi ürünler karaborsaya düşmüştü. Hükümet bu sorunu

çözmek için Hollanda ve ABD'den süt tozu, peynir, yağ gibi ürünlerin yanı sıra ürünlerin ülkede üretimini arttırmak için sığır ithal etmeye çalışmıştı. 1948'de ekme, şeker gibi ürünler için kuyruğa giren halk, bu sefer bu ürünler için kuyruğa girmeye başlamıştı. Bu dönemde Türkiye, Brezilya'dan sonra hayat pahalılığında 2.sırada yer almıştır. Türk Lirası'nın değeri 3 kat düşürülerek 359 milyon dolarlık kredi alındı. 2.80 lira olan ABD doları 9 liraya çıkarıldı. 359 milyon dolar kredi alınmış, ödeme süresi gelen 400 milyon dolarlık eski borç da ertelenmişti. Bu devalüasyon kararı, 1946'daki kararlara benziyordu. 1950 'ye oranla yiyecek maddeleri ve hayvansal ürünlerin fiyatlarındaki artış miktarı da % 300'lere çıkmıştı. Cumhuriyet altını 34.90 liradan 130 liraya çıkmış kişi başına düşen milli gelir 1950'de 440 lira iken 1958'de 592 lira ile 8 yılda ancak % 13.34 artış göstermiştir. Nitekim 27 Mayıs'ın Maliye Bakanı Ekrem Alican 17 Haziran 1960'da açıklayacağı rakamlar, DP'nin son iktidarının ekonomik tablosunu vermektedir. Buna göre 1960 bütçesi 7.231.695.000 lira olarak hesaplanmış iç ve dış borçlar ise 9.123.707 lira kişisel borçlarla birlikte bu rakam 12 milyarı aşmıştı. Bankalardaki devlet mevduatı 4 milyar küsür, döviz miktarı 18.198.000 dolar idi. Merkez bankasının altın stoku ise 118.428 kg. İdi. Ancak büyük oranda rehin durumu olduğundan serbest kullanım 16.171 kg. idi. "Kısacası 10 yıllık DP iktidarından devralınan hazinenin durumu hiç de parlak değildir" (Turan, 1999/IV-I: 156-160).

Bu dönemde basına yansıyan haberler de, hayat pahalılığı konusunun hangi boyutlarda olduğunu gözler önüne seriyordu. Örneğin, Akşam, İstanbul Ticaret Odası tarafından yayınlanan geçinme endeksi raporlarını kamuoyuyla paylaşmıştır. Rapora göre, Aralık 1953'te 5 nüfuslu bir ailenin geçim masrafı 445 liraya yükselmişti. Bunun bir rekor olduğunu belirten gazete, 1952 yılında 488,6 olan gıda maddeleri ortalaması Aralık ayında 553,5 e çıktığını ısıtma aydınlatma fiyat endekslerinde ise 309'dan 354'e varan bir artış olduğunu yazıyordu (Akşam, 14 Nisan 1954; Vatan, 16 Nisan 1954).

Taksim'deki bir mitingde konuşan İnönü, DP'nin halkı oyalamaktan başka bir iş yapmadığını, senelerce boş vaatlerle halkı oyaladıklarını ve nihayet artık halkın sabrının sonuna geldiğini söylemiştir (Vakit, 20 Ekim 1957). Ziraatta eski usule devam edildiğini yarım yamalak tedbirler alındığını söyleyen İnönü, altın ve kredilerin alınan makinelerin yedek parçalarını bile karşılamadığını ifade etmiştir. İnönü'ye göre plansızlık yüzünden imkânlar israf edilmiştir. Hükümetin köylülerin ürünlerine zam

yapması da seçim zamanında yapılan bir “avutma bedelidir” (Vakit, 19 Ekim 1957). Başka bir konuşmasında yine ekonomiye değinen İnönü, hükümetin ekonomi politikasını yerden yere vurmuş, bütün meselenin hükümetin attığı yanlış adımlardan kaynaklandığını ifade etmiştir:

“...Sayın Reiscumhur, köylünün küpünü doldurmasını kalkınma politikasına esas göstermektedir. Ve bizim, köylü mallarını ucuz alacağımızı ima etmektedir. Haber vereyim ki bu günkü iktidar kalkınma dediği hareketleri köylünün sefaleti üzerine kurmağa çalışmaktadır. Köylü malını değerinden daha ucuza satıyor. Satın aldığı da değerinden dört misli pahalıya alıyor. Pahalılığın darlığın yokluğun bu günkü sıkıntıları ve sebepleri hükümetin hatalarıdır...Bu hataların başında enflasyon ve para kıymeti vardır. Takip edilen iktisadi politika ile altınlar ve dövizler bitmiş, dışarıdan gelen 800 milyon dolara yakın bir hazine, belirsiz olmuş ve nihayet mali, ticari ve iktisadi itibar yıkılmıştır. Bu gün dostlar ve müttefikler iyiliğimizi isteyen memleketler 6 ay vade ile ilaç vermiyorlar. Türkiye'nin itibarı bu hale düşürülmemeliydi. Sebep hükümettir. İşçi meselelerini ben, büsbütün başka bir zaviyeden görmekteyim. Bugünkü iktidar işçi meselesini seçim zamanı kendisine ikramiye verilerek avutulan insanlar meselesi gibi görüyor.” (Yeni Sabah, 21 Ekim 1957).

DP'nin köylüler için yaptıklarının da bir kandırmaca olduğunu belirten İnönü, hükümetin 12 sene geçmesine rağmen demokrasiyi tesis edemediğinden ve iktisadi politikadaki başarısızlığın DP'nin plan ve programsızlıktan kaynaklandığını belirtmiştir (BCA.030.01/43.254.11). İnönü, köylünün ürünlerinin yüksek fiyattan alınmasının da bir manası olmadığını, zira yüksek fiyat alan köylünün diğer ihtiyaçlarını karşılamak için yüksek miktarda paralar harcadığını belirtmiştir. Yani görece köylünün cebine fazla para giriyordu; ancak köylü, evinin ihtiyaçlarını karşılamak için gittiğinde eskiden çok daha ucuza aldığı bir ürünü şimdi fazla bir ücret ödeyerek alıyordu. Dolayısıyla değişen bir şey olmuyordu. Nitekim Halk Partili propagandacılar, Giresun köylerinde esprili bir şekilde propaganda yaparak şöyle diyorlardı:

“Demokrat Parti iktidarı buğdayı size 20 kuruştan veriyor. Fakat hayvanlarınıza arpayı 30, hatta 40 kuruştan veriyor. Size bunu, reylerinizi kendisine vermeniz için yapıyor. Eğer hayvanlarınız da oy kullanabilselerdi, onlara da belki 15 kuruştan arpa dağıtırlardı.” (Cumhuriyet, 17 Nisan 1954).

24 Ağustos 1955 tarihinde Erzurum'da yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Vilayet Kongresi'nde Kasım Gülek, iktidar partisinin ekonomi politikalarına değinmiş ve “dünyada baraj, çimento fabrikası yapmakla itibar kazanılmaz. İnsan hürriyetine saygı göstermekle kazanılır” demiştir. Gülek, vatandaşın ancak gaz, bez, tuz aradığı zaman pahalılığı anladığını ifade etmiştir. “2800 irtifaında yaylalarında oturanlar var. Dağlık ve yokluğun sebebi Kasım Gülek imiş. Biz hapisten çıktık ortalıkta ne ucuzluk var ne pahalılık...” diyen Gülek sözlerine şöyle devam etmiştir:

“...Hani onlar iktidara gelince dünya gül ile gülistanlık olacaktı. Ekin olmaz millet para vermezse kabahat bizde mi. Biz çıkıp çiftçiye borcunuzu ödemeyin diyormuşuz. Hâlbuki biz borçların uzun vadeli olarak tecilini istiyoruz. Bu borçların bir kısmı politika borcuydu. Bizim de iktidara gelmek için çalışmak vazifemiş ve hakkımızdır...Erzurum'da plansızlıktan yapılan et kombinalarının kompresörleri bozulmuş çalışmıyor. Parça getirilmiş uymuyor. Bu da plansızlığın bariz bir örneğidir. Atamız demiş ki ayağını yorganına göre uzatmazsan ayağınız açık kalır hastalanırsın, peniserin yok, döviz yokki getirilsin.” (BCA.030.01./43.253.5).

Menderes, CHP'lilerin sadece fiyat artışına bakarak “hayat pahalılığı var!” çıkarsamalarının yanlış olduğunu; “bir milletin iktisadi faaliyetlerini bir dikiş iğnesinin deliğinden Hindistan'ı görmek gibi yalnız bir zaviyeden rüyet etmek istiyorlar” sözüyle özetlemiştir. Hayat pahalılığının salt fiyat artışı, olarak değerlendirilemeyeceğini belirten Başvekil, fiyatların ucuz olmasının zenginleşmek manasına gelmeyeceğini de söylemiştir. Menderes, “bilakis fiyatların en ucuz olduğu dönemlerde köylü sigarası beş kuruştı. Fakat üç köylü bir araya gelip bir paket sigarayı alıyordu” diyerek geçim kolaylığıyla fiyatların yükselmesini birbirine karıştırmamak gerektiğini, etin, sütün, buğdayın pahalı olmasının vatandaşın alım gücüyle alakalı olduğunu, zira gelirin, 9 milyon liradan 16 milyona çıktığını belirtiyordu. Ona göre muhalefet, fiyat endekslerini kullanarak zihinleri bulandırmaya çalışıyordu (Milliyet, 23 Nisan 1954). Karpat'a göre de DP döneminde insanların gelirleri ve ülkenin üretimi artmıştır. Nitekim Gayri Safi Milli Hasıla 1950'de 9.370 milyar lira; 1952'de 12.965 milyar lira; 1954'te 15.484 milyar lira; 1956'da ise 22.634 milyar lira idi. Görüldüğü gibi düzenli bir artış söz konusudur. Ancak bu artışta Karpat'a göre enflasyondan kaynaklı bir büyüme olduğunu belirtmektedir. Zira enflasyon ve arazi spekülâtörleri sayesinde fiyatlar muhteşem

artmış böylece bir yandan devletin kasasına giren para artarken bir yandan da kasasından giderler artmıştır (Karpat, 2010: 399–400).

DP'liler, ekonomi konusunda kendi dönemlerinin CHP döneminden çok daha iyi olduğunu belirten savunmalar yapıyorlardı. Bu, DP'lilerin sık sık kullandığı bir propaganda yöntemi idi. Zira geçmişini hatırlatarak (geçmişe dönük propaganda) yapılan propagandalar, hükümetten memnun olmayan seçmene bile kendilerinin var olanlar içinde en iyi alternatif olduğunu fikrini vermeyi amaçlıyordu. Böylece eğer CHP ye oy verilirse geçmiş karanlık günlerin tekrar geri geleceği ifade edilmiş oluyordu. Örneğin Tekirdağ'da seçim konuşması yapan DP'liler hayat pahalılığıyla ilgili iddialara şöyle cevap vermişlerdir:

“...Halk Partililer bize hayatın pahalı olduğunu söylüyorlar. Onların zamanında 150 kuruşluk pabucu almağa kudretimiz yetmiyordu. Şeker çuvallarından elbise giyyorduk. Şimdi ise kumaştan elbise alıyoruz ve Gelincik sigarası içiyoruz. Avrupa malı çizmelerimiz var, motörlerle geziyoruz. Halk Partililer geçenlerde bizi Kırkpınar güreşlerine davet etmişlerdi. Bizim güreşimiz 2 Mayıs'ta sandık başında olacaktır” şeklinde propaganda yapıyorlardı.” (Cumhuriyet 20 Nisan 1954).

Antakya'ya mitinge giden İnönü'nün yolunun Erzin'de göğüslerinde DP rozeti, ellerinde “20 yıldan beri ilk defa mı aklına geldik” ve “ekmek karnesini unutmadık” gibi dövizler taşıyan 1000 kişilik bir grup tarafından kesilerek protesto edilmesi (Cumhuriyet, 20 Nisan 1954) geçmişe dönük propagandanın seçmen zihninde nasıl etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Demokrat Parti, hayat pahalılığı konusunda CHP'den farklı düşünüyordu. onlara göre iktidarları döneminde her alanda olduğu gibi ekonomi alanında da büyük gelişmeler yaşanmış, Halk Partililerin iddialarının aksine “darlığa değil bolluğa” gidilmiştir. Halk Partisi ekonomik verileri saptırarak halkı kandırma yoluna gitmekteydi (Milliyet, 23 Nisan 1954).

İnönü, CHP grup toplantısında yaptığı bir konuşmasında ise çiftçi meselelerinden, yabancı sermaye petrol kanunlarından mali duruma hatta İstanbul'un meşhur asma köprüsüne (Boğaziçi Köprüsü) kadar birçok konuya değinerek şöyle demiştir:

“...İktidar 1954 senesine muhalefet partilerini kötürüm edecek hukuk ve adalet dışı tedbirleri tatbik ederek girdi. Hususi kanunları biliyorsunuz. Ondan sonra şeref ve haysiyetleri ve devletin mali ve iktisadi itibarın koruma sebebini atfederek seçim zaman için yeni kanunlar çıkardı. İktidar, bu kanunların yabancı sermayeye ve hususi teşebbüslere büyük inkişaf verdiğini dünyaya propaganda etmek istiyor. Bazı alakalı tefsirlere göre de biz yabancı sermayeyi kayıtsız şartsız ziraatımıza ve ticaretimize davet etmekle, Petrol kanunu ile Türk Devleti’ni, işletmekten men ederek yabancı kanuna göre teşekkül etmiş... Çok ileri hamle yapmış oluyormuşuz. Şimdi kesif bir temel atma, fabrika ihale etme şenlikleri içindeyiz. İstanbul’un meşhur asma köprüsünün temelini de bu seçim devresinde görürsek hayret etmemeliyiz.”

İnönü, DP’nin çiftçilere yaptığı yardımların kendi dönemlerinde başlatılan Marshall Yardımları sayesinde yapıldığını da belirtmiştir. Köylüler üzerinde bir baskı unsuru haline gelen “hayvan vergisi” ni kaldıracaklarını “gelir vergisi”nin bir kısmını bir kereliğine affedeceklerini belirten CHP lideri, hayat pahalılığını da bitireceklerini belirtmiştir. İnönü, bu konuşmanın devamında Yabancı sermaye ile ilgili yapılanların dış krediyi tedarik için hiç ürkmeden yapıldığını belirterek Petrol Kanunu’nun, “kapitülasyon hükümleriyle hazırlanmış gönüllü bir kapitülasyon layihası” olduğunu belirtmiştir (Akşam,14 Nisan 1954; Vakit, 16 Nisan 1954). İnönü, yabancı sermaye ile ilgili kendi dönemlerinde bu aksaklıkların giderileceğini belirterek şu sözleri sarf etmiştir:

“...Yabancı sermaye eşit olamayan şartlarla yerli çiftçiye kati olarak hakim olacaktır. Makineyi daha ucuz bulacak yedek parça sıkıntısı hiç olmayacak, bizim çiftçimiz karı ile 50 liraya bir altın alırken yerli çiftçinin karına karşı Merkez bankası 25 liraya altın temin edecektir. Bu tamamıyla imtiyazlı bir ziraattir. Yabancı sermaye bize gelecekte traktör ve yedek parça fabrikaları yapsa daha iyi olmaz mı? ...İktidar iktisadi olarak o kadar dardadır ki dış krediyi tedarik için gözü kapalı yabancı sermaye arıyor. Hiç ürkmeden onu şimdiye kadar girmediği sahalara davet ediyor. Petrol kanunundan medet umuyor... (Milliyet, 14 Nisan 1954).

Yabancıların ülke içindeki birçok yatırıma el atması muhalefetin tepkisini çekmiştir. Özellikle Yabancı Sermaye ve Petrol Yasası ile ilgili de muhalefet, iktidarı sert bir dille eleştirerek bunları kapitülasyonlara benzetmiştir:

“...Şimdi bana yapılan tarizlere cevap vereyim: Sayın Reisicumhur Diyarbakır’da benim petrol kanunu üzerinde 1954 de söylediklerimi hatırlatıyor. “ satıyorlar “ demişim. Hiç bir yerde böyle bir söz söylemediğimi bir münasebetle de ifade etmişimdir. Kapitülasyonlardan tehlike olarak bahsettim. Adalet tahrip olunursa ve el kapısından mütemadiyen para istenirse bu yolun sonunun kapitülasyonlara götürüleceği tecrübe ile sabittir. Bunu hatırlatmak isterim mevcut petrol bizim bulduğumuzdur. İktidar yedi senede henüz bir şey bulamamıştır. Bol para ve geniş vasıta ile Amerika’dan ümit bekliyor.” (Yeni Sabah, 21 Ekim 1957).

Bu sözler de partilerin gerçekçi olmadığını olaylara politik çıkarlar doğrultusunda bakıldığını göstermektedir.1950 bütçe görüşmeleri sırasında Menderes, aynı meseleden dolayı iktidar partisi CHP’yi eleştirmiş, Amerikan yardımına bel bağlanarak yerli kaynakların ihmal edildiğini ifade etmişti (Karpaz, 2010: 316).

Celal Bayar, bir liman açılışında, CHP’nin ekonomik durumla ilgili eleştirilerine değinerek iddiaları reddetmiş tam tersine kendi dönemlerinde “memleketin mamur hale geldiğini” belirtmiştir. 1949 yılı ithalatının 1 milyon 200 bin ton, 1953 yılının ise 1 milyon 630 bin ton olduğuna dikkat çeken Bayar, ithalattaki bu artışın sebebinin CHP döneminde olduğu gibi “dudak boyası gibi lüks maddeler” den kaynaklanmadığını aksine ithalatın % 70’inin makine ve teknik vasıtalarından mürekkep olduğunu belirtmiştir. Bayar, bu sözleri, muhalefetin verileri yanlış değerlendirdiğini ve halkı aldattığını göstermek için kullanmıştır (Akşam, 19 Nisan 1954).

Menderes’in Amerika gezisi sırasında 300 milyon dolarlık borç para almak yerine 30 milyon dolarlık hibe ile dönmesi yeni oluşan Türk piyasalarını oldukça tedirgin etmişti. Bu aşamadan sonra Türk halkının hiç alışık olmadığı “enflasyon” gibi kavramlar Türk ekonomisinin uzun süre unutamayacağı kavramlar olacaktı. Ekonomideki bu kötü gidişe parti içinden de muhalif sesler yükseldi. Milletvekilleri hükümetin yaptığı yatırımların fazlalığı yüzünden ekonomik sıkıntıların çekildiğini iddia ediyorlardı. Diğer bir eleştiri konusu da bu atılımlar gerçekleştirilirken plansız hareket edilmesiydi. 18 Ocak 1955’te DP grubundan Kenan Akmazlar, Haluk Timurtaş, Ekrem Canani ve Feridun Engin gibi isimler hükümetin ekonomi politikasını eleştiren bir rapor hazırladılar. Raporda, hükümetin politikalarındaki sorunlar; plansızlık, pahalılık, karaborsacılık ve ithal malları şeklinde sıralanmıştı. Bu tarihten sonra çeşitli yerlerde parti kongrelerinde eleştirilerin dozu arttı. Hükümet, sorunun kaynağını tespit için

Amerikalı iktisatçı Max Tromburg'a bir rapor hazırlatmıştı. Ancak ekonomik bunalımın "amansız bir servet düşmanlığına dönüşmesi" raporun başarısız olmasına neden olmuştur (Baytal, 2007: 556).

DP iktidarı döneminde sanayileşmenin hızla artması dışa bağımlılığı da arttırmıştır. Nitekim yatırımlar için gerekli sermaye ve makineleşme sonucu oluşan yedek parça sorunu dışa bağımlılığı arttırıyordu. Ticaret hacminin endüstriyel ürünlere doğru kayması tarım ürünleri fiyatlarını da arttırdı. Bunun sonucunda 1955'ten sonra ithalat sıkıntısı baş gösterince zaten yetersiz olan özel sektör, yeterli sermayeyi bulamadığından devlet, tüm yatırımları üstlenmek zorunda kaldı (Baytal, 2007: 559).

DP, iktidarı döneminde yatırım miktarı ve bu yatırımların ulusal gelire oranı sürekli artmıştır. Ancak devlet harcamalarının da sürekli artması devlet gelirlerinin ekonomiye etkisini azaltmıştır. Tarım ürünlerine olan talebin Kore Savaşı döneminde artması ülkedeki tarım gelirini bir hayli yüksek tuttu. Ancak savaşın akabinde düşen talep ve kötü hava koşulları hem arzın istenilen düzeyde olmasını engellemiş hem de fiyatların muazzam bir şekilde artmasına neden olmuştur. Böylece genel olarak tarıma dayalı Türk dış ticaret dengesi özellikle de ihracat sektörü büyük darbe aldı. Buna karşın ithalatın artması ise cari açığı büyük ölçüde arttırdı. NATO'ya üyelikle birlikte özellikle askeri alandaki harcamaların azalması kısa süreli bir istikrar sağlamışsa da bütçe açığı kapatılamamıştır. NATO'ya girişle birlikte Savunmaya ayrılan bütçe yerini yatırımlara bıraksa da bunlar başta ABD olmak üzere "yabancı patentli" yatırımlardı. 1955 ve sonrasında alınan yabancı kredilerine rağmen ekonomideki istikrarsızlık ve dış ticaret açığı artmıştır. Dışa bağımlılığın artmasını iç kaynak arayarak çözmek isteyen DP, yabancıları ülkeye çekmek ve ülkede yatırım yapmalarını sağlamak için yabancılar lehine bir takım yasal düzenlemeler yapmışlardır. 1955 ekonomik belirsizlikleri DP'nin iç politikada da sert tutum almasının nedenlerinden biri olmuştur. Diğer yandan ABD ve SSCB arasındaki soğuk savaş, Türk ekonomisini ABD'ye daha bağımlı hale getirmiştir. Arap-İsrail savaşı, İran'da ayaklanmaların başlaması gibi birçok neden Türkiye'nin Orta Doğu'ya kapalı olmasına neden olmuş bu da ekonomiyi etkilemiştir. Hükümetin dış politikasında ekonomik etkenler etkili olmuş ve yabancılarla yapılan anlaşmalar genel olarak ticaret anlaşmaları olmuştur (Baytal, 2007: 560-564).

Bütün bu olumsuzluklara rağmen DP'nin Türk ekonomisine önemli katkısı olmuştur. Başta geleneksel tarım modelini değiştirmek ve yerine modern tarım usulünün getirilmesinde büyük katkısı olmuştur. Ayrıca sulu tarım için kaçınılmaz olan baraj yapımının artması elektrik üretimini ve buna bağlı olarak enerji ihtiyacını karşılamıştı. Dolayısıyla elektrik üretimi de endüstrinin temel ihtiyacı olan enerji ihtiyacını karşılayarak sanayileşmeye katkıda bulunmuştur (Batyal, 2007: 567).

Ekonomi konusunda DP kendisini tüm olumsuzluklara rağmen başarılı görmekte ancak hayat pahalılığı olduğunu kabul etmekteydi. Buna rağmen DP'nin seçmeni ekonomi konusunda ikna etmede başarılı olduğu söylenebilir. Diğer bir tabirle CHP, seçmene ekonominin kötüye gittiği yönündeki telkinlerinde pek başarılı olamamıştır. Bunda CHP dönemi ekonomisinin mevcut iktidardan daha iyi olması etkili olmuş olabilir. Nitekim aşağıda verdiğimiz diyalog, vatandaşın gerek iktidarın icraatlarından gerekse muhalefetin propagandaların ne kadar etkilendiğini ve bir seçmen olarak sandık başında nasıl davranacaklarını göstermesi bakımından ilginçtir:

Demokrat : “Bu gün hayvanların bile beğenmediği kepeği ekmeğe diye yedirdiniz.”

Halkçı: “Kepeği yediysek harp içinde yedik ama, kimsenin kanı dökülmedi ya!”

Demokrat: “Yol vergisini ödemedi diye anamın seccadesine haciz koydular.”

H : “Ah keşke yol vergisi gene olsaydı da onu kaldırıp yirmi çeşit vergi koymasalardı.”

D : “Şeker bulamazdın bu gün evinde radyon var.”

H: “Radyo var ama pili yok. Gidip teslim edeceğiz radyoları. Boş sandık ne işe yarar ki. İki liralık saban kanadı şimdi on yedi lira. Ne haber?”

D: “Üç saatlik yola yaya gidip su getirirdik. Su ayağımıza geldi artık.”

H : “He, doğru; ama bazı yerde musluk var su yok.

D: “Yollarımız yapıldı rahat ettik.”

H: (Tasdik babında başını eğdi. Sade yol ve su faslında birleşmişlerdi.) (Yeni Sabah, 1 Ekim 1957).

3.2.2. Demokrasi ve Diktatörlük Söylemleri

1957 seçim propagandaları içinde en önemli konulardan birisi de demokrasi ve diktatörlük tartışmalarıdır. Ancak bu sefer demokrasi talep eden taraf DP değil; CHP ve diğer muhaliflerdir. Daha önceleri demokrasi mücadelesi yaptığını iddia eden DP, bu dönemde CHP tarafından sık sık “diktatör” olmakla eleştirilir. Nitekim Menderes’in 2 Mayıs seçimlerinden sonra, basın ve aydınların tavsiyelerini tehlikeli bulduğunu bu nedenle bunları ciddiye almayacağını ve artık eski şekliyle muhalefete izin vermeyeceğini belirtmesi, bu iddiaları doğrulayan örneklerden biri olarak gösterilmekteydi. Erasla’a göre Menderes’in bu tavrı gerek gazeteci gerekse liberal aydınların partiden uzaklaşmalarına neden olmuştur (Eraslan, 2007: 560). İsmet Paşa’ya göre, DP’nin bu diktatör tavrı ileride başına büyük dertler açacaktı. Paşa, bir konuşmasında DP’lilerin “diktatörce” hareketlerini eleştirerek ileride olabilecekler konusunda “sizi ben bile kurtaramam” demiştir (Havadis, 31 Ekim 1957; Havadis, 1 Kasım 1957).

İnönü’nün bu sözünün birçok gazete tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim hükümete yakınlığıyla bilinen Havadis’te konuyla ilgili yorumlara rastlamak mümkündür. Havadis’te İnönü, bir diktatör olarak tabir edilmiş ve ortalığı karıştırmak için meşru ve gayri meşru her türlü yola başvurabileceğinden bahsedilmiştir. “Kafam kızdığı zaman yapamayacağım şey yoktur” sözünün İnönü’ye ait olduğu belirtilen yazıda İnönü’nün iktidar için “Talihleri varsa, ben hayatta iken iktidardan düşerler, onları kurtaracak yine benim diyerek” taşıdığı fikirleri açığa vurduğu belirtilmiştir. Gazetede konuyla ilgili şunlar belirtilmiştir:

“Bu güzel yurdumuzu kimsenin Balkan komiteciliği metotlarıyla keşmekeş içine sürüklemeye ve kendi hudut bilmez ihtiraslarının oyuncağı haline getirmeye hakkı yoktur. Demokrasi, muayyen bazı kimselere muhakkak surette bir post temin etmeye yarayan bir hokkabazlık değildir. Milli irade bir defa tam münasibiyle tezahür ettikten sonra ona inkiyat şarttır. Kanunlarımız, her türlü başkaldırmalara karşı her nevi serkeşliklere ve kıskırtmalara karşı milletin siyasi sıhhatini koruyacak müeyyidelere maliktir.” (Havadis, 2 Ekim 1957).

Gazetede, CHP için “Memlekete hürriyeti demokrasiyi Halk Partisi getirecekmiş!... Şu 1946 seçimlerinin Halk Partisi, şu mazbata tahrifçileri, şu Senirkend’lerin,

Arsılköylerin kahramanları, işkencelere mü'b'dii, tabutluklar banisi Halk Partisi..." denilmiştir. Bir profesör olan Günaltay'ın DP ile ilgili "diktatör" yakıştırmalarını da eleştiren gazete, parti faaliyetlerine en az on yılına bil fiil katılmış birinin bunu söylemesinin, halkı kandırmak veya hafızasını kaybetmek olarak yorumlamıştır. Gazetede CHP içinse, "demokrasinin derisini yüzen sizlersiniz, siz demokraside post mu bıraktınız? Herkes kendinde olanı söyler" denilmiştir. Günaltay'ın "rey sandıkları milletin namusudur" sözüne atıfta bulunan yazıda evet bu gün öyledir. Peki niçin dün böyle değildi? 1946'nın namusundan bahsederler mi?..." denmektedir. Gazetede CHP dönemini hatırlamak istemedikleri halde CHP'lilerin "pervazane sözlerle, tepeden bakışlarla" hatıralarını kurcaladığından bahsederek "Demokrasi size mi kaldı? Hürriyet rejimi, hukuk devleti kurmak size mi kaldı?" denilmiştir. (Havadis, 2 Ekim 1957).

CHP'ye göre ise hükümetin tavrı hiç de demokratik bir tavır değildir. Bilakis partizan irade tüm idareye hakimdir. CHP, seçim sisteminin nisbi temsil esasına göre değiştirilerek, partizan idareye son verileceğini, memleketi D.P. iktidarı sırasında içine sürüklendiği siyasi buhrandan kurtararak medeni dünyaca kabul edilmiş istikrarlı bir hukuk devleti nizamına kavuşturacağını vaat etmiştir (Dünya, 11 Ekim 1957).

CHP hatipleri her konuşmasında DP'nin demokrasiyle bir ilgisinin olmadığını bilakis bunların diktatörlük hevesinde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Örneğin Cemil Sait Barlas, "İktidara bir diktatörün oturmasına razı değiliz." (Yeni Sabah, 16 Ekim 1957) diyerek DP'yi diktatör bir parti olmakla itham etmiştir. İnönü'ye göre DP, tek parti sistemine dönmek istiyordu (Yeni Sabah, 14 Ekim 1957). DP'nin sürekli şiddet politikası ürettiğini belirten İnönü (Bkz.BCA.030.01./43.254.2M.) çok yakında DP'nin iktidardan uzaklaşacağını şu sözlerle izah etmiştir:

"Bu gün iktidarda bulunanları omuzlarından tutup bir köşeye atacaksınız. İktidara seçimle geldiler seçimle gideceklerdir. Bunda sinirlenecek, kızacak ne var? Acınacak haldedirler. Tedaviye muhtaçtırlar. Bir hafta sonra onları iktidardan uzaklaştırınca bir köşeye çekilecekler ve kendilerini hazırlayacaklardır." (Hürriyet, 29 Ekim 1957).

CHP İstanbul İl Başkanı Şemsettin Günaltay da DP'nin henüz yeni kurulmuş bir parti olmasına rağmen demokrasinin icaplarına uymayacak şekilde iktidara geldiğini belirtmiştir. Bunda seçmenlerin hissi davranmalarının etkisinin olduğunu düşünen

Günaltay'a göre eğer vatandaşlar akıl ve mantık muhakemesine göre hareket etmiş olsalardı DP asla iktidar olamazdı. İl Başkanı'nın konuyla ilgili görüşleri aşağıdaki şekildedir:

“...Her partinin kendisinin en kuvvetli ve liyakatli olduğunu iddia etmesi tabii bir şeydir. Fakat vatandaş memleket kaderinin bahis mevzu olduğu bir konuda reyini vermeden evvel çok düşünmek ile mükelleftir. Gelişi güzel ve cereyana kapılarak verilen reylerin, memleketin başına şu yedi senelik tecrübe en basit düşününenlere bile acı maceralarla göstermiştir... Eğer vaktiyle vatandaşlar demokrasinin icaplarını göz önüne alarak hislerine değil, fikirlerine ve muhakemelerine göre rey vermiş olsalardı her iki devrede de D.P bu kadar kahir ekseriyetle iktidara gelmez vatandaşlar sıkıntı içinde kalmazlardı. Temenni edilir ki bu imtihan devresi aziz vatandaşlarımızın üçüncü imtihanı memleket hayrına vermelerine yol açsın... Hiç bir memlekette bir kaç senelik mazisi olan siyasi partiler iktidara getirilmez. Hele bir senelik bile mazisi olmayan partililerin iktidar hevesine düşmeleri vatandaşları derin derin düşündürecek bir manzaradır.” (Vakit, 10 Ekim 1957).

Günaltay, Bursa'daki konuşmasında ise DP'nin tekrar iktidar olması halinde büyük sıkıntılı günlerin başlayacağını bu sebeple halkın “ufak propagandalara kanmamaları”nı tavsiye etmiştir. Milletten istenen reylerin altı ay için talep edildiğini belirten sabık Başvekil: “CHP her şeye sahipken demokrasi uğruna iktidarı dahi feda etti.” diyerek kendileri için önemli olan şeyin iktidar değil; demokrasi olduğunu belirtiyordu. İktidarlarında memleketin maddi manevi daha iyi bir seviyeye geleceğini vaat eden Günaltay, DP için : “memleketi babalarından kalma çiftlik zannettiler. Kanunları keyiflerine ve hedeflerine göre değiştirmeye başlayıp her gün demokrasiden uzaklaşmağa başladılar. Partizanlık ve nüfuz ticareti aldı yürüdü.” şeklindeki sözlerle DP'nin keyfi ve partizan bir idare oluşturduğunu belirtmiştir (Vakit, 17 Ekim 1957).

Köprülü ise DP parti beyannamesinin 12. maddesinin sağcı olsun solcu olsun, şef sistemine bağlı ve hürriyet düşmanı totaliter partilerin kurulmasını men ettiğini, ancak partinin beyannameye taban tabana zıt işlere imza attığını belirtmiştir. Demokrat Parti'nin kuruluş gayesi olan hukuk devleti kurmak, insan hak ve hürriyetlerini teminat altına almak gibi ilkeleri gözardı ettiğini ifade eden Köprülü, beyannameye aykırı hareket eden partideki bu kişilerin kendi partilerine ihanet ettiğini ifade etmiştir. Ona göre bu günün Türkiye'sinde iflas etmiş totaliter zihniyeti canlandırma çabalarının ve

kölelik ruhunun hortlatılmasının imkansız olduğunu anlamayanlar, bahtsız insanlardır (Köprülü, Dünya, 11 Ekim 1957).

DP'yi diktatörlükle itham eden tek parti CHP değildi. Hürriyet Partisi de DP'nin diktatör olduğu yönünde propaganda yapıyordu. HP'nin DP ile ilgili sözlerini afişlerle görsel hale getirdiği görülmektedir. HP, seçim kampanyaları sırasında “Adı Demokrat; Bayrağı istibdat, korkusu hakikat, sonu milletten tokat” diye özetlenen ve büyük ilgi gören afişler kullanarak DP'nin demokrat olmadığını ima etmiştir (Dünya, 9 Ekim 1957).

Genel Başkan Karaosmanoğlu “Aziz Türk milleti! Sana demokrasi ve hürriyet nizamı vaat ettiği için iş başına getirdiğin D.Parti artık demokrasinin ve teşrii murakabenin tam inkârcısı olarak karşındadır.” diyerek milletin iradesiyle iktidar olan DP'nin sözünde durmadığını belirtmiştir. Aydın Yalçın ise “D.Parti tekrar iktidara gelirse son hürriyet kalıntısı olan muhalefet partileri için de çalışmak imkansız hale gelecektir. Yapılan bütün hareketler topyekun muhalefetin kaldırılması yolundadır. Bu memlekette DP'nin iktidarda kalması ile hürriyetsizlik tekrar hüküm sürecek, vatandaş kendi kaderiyle baş başa bırakılacaktır”. Şerif Mardin ise “yalnız hürriyetler endişesi değil, yaşama endişesi ile de karşı karşıya bulunuyoruz. İyi bir demokraside endişe yoktur. Endişenin bulunduğu idareler demokrasi değildirler” diyerek 1957 Türkiye'sinde hala endişe içinde olmalarının nedeninin “D.P.nin halkı ciddiye almaması ve inanmaması” olduğunu ifade etmiştir (Dünya,10 Ekim 1957).

Hürriyet Partisi'nin seçim beyannamesi de demokrasi propagandaları açısından oldukça önemlidir. Hürriyet Partisi bu beyannamede ağırlıklı olarak DP'nin demokrasiyle bağdaşmayan tavrına dikkat çekilerek kendi partilerinin demokrasi yönündeki vaatlerini sıralamıştır. Dünya gazetesinde yayınlanan beyannamenin bir kısmı şöyledir:

- 1- DP. Liderlerinin artık bedbaht halini almış bulunan demokratik rejimimize kastetme niyetleri karşısında 27 Ekim seçimlerinin tarihi ehemmiyetine Türk milletinin dikkatini çekmek isteriz.
- 2- İşbirliğinin akamete uğramasında Demokrat Parti iktidarının seçim kanununa getirdiği anti-demokratik hükümler kadar dünkü iktidar partisinin seçimlere muhalif parti olarak girmediği istemiş bulunması da müessir olmuştur.

- 3- Hürriyet Partisi teminatlı, demokratik bir nizamı süratle kurmak için kısa müddette bir kurucu meclis teşkiini daha geçen senenin muhalefet partilerine verdiği muhtıra ile teklif etmişti.
- 4- Hürriyet Partisi seçim sistemini, kendi programı gereğince nisbi temsil esasına göre tadil ve ıslah ettikten sonra derhal umumi seçimlere gitmek kararındadır. Mazideki hatalarıyla veya vait taahhütlerini ihlal suçlarıyla suçlandırmayacak genç dinç ve idealist bir parti hüviyetiyle Hürriyet Partisi Türk milletinin huzuruna çıkmaktadır.
- 5- Anayasamız demokratik bir cemiyetin gerektirdiği içtimai ve hukuki müesseseleri teminat altına alacak şekilde tadil onulacaktır.
- 6- Cumhurbaşkanının partiler üstü bir duruma getirilecek, bu zatın üst üste iki defadan fazla cumhurbaşkanı seçilmesine cevaz verilmeyecektir.
- 7- Siyasi partilerin hukuki eşitliklerini sağlayacak hükümler anayasada yer alacaktır.
- 8- Kanunların Anayasaya uygunluğunun incelenmesi siyasi partilerin karar mürakebesi YSK, Uyuşmazlık Mahkemesi ve Divanı Ali vazifeleriyle bir Anayasa Mahkemesi kurulacaktır.
- 9- Türk milleti adına karar hakkını kullanan bütün unsurlar için hukuk devletinin gerektirdiği teminat Anayasada yer alacaktır.
- 10- Üniversitelerin ilmi idari ve mali muhtariyetleri sağlanacaktır.
- 11- Matbuat her türlü tesir ve tazyikin dışında bırakılacaktır.

Beyannamede ayrıca işçilere adil bir hayat tarzı, müreffeh bir yaşam vaat ediliyor. Maaşlarının yetersizliğinden bahsedilerek işçilere grev hakkının verileceği belirtiliyordu. Beyanname adeta hükümete karşı bir manifesto niteliğinde “Hürriyet Andı” ile bitiyordu. Bu ant şöyledir:

“Biz Hürriyet Partililer, demokrasi ve hürriyet rejimine sadık kalacağımıza insan haklarına ve demokratik müesseselere tam saygı göstereceğimize vatandaşlar arasında parti farkı gözetmeyerek memleket ve millet menfaatlerini parti menfaatlerinden üstün tutacağımıza iktidarı muhafaza için hürriyetleri tahdit ve tahrip yollarına asla sapsamayacağımıza tarih ve büyük Türk Milleti önünde and içeriz.” (Dünya, 19 Ekim 1957).

Demokrat Partili hatipler, CHP'nin ve diğer partilerin diktatörlük eleştirilerine genelde maziyi, özellikle de 1946 ve öncesini, hatırlatarak cevap vermeyi tercih ediyorlardı. Gerçekten de, DP'nin ekonomik konularda çektiği sıkıntıları bu konuda çektiğini söylemek biraz zordur. DP'nin CHP ile ilgili geçmişe dönük propaganda taktiğine sık sık başvurması kendi yaptığı hataların üzerini örtmek için başarılı bir yöntem olarak görülmüştür. Bu sebeple konuşmacılar her fırsatta CHP'nin iktidar olması durumunda ülkenin kara günlere döneceğini belirtiyor; ülkenin demokrasiye DP sayesinde kavuştuğunu iddia ediyorlardı. Örneğin Menderes, bir konuşmasında bu konuyla ilgili şunları söylemiştir:

“Ömrünün hiç bir devrinde, bir tek gün dahi vatandaşın serbest reyî ile idare başına gelmemiş olan ve ilk serbest seçim yapıldığı gün de işbaşından derhal uzaklaştırılan İsmet Paşa, o zaman milletin iflasa mahkum ettiği kadrosu ile bu gün tekrar karşımızdadır... Demokrat Parti sizlere, refah, saadet, hürriyet, huzur ve nizam vaat etmektedir.” (Zafer, 16 Ekim 1957).

DP'nin geçmişe dönük hafıza tazeleme propagandalarını afişlerine de yansıttığını görmekteyiz. DP, CHP'nin 1946 seçimlerinde “rey çaldığını, mazbatalarda sahtekârlık yaptığını, asker ve polis dayaağıyla milletin oyunu zorla aldığını” hatırlatıyor ve seçimlerin serbestçe yapılmasının demokrasinin temeli olarak görüyordu (Örnek bir afiş için bkz. Zafer, 13 Ekim 1957).

Menderes'e göre İsmet Paşa, “iktidar hastası” bir insan olmuş, bu sebeple iktidara gelmek için, tedhişçilik yaparak ülkede kaos ve siyasi buhran olduğunu iddia etmiştir. Menderes:

“...İnönü ikiyüzlüdür. Buhran onun kafasındadır. Kendisi eskiden beri Asya gribi gibi malta huması gibi bir hastalıkla malüldür. Senelerdir devam ettirdikleri fitneye bir son vermek lazımdır. Çünkü onlar iktisadi buhran, siyasi buhran vardır diye memleketin içinde fitnelerini devam ettirmekte Türkiye'yi dışarı jurnal etmekte her türlü fenalığı ika etmekte tereddüt göstermiyorlar.” (Dünya, 14 Ekim 1957).

Menderes, konuşmasının devamında “fitnenin başı” olarak adlandırdığı İnönü'nün propagandayı bir silah olarak kullandığını, CHP'nin yapılanları görmezden geldiğini belirtmiştir. Başvekil'in İsmet Paşa'yla ilgili görüşleri aşağıdaki şekildedir:

“...İsmet Paşa... bilirsinizki propaganda bu asrın başlıca silahlarındandır. Matbuat hürriyeti bu gün yüz sene evvel zannolunduğundan daha ziyade ehemmiyet peyda etmiştir. Propaganda, eğer müsait saha bulursa bir memlekette bir millette yıkılmayacak zannolunan en kuvvetli bir binayı dahi yıkabilir” demektedir yine paşa “...Muntazam, şuurla muayyen bir hedefe tevcih edilen propagandanın zaman ile sarsmayacağı hiçbir kuvvet yoktur. Propaganda ile kasdolunan hedefi yıkmak için hakikate muhalif söz söylemek de lazım gelmez. Hatta doğru söyleyerek maksadlı yapılan propaganda bir hakikati yere sermek için kâfi gelebilir.” Diyen Paşa bir memlekette iyi bir propagandanın yapılanları değil yapılmayan eksik tarafları ortaya koymakla mümkün olduğunu söylüyor.” (Havadis, 14 Ekim 1957).

1946 seçimleri sonunda muhalefet tarafından hile ve baskı yapıldığı iddiasıyla büyük eleştiri toplayan CHP, 1957 seçimleri öncesi, seçim emniyetinin olmadığını iddia ederek mitinglerde bu konuya da değinmiştir. 1950 Seçim Kanunu’yla 1946’daki olumsuzlukların izini silmek isteyen bir partinin bunları talep etmesi gayet normaldi. İsmet İnönü, aşağıdaki konuşmasında, demokratik bir seçim sisteminin yerleşmesini talep etmiştir:

“...Üçüncü mesele, seçim emniyeti yoktur. Hakimden dolayı ve getirilen ağır hükümlerden dolayı 1948’ den 1950’ye kadar mütemadiyen ıslah ve tekamül ettirdik. 1940 durumundan bahsedelim. Sadece gayri tabilik ve insafsızlıktır. 1946’da biz gizli rey vermeyi ne görmüş ne işitmiştik. Bu hali aldık, tekamül ettirdik. İktidar 1950’de bunu ele aldı. Geriye götüre götüre bu günkü hale getirildi. Sabahtan akşama kadar akşamdan sabaha kadar radyoları bize tecavüz etmektedir. Cevap vermeğe, imkânımız yoktur. Yüz bin sene evvelki cemiyette böyle bir manzara hukuken görülmemiştir. Sayın Reiscumhur, manevi mesuliyetinin hesabını vermek için bizim ile seçim mücadelesi yaptığını ilan etmiştir. Şimdi lütfen cevabımızı dinlesinler. Verdikleri nutuklarda adaletin tahribinden, basın hürriyetinden bahseden bir kelime işitiyor musunuz? Devlet Başkanının başlıca vazifesi, vatandaşa adaleti ve emniyeti vermektir. Petrol kuyusunun sayısını herhangi bir memur bilir. Adalette, basında ve seçim emniyetinde bugünkü halinin başlıca mürevvici ve teşvikçisi Sayın Reiscumhurdur. Sayın Reiscumhurun Kırşehir vilayetini, reyinden dolayı ilga etmeyi arzu buyurduğu herkesin bildiği hakikattir. Bunu niçin intizam ettiklerini, manevi mesuliyetlerini hatırlayarak hiç bir yerde izah buyurmadılar.” (Yeni Sabah, 21 Ekim 1957).

İnönü'nün sözlerinde de belirtildiği üzere 1957 seçimleri öncesi hükümet, Basın Kanunu, Seçim Kanunu, Toplanma ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Kırşehir Kanunu gibi birçok hukuksal adımlarla muhalefetin sesini soluğunu kesmiştir. Bu sebeple, iktidar partisinin demokrasi söylemleri ancak geçmişe dönük CHP iktidarı, baskı ve hilelerini hatırlatmaktan öteye gidememiştir. Ancak muhalefet partileri 1946 öncesi DP'nin yerini alarak demokrasi mücadelesinde demokrasi kahramanı rolünü elinden almış oldular.

DP, çoğunluğun oyunu aldığından daha önceki CHP'nin düştüğü hataya düşmüş ve kendini millet iradesinin tek temsilcisi saymaya başlamıştır. Meclisi denetleyecek hiç bir siyasal güç bulunmadığından hükümet, halkın kendisine verdiği meşru yetkiler sayesinde kendini istediğini yapmakta özgür hissetmiştir. Muhalefetin, aldığı oyun azlığı hükümetin muhalefeti “küçük bir ortak” olarak algılamasına ve onu ciddiye almamasına sebep olmuştur (Zürcher, 2010: 324). “DP, bir anda 1946'ların CHP'si olmuştu” (Yücel, 2001: 108). Atay, 1946 yılına kadar CHP'nin tek parti yönetimiyle ülkeyi sert tedbirlerle yönettiğini ancak; 1946–1950 arası ise demokratik teşebbüslerde bulunarak ülkeye büyük hizmetlerde bulunduğunu yazmıştır. İkinci dönemde ise demokrasi isteyenler tarafından kurulan Demokrat Parti'nin gittikçe 1946 öncesi CHP'ye özendiğini ve gelenin gideni aratır hale geldiğini, 1954- 1957 arası bu baskının basın-memur hakları vs. yolu ile daha da şiddetlendiğini nakletmiştir. Ona göre DP dönemi eskisinden daha kötü görünmektedir. Yazar, Demokrat Parti'nin 1946- 1950 arası rejimini daha da tekâmül ettirmek vaadi ve taahhüdü ile iktidara geldiğini, bunun için “ön saf savaşı” yaptığını ancak şimdi bu hareketlerinin “tek parti” devri emareleri taşıdığını belirtmiştir (Atay, Dünya, 4 Ekim 1957).

3.2.3. Bayındırlık, İskân ve Diğer Yatırım İşleri

Demokrat Parti iktidarınının 1950 yılından beri temelini attığı birçok büyük işlerin tamamlanması, 1957 seçimleri öncesine rastlamıştır. Gerçi bunun seçim öncesine denk gelmesi bir rastlantıdan çok propaganda taktiği çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu süreçte tıpkı 1954 seçimleri öncesinde olduğu gibi birçok şehirde açılış veya temel atma törenleri yapılmıştır. Dolayısıyla DP hükümeti, 1957 seçimlerinde ulaştırma, bayındırlık ve iskân alanlarında adeta şov yapmıştır. Hükümet yetkilileri gittikleri her yerde açılışlar yaparak kendi icraatlarıyla, CHP dönemini muhakkak karşılaştırıyor ve

seçmenin oy verirken bu ayrımın farkına varmasını istiyorlardı. Örneğin Menderes, CHP iktidarı ile ilgili olarak “onlar tembellikleri ile milletin iliğini kurutmuşlardır...” dedikten sonra kendi yaptıkları icraatların “100 yıllık icraatlara müsavi ve muadil” olduğunu söyleyerek “Türk Milleti seçimlerde reyini verirken, yaptıklarımıza ve yapacaklarımıza bakacaktır, laf ebelerinin sözlerine değil” demiştir. Bayar ise konuyla ilgili şöyle konuşmuştur:

“...Bize diyorlar ki, siz 25 senede yapılacak işi 5 senede bitirmek istiyorsunuz. Bu olur mu? Eğer bana sorarsanız cevabım şudur: 5 senede değil kabil olsa 5 ayda bitireceğim. Çünkü bu memleket o kadar uzun bir müddet atalet devri yaşamış ki diğer ileri memleketlerle mesafe o kadar açılmıştır ki, bunu bir an evvel doldurmak bir mecburiyettir.” (Zafer, 18 Ekim 1957).

Menderes, İnönü'nün iktidarın ekonomi politikasıyla ilgili eleştiri yaparken her zaman olduğu gibi yuvarlak laflar söylediğini ve bir türlü somut örnek vermediğini ifade ediyordu. Başvekil, “marifet iltifata tabidir” diyerek, yaptıkları icraatların takdir edilmesi gerektiğini belirterek seçmene mesaj vermiştir. Başvekil, icraatlarını eleştiren ve bunları israf olarak nitelendiren muhalefete şöyle karşılık vermiştir:

“...Türk'ün kendi beldesini mamur kılması, fabrikalara, barajlara sahip olması kendi ihtiyaçlarına yetecek şeker yemesi, buğday yemesi Halk Partisince senelerden beri bir israf sayıldığı içindir ki İsmet Paşa bizi de israfla itham ediyor. Kendi iktidarlarında 27 senden beri hiçbir şey yapmadan oturdukları için en mühim şey olan zamanı israf ettiler...muhterem vatandaşlar. Bizim bir haftada yapılacak işler için beş sene beklemeğe tahammülümüz yoktur. Onun içindir ki bu gün memleketin dört bir tarafında yerden biter gibi mamureler fıskırmaktadır... Yarınımızdan tamamiyle ümidimizi kestiğimiz zamanları bir hatırlayalım. Hâlbuki şu yedi, yedi buçuk sene içinde yapılan işler şimdiden hepimize şevk ve gayret vermiştir ki, bu gün bütün Türk Milleti yarına büyük bir emniyetle bakarak ferahlık duymaktadır...1950'de işe başladığımız zaman vasıttan, paradan, imkândan, teşkilattan, plandan, her şeyden mahrum bir halde idik. Bir taraftan memleketi gerilikten kurtarmak için iktisadi bakımdan verimli olmayan işlere, yola, köprüye, mektebe milyarlar yatırdık. Öte yandan iktisadi cihazlanmamız için milyonlar ve milyonlar döktük.” (Havadis, 21 Ekim 1957).

Bu dönemdeki iktidarın seçim propagandalarının büyük çoğunluğunun temel atma veya açılış törenleri sırasında gerçekleştiği görülmektedir. Bu yönüyle iktidar başarılı bir propaganda yöntemi kullanmıştır. Basının da desteğiyle, hükümetin yatırımları hakkındaki bilgilerin birçok insana ulaşması sağlanmıştır. Seçimlerin yaklaştığı günlerde iktidar yanlısı gazetelerde özellikle de Zafer’de hemen her gün açılışlar veya temel atma törenleriyle ilgili haberler görülmekteydi (Bkz. Zafer, 1-12 Ekim 1957,)

Görüldüğü gibi DP’nin açılışını yaptığı bu icraatlar büyük önem taşımaktaydı. Bu yatırımların çoğunun 1954 seçimleri öncesi temeli atıldığını belirtmek gerekir. O dönemde CHP, bu icraatların uzun seneler içinde açılmayacağını iddia ediyordu. Ancak DP bunları kısa sürede gerçekleştireceği vaadinde bulunuyordu (Zafer,10 Nisan 1954).

Demokrat Parti’nin bu süreçte attığı adımlar sadece fabrika ve yol gibi icraatlar değildi. Örneğin günümüzde Türkiye’nin en iyi üniversitelerinden biri olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nin (ODTÜ) temeli de bu dönemde atılmıştır (Zafer, 3 Ekim 1957).

1957 seçimleri öncesi Menderes İstanbul’la ilgili günümüzün meşhur deyimiyile bir “çılgın proje” hazırlamıştı. Bu proje, 1954 yılı seçim kampanyalarında da bahsedilen Boğaz Köprüsü ve İstanbul’un sembolleri olan camiler ve Aksaray, Eminönü, Taksim gibi yerlerin düzenlenmesi, İstanbul’un trafik çilesinin bitirilmesi ve bunun için bir metro inşasının başlatılması gibi birçok konuyu kapsıyordu. Başvekil, İstanbul’un asıl şehirleşmesinin Bizans değil; Osmanlı eliyle olduğunu savunmuş ve Cumhuriyet devrinin nesli olduğu için kendini İstanbul’a borçlu hissettiğini belirtmiştir. İstanbul’un surlarından, hisarlarından, trafiğinden, çarpık köhne yapılarından kurtulmak için bir dizi plan hazırladıklarını açıklamıştır. Buna göre önce büyük semtler olan Aksaray, Beyazıt, Eminönü, Taksim, Şişli, Beşiktaş gibi İstanbul’un önemli mekânlarına geniş caddeler yapılacak, “İstanbul’un incileri” camiler, ortaya çıkarılarak turizm geliştirilecek ve turistik mekânlar restore edilerek buraların trafiği düzenlenecekti. “Şişli’den Kumkapı’ya kadar bir metro yapılmadıkça bu günkü trafiğe cevap vermek mümkün değil” diyen Menderes, 1957 yılında metro için istimlaklere başlamıştı. Menderes, 1957 seçimleri öncesi İstanbul için yapılanların bin fabrika kurmaktan daha hayırlı olduğunu iddia etmiştir. Bu işe başladıklarında İstanbul Belediyesi’nde yıllık gelirinin 38 milyon lira iken şimdi bunun İstanbul’un 1 günlük harcaması haline geldiğini yakın zamanda

bu çalışmalar neticesinde İstanbul'un Paris ve Roma gibi milyarlarca doları ülkeye çekeceğini belirtiyordu. İstanbul'la ilgili yapılacaklar sadece bunlar değildi. Tercüman, İstanbul'daki 50 bine yakın gecekondunun yıkılacağını bunların tapulu olanlarına karşılığı ödeneceği, tapusuz olanlara ise hiçbir şey ödenmeden yıkılıp bu arazilerin bankalara veya firmalara satılacağı bir kısmının da kamu binaları yapılacağını bildirmiştir (Tercüman, 11 Ocak 1958). Hatıratında, İstanbul konusunda Menderes kadar azimle çalışan bir hizmet adamının bir daha gelmesinin çok zor olduğunu ifade eden Celal Bayar, İstanbul'u bir "yüzük taşı gibi bütün değerleriyle ortaya çıkaracak "imar çalışmalarının 1967 yılında bitirilmesi planlandığını ancak [darbe sebebiyle] başaramadığını belirtmiştir. Bayar ileriki dönemlerde "bu gün 1969 yılındayız on iki yıl geçmiş! İstanbul'un hala metrosu yoktur. Boğaz köprüsü yapılamamıştır. Başlanmış işler bile bitirilememiştir" diyerek hem hayıflanmış hem de kendi iktidarları döneminde yapılanlarla bir kıyas yapmıştır (Bayar, 1969: 158-162).

Boğaz Köprüsü projesiyle övünen Demokrat Parti'ye cevap veren Vakit gazetesi ise bu projenin aslında bundan 35 sene evvel İttihat ve Terakki Partisi tarafından gündeme getirildiğini hatta konunun Meclis-i Mebus an'da tartışıldığını ifadeyle bu itibar ve övünmenin İttihatçılara ait olabileceğini belirterek DP'nin icraatlarını küçümseyen ifadeler kullanmıştır. Gazete İttihatçılar döneminde projeye ilgili haberin kendi gazetelerinde yapıldığını iddia ederek konuyla ilgili o günkü haber yazısından pasajlar nakletmiştir (Vakit, 14 Nisan 1954).

Verdikleri tüm vaatleri yerine getirdiklerini belirten Bayar da İstanbul için trafik ve ticaret açısından önemli bir proje olan Boğaz Köprüsü meselesine değinerek şöyle demiştir:

"...Son zamanlarda iktidarımızın Anadolu'da yol icraatı yüzünden görüyorsunuz ki Kars plakalı, Trabzon plakalı, Adana plakalı birçok otomobiller ve kamyonlar yollarınız, ticarethaneleriniz önünden geçmektedirler. Memleketin bu münakale vasıtasını tanzim etmek iktisadi bir vecibedir. Aynı zamanda dünyanın bir incisi, pırlantası olan İstanbul'u rahat ettirmek de lazımdır. Bu sözlerimle ne söylemek istediğimi elbette ki anlıyorsunuz. Dünyaya nam salan Boğaziçi'nin üzerinden Anadolu yakasına bir asma köprü inşa ettirmek. Size söyleyebilirim. Bu da hakikat olmak yoluna girmiştir." (Yeni Sabah, 21 Ekim 1957).

Muhalefetin eleştirisi aslında DP'nin icraat yapmamasından ziyade bu icraatların seçim kampanyasına alet edilmesiydi. Zira yapılan işleri inkar etmek mümkün değildi. Fakat 1954 seçimlerinde olduğu gibi hükümetin seçimler öncesi temel atma veya açılış törenleri düzenlemesi muhalefet tarafından oy avcılığı olarak yorumlanıyordu. Zira ülkedeki hayat pahalılığı bu yolla gizlenmiş ve ülke ekonomik olarak büyük yol kat etmiş gibi gösteriliyordu. Urfa'daki bir et kombinesinin açılışında bu tür eleştirilere cevap veren Bayar, muhalefetin sürekli hayat pahalılığını bahane gösterdiğini ifadeyle şunları kaydetmiştir:

“Onlar 27 senelik iktidarda kaldılar, sözüm ona seçimler geldi, geçti niye temel atmadılar!...Zevklerine düşkün bazı kimseler Türkiye’de kahve bulamıyoruz diyorlar. Ben tetkik ettim evvela 7–8 milyonluk kahve ithal ediliyordu. Daha sonra bu miktar 27 milyona çıktı. Bu gün ithalat azalmıştır. Ben sıkıntı vardır geçecektir, demiyorum. Ama [sıkıntı] kahve gibi şeylerden ibaretse millet istikbali için bunu istemektedir. Demirkıratı koşturmaya devam edeceğiz. Korkmasınlar bu at asla şahlanmaz, mutlaka menziline varır ve birinci olur.” (Hürriyet, 18 Ekim 1957).

3.2.4. 6-7 Eylül Olayları’yla ilgili Tartışmalar

Muhalefet, 6/7 Eylül olaylarından hükümeti sorumlu tutmuştur. Onlara göre polis, olaylara müdahale etmemek için hükümetten emir almıştı. Dolayısıyla asıl suçlu hükümetti. Menderes ise bu iddiaların yalan olduğunu ifade ederek olaylarda 3 bin kişinin tutuklandığını belirtmiştir. Menderes, “polisin olaylara müdahale etmediği doğru değildir. Öyle olsaydı 1500 kişilik polis kuvveti 3 bin kişiyi tevkif edemezdi” diyerek polisin üzerine düşen görevi yerine getirdiğini belirtmiştir (Sükan, 2001: 1991). Menderes, olaylarla ilgili çıkarılan kanunun muhalefet tarafından ortak bir hareketle alınmasından duyduğu memnuniyeti de dile getirmiştir. Menderes, olaylarla ilgili kendilerine yöneltilen eleştirilere uzun bir cevap vermiştir:

“Sevgili arkadaşlarım; ellerinde hiçbir delil olmadığı halde bugünkü cereyan etmekte olan tahkikattan, hâdiseleri tahlilden ve ortaya çıkan neticelerden hükümete veya hükümetin herhangi bir uzvuna hiçbir suretle en küçük bir kusur, bir taksir atfı gayrimümkün olmasına rağmen, mütemadiyen bu mesele üzerinde durmak, memleketin menfaatleriyle kabili telif olmaz kanaatindeyim. Bu ithamın altında bulundurmış oldukları insanların % 100, % 1000 masum oldukları vicdanen kabul edildikten sonra, bu iddialarla, bu ithamlarla, bu kötü isnatlarla zulüm yapmakta

olduklarını kendilerine hatırlatmak isterim. Masum insanlara suçsuz insanlara, siyasi sebeplerle olsun; siyasi ihtiraslar neticesinde olsun, her ne maksatlarla olursa olsun, durmadan ağır isnatlar yapmakta devam etmek zulümden başka bir şey değildir. (Soldan, bravo sesleri)...Diyorlar ki, «Hükümet hâdisenin mesullerinin aranmasını ve onların ortaya çıkarılmasını, Büyük Millet Meclisinin 12 Eylül toplantısında vadetti.» Hükümetin bunu vadetmesine hacet yok. Bu hükümetin belli başlı vazifesidir. Hükümet hâdisenin sebep ve âmilleri üzerinde gereken tahkikatın yapılabilmesi için, Büyük Millet Meclisinin de kararına iktiran etmek suretiyle, mahkemeleri vazifelendirdi. Ayrıca idari tahkikat bütün genişliğiyle icra edildi, icra edilmektedir. Hal böyle iken meseleyi tekrar buraya getirmekte sebep ve mâna nedir? Bu olsa olsa açılmış olan bir yarayı deşmek ve ondan sonra da mütemadiyen kanatmak maksadına matuftur...Uzaktan yakından hükümete mensub olan herhangi bir şahsın zerre kadar ilgisi olduğu hükmünü verebilecek, zerre kadar tesiri olduğu hükmünü verdirecek bir tek delil bile mevcut olacak olursa hükümet olarak hükümetten istifa değil, insanlıktan istifa etmeye hazırız., (Bravo sesleri) Ayıptır arkadaşlar, yeter artık! Bu memleketin yarınını dahi ağır bir mesuliyet altında bulunduracak bu çeşit propaganda günahtır! Biz, yalnız hükümetimiz, yalnız iktidarımız için değil bundan sonra gelecek Türk hükümetleri aleyhine en küçük bir iltibas hâsıl etmeyecek tarzda vicdani hareket etmeye azmetmiş insanlarız, vicdanlarımızın emri sadece bundan ibarettir. Bunları söyleyenler hiçbir zaman dâvalarını ispat edemeyeceklerdir...” (TBMMZC, 28 Şubat1956: 1079).

Menderes’in hükümetin 6–7 Olayları’yla ilgili bir kabahatleri olmadığına dair konuşmasını teyid eden bir konuşmayı da Haçapulos adında bir Rum yapmıştır. Yeni Sabah’ın haberine göre Haçapulos, hükümetin bu olaylarda bir sorumluluğunun olmadığını belirterek şöyle demiştir: “6-7 Eylül hadiseleri, aksi tesadüflerin eseridir. Ne D.P iktidarının, ne de Türk milletinin bunda bir sun’i taksiri yoktur. Böyle bir hadise asla bir daha tekerrür etmeyecektir.” (Yeni Sabah, 17 Ekim 1957).

3.2.5. İş ve İşçi Hakları Meseleleri

1950 yılında DP hükümet programında, grev hakkı bir vaat olarak halka sunulmuştu. Ancak 1951’de kurulan ikinci hükümet döneminde grev hakkından hiç söz edilmezken 1954’te ise gev ve sendika kelimesi ikisi birden yok edilmiştir. Nitekim 1950 yılındaki I. DP Hükümeti programında “Demokrasi Prensiplerine göre tabii bir hak olarak tanıdığımız grev hakkını sair demokrat memleketlerde olduğu gibi, içtimai nizamı ve

iktisadi ahengi bozmayacak suretle kanunlaştıracamız” denilmiştir. Ayrıca Parti programının 7. maddesinde, “bütün meslek ve tesanüt teşekküllerinin manevi şahsiyet olarak her türlü siyasi tesir ve maksatlar dışında kalmaları şartıyla, işçi sendikalarının grev hakkının tanınması fikrinde olunduğu da belirtilmektedir.” deniliyordu. 1951 yılına gelindiğinde ise hükümet programındaki iş hayatına ilişkin madde değiştirilerek aşağıdaki şekli almıştır:

“İş hayatının düzenlenmesinde, Demokrat Parti programının sosyal adalet yolundaki hedeflerinin tahakkukuna çalışılacaktır. İşçilerimizin haklarının korunması ve geleceklerinin teminat altına alınması, işçi ve işveren münasebetlerinin adaleti ve tatminkâr bir nizama bağlanması hususundaki gayretlere hızla devam olunacaktır. Ücretli mezuniyet ve ya ücretli hafta sonu tatili hakkında, partimiz programında yazılı prensibin tahakkuku için hazırlanan kanun projesi yakında Büyük Meclise sunulacaktır. Sendikaların işçilerimiz için daha faydalı bir teşekkül olması maksadıyla kanunda icabeden tadiller üzerinde çalışılmaktadır”.

1954 yılındaki hükümet programında ise, iş hayatıyla ilgili olarak geçen dört sene zarfında “memleketin kavuştuğu büyük iktisadi inkişaf ve iş hacminde meydana gelen artış”a bağlı olarak işçi ve işveren münasebetlerinin oldukça geliştiğine dikkat çekilmiş, ancak grev hakkından söz edilmemiştir (Kaya Özçelik, 2010:177–178). Ancak Eraslan’a göre hükümetin işçiler için yaptıkları hiç de az değildir. Demokrat Parti grev konusunda işçilere verdiği sözü yerine getirmemişti. Ancak ücretli hafta sonu tatili (9 Ağustos 1951), İşçi Sendikaları Konfederasyonu’nun kurulması (31 Temmuz 1952), emekli, dul ve yetimlerin maaşlarının artırılması gibi önemli birtakım adımlar atmıştı. Eraslan’ın belirttiğine göre hükümet sendikalı işçilere grev hakkı verilemesini ön gören bir yasa tasarısı da hazırlamış ancak tasarı meclise gelmemişti. Yazar, tasarının hazırlanma tarihini ve meclise gelmemesinin sebeplerini ise izah etmemiştir (Eraslan, 2007: 555).

Hükümetin muhalif kesimlere yönelik baskısı iyice artmıştı. Partiler, üniversiteler derken şimdi de işçi sendikaları kapatılıyordu. Kapatılma gerekçesi olarak bunların mevcut kanuna uymadıklarını ileri süren hükümet, işçi sendikalarıyla ilgili yeni düzenlemenin yapılacağı ve onun daha da genişletileceğini vaat ediyordu. Ancak tepkiler daha da artıyordu. Zira her gün bir yenisini kapanan sendikalar (Sendikalarla

ilgili kapatma haberleri için bkz. Cumhuriyet, 8-10-11-17 Mayıs 1957) bu vaatlere inanmıyordu.

DP, işçilere grev hakkı vermek bir yana işçi federasyonlarını kapatmış, Turan'ın deyimiyle “küçük diktatörlüğe” doğru yol almıştı. Bunu önlemek isteyen HP, CMP ve CHP'ye “Güç Birliği” teklifi yapmıştı. Üç parti genel konularda uzlaşmış fakat karma liste üzerindeki dağılım sorun yaratmıştır. DP ise bu durumu önlemek için seçim yasasında değişiklik yaparak herhangi bir partiden istifa eden adayın yeni bir partiye girebilmesi için 6 ay beklemesini ve seçimlerde ortak liste yapılmasını sınırlandırmıştı. Bu sebeple CMP, Osman Bölükbaşı seçimlere tek gireceğini ilan etmiş bu güç birliği dağılmıştı (Turan,Ş., 1999-IV/II: 114-117).

Muhalefetin bu kanunlar sebebiyle işçilerle ilgili bir propaganda yapacak gücü adeta kalmamış oluyordu. İşçiler, DP'nin kendilerine vaat ettiği grev, şartların iyileştirilmesi, işsizlik sigortası gibi hakları elde etmek için bizzat kendileri harekete geçti. Türkiye İşçi Sendikaları Konferasyonu (Türk-İş) büyük bir toplantı düzenleyerek kendilerini oyalayan hükümetten işçilerin haklarını talep etmiştir. 12-13 Haziran 1954'te toplanan İstanbul İşçi Sendikası da kendilerine verilen hakların Avrupa'daki işçilerin çok gerisinde olduğunu vurgulamıştır. Çalışma Bakanı'nın konuyla ilgili bir çalışmaları olduğunu ancak bazı çekinceler dolayısıyla ne zaman meclisten geçeceğini bilemeyeceğini söylemesi üzerine memleketin birçok yerinde grevler başladı. Muhalefetin de desteğiyle işçiler grevlerini arttırınca; hükümet sert tedbirler aldı. Hükümet, ortamı yatıştırmak ve işçilerin muhalefet partilerine kaymasını önlemek için işçilere “grev hakkını tanıma” sözü verdi. Grev hakkıyla ilgili kanun tasarısının sene sonundan önce meclise geleceği sözü de işçileri yatıştırmayınca, hükümet, 9 yıldır üniversitelerin de katkısıyla yapılan işçi eğitim seminerlerini yasakladı. Sendikaları yabancı ideolojilerin hizmetinde olmakla suçlayan hükümet, işçi sendikalarını tek tek kapamaya başladı. 7 işçi Federasyonu kapatıldı. (Türk-İş ancak 19-21 Haziran 1957 tarihinde yeniden kurulacaktır) Sendika kapatmalarının had safhaya vardığı 1954 sonrası Türk sendikacılığı için “ümitsiz safha” olarak nitelendirilmiştir. Gazeteciler sendikasının da kapatılmasıyla işçi sınıfını kurtarma yönlü siyasi girişimler de sonuçsuz kaldı (Turan, Ş., 1999- IV/I: 165-167).

Seçim kampanyaları sırasında işçi meselesi ve toplantı ve gösterilerle ilgili kanun gündeme geliyordu. CHP'liler DP'yi işçilere verdiği sözü tutmamakla suçluyordu. Çünkü DP özellikle grev konusunda işçileri kandırmıştı (Akşam, 17 Nisan 1954). CHP'nin, 1957 seçimleri ile ilgili vaatleri, İşçiye grev ve toplu sözleşme hakkı memura sendika hakkı, köylünün borçları hafifletilmesi veya kaldırılması, yıllık ücretli izin hakkı, iktisadi devlet teşekkülünde işçiye söz hakkı verilmesi ve hayat pahalılığı gibi birçok önemli konuları kapsıyordu (CHP'nin vaatleriyle için bkz. Hürriyet, 11 Ekim 1957).

İnönü, kendi iktidarları döneminde grev hakkının verilmesini “komünist düşünceler” olduğu gerekçesiyle reddettiğini unutarak yeniden iktidara geldiklerinde işçilere grev hakkı verileceğine dair söz vermiştir. İnönü'nün konuyla ilgili sözleri şu şekildedir:

“C.H.P. iktidara geldiği zaman ilk ele alacağı mesele grev hakkı olacaktır. Her gün artan masraflar işçiyi tahammül dışı bir sıkıntıya düşürmektedir. Asgari ücretin ihtiyaçlara cevap verecek şekilde tesbiti de C.H.P. iktidarına nasip olacaktır. Bu konularla ilgili radyoda ifade edemediklerini ve basının da çekindiğinden bu konuların üzerine gidemediğinden bahsediyor” (Dünya, 9 Ekim 1957).

Hükümetin işçilerle ilgili vaatlerinin bir seçim yatırımı olduğunu belirten İnönü, başka bir konuşmasında ise şunları dile getirmiştir:

“...Aziz işçiler, sizlere söylüyorum. Bu meselelerde iktidar bir tek maksada hizmet etmektedir. Seçim zamanı size ücretinizi veriyorum der. Başka bir seçim zamanı size tatil ücreti vereceğim der. Seçim zamanında rey almak için köşede bulunan basit bedeller halindedir. İşçi meselesi bunlarla halledilemez. İşçi vatandaş seçim zamanı bulunacak bir menfi değildir. Bu memleket hür vatandaşlar memleketidir.”(Yeni Sabah, 22 Ekim 1957).

Bayar muhalefetin kendileriyle ilgili bu eleştirilerine çok kızmış ve muhalefeti “Memleketin ilerlemesini köstekliyen ukalalar” olarak adlandırmıştır. DP den Dr. Ali Harputlu ise hastalık halinde işçilere ilk üç günlük yevmiyenin ödenmesi tezini müdafaa edeceğini söylemiştir (Gece Postası, 13 Ekim 1957; Tercüman, 2 Ocak 1958).

İşçilerle ilgili tek muhalefet cephesi, CHP değildi. Hür Parti de işçi haklarını savunuyor ve DP'nin işçilere baskı yaptığını ve aldattığını iddia ediyordu. “Grev Kanununu

meclise Hür P. Getirdi” yazılı dövizler taşıyan Hür Partililer, Demokratların işçiye % 15 zam yapacağı yönündeki haberlerin “seçim balonu” olduğunu iddia etmişlerdir. Ayrıca insanların karaborsa yüzünden kuyruklara mahkûm edildiği ve yokluk içinde kıvrandığı belirtilen yazıda işçilerle ilgili vaat edilen hiçbir sözün yerine getirilmediği belirtilmiştir. HP’lilerin ellerinde 1 kg. Fasulye ve Zeytin gibi ürünlerin 5 lira olduğunu belirten dövizler taşınması dikkat çekmektedir. Bu dövizlerin hepsinin işçilerle ilgili ortak mesajı hayat pahalılığının olduğu, işçilere verilen sözlerin tutulmadığı yönündeydi (Hürriyet, 5 Ekim 1957).

3.2.6. Besleme Basın Tartışmaları

Demokrat Parti’nin basın karşısındaki tutumunun muhalefet ve iktidar dönemlerinde farklı olduğunu gördük. Nitekim DP, ilk hükümeti döneminde muhalefetteyken söz verdiği basınla ilgili bazı önemli adımları atması basında partiye karşı sempatiyi arttırmıştır. Ancak ikinci iktidarı döneminde tüm alanlarda olduğu gibi basın karşısında da tavırlarında ciddi ölçüde bir değişim olmuş ve gerek 1954 gerekse 1956 yılında çeşitli kanunlar çıkararak basın özgürlüğünü kısıtlayıcı birçok adımlar atmıştır. 1954 seçimleri sonrası gazetecilere yönelik ağır cezalar ardı ardına gelmiştir. Örneğin muhalif görüşleriyle ünlü Hüseyin Cahit Yalçın, Halkçı’daki yazılarından dolayı, 26 ay 20 gün hapis ve 4444 lira para cezasına çarptırılmış, 1 Aralık 1954’te İstanbul Paşakapısı Cezaevini konmuştur. Bunun yanında, Cemal Sağlam 5 yıl 5 ay hapis ve 9332 lira ağır para cezası, alırken Yeni Ulus’un sahibi Nihat Erim ise, 35222 lira ağır para cezasına çarptırılmıştır. 1955 yılında tutuklamalar daha da artmış, 7 Nisan 1955’te Mükerrer Sarol’a asılsız isnatlarda bulunmak suçundan Akis’in sahibi Metin Toker mahkûm edilmiştir. Ayrıca Cüneyt Arcayürek, Nizamettin Nazif, Orhan Gökçe gibi isimler ceza alırken birçok gazete de kapatılmıştır (Kaya, 2010: 101). 1 Ağustos 1957 tarihli bir belgede de hükümetin basit siyasi propagandalara dahi tahammül edemediği anlaşılmaktadır. Belgedeki bilgilere göre Zonguldak Valisi Celaleddin Ünseli, Ereğli Kazasında CHP İlçe Kongresinde konuşan eski Milletvekillerinden Halil Sezai Erkut’u, DP başkanlarının bir sözü ve yazısı ile kaymakam, hâkim ve memurların başka yere sürüldüğünü, devlet memurlarının “zalimlerin uşağı olarak çalıştığı” şeklindeki sözleri üzerine tevkif ettirmiş ve konuyla ilgili Dâhiliye Vekili Namık Gedik’e bilgi vermiştir (BCA.030.01./68.430.12).

Akis dergisi, kurucuları olan Metin Toker için kaleme aldığı yazıda; gazetecilerin ömrünün son demlerinde bile içeri atıldığını, Hüseyin Cahit'in 80 yaşını mapusta geçirdiğini, Metin Toker'in ise 33. yaşını Ankara Cezaevinde geçirdiğini hatta çocuğunun doğduğunu demir parmaklıklar arasında öğrendiğini yazmıştır. Dergi, onların asla fikirlerinden yılmayacağını ifadeyle yazarların tek korktuğu şeyin “şerefsizlik!” olduğunu belirtmiştir (Akis, 14 Eylül 1957:8).

Her iktidarın kendine yakın bir basın örgütü kurma hevesinde olduğu bilinmektedir. Bu nedenle basın 20.yüzyıla kadar partinin veya liderlerin siyasi çizgisinden çıkmayan yayınlar yapıyordu. İktidar, güçlü bir kamuoyu desteğini arkasına almak ve muhalif sesleri olabildiğince kısmak ve mümkünse muhalifleri de kazanabilmek için basına büyük önem vermiştir. Nitekim görüleceği üzere her parti kendine yakın bir gazete veya dergiyi sahiplenmiş onun aracılığıyla düşüncelerini yaymaya çalışmıştır. İktidara gelince de kendisine verilen desteği ödüllendirmeye çalışmıştır. Nitekim CHP'nin Ulus başta olmak üzere Cumhuriyet, Vatan; DP'nin Zafer başta olmak üzere, Türk Sesi, Son Havadis, Son Posta, Türk Sesi, Akın gibi kendine yakın gazetelere destek verdiği görülür. Basın, belirtilen döneme kadar çoğunlukla maddi olmakla birlikte basın özgürlüğü, demokrasi gibi kavramların ülke siyasetine sokulmasında baskı unsuru olarak kamuoyu oluşturmak ve kamuoyu baskısı sayesinde kendi siyasi ideolojisini hükümete kabul ettirmek veya dayatmak amaçlarını haizdir. Ancak basının maddi konuda hükümetten beklentileri hiçbir zaman tamamen bitmemiştir. İktidarın elinde basını cezbedecek bu denli büyük kozlar varken biteceğe de benzememektedir. 1954 seçimlerinden sonra Menderes'in, Basın-Yayın Umum Müdürlüğü ve Anadolu Ajansı'ndan sorumlu olan Sarol'a söylediği şu söz, basının istekleriyle ilgili bir bilgi vermektedir: “Gazeteci dostlarımız belalı sevgiliye benzerler, istekleri, ihtiyaçları, kaprisleri hiç tükenmez. İhtiyatlı ol! Kimseye angaje olma.” Menderes'in Enver Adakan'a söylediği sözlerle ise basının değişken yüzüne işaret ediyor ve basınla ilgili stratejisini ortaya koyuyor: “Hangi gazetelerden bahsediyorsunuz Vatan mı? Ben yarın Yeni Sabah sahibi Safa ile Ankara Palas'ta bir yemek yiyeyim, Ahmed Emin yazılarından derhal vazgeçer. Nadir Nadi mi? Ben ona Şili gibi küçük bir sefaretten, hele hele Viyana'dan bahsedeyim, ertesi gün Nadir benim istediğim gibi yazı yazar. Burhan Felek mi? Birkaç spor federasyon seyahatı imkânına karşı mum olur. İçlerinde

20-30 bin liralık paralara karşı kalemlerini satanlar da eksik olmaz.” (Baytal 2007: 488-489).

Nitekim iktidar partileri, basınla ilgili kanunları kullanarak cezalandırma veya kredi, arsa sağlama, kat çıkmaya izin verme, resmi ilan verme, kağıt tahsisi gibi ödüllendirme yollarına gidebilir. Demokratlar da bu nedenle kendi basınına yaratmak için özellikle kendilerini tutan basına büyük destek vermişlerdir. İktidarın bu tavrına özellikle muhalif basın, “besleme basın” yaratıldığı eleştirilerini yöneltmiştir. 1954 yılında kâğıt ithalatında yaşanan sıkıntılara rağmen basına toplam 14.500.000 TL tutarındaki yardım yapılmıştır (Emre Kaya, 2010: 104-105).

İlan dağıtımıyla ilgili ilk düzenleme ilan verilecek gazetelerin niteliklerini belirten 13 Eylül 1950 düzenlemedir. 4 Temmuz 1951 'deki ikinci düzenleme ile hükümet resmi ilanların dağıtımını Bakanlığın takdirine bağlamıştır. 11 Temmuz 1953'deki üçüncü düzenlemede gazeteler arasında ayırım gözetilmeyeceği belirtilmiş, ancak milli birlik ve beraberliği tehdit eden gazeteler istisna tutulmuştur. Böylece hükümet, her gazeteye aynı miktarda ilan vermek zorunda kalmıyordu. Resmi ilan konusu basının üzerinde “Demokles'in kılıcı” gibi durarak fikirlerini özgürce ifade etmelerine mani oluyordu. (Baytal 2007: 496-497).

DP iktidarı kâğıt dağıtımını kullanarak da gazeteleri kendi istediği yöne çekmeye çalışmıştır. Örneğin 1956 yılının, Hürriyet'in kâğıt tahsisini yarı yarıya kesmiştir. 1957 yılında da, sayfa sayısını sınırlayıcı kararname ile gazetelerin ikinci baskı yapması yasaklanmış ve gazetelerin aylık baskı ve iade miktarlarının her ay sonu basından sorumlu devlet bakanlığına bildirilmesi kararı verilmiştir. Ayrıca, gazete ve dergi kâğıtlarının tek elden ithali, 1958'de ilan ve reklâmların tek elden dağıtımını sağlanarak basın kontrol altına alınmıştır. Aziz Nesin, “gazetenin kâğıdını kesmek, her şeyden önce gazetecinin ekmeğini kesmektir. Politikacılar böylece işin en kestirme yolunu bulmuş oluyorlar” diyerek uygulamalara tepki göstermiştir (Emre Kaya, 2010: 105).

Basınla ilgili tartışmaların büyümesi üzerine 1955 sonlarında Sarol, Devlet Bakanı olarak başta Türk Sesi olmak üzere (gazete kendisine aitti) “yandaş” gazetelere sağladığı yardımın açıklanması için kendi aleyhinde bir soru önergesi verdimiş ve bunun sebebini Menderes'e “Siz her zaman kirlenen çamaşırları aleniyete getirip yıkamak lazımdır demez miydiniz?” şeklinde açıklamıştır. Sarol'un Türk Sesi gazetesi

için Ankara Maarif Müdürlüğü aracılığıyla ilkokullara ve resmi idarelere abonelik verdirdiği iddia ediliyordu. Sarol, savunmasında Ulus gazetesinin “nefir-i amm” yöntemiyle kırk-elli bin gazete abone ettirdiğini, kendi abone yöntemlerinin de bilgileri dışında gerçekleştiğini belirtiyordu. Üstelik devletin fikir ve sanata yer veren gazete ve dergileri himaye etmesinden daha doğal ne olabilirdi? Türk Sesi gazetesine yönelik ithamlar sadece usulsüz abone yaptığıyla sınırlı değildi. Özellikle resmi ilan alımında hükümetçe ayrıcalık tanındığı ve fazla kâğıt alımı konusunda da gazete suçlanmıştır. Bu dönemde gazeteler ancak İstanbul'dan topladıkları peşin satış parasıyla yaşadıklarından resmi ilan olmadan ayakta kalmaları olanaksızdı.

Ali Naci Karacan Menderes'e basın dünyasında iktidarı manen koruma, ülkeyi biran önce kalkındırmak için çaba harcayan DP'yi ve onun şahsında Menderes'i büyük bir içtenlik ve heyecanla destekleme teminatı vermişti. Bunun karşılığında Menderes dostu Karacan'a büyük maddi destek sağlayarak bugünkü Milliyet'in kurulmasını sağlamıştır. Hükümetin sağladığı maddi destek makinelerin alımında ve binanın yapımında kullanılması miktarın büyüklüğünü göstermektedir. Ayrıca bina yapılırken günümüzde “kaçak kat” olarak tabir edilen fazla kısımlarının yıkılmasını da engellemiştir. Karacan'ın o günkü tek arzusu gazetesıyla Menderes'e hizmet etmek olduğundan gazete özellikle ilk yıllarında DP yanlısı bir tavır takındı. Milliyet, iktidar yanlısı tutumunu, DP'nin 6/7 Eylül olaylarını bir sol provokasyon, bir “komünist oyunu” olarak değerlendirmesi üzerine bıraktı. Yüzlerce sol eğilimli aydının gözaltına alınıp tutuklanmasına yol açan bu olaylar sırasında Milliyet, DP'ye karşı tavrını açıkça ortaya koydu. Ali Naci'nin ölümü ve Abdi İpekçi'nin yönetime gelmesiyle Milliyet'teki muhalefet daha da ateşlenmişti. Menderes, gazetenin bu tavır değişikliğine çok şaşırarak ve " her şey aklıma getirdi de Ali Naci'nin gazetesinde yani manen bizim sayılacak Milliyet'in DP'nin karşısına geçeceği aklıma gelmezdi" diyecektir. Bu durumdan tek rahatsız olan iktidar partisi değildi elbette. Bu iştiraktan oldukça memnun olduğu anlaşılan Ali Naci Karacan'ın, yakınlarına “Benim gazetem böyle bir şeyi nasıl koyar, ben şimdi Menderes'e ne diyeceğim” şeklinde yakınması aslında her şeyin özeti mahiyetindeydi (Yıldız, 1997: 490).

Basınla ilgili besleme basın iddiası, iktidar partisi DP olduğu için bu dönem ona yönelmişti. Ancak CHP de bu konuda masum değildi. Zira CHP de kendi döneminde

yandaş basına büyük destek vermişti. Ulus gazetesi, partinin yayın organı olduğu için tirajı diğerlerinden az olduğu halde diğer bütün gazetelerden fazla ilan almaktaydı. CHP'nin desteğiyle 1947'de çıkan Tanin ve Memleket'e de yüksek ilan tahsisi yapılmıştır. DP, iktidara gelince denge tümüyle tersine dönmüş, Ulus gibi CHP yanlısı basın neredeyse hiç ilan alamazken DP'nin destekçisi olan Zafer, Türk Sesi, Son Havadis, Son Posta gibi gazeteler, ilanlardan aslan payını almıştır. Kâğıt, makine, malzeme tahsisi de aynı durumdaydı. Milliyet gazetesi ise kuruluşunda bizzat hükümetin katkısı olmuş ve gazete daha baştan DP'yi desteklemeye söz vermişti (Yıldız, 1997: 490-492).

Aşağıdaki tabloda DP hükümetinin iktidarından başlayarak 1959 yılına kadar basına verdiği reklâm ve ilan tutarları gösterilmiştir. Bu tablo hükümetin basına yaklaşımını ve siyaset-basın ilişkisini ortaya koymaktadır.

Tablo 4
Gazetelere Verilen İlan ve Reklam Tutarları (1.8.1950 - 31.12.1959)

Cumhuriyet	2,653,704
Milliyet	2,271,437
Hürriyet	2.269.643
Vatan	1,641,145
Tercüman	1.139.578
Havadis	1,146,882
Apoyevmatini	91,46
Son Posta	2.145,39
Yeni İstanbul	1.817,61
Hürses	1.021.926
Zafer-Zafer Akşam Postası	7.114.330
Ankara Telgraf	1.083.296
Son Havadis	690
Ulus	930.953

Kaynak: Yıldız, s. 498.

Yukarıdaki tabloda DP yayın organı Zafer’le CHP yayın organı olan Ulus’ a verilen ilan ve reklâm tutarları karşılaştırıldığında muhalefetin bu konudaki iddialarının haklılığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu dönemde genel olarak partinin muhalefeti memnun etmeyecek kanunlar çıkarması, iç muhalefeti de arttırmış nitekim parti içi muhalefetten Hürriyet Partisi doğmuştur. Menderes, bu muhalefetten ders almış olacak ki partilerinin 5. Hükümet programında şunları söyleme gereği duymuştur: “Memleket nizam ve istikrarını zedeleyecek ölçüsüzlükler” belirtilerek bunların yeniden yaşanmaması için tedbir almak zorunluluğunu açıklamaktadır. Programın basınla ilgili kısmında şunlar vaat edilmiştir:

“...Demokrasilerde matbuat rejimlerinin haiz olduğu ehemmiyeti izahtan müstağni addederek matbua ait mevzuat ve tatbikatta bizzat hürriyet nizamını zedeleyecek bazı boşlukların ve eksikliklerin mevcudiyetine işaret etmek lüzumuna kaniiz. Bunların süratle gözden geçirilerek halledilmesini ele alacağız.” (Baytal, 2007: 496).

3.2.7. Din ve Laiklik Tartışmaları

Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi siyasi partiler, Türkiye nüfusunun çok büyük bir kısmının Müslüman olmasını hesaba katarak miting ve toplantılarda çoğu zaman dini konularda görüş beyan etmişlerdir. Nitekim Menderes Adana’da yaptığı bir konuşmada Türkiye’nin Müslüman olduğuna atıfta bulunarak şunları kaydetmiştir:

“Türk milleti Müslüman’dır, Türk Müslüman’dır. Hatta bütün başka memleketlerdeki Müslümanlardan çok daha hulus ile, çok daha safiyane ve hurafeden azade olarak dinine bağlıdır. Fakat bu memlekette bir cami inşa etmenin bile kusur telakki edildiği zamanlar oldu. Bir hoca görüldüğü zaman hürmet etmek, itibar etmek gerekirken onunla alay etmek, o devrin âdeti haline gelmişti. Bir kanuna dahi dayanmadan ezanın Türkçe okunması mecburi hale getirilmişti. Demokrat Parti iktidara geldikten beri binlerce fabrika tesis vücuda getirdiği gibi köylerde on beş bin kadar cami de inşa edildi. Bunlar neden dün yapılmıyordu da bu gün yapılıyor?” (Zafer, 18 Ekim 1957).

Kimilerine göre din konusundaki söylemler, dini siyasete alet etmek olarak yorumlanırken, kimileri de bu durumu, halkın milli ve manevi değerlerine sahip çıkma olarak görüyordu Turan’a göre tüm partiler dini siyasete alet etmiştir. Ancak DP, bunların başında geliyordu. Buna rağmen DP, 1957 seçimlerinde eskiye nazaran daha az din siyaseti yapıyordu. Yine de Menderes’in 7 yıl içinde 15 bin caminin yapıldığını, 86 caminin onarıldığını ve Süleymaniye Camii’nin 500.Yıldönümünde dünya Müslümanlarını İstanbul’a davet edeceğini açıklaması İnönü’ye göre dini siyasete alet ettiğinin göstergesiydi (Turan, R., 2007: 567) .

İnönü’ye göre hayat pahalılığının hat safhaya vardığı böyle bir dönemde onca iş varken İstanbul’daki camilerin tamir ve ihyasına çalışılması gereksiz ve sırf din propagandası için yapılan icraatlardı. DP’nin sadece camiler için değil şehirlerin imarı için de büyük paralar sarf ettiğini belirten İnönü “darlık içinde iken İstanbul ve Ankara’nın imarına

100 milyon sarf edilemez” diyerek hükümeti eleştirmiştir (Hürriyet, 15 Ekim 1957; Dünya, 21 Ekim 1957).

Propagandaların nihai amacı seçmenin oyunu almak olduğuna göre partilerin bu söylemlerinin kamuoyu beklentisiyle doğrudan alakası olduğu söylenebilir. Bu sebeple partililer sürekli seçmene cazip gelecek konular üzerinde durmuşlardır. Öyleki iktidar partisinin yaptığı dini reformlar genel olarak ekonomik konulardan bile daha önce gelmektedir. Bursalıların DP’nin din konusundaki icraatlarını öven sözleri bunlara örnektir. Örneğin bir Bursalı bu konuda şunları söylemiştir:

“Biz D.P. zamanında dinimizde serbest kaldık. Radyolarda mevlutlar, minarelerde Arapça ezanlar... C.H.P. zamanında, (?) isimli tekke binasında kızlar erkekler, dans eder, bora teper, türlü rezaletler yaparlardı. Mahfel mi imiş neymiş neymiş? Şimdi o kulüp kapatıldı. Yine hafız mektebi açıldı. Yüzlerce bülbül gibi hafızlar yetişiyor. İşte halktaki taraftarlığın asıl sebebi...varsın peynir bulunmasın zeytin daha da pahalansın... tek şu güldür güldür Arapça ezanlar okunsun...bülbül hafızlar şakınsın” onun için politikacılar, ALLAH derken seslerini gittikçe yükseltiyorlar. ALLAH ALLAH...” (Dünya,1 Ekim 1957).

Edirne’deki bir mitingde din konusuna değinen İnönü, DP’nin din konusundaki tavrını eleştirerek “ din siyasete alet edilmemeli. Bu vatandaşları birbirinin boğazına sarılmağa dahi sevk edebilir” demişti (Vakit, 19 Ekim 1957). CHP’lilere göre DP din konusunu o kadar abartıyordu ki sırf seçmene kendini dindar göstermek için “abdestsiz” , “seçim namazı” kılıyorlardı (Karpat, 2010: 505).

Dönemin gazeteleri aracılığıyla yürütülen propagandalara bakıldığında partililerin dinle ilgili sözlerine özel bir önem verildiği hatta köşe yazarlarının bu konuda yorumlar yaptığı görülür. Gazete haberlerine bakılacak olursa DP din konusunda sadece kendi yaptıkları icraatlara değinmemiştir. CHP’nin geçmişte yaptıklarına da değinen hatipler böylece geriye dönük propaganda yöntemiyle seçmenin hafızasını tazeleme yoluna da gitmişlerdir. Bunu yaparken de sert eleştirilerde bulunmaktan kaçınmamışlardır. Örneğin Zonguldak’ta bir hatip şöyle demiştir:

“C.H.P. halkevleri adı altında genelevler açmış ve çalıştırmıştır. C.H.P iktidara gelirse hem vallahi hem billahi bu gün kapıdan çıkarmakta olduğunuz cenazeleri bacadan çıkarmak zorunda kalacaksınız. Atatürk İsmet Paşayı neden

başbakanlıktan azletti biliyor musunuz? Atatürk çok partili sisteme geçmek istemişti İsmet Paşa ben çok partili idarede Başbakanlık yapmam dedi ve bunun için Atatürk azletti onu.” (Dünya,13 Ekim 1957).

24 Ağustos 1955 tarihinde Erzurum’da yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Vilayet Kongresi’nde konuşan Gülek kendisi ve partisiyle ilgili “dinsiz” yakıştırmalarına değinen bir konuşma yapmıştır. Gülek’in konuşmasının bir kısmı şöyledir:

“...Bana neler söylemediler. Sünnetsiz mi, papaz mı, demediler. Kasım Gülek kudretini ve kuvvetini milletten alır. “ C.H.Partisini dinsizdir, demişler, Müslüman’a dinsizdir demek günahtır...C.H.Partisi imansız diye şaya çıkarmışlar. Bunu da demesinler iftira acizlerin işidir...” (BCA.030.01./43.253.5).

Din konusunda DP’nin açıktan propaganda yapmasının CHP’yi ve ona yakın basını rahatsız ettiği anlaşılmaktadır. Bunda din konusunun seçmen üzerindeki etkisi düşünülmüş olsa gerek. Örneğin “Din istismarcılığına meydan verilmemelidir” şeklinde manşet atan Dünya, Devlet Bakanı Cemil Bengü’nün, “Türkler hiçbir zaman dini inançlarını ve Allahını unutmayan bir millettir. Onun için yaptığımız fabrika bacalarının yanında minareler de yükselecektir” ve CHP’nin namaz kılanları ve ibadet edenleri suçladığı yönündeki sözlerine yer vermiştir. Kadın kollarının ise bu konuda iyice ileri gittiği belirtilen yazıda, İzmit’te ise bir hatibin köy köy dolaştırıldığı ve bu propagandaları yapması karşılığında DP tarafından kendisine 500 lira verildiği bildirilmektedir. Habere göre bu hatip hoparlörden “Adnan Menderes’in peygamberi rüyasında gördüğünü ve peygamberin [peygamberlik] mührünü ona verdiğini söylemiş ve milleti onun etrafında toplamaya davet etmiştir.” Gazete bu yapılanları “din istismarcılığı” olarak nitelendirmiştir (Dünya, 6 Ekim 1957).

Basında yer alan iddialara göre DP azınlıklardan yararlanmayı da ihmal etmemiştir. Örneğin Demokrat Parti adayı bir Musevi: “Ey Müslümanlar, Süleymaniye’yi siz ibadet edesiniz diye imar ediyoruz” demiştir. Bu adamın Hahambaşı’nın katibi olduğu belirtilen yazıda, DP’nin din konusunda işi abarttığı ima edilerek alaycı bir şekilde DP’nin 1 aylık ramazanı 12 aya çıkarmak suretiyle daha iyi propaganda yapabileceği önerisi yapılmıştır (Dünya, 18 Ekim 1957).

Din konusunda eleştirilen diğer parti ise CMP olmuştur. “İnkılâpları C.M.P. koruyacaktır” şeklinde afişler taşıyarak bu iddialara cevap vermeye çalışan parti MP ile

olan organik bağının doğal problemlerini yaşamıştır. Zira CMP'nin, "Cumhuriyetçi" ibaresini almasının sebebi devrim ilkelerine uyumlu laik bir parti olduğu görünümü vererek bu bağdan kurtulmak olarak yorumlanmıştır (Yeni Ulus, 1 Şubat 1954). Ancak parti buna rağmen irtica yaftasından bir türlü kurtulamamıştır. İstanbul adaylarından Hayri Çobanoğlu kendileriyle ilgili bu iddiaları kabul etmeyerek iktidarı eleştirmiştir. Çobanoğlu, memleketteki bütün kıymetlerin bir tarafa itildiğini, üniversite profesörlerine kıyıldığını bir kısmının vazifesinden alındığını bir kısmının ise alınmak üzere olduğunu belirten bir konuşma yapmıştı. Başka bir konuşmacı ise "işçilerin işveren kölesi olduğu" nu belirtiyordu." İşçi sigortaları hastanesinde ameliyat eldiveni yokken, dört ton kumar kâğıdı ithal eden bu iktidarı devirmeniz lazımdır" demiştir. Genel Başkanları Osman Bölükbaşı'nın eli kolu bağlı olarak tutuklu olduğunu belirtip yine de yılmayacaklarını ifade eden hatip, "düşünün en çok yara alanlar en yüksekten düşenler olur" şeklinde tamamlamıştır. Fuat Arna ise partilerine yönelik eleştirilere şöyle karşılık vermiştir:

"İskelet haline gelmiş, fakat devlet kuvveti sayesinde bir hayal halinde yaşayan D.P.ye hitap ediyorum. C.M.P. kin, garaz iftira partisi değildir. Siz 10 sene evvel o zaman vatandaşa hitap ederken terakki etmiş insanlar olarak hitap ediyorsunuz. İnsanlar 10 yıl içinde geri mi gider, tekamül eden ey aziz millet, diye hitap ettiğiniz bu milleti irtica ile vasıflandıramazsın Sayın Menderes. Göreceksin, en samimi şekilde sana hitap eden yine biziz. Sen altında emaneten verilmiş olan devlet otomobilinden in ve şu milletin önünde burada konuşalım sen 3 saat konuş ben yarım saat konuşayım, hodri meydan milletin vereceği hüküm ne olacaktır gör" demiştir. Arna kendilerine mürteci diyenlerin cebine 250 lira para koyarak cami yaptırmayı ferace yaptırmayı vaat edenlerin [asıl] mürteci olduğunu söylemiştir (Dünya, 19 Ekim 1957).

Din konusunda partilerin kendilerini laik olarak göstermesinin temeli Atatürk'e yakın olmakla eşdeğer görülmektedir. Bu sebeple din tartışmalarından "mürteci" yaftası almak istemeyen partiler kendilerini Atatürk'e yakın göstererek bu isnattan kurtulmaya çalışmıştır. Dolayısıyla günümüzde de sıklıkla görülen Atatürk üzerinden siyasi propaganda yapmak gerek partilerin gerekse basının temel dayanağı olmuştur. Örneğin dönemin gazetecilerinden Çetintaş. Taksim'e dikilen heykelin merasimlerde İnönü selamlansın diye yaptırıldığını, İnönü'nün, Atatürk'ün hatırasına ve sevdiklerine ihanet

olsun diye üzerine düştüğü ve titrediği tarihi eserleri tek tek yıkmakta tereddüt etmediğini yazmıştır. Burada amaç. İnönü'nün Atatürk ile olan yakın arkadaşlığının aslında gerçek olmadığını bilakis aralarında husumet olduğunu kamuoyuna inandırmaktır. Taksim anıtının İnönü için yapıldığı iddiaları da gerçekçi gözükmemektedir. Zira anıt 1928 yılında yapılmıştır o dönemde Atatürk, henüz rakipsiz bir liderdir. Üstelik yazar bu anıtın Atatürk için yapıldığını -aşağıda görüleceği üzere- bizzat kendisi söylemektedir. Yazar bu ifadeyle başka bir şeyi kastetmiş olmalı.

Çetintaş, makalesinde İnönü'yü Pargalı İbrahim'e benzeterek Atatürk'e ihanet ettiğini iddia etmiştir. İsmet Paşa'nın 1937'de Ankara'da ve İstanbul mitinglerinde "bu devleti ben idare ediyorum, ben olmasam eğlenceden baş kaldırmayan Atatürk bir şey yapamaz" gibi sözler kullandığının halk arasında yaygın bir söylenti olduğunu belirtmektedir. Ona göre İnönü, milletin Ata'ya olan hayranlık ve minnettarlığını kendine çekmek istemiştir. Yazar, bu ifadelerine dayanak olarak İnönü'nün Başvekillikten uzaklaştırılmasını göstermiştir. Ancak tüm bunlara rağmen Atatürk, Kanuni gibi sert davranmamış bilakis demokrasi çerçevesinde sadece "Başvekillikten uzaklaştırmıştır. Yazar, İnönü'nün yaptıklarını 5 başlıkta toplamıştır:

1- Bu millet Atatürk'e minnettarlığını, sevgi ve bağlılığını ifade edebilmek için ona kendiliğinden ve lakırdının pelesengi muhasebesinde bir de (Ebedi Şef) ünvanı ilave etmişti. Halk yüreğinden doğan bu lakabı çekemiyen İnönü de kendisine (Milli Şef) i dedirtti. Halbuki İsmet Paşa milletin hissiyatına hürmetkar, kin ve ihtirastan uzak, kadir, kıymet bilir bir insan olsaydı: "Ne mutlu Türküm diyene! Vecizesini bayrak gibi vicdanlarına dikmiş Türk vatanını, Türk Milletini kurtarmış olan Kahraman Atatürk, hepimizin şefidir. O, gayri milli bir şef miydi ki bu yamayı, bana yapıştırıyorsunuz? deyiverirdi. O vakit bu yersiz tabiri kullanmakla kimde cesaret kalırdı. Bu ne acı ifitiradır ki milliyetçi gençlere, tabutluklarda çeşitli işkencelerle kan kusturmuş olan İnönü, yetişemeyeceği mertebede Atatürk milliyetçisi idi. Bir milli kahraman şefti. İnönü, bu sahte ve yersiz ünvanı neden utanç duymadı?

2- Atatürk ölür ölmez paralardan ve pullardan onun resimlerini kaldırarak kendi resmini koydurdu. Bu hareketle İnönü, milletin mukaddes hislerine hürmetsizlik edeceğinin farkına varamadı ve hala da değildir. Atatürk'ün resmi para ve pullardan çok evvel bu milletin kalblerine hak edilmiş. Milletin ve inkılabın Atasıydı. Atatürk

kendisi gibi mirasa konmuş, bir sıra Cumhurreisi değilidi ki. Bu suçunu bile “ bir cumhurreisliği meselesidir” diyerek örtbas edebilsin.

3- Ankara’da Cumhuriyet devrinin ilkokul binası olan çifte ilkokula, hocam rahmetli Mimar Kemaleddinin yapmış olduğu Enstitü binasına (Gazi) [şuanki Gazi Üniversitesi rektörlük binası] ismi verilmesi, İstanbul’da Unkapanı’ndan Yenikapıya açılan geniş yola Atatürk Bulvarı diye, rahmetli Ata’nın hatırasını yaşatacak isimler konulmasını çekemiyen İnönü, Atatürk’ün ölümünden sonra bu konuda bilhassa İstanbul’da rekor kırdı. İnönü Stadı, İnönü gezisi, İnönü okulu ve daha birçok İnönüler...

4-Atatürk’ün sağlığında pek yakın alaka göstermiş olduğu ve Celal Bayar kabinesinin muhafazasına karar vermiş olduğu Sultanahmetteki Osmanlı medeniyet tarihi çarşısında bulunan Atmeydanı Sarayının yıktırılmasını Atatürk’ün ölümünden 7 ay sonra Nafia Vekâletine gelerek [gerçekleştirmiştir]

5-Ankarada Atatürk’e birkaç heykel dikilmişti bir tane de İstanbul Sarayburnu’nda. Fakat İnönü için bunların en tahammül edilmeyeni, Taksimdeki Cumhuriyet abidesi olmuştur, artık ne yapılabilir, yerinden sökülüp atılamazya... Cumhuriyet dönemi adalet sarayının yıkılmasını sağlamıştır (Çetintaş, Havadis, 1 Ekim 1957).

Din konusunda tartışılan diğer bir konu, manevi değerlerin korunmaması durumunda devrin en büyük ideolojilerinden olan komünizme kayma endişesiydi. Bu sebeple din ve komünizm tartışmaları dönemin basın ve siyaset dünyasında önemli bir gündem maddesi olmuştur. Özellikle hükümetin komünizm konusundaki tutumunu haklı bulan çevreler bu konuda birçok makaleler yazmışlardır. Bu yazılardan birini de Kabaklı’ya aittir. Komünizmin milli ve dini değerlere düşmanlık olduğu ve beş asırdan beri dünyanın başına bela olduğu belirtilen yazıda; Türkiye’de komünizmin o kadar etkili olmadığı bunda, Türk milletinde bulunan Allah sevgisi, İstiklal şuru ve Moskof düşmanlığı hasletlerinin etkin olduğu belirtilmektedir. Hükümetin, liselerde din dersini getirmeye çalışmasının yerinde bir karar olduğu belirtilen yazıda Türkiye’de polisin dışında kimsenin komünizmle fiili bir mücadeleye girmediği halde komünizmin yayılmadığı belirtilmiştir. Kabaklı, yakalanan komünistlerin “vatan haini” olduğunu ve halkın gözünde “ahlaksız, birer şerefsiz rezil” olduklarını ifade etmiştir. Bununla ilgili devlet tarafından bazı tedbirler alınacağı haberini veren yazar, Milli Eğitimin ilk ve orta dereceli okullarda komünizmin zararlarını haftada 2 saat anlatacağı, hatta bununla ilgili

broşürler basılacağını ve din dersinin takviye edileceğini bildirmiştir. Milli Savunma Bakanlığı ise okuma yazma bilmeyen erlere okuma yazma öğretecek ve Moskofların düşmanlığını tarihi bilgiler ve filmler aracılığıyla işleyeceklerdi. Kabaklı, İçişlerinin de polis sayısını arttırmak ve halkı bilinçlendirmek ve bu konuya bütçe ayırmak gibi planları olduğunu ifade ederek hükümetin bu icraatlarını desteklediğini ve bunların devamının gelmesi gerektiğini belirtmiştir (Kabaklı, Tercüman, 10 Ocak 1958).

Kafli da komünizmle mücadelenin en önemli ögesinin din olduğunu belirtmiştir. Din dersinin ilk, orta ve lise okullarında serbest olması gerektiğini belirten yazar, Pedagoji Cemiyeti'nin liselerde din dersleri okutulmasının aleyhinde bulunurken Yahudiler ve Hıristiyanlar için aynı şeyi “gericilik faaliyeti “olarak nitelediğini ancak mesele Türk liselerine gelince, bunun gericilik olarak görüldüğünü belirtmiştir. Yazar, sözlerine şöyle devam etmiştir: “...Fakat bizim yarım alimlerimiz hep İslam'ın aleyhindedirler. Müslüman olmayanların manevi ihtiyaçlarının karşılanmasını pek tabi gördükleri halde Türk milletinin imansız bırakılmasını istemekteki asıl maksatları nedir? “Fransa’da “sözde aydınlanma” sebebiyle yayılan “dinsizlik” kısa zamanda Türkiye’deki bazı “sözde aydın” larca da benimsenmiş diyen yazar, “din ilerlemeye engeldir.” sözünün insanları dine karşı sert yaptırımlar yapmaya ittiğini ve devletlerin dindarlara baskı yaptığını anlatmıştır. Dinin ilerlemeye engel olmadığını öyle olsaydı İngiliz ve Amerika gibi dine sıkı sıkıya bağlı devletlerin dünyanın en büyük gücü olamayacaklarını hatta İngiltere’de parlamento müzakerelerine dua ile başladığını, Amerikan Başkanı’nın İncil üzerine yemin ettiğini, Amerikan şirketlerinin öncelikle ibadet için bir yer ayarladığını ve buralara din adamı görevlendirdiklerini, Üniversitelerde ise kilise veya ilahiyat fakültesi olduğunu ve milyonlarca öğrencinin Amerika’da serbestçe din eğitimi aldığını belirtmiştir. Avrupa’da 1942 yılında kiliselerden toplanan bağış miktarınının 720 milyon dolarla 1942 Türkiye bütçesinin tam 2 katı olduğunu belirten yazar, “Fransızlar ve Rusların en sonunda dinin önemini anlayıp tekrar din dersleri koydurduklarını söylemiştir. William James’in “insanlar ilimden ve fenden faydalanır fakat din ile yaşar” sözünü hatırlatarak din dersinin anadilin öğretilmeye başladığı andan itibaren en az matematik kadar, fizik ve kimya kadar öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir (Kafli, Tercüman, 1 Ocak 1958).

3.2.8. “Radyoda Eşit Söz Hakkı” Tartışmaları

Radyo, dönemin en etkili propaganda aracı olduğundan tüm partilerin ilgi odağıydı. Bu yönüyle de propaganda aracı olmanın yanında propaganda malzemesi de yapılıyordu. DP, radyodan “hükümet icraatları” dediği gerçekte ise propaganda mahiyeti taşıyan sözlerini rahatça halka ulaştırıyordu. Muhalefete ise radyoda konuşma hakkı verilmiyordu. Zira son yapılan seçim kanununa göre hiçbir partinin radyodan propaganda yapmasına müsaade edilmiyordu. Muhalif partiler, propaganda olarak radyodan istifade edemeseler de radyoyu propaganda malzemesi yapmada oldukça başarılı olmuşlardır.

Muhalefetin en önemli aracı ise yazılı basındı. Ancak radyo, duyu organlarına hitap etmesi ve anında kitlelere ulaşması bakımından yazılı basından daha etkiliydi. Ayrıca radyo, okuma yazma bilmeyen herkese ulaşırken, gazete veya dergi genellikle okuma yazma bilen hatta entelektüel denebilecek insanlara hitap etmesi sebebiyle daha geniş çevrelerde etkilidir.

Muhalefet, hükümetin tek taraflı olarak radyoyu kullanmasını ve bunların hükümet icraatı şeklinde gösterilmesini eleştiriyordu. İnönü, iktidarın her fırsatta radyodan kendilerine saldırdığını; ancak kendilerinin savunma imkânı olmadığından seslerini duyuramadıklarından yakınıyordu (Yeni Sabah, 21 Ekim 1957). İnönü, muhalefete yasak olan radyonun iktidar tarafından kullanılmasını kanuna aykırı bularak, “vatandaşın gözünün içine baka baka suç işliyorlar” demiştir (Vakit, 18 Ekim 1957).

Güleğ ise iktidar partisinin, radyoyu “dedelerinden kendilerine miras kalmış gibi” kullandıklarını ve kendilerine bu radyolardan “hain, vatan haini, alçak, rezil, suikastçi, haydut” gibi kötü sözler söylendiğini belirtmiştir. Radyonun devletin malı olmasına rağmen kendilerine 5 dakika bile konuşma izni verilmediğini belirten hatip, bunun hükümetin kendine güvenmemesinden kaynaklandığını iddia etmiştir (BCA.030.01./43.253.5).

Bu dönemde yeni radyo istasyonlarının kurulması için bütçeden ayrılan 25 milyon liranın Çıkması için Sarol ve Menderes’in komisyona baskı yaptıkları da iddia edilmiştir (Yıldız, 1997:489). Akis dergisinin belirttiğine göre radyonun önemini anlayan DP, tüm

köylere kadar radyo dağıtmakla kalmamış, köylülere İktisat ve Ticaret Bakanlığı'nın elinde kalan pilleri göndermek için bir de yazı yazmıştır (Akis, 21 Eylül 1957:9).

Başbakan Menderes ise bu eleştirilere karşı radyonun muhalefet tarafından bir kışkırtma aracı olarak kullanıldığı, radyonun bu tür işler için verilemeyeceği şeklinde karşılık vermiştir:

“Bir muhalefet ki, radyoya çıkar enflasyon vardır, bunlar bataktır. Zinhar, sakın ola ki bunlarla işbirliği yapmayınız der. Buna dünyanın içinde bulunduğu ciddi durumda nasıl devlet radyosunu veririrsiniz.” (Cumhuriyet, 25 Şubat 1957).

Menderes, seçim kanununda radyodan propaganda faaliyetlerinin kaldırılmasıyla ilgili olarak “İstedik ki münafıkların dili kesilsin” şeklinde ağır bir dil kullanmıştır (Vakit, 18 Ekim 1957). Başvekil, radyo ile ilgili eleştirilere bu uygulamanın, tüm partiler için geçerli olduğunu, fakat hükümetin icraatlarıyla ilgili konuşmaların devam etmesi gerektiği için hükümet icraatlarıyla ilgili söylevlerin istisna bırakıldığını belirtmişti. Ona göre bu, siyasi propandaya girmeyen hükümet propagandasıydı. Menderes, radyoda tarafların, politik propandaya taalluk eden neşriyatlarını kaldırdıklarını bunların kendi lehlerine de olmadığını ancak CHP'nin bunu vatanın birinci meselesi haline getirmeye çalıştığını ifade etmiştir. Dünyada böyle bir uygulamanın olmadığını ifade eden Menderes, Fransa'da 16 tane parti olduğunu bunların sabahtan akşama radyodan istifade etmediklerini zira radyonun bir münazara aracı olmadığını ifadeyle bu tür eleştirilere“ horoz mu dövüştürüyoruz” sözleriyle karşılık vermiştir (Sükan, 1991: 235).

Muhalefet partilerinin bu eleştirilerinde haklı olduğunu belirtmek gerekir. Zira bilindiği gibi radyoda kendilerine propaganda hakkı verilmemesini eleştiren DP'nin baskıları sonucu 1950 Seçim Kanunu'nda tüm partilere seçim döneminde eşit şekilde propaganda yapma hakkı tanınmıştır. Bu demokrasi açısından olduğu kadar seçim propagandaları açısından da önemli bir gelişmeydi. Zira böylece tüm partiler dönemin en etkili propaganda aracı olan radyodan istifade edebileceklerdi. DP'nin son değişiklikle radyodan istifadeyi kaldırması demokrasiyle bağdaşmadığı gibi partinin eleştirilere tahammülsüz bir hale geldiğini de göstermektedir.

3.3. 27 Ekim 1957 Genel Seçim Sonuçları

1957 seçimleriyle ilgili siyasi partiler son kozlarını oynamış artık seçim gelip çatmış sıra seçmene gelmişti. İplerin seçmenin elinde olduğunu bilen siyasiler, seçmene şirin görünmek için her türlü hünerlerini sergilemiştir. Yazarlar, gazete ve dergilerde seçimlere iştirakin önemine değinmişlerdir. Örneğin Arslan, fertlerin bilinçli bir şekilde seçimlere iştirakinin önemine vurgu yapmış, ferdi şuurun milli şuuru beraberinde getireceğini belirtmiştir. Bu sebeple seçmenin kendisini yönetecek en iyi kişileri seçme kuvveti bulacağını ancak bunun da kültürle mümkün olacağından bu nedenle fertlerin ve toplumun kültür seviyesini muhakkak surette geliştirmesi gerektiğinden bahseden yazar, demokratik rejimin en önemli vasıflarının “müsavat, adalet ve hürriyet” fikirleri olduğunu belirtmiştir. Bir zümre veya şahsın bir diğerine tercih edilmemesi gerektiğini bu üç unsur olmadan demokrasinin söz konusu olamayacağını anlatan Arslan, ise halkın inkılaplara kutsal bir emanetmiş gibi sahip çıkmasını tavsiye etmiştir (Arslan, Akis, 5 Ekim 1957: 11).

Sonuçlarla ilgili kimsenin kesin bir fikri olmadığı görülmektedir. Öyle ki güçlü iktidar partisi bile bu seçimlerde muhalefete düşme ihtimalini düşünmüştür. Nitekim Menderes, “Milletin kararı aleyhimize de tecelli etse ne gam. Muhalefette nasıl vazife görülür, gösteririz.” diyerek hem politik hamlelerine devam ediyor hem de bu ihtimali itiraf ediyordu (Yeni Sabah, 15 Ekim 1957). Ancak iktidarı CHP’ye kaptırmayı kesinlikle düşünmüyordu. Ona göre İnönü , “aç tavuk kendini arpa ambarında sanır.” Atasözünce aldanıyordu seçimi kazanma ihtimali yoktu. Muhalefet partileri de iktidarı devirmekte kararlılıklarını başından beri göstermişti. İnönü’ye göre ülkenin içinde bulunduğu bu kötü durumdan kurtulması için “tek çare bu iktidarı değiştirmek” idi. CMP’li Fuat Arna’ya göre de “DP’liler artık iktidarı alamayacaktır.” (Hürriyet, 14 Ekim 1957). CMP bu konuda birçok döviz ve afiş de bastırmıştır. Bu afişlerde; “İnkılâpları C.M.P. koruyacaktır” “Bölükbaşı Türk milletinin kalbindesin”, “Menderes sabık Başbakan olacaksın”, “Kıbrısın taksimini değil iadesini istiyoruz.” Şeklinde ibareler bulunuyordu. Arna dün Menderes’e sert bir cevap verdi” (Dünya, 19 Ekim 14957).

Seçim propagandaları bitmiş, milletin iradesinin tecelli edeceği an merakla beklenmeye başlamıştı. Sokaklardaki seçim kampanyasından bunalan bir yazar, sokaklardaki

görüntü ve gürültü kirliliğinin bitmesinden memnuniyetini şöyle dile getirmiştir: “Oh hele şükür, başımız dinlendi. Ne sokaklarda eli bayraklılar, ne boyun damarları çatlayacak gibi kabarak-yaşa diye bağırılar...” şu üç günlük yasağı kim düşünüp kanuna koyduysa Allah ondan razı olsun.” (Gezgin, Vakit, 26 Ekim 1957).

Berkem ise yeni seçimlerde partilerden beklentilerini şöyle ortaya koymuştur:

“Öyle bir hükümet istiyoruz ki sandalya aşığı olmasın. O sandalyayı değil, sandalya onu arasın. Öyle bir hükümet istiyoruz ki hakimiyetin kayıtsız şartsız milletin olduğunu bir dakika bile hatırandan çıkarmayarak gurura kapılmasın ve keyfi hareketlerden son derece çekinsin...milletin sevgisini kaybettiğini anladığı dakikada hiç tereddüt göstermeden sahibine iadede bir saniye bile inat etmesin”
(Berkem , Dünya, 11 Ekim 1957).

Nihayet 27 Ekim 1957 tarihinde seçimler yapıldı. Bu seçimlerin galibi de DP idi (Hürriyet, 28 Ekim 1957). 1957 seçimleri DP'nin kazanıp kaybettiğiyle ilgili bir tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Kimilerine göre seçim sisteminden kaynaklı olarak DP eskisine nazaran düşük oy almasına (ağır yenilgiye uğramasına) rağmen meclisteki temsil oranındaki düşüş o derece olmamıştır. Milletvekili sayısı 503'ten 424'e gerilerken oy oranı % 50'nin altına inmiştir. CHP Milletvekili sayısını 6 kat arttırarak 178'e CMP, HP ve Bağımsızlar 4'er milletvekili çıkardılar (Gece Postası, 28 Ekim 1957).Osman Bölükbaşı'nın hapiste olması CMP'yi etkilerken HP de beklediğini bulamamıştır (Vakit, 1 Aralık 1957; Gece Postası, 6 Ekim 1957). Seçimlerle ilgili çeşitli kaynaklarda farklı veriler olduğunu daha önce belirtmiştik (Örneğin bkz. Karpat, 2010:480,455). Seçim sistemi tartışmalarının salt sonuçları küçük görmek için yapılan bir propaganda kampanyası olmadığı seçim sonuçlarından anlaşılmaktadır. Örneğin Demokratlar bu seçimlerde 4.497.811 oy alarak 610 milletvekilliğinin 424'ünü, CHP ise sadece 672.544 eksik alarak 3.825.267 oy almış ancak 178 milletvekili çıkarabilmiştir. Tüm muhalefetin toplam oyu ise 4.753.138 idi. Ancak 255.327 fazla oy almasına rağmen muhalefetin toplam milletvekili sayısı sadece 186 idi (www.tuik.gov.tr. 05.07.2012).

1957 seçimlerde seçmen kütüğüne kayıtlı 12.078.623 seçmenin 9.250.949'si oy kullanmıştır tüm seçmen bazında ele alındığında % 76,6'lık bir katılım oranı demek

olup bu veriler seçmen nüfus artmasına rağmen katılım oranının düştüğünü göstermektedir. Seçim sonuçlarına ilişkin TÜİK verileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo-5
1957 Genel Seçim Sonuçları

Partiler	Aldıkları Oy	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
DP	4.497.811	48,6	424
CHP	3.825.267	41,4	178
CMP	604.087	6,5	4
HP	321.471	3,5	4
Toplam	9.250.949	% 100	610

Kaynak: www.tuik.gov.tr. (05.07.2012)

Seçim konusunda gazetelerin başlıkları da bu tartışmaya ortak olduklarını göstermektedir. Zafer, DP'nin başarısını sürmanşetten "D.P. nin Üçüncü Büyük Zaferi" olarak verirken (Zafer, 28 Ekim 1957) Yeni Sabah "D.P. İktidarda Kaldı" gibi memnuniyetsiz bir başlık atmıştır. Bütün bu gazetelerin seçim sonuçlarına ilişkin manşetleri, seçimin sonuçlarına ilişkin realist bir tartışma yerine siyasi çizgilerini yansıtmışlardır.

Seçim günü radyonun yayına başlayarak seçim neticeleriyle ilgili bilgi vermesi başta İnönü olmak üzere muhaliflerin tepkisini çekmişti. İnönü'ye göre milletin çoğunluğu kendilerine teveccüh etmişti. Halk Partisi'ne göre iktidar, radyonun seçim kanununa muhalefet ederek sabahtan akşama kadar iktidar lehine seçim neticelerini yayımlamadığını belirtiyordu. Öte yandan CHP'nin iddiasına göre muhalefetin kazanacağı tespit edilen yerlerde mükerrer rey atılma yoluna gidilmiş gölge seçmenler icat edilmiştir. 50 bin seçmenin isimleri yazılmadığı da iddialar arasındaydı. CHP bu sebeple Antalya, Ağrı, Artvin, Çanakkale, Kayseri, Giresun, Diyarbakır İstanbul, Eskişehir, Gaziantep gibi birçok ilde seçime itiraz etti (Milliyet, 28–29 Ekim 1957; Gece Postası, 28–29 Ekim 1957).

İnönü seçim günü radyonun kullanılmasının propaganda esaslarına aykırı bulunduğunu içeren konuşmasında radyonun bazı seçim sonuçlarını da isim değiştirerek verdiğini

iddia etmiştir. CHP'ye göre radyo saat 17.00'da başlaması gereken yayına saat 14.00 gibi başlamış ve seçim sonuçlarını DP lehine vermeye çalışmıştı. Örneğin Kars'taki oyların kendi partileriyle olan kısmını radyo isim değiştirerek vermiştir (Vakit, 29 Ekim 1957).

CHP'nin seçim sonuçlarıyla ilgili iddialarına iktidara yakın basın organlarından büyük tepki gelmiştir. Havadis, İnönü'nün "Muhalefetin aldığı rey sayısı, iktidarın kazandığından fazladır. Binaenaleyh, iktidarın hakiki sahibi muhalefettir" sözüne Galatasaray-Fenerbahçe mücadelesini örnek vererek puanları eşit olmasına rağmen averajla Fenerbahçe'nin şampiyon olduğuna dikkat çekmiştir. Hatta diğer takımların puanları hesaba katıldığında onların toplam puanlarının şampiyon takımdan kat kat üstün olduğuna dikkat çekerek İnönü'nün siyaset maçının en basit kurallarını dahi bilmediğini söyler. İnönü'nün amacının ortalığı bulandırmak ve bulanık suda balık avlamak olduğunun belirtildiği yazıda, İnönü'nün seçimlerle ilgili hem hile olduğunu hem de küçük farkla kaybettiğini söylemesinin bir çelişki olduğu ifade edilmektedir. Zira CHP, şehirlerin bir çoğunda iki üç oyla kazanmıştı. Hükümet, eğer isteseydi bu oyları kolayca halledebilecekti. Diğer yandan İstanbul vilayet merkezinde bir hoparlörlerden henüz saat yeni 17: 00'ı bulduğunda CHP'lilerin "seçimi biz kazandık...iktidar bizimdir" demeye başladıklarını ifade edilmiştir. Bunun "iktidar seçime hile karıştırdı", seçimi CHP kazandığı halde devlet radyosu sonuçları çarpıttı demek için yapıldığı belirtilen yazıda 3 Oyla [Örneğin Niğde] kaybeden DP'nin seçime itiraz etmemesine rağmen 2000 oyla kaybedenlerin itiraz etmesinin şaşılacak şey olduğu ifade edilmiştir (Havadis, 31 Ekim 1957). CHP'nin seçim sonuçlarıyla ilgili iddiaları Zafer'de de bir karikatürle verilerek muhalefetin seçim sonuçlarını küçümsemek için böyle bir yola başvurduğu ima edilmiştir (Zafer, 5 Kasım 1957).

DP'li Emin Kalafat ise seçimlere itirazla ilgili "liderlik mevkiinde bulunan şahsiyetlerin, bir seçim neticesinde itirazlarını kanunla taayyün etmiş mercilere yapmaları neticesinde intizar etmeleri ve her şeyden evvel milletin tecelli etmiş olan iradesini kabul etmeleri lazımdır" diyerek partilerin bir itirazları varsa bunu resmi kurumlara yapmaları gerektiğini aksi halde ise milletin iradesine saygı duymaları gerektiğini belirtmiştir. Kalafat, 1950 seçimlerinde radyonun saat 11.00'da yayına

başladığını belirterek CHP'lilerin herkesi kendileri gibi bildiği için böyle düşündüğünü belirten sözler kaleme almıştır. Kalafat, konuyla ilgili şunları nakletmiştir:

“Seçim günü tasnif edilen sandıklara ait müteferrik neticelerin radyo ile verilmesi, hükümetin umumi efkârı bir an evvel tenvir etmesi gayesine matuftur ve bunun propaganda ile asla alakası yoktur. Kendilerine sormak lazımdır: Acaba 1950 seçimlerinde seçim günü öğle vakti, saat 11 den itibaren seçim neticelerinin peyderpey verilmesi ile hakikaten böyle bir maksat mı takib edilmiştir. Günaltay o zamanki karanlık maksatlarına bakarak, bu günkü iktidarın da, öylesine bir suiniyetle hareket ettiği iftira ve isnadına kendisini kaptırmıştır.” (Zafer, 1 Kasım 1957).

Seçimlerde DP'nin oy oranındaki bu düşüş bazılarınca “ağır yenilgi” olarak görülmüştür. Fakat gerçekte Türkiye tarihinde üst üste 3 kere seçim kazanan ilk parti DP'dir. Üstelik % 47,3 oyla 424 milletvekiline sahip olmak küçümsenemeyecek derecede büyük bir başarıdır. Yine de eskiye nazaran DP'nin bu seçimlerde başarısız olduğunu belirtmek gerekir. Bu başarısızlık DP'nin kendi rekoruyla ilgili bir meseledir. Partinin 7 yıldır iktidarda kalmasının bu düşüşte etkili olduğu düşünülebilir. Ancak oy kaybının tek sebebi, DP'nin uzun süre iktidarda kalmasından daha çok partinin icraatları ve dönemin şartlarıyla ilgilidir. Yücel, DP'nin oy kaybının sebeplerini şöyle izah etmiştir: “bazı malzemelerin karaborsaya düşmesi. DP'nin varlık sebebi, “demokrasi mücadelesi”nin artık CHP tarafından dillendirilmesi. İspat hakkı konusunda inatçı tutum izlenmesi (bunun sonucunda Hürriyet Partisinin doğması) ” gibi unsurların yanı sıra hükümetin Kırşehir Kanunu ve muhaliflerin hapse atılması, aday listelerinde adam kayırmacılık, halkın beklediği değişim arzusuna artık cevap verilememesi ve vadedilen sözlerde durulmaması (Yücel, 2001: 128-129).

1957 seçimlerinin en önemli propaganda malzemesi hayat pahalılığıydı. Buna bağlı olarak da insanlar ürün bulamamakta, fiyatlar müthiş bir şekilde artmaktaydı. Bu sebeple de birçok ürün karaborsaya düşmüş ve insanlar, bu durumdan şikâyetçi olmaya başlamıştır. Diğer bir konu ise özellikle 1946 ve 1950 seçimlerinde DP'nin jargonu haline gelen “demokrasi” kavramı artık DP aleyhine kullanılan bir kelime olmuştur. Hatta DP, muhalefet tarafından sık sık “diktatör” olarak itham ediliyordu. DP'nin basın, yargı ve seçim kanunu gibi özgürlükleri kısıtlayıcı bazı tedbirlere başvurmaması, bunun sonucunda muhalefetten radyoda propaganda yapma hakkının elinden alınması,

seçimlerle ilgili düzenlemeler, hâkim, üniversite hocaları ve memurlarla ilgili düzenlemeler, toplanma ve gösteri yürüyüşleri ile ilgili kanunlar çıkarmaları bunlara uymayan kişilerin özellikle de siyasilerin tutuklanması, partilerin ve sendikaların kapatılması gibi faaliyetler bu eleştirileri haklı gösteriyordu. DP'nin yaptığı ileri sürülen baskının seçmenlere kadar uzanması, DP'nin yaptığı en büyük yanlışlardan biri olacaktır. Nitekim Kırşehir'in başlangıçta cezalandırılması ve oy kaygısı sebebiyle tekrar il yapılması bunun göstergesiydi. DP'nin eleştirildiği bir unsur da “partizan idare” idi buna göre DP' muhalifleri cezalandırmak için ya sürgüne gönderiyor ya da çeşitli şekillerde cezalandırıyordu. Asım Us da iktidar partisinin propaganda faaliyetlerinin merkezine ekonomik meseleleri koymasını ve muhalefetin “baskı” iddialarını görmezden gelmesini eleştirmiştir. Henüz seçimlere 23 gün varken US, iktidar partisinin sadece kendi yaptığı icraatları gündeme getirmesinin seçmen için pek önemli olmadığını, muhalefetin “rejim meselesi” olarak gördüğü “muhalefete baskı” iddialarının ciddiye alınmasını öneriyordu. Zira iktidar partisi DP, devrin şartlarını bahane ederek muhalefete baskı yapıyor ancak her seferinde türlü bahaneler buluyordu (Us, Vakit, 4 Ekim 1957).

DP'nin muhalifler için yaptığı iddia edilen bu baskıların yanı sıra kendi seçmenine de yanlışları olmuştu. Bunun en bariz örneği 1946 seçimlerinden beri önem verdiği yerel teşkilatların aday gösterdiği adayların bu seçimde dikkate alınmayıp çoğunluğunun merkez teşkilatı tarafından gösterilmesi DP'nin demokrasi söylemlerinin gerçekçiliğine gölge düşüren bir hareket olmuştur. Zira kendi içinde demokrasiye uymayan bir partinin demokrasiye sahip çıkması inandırıcı olamaz. Diğer bir konu ise Atatürk üniversitesi kararında olduğu gibi seçmene verilen sözlerin basit gerekçelerle unutulmasıydı. Tabii diğer partilere oy veren seçmen için geçerli olan hayat pahalılığı gibi ekonomik sorunların, DP'nin kendi tabanı için de geçerli olduğunu ve bu sebeple DP'nin ekonomi politikalarını beğenmeyen seçmenler de seçimin sonucunda etkili olmuş olabilir.

Seçim sonuçlarıyla ilgili tartışılan diğer bir konu da seçim sistemi idi. Buna göre çoğunluk sisteminin birçok mahzurları vardı. DP'nin aldığı oy yüzdesinin muhalefet partilerinin toplam oy yüzdesinden az olması, seçim sistemi tartışmalarının tekrar alevlenmesine neden olmuştur. Turhan Feyzioğlu, seçimlerin henüz tarihi bile belli

değilken bir makalesinde bu konuya değinmiştir. Ancak DP bu konuyla ilgili yapılan eleştirilere çoğunluk sisteminin CHP'nin eseri olduğu gerekçesiyle kulak tıkamıştı. Feyzioğlu 1954 seçimlerinde sistem nedeniyle (“eşit ve genel oy” prensibine aykırı olarak) DP'nin 10 bin seçmene karşılık 1 milletvekili oysa CHP ve CMP gibi partilerin 1 milletvekili için 100 bin oy alması gerektiğini belirtmişti. Yani DP'ye verilen oy, muhaliflere verilen oydan 10 kat daha değerli oluyordu. Üstelik seçim bölgeleri arasında büyük bir sıkıntı vardı. Birçok seçim bölgesinin toplam oy sayısının farklı olması 1 milletvekili için alınması gereken oy miktarını da değiştirmekteydi. Örneğin, bir aday 10 bin kişinin oyuyla meclise girebilirken bazıları 150 bin kişinin oyunu aldığı halde meclise giremiyordu (Feyzioğlu, Forum, 1 Ocak 1957).

Seçim sisteminin dışında kanunlarda bazı değişiklikler yapılarak seçimin sonuçlarını dolaylı yönden etkileyen bazı yöntemler de söz konusudur. Bunlardan ilki “Yanlış Taksim ve Yeniden Taksim”dir. Bu yöntemde genel kuralların dışında bazı uygulamalar görülür. Normal şartlarda bir ülkenin tüm seçmenlerinin çıkarılacak olan milletvekili sayısına bölünmesi ile adaletli bir seçim yapılmış olur. Ancak meclisteki vekil sayısının sınırlı olması her ildeki oyun değerinin değişmesine neden olur. Örneğin iki farklı seçmen sayısına sahip iki seçim bölgesinin çıkaracağı milletvekili sayısı eşit olduğu takdirde, verilen oyun değeri değişecektir. Yanlış taksime örnek olan bu seçim bölgesindeki adaletsizliğin giderilmesini sağlayan uygulamaya ise “yeniden taksim” denir. Seçimlerle ilgili kanuni olarak uygulanan diğer bir hile yöntemi de Gerrymander denilen yöntemdir. Gerrymander yönteminde iktidar partisi, kazanmasının riskli olduğu bölgelerde bir inceleme yaparak seçimi kendi lehine çevirecek bazı düzenlemeler yapar (Atayakul, 2007:17). Bu konuyla ilgili çalışmamızın kapsamına giren en önemli örnek Kırşehir'in önce ilçe sonra da il yapılmasıdır. Bilindiği gibi 30 Haziran 1954'te Kırşehir sosyo-ekonomik ve demografik durumunun vilayet tarzına uymadığı ve Nevşehir'in çok geliştiği için taksiminin bir zorunluluk arz ettiği gerekçesiyle ilçe yapılmıştı (Zafer, 1 Temmuz 1954). Ancak muhalefete göre bu durum Kırşehir'in 1950 seçimlerinde MP'ye 1954 seçimlerinde ise CMP'ye oy vermesinden kaynaklanıyordu. Gerekçe her ne olursa olsun bu taksimat bir Gerrymander yöntemi örneğidir.

Seçimlerle ilgili kanuni “hileler”in yanı sıra seçmeni ikna etmek için propaganda etiğine uymayan olaylarda yaşanmıştır. Örneğin iddialara göre, Çanakkale'de şehir

buzhanesinde duran peynir polis nezaretinde halka dağıtılmıştır. Dünya bunu “seçim peyniri” başlığıyla haber yapmıştır. Ayrıca Aytemiz’in arabasına DP’liler teneke bağlayarak propaganda yapmasına engel olmak istemişlerdir (Dünya,18 Ekim 1957) CHP, 15 ilde seçimlerin iptalini istedi. Siyasi propagandaların savaş gibi işlediğini savaşta bile esirlere iyi davranma gibi uluslararası bazı şartların olduğunu ama iktidar partisinin hiçbir kural tanımadığını belirten yazıda bir hukukçu olan Devlet Bakanı Celal Yardımcı’nın devlet uçağıyla Ağrıya giderek cebindeki 250 bin lirayı çıkararak vatandaştan kendilerine oy vermeleri karşılığında bunları onlara vereceğini söylemesi üzerine eleştirel yazılar yazılmıştır. Dünya gazetesi Bakan’ın bu hareketini şöyle yorumlanmıştır: “Parti propagandalarına gitmek için, hem hususi surette devlete ait uçağı kullanmış! Suçtur. Dini Siyasete alet etmiştir! Suçtur. Oy almak maksadıyla seçmenlere menfaat vadinde bulunmuştur! Suçtur. Suç üstüne Suç!...” (Dünya, 18 Ekim 1957). Gazetenin aynı sayfasında başka bir haberde ise Bakan’ın bu parayla “...bu paraların hepsiyle cami yaptıracağım” diye bağırduğu iddia edilmiştir (Dünya, 18 Ekim 1957).

3.4. V. Menderes Hükümeti Programı (25.11.1957)

1954 yılındaki III. Hükümetinin Programı’nda Menderes, bu programın yeni bir program olmadığını 1950 Hükümet Programının devamı olduğunu ifade etmişti. 1957 yılındaki hükümet programının da 1950 hükümet programıyla hemen hemen aynı olması dikkat çekicidir. Ancak bu programda 1954 programında olduğu gibi yapılan icraatlardan ya da 1950’de olduğu gibi yapılacak demokratik adımlardan çok muhalefetin çıkarılan kanunlarla ilgili eleştirilerine cevap verilmiştir. Dönemin ruhuna uygun olarak hükümet, yaptığı kanuni düzenlemeleri izah etme lüzumu hissetmiştir. Örneğin CHP iktidarı döneminde DP’nin eleştirdiği kanunlardan biri olan Milli Korunma Kanunu’nu iktisadi düzen ve fiyat murakabesinin temini için yeniden çıkarılmasını savunması dikkat çekmektedir. Programda, 1956 yılına göre 1957 yılının ilk 8 ayında 531 milyon lira artış olduğu, yıl sonunda bu miktarın 800 milyon civarında olacağı da belirtilmiştir. “Büyük dost ve müttefik Amerika”dan alınan yardımlar ve yabancı sermaye sayesinde ekonominin daha da gelişeceğinden bahseden Menderes, “devlet borçlarının ekonomik nizama menfi tesirler yapmayacak şekilde tanzimi, banka kredilerinin spekülâtif maksatlara tahsisini önleyecek murakabenin takviyesi, dış tediye

imkânlarımızın artırılması, yabancı kaynaklardan daha fazla istifadeler sağlanması, madde bolluğu teminine gidilmesi” gibi tedbirlerin mali politikanın esasını teşkil ettiğini ifade etmiştir. Başvekil, yaptıklarının yapacaklarının teminatı olduğu şu sözlerle anlatmaya çalışmıştır:

“Kemal-i tevazu ile arz edelim ki, Türk Milleti ve onun Yüksek Meclisinin yarattığı büyük imkânlar ve sarf edilen hudutsuz gayretler sayesinde, ekonomik sahada Demokrat Parti hükümetlerinin tahakkuk ettirdiği ve ettirmek üzere bulunduğu işler gözden geçirilirse, bugün huzurunuzda gelen yeni Hükümetin takibetmesi lazım gelen yol da kendiliğinden meydana çıkar.”

Programda basın konusuna da değinen hükümet, basınla ilgili çıkarılan kanunlardan pişman olacak ki açıklama gereği hissetmiş ve yeni düzenlemelere işaret etmiştir:

“Demokrasilerde matbuat rejimlerinin haiz olduğu ehemmiyeti izahtan müstağni addederek matbuata ait mevzuat ve tatbikatta da bizzat hürriyet nizamını zedeleyecek bazı boşlukların ve eksikliklerin mevcudiyetine işaret etmek lüzumuna kaniyiz. Bunların süratle gözden geçirilerek halledilmesini ele alacağız.”

Gece gündüz demeden aralıksız çalıştıklarını belirten Başbakan, döktükleri alın terinin karşılığı olarak 7 yıl içinde büyük eserlere imza attıklarını belirtmiştir. Bu eserler kısaca şöyle ele alınmıştır:

“Memleketimiz yollar, köprüler, limanlar, sulama tesisleri, enerji santralleri, tayyare meydanları, gibi sanayiî, zirâatin, hulasa vatan müdafaaasının yüzde yüz muhtaç bulunduğu temel yatırımlarla teçhiz edilmiştir. Sanayileşmenin, zirai ilerlemenin, memleket çapında devamlı imarın, büyük vatandaş kütleleri ihtiyaçlarının müstakâr ve arızasız karşılanmasının ilk şartı olan çimento, demir ve çelik, inşâat malzemesi, şeker, mensucat, kağıt, kimya, gıda, deri gibi esaslı sanayie ait birçok fabrikalar ve tesisler kurulmuştur. Bunların yanında akla gelen ve gelmeyen binbir çeşit ihtiyacımızın, evvelce olduğu gibi, hariçten ithâli yerine, memlekette imâli memleketimize müyesser olmuş mazhariyetlerdendir.”

Menderes, dünya sulh ve emniyetinin teminine atıfta bulunarak BM ve NATO'nun önemine işaret etmiştir. Bunun yanı sıra Bağdat Paktı ile Orta Şark'ta üzerlerine düşen vazifeyi icra ettiklerini “büyük dost ve müttefik Amerika'nın pakta katılmasının bu birliği daha da kuvvetlendirdiği böylece barışa katkı sunulduğu ifade edilmiştir. Bu

meselenin sadece Suriye ve Türkiye arasında bir mesele olmayıp bölgede bulunan grupların meselesi olduğu söylenmiştir. Programda Suudi Arabistan ile ilgili de dostane gelişmeler olduğu kaydedilmiştir. Başvekil, Filistin meselesinin adil bir şekilde düzeltilmesi için çaba göstereceklerini belirtmiştir. Ayrıca Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'nın yanı sıra Irak, İran ve Pakistan ile olan karşılıklı dostluk anlaşmalarından bahsedilmiştir. Hükümet programında savunmayla ilgili ise şunlar kaydedilmiştir:

“Aziz milletimizin ve Cumhuriyet Hükümetinin güven kaynağı olan kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerini, en mükemmel ordular seviyesinde bulundurmak ve bunun için her türlü fedakârlığı göze almak, hükümet programımızın her devrede olduğu gibi değişmeyen hedefidir.”

Programın sonunda turizmin son zamanlarda çok geliştiğinden ve imar faaliyetlerini daha kordineli sürdürmek için İmar Vekâleti kurulacağından bahsedilmiştir. Bu vekâletin şehircilik esaslarına uygun planlar hazırlayacağını ve imar işlerinin daha çağdaş bir hal alacağını ifade edilmiştir. Program aşağıdaki cümlelerle son bulmuştur:

“Aziz arkadaşlar;

Biraz evvel arzettiğim gibi, bir millet hayatında pek kısa bir devre sayılabilecek olan yedi yıl zarfında sarfettiğimiz ve bundan böyle de sarfedeceğimiz gayretlerin mahiyet ve şümülü yüksek malumunuzdur. İstikbâlin emniyet, selâmet ve huzur dolu, medeni ve yüksek seviyeli Türkiye'sine her gün biraz daha yaklaştığımıza inandığımızı ve bu inançla huzurunuzda bulunduğumuzu derin saygılarımızla arz ederiz (V.Menderes Hükümeti Programı'nın tamamı için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/e_kaynaklar_kutuphane_hukumetler.html).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1923'ten 1945'e kadar Türkiye'de bütün reformlara ve siyasi hareketlere önyak olan CHP, rakipsiz olmanın verdiği güçle kendisini bütün milletin tek temsilcisi saymış ve bir hükümet organı gibi hareket etmiştir. Bunun sonucunda ise “parti”, “hükümet” ve “devlet” kavramları birbirine girmiş, Halk Partisi, tüm bu kavramlara ait gücü elinde tutmuştur. Nitekim milli bayramlarda kullanılan “Tek parti, tek millet, tek şef!” sloganları CHP'nin yönetimle ilgili dünyaya hâkim olan “tek adam” ve “tek parti” anlayışını benimsediğini göstermektedir. Ancak dönemin ruhuna uygun olan bu anlayış II. Dünya Savaşı'yla birlikte etkisini yitirecektir. Savaş sonrası diktatörlüklerin yıkılması ve demokrasiyle yönetilen devletlerin galip gelmesi CHP iktidarının politik tavrında da bir takım değişikliklere neden olmuştur. Savaş sonrası özellikle ABD ve Avrupa'nın büyük ülkelerinde kamuoyunun etkisi gittikçe artmış; liderler, halkın sorunlarıyla daha yakından alakadar olmaya başlamıştır. Türkiye'de bu değişimden nasibini almış, kamuoyunun istek ve arzularını önemsemeye başlamıştır. Örneğin daha önce faşist İtalya'dan alınan İş Kanunu değiştirilmiş, daha önce komünist faaliyetler olduğu gerekçesiyle telaffuzu bile mümkün olmayan işçilere sendika kurma hakkı getirilmiştir. Sanayi Bakanlığı'nın kurulması da bu dönemin işçilerle ilgili algı değişikliğine işaret eder. Zira savaş sonrası dünya nüfusunun artmaya başlamasıyla birlikte özellikle köyden kente göçler artmış ve buradaki işçiler zamanla siyasi örgütlere kayarak hükümetler üzerinde baskı unsuru haline gelmişlerdir. Muhtemeldir ki bu dönemde Türkiye'de bu tür faaliyetlerin başlaması CHP'yi bu tür adımlara zorlamıştır. Ancak iktidar partisinin işçilerle ilgili genel bakışının değişmediği bir gerçektir. Zira bu dönemde atılan olumlu adımlara rağmen henüz yeni kurulan sendikaların birçoğunun kapatılması, hükümeti eleştiren işçi ve gazetecilerin tutuklanması “demokrasi” kavramının henüz içselleşmediğini göstermektedir.

İnönü'nün 1945 yılında “bizim tek eksikimiz bir muhalefet partisinin olmamasıdır” demesi Türk demokrasi tarihinde önemli bir safhadır. Zira bu söz, “gerçek bir muhalefet”in istendiğini göstermektedir. O döneme kadar CHP içindeki muhalifler, gittikçe güçlenmiştir. “Müstakil Grup” olarak adlandırılan göstermelik muhalefet, parti içinde bir organ olarak görevini yerine getiremiyordu. İnönü'nün bu sözü gerçek bir muhalefet için bir fırsat olmuştur. İnönü'nün bu talebi, bazı yazarlarca muhalefeti açığa

çıkarmak için atılmış bir yem olarak algılanmışsa da bu sözün dönemin zorlamasıyla alınmış bir karar olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde özellikle ABD ile başlayan yakın ilişkiler hükümeti de bu ülkenin demokrasi anlayışına uydurmak durumunda bırakmıştır. Diğer taraftan Türkiye II. Dünya Savaşı'na aktif olarak katılmasa bile savaş hazırlıkları nedeniyle bütçenin yarıya yakınının askeri ihtiyaçlara aktarılması zaten kötü olan ekonomiyi oldukça zor duruma sokmuştur. Karaborsacılık ve fiyat artışıyla birlikte en büyük gelir kaynağı tarım olan hükümet, köylüler üzerinde çeşitli vergiler, Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, Orman Kanunu ve Toprak Mahsulleri Ofisi gibi araçlarla kemer sıkma politikasına gitmiştir. Köylünün ihtiyacının bile çoğu zaman gözetilmediği bu kanun ve kurumlar nedeniyle halk, hükümete karşı sessiz bir muhalefet içerisinde olmuştur. Bu tedbirlerin yetersiz olması ve halkı daha da sefaletle sürüklemesi parti içi muhalefeti de arttırmıştır. Özellikle ABD'nin gerçekte komünizm tehlikesi sözde ise "demokrasi" adına verdiği kredilerin bu ortamdaki cazibesi CHP'yi ister istemez Batı'ya daha da yakınlaştırmıştır. Diğer yandan komünizm tehlikesi ve Rusya'nın Türkiye'ye yönelik planları, Türkiye'nin bu dönemde Batı'ya yönelmesini zorunlu kılmıştır.

1946'da yılında Demokrat Parti'nin kurulması ve partinin ismini Amerikalı liberal görüşe sahip "Demokrat Parti" den alması, Batı ile ilişkilerin ve demokrasi fikrinin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Partinin liberal bir görüşe sahip olması ve kişi hak ve hürriyetlerini programına dâhil etmesi dönemin şartlarına uygun gözükmektedir. DP, özellikle iktidarın "ithal- ikameci" devletçi politikalarına karşı ABD'deki gibi ticaret ve tarım burjuvazisininin ortak çıkarlarını savunmuştur. Bu nedenle "serbest pazar ekonomisi" ve "demokrasi" fikrini savunan ABD ile yakın ilişki kurmakta zorlanmamıştır. Bu nedenle günümüzde bile birçok yazar tarafından Demokrat Parti dönemi, Türkiye'nin Batı ekseninde bir politika güttüğü şeklinde yorumlara neden olmuştur. Hatta bazıları bu tarihten sonra Türkiye'nin özellikle ABD'den icazet almadan iş yapamadığını iddia etmiştir. Türkiye'nin bu dönemde Batı'ya endeksli bir iç ve dış politika güttüğü iddiaları kısmen doğru olmakla birlikte aslında bu sürecin CHP ile başladığı ve bunun dünyanın gidişatına uygun olduğu görmezden gelinmektedir. Zira daha sonraki süreçlerde de görüldüğü üzere sebep her ne olursa olsun demokrasi yönündeki adımların ilk uygulayıcısı CHP olmuştur. Her iki partinin de dünyanın gittiği bu istikamet aksine gitmesi, dönemin şartları içinde mümkün değildir. Öyle ki

dünyanın iki kutba ayrıldığı bir dönemde ve tüm ülkelerin bu iki kutuptan birinde yer almak istediği bir zamanda Türkiye'nin dışı kapalı bir politika gütmesi beklenemezdi.

CHP'nin başlangıçtaki sert rejim anlayışının aksine yeni partinin liberal bir programa sahip olması ve demokrasinin yerleşmesi için öncelikle kişi hak ve hürriyetlerini ön plana alması ve söylemlerinde bunları sıklıkla dile getirmesi halk nezdinde büyük itibar görmüştür. Bu dönemde hükümetin uyguladığı sıkı ekonomik politikaların yanı sıra “köylülerin efendisi” olarak anılan jandarmanın baskısı, hükümetin dini inançlara karşı sert tutumu, mülki ve idare amirlerinin baskısı, devlet memurlarının özellikle köylülere hor görmesi gibi sebepler DP'nin bir “kurtarıcı” olarak görülmesini sağlamıştır. İnönü'nün Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'yla topraksız köylülere toprak vererek köylüyü büyük çiftlik sahibi ağaların elinden kurtarmak istemesine rağmen köylünün bu kanunun uygulanmasına karşı çıkan ve yürürlükten kaldırılmasına sebep olan DP'ye bu kadar ilgi duyması oldukça ilginçtir. Muhtemeldir ki devrin şartları çerçevesinde hükümet, bu kanunu köylülere anlatmakta başarısız olmuştur. Diğer yandan hükümetin bu kanuna rağmen halkı hor gören “seçkin bir zümreye sahip olması” ve yukarıda sayılan etkenler, sıradan halk nazarında partinin itibarını iyice düşürmüştür. Buna karşılık DP'nin devlete karşı bireyi önplana alan söylemleri halkta kendisine değer verildiği intibasını uyandırmış olsa gerek. Nitekim 1946 seçimleri öncesi “Yeter Söz Millet!” sloganıyla yola çıkması propaganda açısından oldukça güçlüdür. Seçilen afişteki sıkılmış yumruk ve ifade sayesinde bu afiş, bugün bile akılda kalıcılığı en yüksek ve en başarılı siyasi afişler arasında gösterilmektedir. Bu da DP'nin güçlü bir propaganda tekniğiyle sahneye atıldığını ortaya koymaktadır.

DP'nin en büyük argümanı ülkeye “demokrasi” getirmek olmuştur. Devlete metafizik bir karakter yükleyen ve mutlak bir üstünlük atfeden gelenekçi bakış açısına sahip ve ferdi, devlete mutlak itaate zorlayan iktidar partisinin bu söylemler karşısında oldukça zorlanacağı kesindi. Bazı yazarlara göre DP, inkılâpların devlet tarafından millete zorla kabul ettirilmesinde bir sakınca görmeyen hükümetin “aşırılıklarına ve oligarşik felsefesine” karşı bir tepki olarak meydana çıkmıştır. DP'nin bireyi önplana alan bu yönü onu güçlü kılan en büyük etken olmuştur. Ona göre devlet, birey ve toplumun menfaati için oluşturulmuş bir kurumdur. Birey devletten önce gelmektedir. Bu sebeple bireyin ihtiyaçları, kanaatleri ve hakları devlet yetkileriyle kısıtlanamaz. DP'nin basit

bir programı olmasına karşın uluslararası insan haklarıyla bağdaşan söylemleri savunması, onun büyük bir kitlelere hitap etmesini kolaylaştırmıştır. Öyle ki parti ilk yıllarda kuvvetini, üniversite profesörlerinden basit köylülere kadar bütün toplumsal grupları barındıran halk kitlelerinden almıştır. Partiye gösterilen bu sempatinin temel nedeni, geniş halk kitlelerinin Halk Partisi'ne muhalif olmaları kadar DP'nin bütün toplumsal grupları memnun edecek yeni bir siyasi örgütlenme yaratacağı ümididir. Nitekim birçok yerde merkez teşkilatının haberi olmadan bizzat halk tarafından Demokrat Parti şubesinin açılması ve bunların sonradan merkeze bildirilmesi halkın doğrudan partiye şekil verme gayreti olarak yorumlanabilir. Aslında halk, eline geçen bu fırsatı değerlendirerek daha önce dile getiremediği muhalefetini DP sayesinde icra etmeye çalışmıştır. Birçok köyde Halk Parti ilçe veya köy örgütlerinin kendiliğinden Demokratlara katılması bunun göstergesidir. Programı dahi henüz tam bilinmeyen bir partiye halk tarafından direkt sahip çıkılarak duvarın veya kapının üzerindeki “ CHP” levhasının “ Demokrat Parti” olarak değiştirilerek yeni örgütün kurulması halkın DP'yi kurtarıcı olarak görmesinden kaynaklanmış olsa gerek.

Demokrat Parti'nin demokrasi yönlü propagandalarına karşılık CHP'nin eski katı ideolojik tutumunu devam ettirmiş olduğu söylenemez. Bilakis CHP'de de büyük bir liberalleşme emareleri görmek mümkündür. İktidar partisi, 1939'dan beri başlattığı liberalleşme hamlelerine savaş sonrası hız vermiştir. Örneğin 1946 Kurultayı'nda, tek dereceli seçim sisteminin uygulanması, “Değişmez Genel Başkan” ve “Milli Şef” gibi ünvanlar, yerine “Parti Başkanı” ünvanının benimsenmesi ve Müstakil Grup'un kaldırılması bu değişimin somut göstergeleridir. Bu tarihten sonra daha önce “komünist talepler” olarak görülen işçi hakları ve basın özgürlüğü alanında Sendikalar Kanunu, Cemiyetler Kanunu ve Basın Kanunu gibi uygulamalar, partideki değişime işaret eder.

Türkiye'deki bu liberalleşme havasına rağmen 1946 seçimlerinde yaşananlar, aslında demokratik tutumun içselleştirilmediği sadece kâğıt üzerinde kaldığının göstergesidir. 1946 seçimlerinde yaşanan olumsuzluklar, iktidar partisinin hile ve baskıyla iktidar olduğu yönündeki eleştirileri arttırmış demokrasi söylemlerinde DP'nin elini oldukça güçlendirmiştir. Bu dönemde yapıldığı iddia edilen hile ve baskıların DP tarafından tüm seçimlerde ustalıklı kullanılması propaganda açısından dikkate değer bir durum olup propagandada “süreklilik ve tekrar kuralı”na işaret etmektedir. Bu seçimlerde DP her ne

kadar seçimleri kazanamasa da etkili bir propaganda sayesinde güçlü bir kamuoyu kazanmıştır. Nitekim seçim sırasında ilk defa en ücra köylere kadar seçmenin ayağına giderek “yüz yüze iletişim” tekniğinin Türkiye’deki ilk örneğini veren DP, propaganda taktiklerinden en etkili olan “halka yakın olma” taktiğini kullanmakla kalmamış seçim sonrası mağdur rolüne bürünmüştür. 1950 seçimlerinde bu mağdur olmanın DP’ye büyük avantaj sağladığı düşünülebilir. Türkiye’deki seçmenin mağdur partilere oy vermesi bir gelenek olduğu düşünülürken bunun ne kadar etkili bir propaganda olacağı daha iyi anlaşılır. CHP gibi seçkin bir zümreye sahip olmadıklarını, sıradan bir halk adamı olduklarını ifade eden DP hatiplerine karşılık, CHP’liler bu seçimlerde köylere gitmeye tenezzül bile etmemiş lüks jeeplerle sadece büyük kentlerde miting yapmayı yeterli görmüştür. Şüphesiz bunda partinin halkı hor görmesinden çok DP gibi “tecrübesiz bebekler”in ciddi bir rakip olarak görülmemesi ve tüm devlet mekanizmalarının iktidar partisi lehine işlemesi etkili olmuştur. Ancak iktidarın seçkin bir bakış açısına sahip olduğu, en azından halka gereği kadar değer vermediği anlaşılmaktadır. Zira CHP sözcülerinin gerçekte DP’yi hedef alan ancak gerçekte partinin halka özellikle de köylülere bakışını yansıtan “Hassolar, Memmolar, baldırı çıplaklar ve sarı çizmeliler” gibi propaganda söylemleri 1950 seçimlerinde geri tepecek ve CHP’yi vuracaktır. Halk, doğal bir refleksle kendisi gibi görülenlerin bu tür lakaplarla küçümsenmesine 1950 seçimlerinde sert bir şekilde cevap verecektir. Bayar ve Menderes’e göre bu seçimlerde aslında halk kendilerine iltifat etmiştir. Üstelik bu iltifat öylesine büyük olmuştur ki hile ve baskı olmasaydı 1946 seçimlerini DP kazanacaktır. Liderlerin bu görüşlerinde şehirlerde gelen ilk sonuçlara göre büyük ölçüde DP ‘nin kazanması akşam ilerleyen saatlerde köylerden gelen oylarla birlikte CHP’ nin kazanması etkili olmuştur. Onlara göre CHP şehirlerde halka baskı yapamamış ancak küçük köylerde mülki amir ve jandarma aracılığıyla halkı CHP lehine oy vermeye zorlamış vermeyenleri cezalandırmış, DP lehine çıkan sandıkları değiştirmiştir. Birçok yazar bu seçimlerde hile veya baskı olduğunda hemfikirdir. Örneğin Karpat, bu seçimlerin kesinlikle adil ve özgür gerçek bir seçim olmadığı kanaatinde. Ancak ona göre serbest bir seçim olsa dahi özellikle Doğu’da teşkilatlanmasını tamamlayamamış DP’nin iktidar olacağını söylemek büyük bir iddiadır. Dolayısıyla bu seçimlerde hile veya baskı olup olmamasından ziyade DP’nin bunu 1950 seçimleri öncesinde müthiş bir şekilde kullanmış olduğu göze çarpmaktadır.

1946 seçimlerinin önemi 1950 seçimlerinde DP'yi iktidara taşıyan en önemli propaganda malzemelerinden birisi olmasındandır. Demokrat Parti, bu seçimlerden sonra hükümete yönelik sert söylemlerini arttırmış ve CHP'nin bir "diktatörlük" olduğunu İnönü'nün ise bir "diktatör" olduğunu iddia etmiştir. 1947 yılındaki "Hürriyet Misakı" olarak adlandırılan DP Kurultayı'nda "Vatandaş hak ve hürriyetlerini haleldar (bozar) mahiyette olan ve Anayasamızın metnine ve ruhuna uymayan hükümlerin kaldırılması. Vatandaş oyunun emniyet ve masuniyetini (dokunulmazlığını) sağlamak ve milli hâkimiyet prensibini teminat altına almak maksadıyla seçim konusunda değişiklik yapılmasını sağlamak" gibi maddelerin kabul edilmesi, yeni bir dönemin başladığına işaret etmektedir. Seçim öncesi görece iyi ilişkiler bu kongreden sonra daha da şiddetlenmiştir. DP'nin bunlar yerine getirilmediği takdirde sine-i millete dönüleceği tehdidini savurması iktidar yanlısı basın misakın "Entrika ve İhtilal Hürriyeti", DP'lilerin ise "Kana Susamış Hürriyet Kahramanları" şeklinde sözlerle eleştirilmesine sebep olmuştur. İktidar yanlısı basın DP'yi "şiddet yanlısı" politika gütmekle suçlamıştır. Bu misak, iktidarı köşeye sıkıştırmak için büyük bir hamle olarak görülebilir. Zira vekillerin istifayı dahi göze alması, demokratik bir hükümetin isteyeceği en son şey olacaktır.

İnönü, DP'nin sert politikaları ve hükümetin muhalefeti takmaz vaziyetini önlemek için Peker ve Bayar'ı bir araya getirmiş bundan sonuç çıkmayınca insiyatifi ele alarak 12 Temmuz Beyannamesi olarak tarihe geçen ve gerek İnönü'nün gerekse CHP'nin demokrasi yolundaki en ciddi adımlarından birini atmıştır. İnönü, bu tarihten sonra kısmen pasif olarak yürüttüğü politikaya aktif olarak katılma imkânı bulmakla kalmamış iktidarın yapacağı demokratik adımların da öncüsü olmuştur. CHP, bu beyannameyle artık "devrimci", "akılcı" ve "ülkücü" felsefesini değiştirip "evrimci", "ampirik" ve "faydacı" bir felsefeye yönelmiştir. Nal'a göre CHP, 14 Mayıs seçimleri öncesi bu beyanname ile "militan laiklik" anlayışını bırakmıştır. Temmuz Beyannamesi ile DP'nin en büyük kozu olan CHP'nin diktatörlüğüne dair söylemleri ve demokrasi vaatlerinin etkisi kırılmıştır. Böylece CHP'nin demokrasi söylemlerinin tek temsilcisi olarak DP'nin anılmasının önüne geçmeye çalıştığı söylenebilir.

CHP'nin, 7. Kurultay'ında 12 Temmuz Beyannamesi'nde verilen sözleri yerine getirmek için parti örgütü ve görevleri, basın, devletçilik ve okullarda din öğretimi gibi

konuları tartışmaya başlaması, İnönü'nün sözlerinin bir "vaat" olmaktan öte olacağı manasına gelmektedir. Kurultayda "6 Umde"nin yeniden yorumlanması ve laiklik ilkesindeki ılımlılaştırma dikkat çekmektedir. Toprak Kanunu'nun 17. maddesinin kaldırılması, köy enstitülerinde pratik işlerden ziyade kültür işlerine ağırlık verilmesi, halkın kültürel kalkınmasını sağlamak için kurulmuş olan halkevlerinin, bütün halkın faydalanacağı kurumlar haline getirilmesi de bu adımlardan bir kaçıdır. Kurultayın en dikkat çekici yanı ise kamuoyunun ilk defa bu derece önemsenmesidir. Zira daha önce parti teşkilatlarının fikirlerine pek önem verilmezken kurultayla birlikte aday olacak kimselerin % 70'inin taşra teşkilatınca seçilmesinin kararlaştırılması kamuoyu baskısının en büyük göstergesidir. Çünkü halk tarafından sevilen kişilerin aday gösterilmesi seçimlerde partinin şansını daha da güçlendirecektir. Diğer yandan bu DP'nin artık ciddiye alındığını da göstermektedir. Bunun yanı sıra hükümeti eleştiren basın organlarının "vatana ihanet" ettiği gerekçesiyle kapatılmaması, "paçavra" ve "ceride" gibi lakaplarla küçümsenmemesi de partideki liberalleşme emareleridir. Halk Partisi kurultayıyla birlikte kamuoyunun öneminin artması ve cumhurbaşkanının dahi eleştirilebilir olması CHP'ye büyük bir dinamizm getirmiştir. Çünkü parti, katı tutumundan kurtularak, siyaset kulvarındaki esaslı ve eşit yerini ilk defa almıştır. Kurultay, CHP'nin daha ılımlı olmasını sağlayarak "ortanın sağ"ında bir pozisyon almasını sağlamıştır.

CHP'deki bu değişime rağmen DP'nin atılan adımları yeterli görmesi beklenemezdi. DP, özellikle seçim kanununda somut değişiklikler içeren bir kanun yapılmadığı takdirde CHP'nin göstermelik demokrasi hamlelerinin işe yaramayacağını belirtmiştir. Gerçekten de yukarıdaki hamleler parti adına büyük değişimler olmakla birlikte daha çok parti içi işleyişle ilgili önemli adımlardı. İktidar yanlılarınca "Milli Husumet Andı" olarak adlandırılan 20 Haziran 1949 tarihli DP kongresinde bazı milletvekilleri, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 13. maddesinin "zulme karşı isyan hakkı verdiği"ni ifadeyle gerekirse kendilerinin de bu maddeye istinaden savaşıacaklarını belirtmeleri ortamı iyice germiştir. İktidar yanlısı gazete ve dergilerde DP'nin hak arayışında "şiddet yanlısı" bir tavır aldığına dair söylemlerin arttığını görmek mümkündür. Kongrede ifade edilen "hürriyet yolunda akacak kardeş kanının sorumlusunun iktidar partisi CHP, olacağı" yönündeki söylemler, kamuoyunda büyük tartışmalara neden olmuştur. Kongrede milletvekili adaylarının % 80 taşra örgütü tarafından seçilmesinin

kararlaştırılması, işçilere siyasal amaç gütmemek kaydıyla, sendika kurma ve grev hakkı tanınması vaatleri kongrenin en önemli maddeleridir. Zira bu kamuoyunun ne kadar önemsendiğini göstermekle birlikte işçi konusunda grev hakkını tartışmak dönemin şartları düşünöldüğünde gerçekten oldukça ileri bir hamledir. Ancak kongrenin temel amacı, hükümete demokratik bir seçim kanunu hazırlatmaktır. Bu konuda MP'nin de desteğini alan DP hükümeti iyice köşeye sıkıştırmış ve hükümet 16 şubat 1950'de Yeni Seçim Kanunu ile genel ve eşit oy ilkesinin benimsenerek "gizli oy, açık sayım" usulünü kabul etmiştir. Kanunu hükümet çıkarmasına rağmen; Menderes'in kanunu, "Demokrasimizin Sakarya Zaferi" şeklinde özetlemesi, kanunun çıkmasında DP muhalefetinin etkisini gösterir niteliktedir. Ancak her ne olursa olsun demokrasi önündeki engellerin kaldırılmasında önemli bir rol oynayan bu kanun CHP'nin o dönemde yaptığı en önemlisi siyasi icraattır. Kaldı ki CHP'li hatipler, sonraki seçimlerde sık sık bu kanuna atıfta bulunarak Türkiye'de demokrasinin başlangıcında en büyük payın kendilerine ait olduğunu söylemişlerdir. Kanunla radyolarda propaganda hakkının tüm partilere eşit şekilde verilmesi ise bundan sonraki seçimlerin propaganda açısından daha parlak geçmesini sağlayacaktır. Gerçekten de bu kanun, her iki partinin de katkısıyla hazırlandığından her iki partinin de söylemleri gerçekçidir.

CHP iktidarının tüm alanlarda geçirdiği evrimi, en hassas olduğu laiklik anlayışındaki katı tutumunda da geçirdiği anlaşılmaktadır. Nitekim laiklik anlayışındaki değişime bağlı olarak 1949 yılında birçok reforma imza atılmıştır. Din adamlarının kültür düzeyini yükseltmek amacıyla 10 il merkezinde kurslar düzenlenmesi, İlahiyat Fakölte si açılması ve Türk büyüklerine ait bazı türbenin açılmasına karar verilmesi bu değişimin göstergelerindendir. 1936 yılından beri ezanın Türkçe dışında okunmasına karşı çıkan ve halkın dini inançlarının rejim için tehdit oluşturabileceği endişesiyle aşırıya kaılan tutum sergileyen CHP'nin bu tavrı, adımlar basit olmasına rağmen partideki değişimi göstermesi açısından önemlidir. Zira partinin din konusundaki tabuyu yıkması dikkat çekicidir. CHP'nin Türkçe ezan konusunda bile ısrarcı tutum sergilemeyerek 1950'de bu yasağın kaldırılmasına destek vermesi, din konusunda yanlış tutum sergilendiğinin kabulü manasına gelmektedir. CHP'nin din algısındaki bu değişimin temeli kamuoyunun taleplerinin dikkate alınması şeklinde yorumlanabilir. Ancak gerek o dönemde gerekse günümüzde CHP'ye yakın birçok yazar, partinin laiklik konusundaki

bu tavrını bir taviz olarak değerlendirmiş bunun devrin şartlarında atılmış politik bir hamle olduğu gerçeğini görmezden gelmiştir.

1950 seçimlerinde DP'nin en büyük kozu CHP iktidarının halkta yaratmış olduğu bıkkınlıktır. Zira savaş sonrası gerek vergiler gerekse mülki amirlerin, jandarma ve tahsildarların baskısı altında inleyen halk, aslında büyük bir beklenti içine girmemiştir. Dolayısıyla DP'nin özellikle icraat planında çok bir şey yapmasına gerek yoktu. CHP'nin geçmişte yaptığı olumsuz icraatları ve bireyi görmezden gelen, devlete metafizik bir karakter yükleyen ve devlet menfaati için bireyin her türlü fedakârlığı yapması ancak seçkin zümrenin bunların dışında tutulması seçimlerde DP'ye oy verilmesi için yeterli bir sebeptir. Sonuç olarak DP bir değişim vaadederek 1950s seçimlerini kazanmayı başarmıştır. İnönü'nün seçim sonrasında oğluna yazdığı mektubunda ifade ettiği seçimi kaybetme nedeni de halktaki "değişim" arzusudur. Seçim sonrası CHP heyetinin gözlemleri de bu yöndedir. CHP heyetinin seçim sonuçlarına ilişkin tespitleri aslında seçim öncesi yapılanların yanlış olduğunu kabul etmek manasına gelmektedir. Zira raporda belirtilen 1946 seçimlerinde yaşanan olumsuzluklar, jandarma ve mülki amirlerin halk üzerindeki baskıları ve halkın küçük görülmesi seçim sonuçlarına ilişkin gerçekçi tespitlerdir. Ancak raporda belirtildiği üzere bu kadar uzun süreden sonra "meleklerden kurulu bir parti bile iktidarda kalamazdı". Yani CHP'nin tüm iyi icraatlarına rağmen tek parti iktidarının halkta büyük bir bıkkınlık yarattığı gerçektir. Ancak, bu ifade DP'nin başarısını görmezden gelmek için kullanılmış da olabilir. Nitekim halk, CHP'nin uzun süre iktidarda kalmasından çok onun uygulamalarından sıkılmış olabilir. Öte yandan savaşın getirmiş olduğu maddi sefaletin de DP'yi avantajlı kıldığı dikkate alınmalıdır. Çünkü savaşın getirdiği ekonomik zafiyetleri önlemek isteyen hükümet, özellikle köylünün ürünlerini Toprak Mahsulleri Ofisi aracılığıyla elinden almış, Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, Orman Kanunu gibi uygulamalarla devletin sert yüzünü halk üzerinde daha etkili bir şekilde göstermiştir. Yoksa CHP'nin savaş sonrası parti ideolojisine bakıldığında savaş öncesinden çok daha ileri bir mesafede bulunduğu görülür. Değişim iddialarının DP'nin iktidar olmasında büyük etkisi olduğunu ve aslında DP'yi iktidara taşıyanın CHP'nin tutum ve davranışları olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak onca partinin içinde DP'nin iktidara gelmiş olması sadece CHP'nin yaptıklarıyla açıklanacak bir durum değildir. Bu başarı DP'nin halka verdiği güven ve yakınlık sayesinde

kazanılmıştır. DP'nin başarısının arkasında ise güçlü bir propaganda teknik ve stratejisi uygulaması olmuştur. Tüm seçimlerde halka yakın olma taktiğini uygulayan DP halkın sevgisini kazanarak 1950 seçimlerinde iktidar olmayı başarmıştır. Seçim sonuçlarıyla ilgili gerek ulusal gerekse dış basının “demokrasinin zaferi” şeklinde yorumlar yapması ve bazı yazarların 14 Mayıs'ı “demokrasi bayramı” olarak kutlanmasını istemesi Türk demokrasisi açısından yeni bir safhanın başlayacağı yönünde herkese umut telkin etmiştir.

1950 seçimlerinden hemen sonra yeni iktidar partisi DP, Türkçe dışında ezan okunmasını yasaklayan kanunun feshini teklif etmiştir. Kanunun çıkarılması esnasında CHP'nin de kanuna destek vermesi partinin kamuoyunu dikkate almasının ve partideki liberalleşmenin göstergesidir. Yeni iktidar partisinin en büyük faaliyetlerinden olan bu kanunun halkın inançları yönünde atılmış büyük bir adım olması sebebiyle partinin halk nezdindeki itibarını daha da arttırmıştır. Öyleki DP bu kanunla “dini kurtaran parti” sanını almıştır. DP'nin ilk icraatının din alanında olması kamuoyunda sevinçle karşılanmasına rağmen partinin muhalefet tarafından irtica ile anılmasına da neden olmuştur. DP'nin din alanında CHP'den farklı bir laiklik anlayışı güttüğü bilinmektedir. Hatta DP kurulduğu gün basın toplantısında CHP ile DP arasındaki farkı soran gazetecilere Menderes'in DP için “Belki iki parmak daha sol'dur” yanıtını vermesi rejimle ilgili endişelere cevap niteliğindedir. Parti programında laiklikle ilgili CHP'den farklı düşünceye sahip olduklarını belirtmesi de buna işaret etmektedir. DP'nin rejim konusunda DP'den farklı olmadığı yazarların ortak kanaatidir. Hatta Toktamış Ateş gibi bazı tarihçiler, Türkçe ezan meselesinde özellikle Bayar'ın isteksiz tavrına dikkat çekerek bu kanunun, kamuoyunun baskısıyla gerçekleşmiş bir hamle olduğunu ifade etmiştir. Kamuoyunun talepleri dikkate alındığında ve CHP'nin ve DP'nin tutumlarına bakıldığında en azından kamuoyunun partiler üzerinde bir baskı unsuru haline gelmeye başladığı bir gerçektir. Zira sonraki seçimlerde DP'nin kullanacağı en büyük kozlardan birisi din alanındaki bu tür faaliyetlerdir.

Muhalefetin ısrarlarına rağmen Türkiye'nin seçimlerden kısa bir süre sonra Kore Savaşı'na aktif olarak katılması, muhalefetin iddialarının aksine Türkiye'nin büyük ölçüde dış politikada aktifleşmesini sağlamış ve NATO'ya üyeliğinin önünü açmıştır. Bu durum, DP hükümetinin dış politikadaki ilk başarısı olmuş ve hükümetin dış

yardımlar konusunda da elini güçlendirmiştir. 1954 yılında çıkarılan Yabancı Sermaye ve Petrol Kanunu ile hükümet, sadece yardımlarla değil yabancı sermayeyle de ekonomiye katkı sağlamanın yollarını aramıştır. Böylece hükümet, özellikle Amerika'dan aldığı teknik ve ekonomik yardımlar ve yatırımlar sayesinde fabrika, yol, baraj, liman, kanalizasyon, sulama kanalları, okul, hastane gibi inşaatlara hız vermiştir. “Küçük bir Amerika olacağız” sözleriyle yola çıkan hükümetin bu dönemdeki temel propaganda argümanı ekonomik kalkınma hamlesi olmuştur. Nitekim bu dönemde özellikle iktidar yanlısı gazetelere yansıyan liman, köprü, baraj ve fabrikanın temelinin atılması DP'nin hızlı bir ekonomik faaliyete giriştiğini ortaya koymaktadır. Karpat'a göre Demokrat Parti, iktisadi faaliyetleri sayesinde geniş köy hayatının yoksulluk ve cehalet kısır döngüsünü yıkmayı başarmış ilk siyasi örgütlenmedir. Yöntemi ve başvurduğu araçlar her ne olursa olsun kalkınma hamlesini köylere kadar götürebilmiş ilk Türk hükümetidir. Zira tarımda makineleşme, yol inşaatı, ve yatırım politikası ile toplumun tüm katmanlarını etkilemiştir. Türk ekonomisi bu dönemde daha akılcı bir hale bürünerek ilkel görünümünden uzaklaşmış, çağdaş endüstrinin temeli kurulmuştur. İktisadi politika ve “kamuoyuna saygı” sayesinde gelenekçi muhafazakâr bir topluma 20. Yüzyılın tekniğini, buna bağlı fikirleri hiç bir direnişe ve muhalefete meydan vermeden geniş halk kitlelerine benimsetmeyi başarmıştır.

Hükümetin tek icraatı ekonomik alanda olmamıştır. 5680 sayılı Basın Kanunu ile gazetecilere sendika hakkı, kıdem tazminatı, iş sözleşmesi gibi son derece önemli haklar tanınması, bazı yazarlara göre o güne kadar güvencesi olmadığı için bir meslek olarak algılanmayan ve “daha yüksek mevkilere yükselmek için bir atlama taşı vazifesi” gören basını gerçek bir meslek haline getirmiştir. Ancak kanunla birlikte cezai sorumlulukların artması muhalefet tarafından hükümetin baskıcı yüzünü göstermesi olarak da yorumlanmıştır. Gerçekte bu kanunun basın için mevcut kanuna göre daha özgür bir ortam sağladığı söylenebilir. Bu dönemdeki seçim kanunu değişikliği de hükümetin iyi niyet girişimi olarak nitelendirilebilir.

Hükümet partisinin sert yüzünü göstermesinin ilk belirtileri Ticanilerin Atatürk heykellerine saldırmasıyla ortaya çıkmıştır. Muhalefetin Ticanilerin bu cüreti iktidarın dini siyasete alet etmesinden aldığını söylemesi iktidarın dini konulardaki bakışını da etkilemiştir. Laiklik konusunda endişeleri gidermek isteyen hükümetin Atatürk'ü

Koruma Kanunu çıkardığı görülmektedir. Nitekim söylemlerinde Atatürk'ü en çok seven partinin DP olduğunu iddia etmeleri kanunun bir ispat çabası olduğunu ortaya koymaktadır. Olayların artması üzerine hükümet, muhafazakâr kesimlere yönelik tavrında ciddi bir değişikliğe gitmiştir. Örneğin daha önce desteklediği Necip Fazıl'ın Büyük Doğu gazetesini, İslam Demokrasi Partisi'ni ve Millet Partisi'ni kapattırıştır. Hükümet'in özellikle MP'yi Çakmak'ın cenazesinde yaşananları gerekçe göstererek geçici olarak kapatması muhalefeti arttırmıştır.

Muhalef basının eleştirilerini arttırması üzerine hükümet, basınla ilgili de birtakım düzenleme yapma ihtiyacı hissetmiştir. 1953 ve 1954 yıllarında basınla ilgili büyük değişimlere giden hükümet, basın özgürlüğünü sınırlayıcı adımlar atmıştır. Kanunlarla bakanları korumaya yönelik adımların atılmasının yanı sıra “namus, şeref veya haysiyete, tecavüz edilmesi, itibar kırıcı yayın yapılması, özel veya aile durumunun rıza alınmadan teşhiri” gibi durumlarda ağır cezalar getirilmesi bu dönemdeki basın kanunlarının özellikleridir. Böylece daha önce diktatörlükle eleştirdiği CHP tarafından aynı eleştirilere maruz kalan iktidar, hem muhalif partiler hem de basın tarafından eleştiri yağmuruna tutulmuştur. Kanunun eleştirilen yönü özel hayatla ilgili olması değil; hükümete yönelik eleştirilerin hakaret ve küfür olarak yorumlanmasına açık olması ve bu iddiaları doğrulayacak ispat hakkını vermemesidir. Hükümete göre ise bu adım, basın özgürlüğünün yanı sıra anayasada belirtilen halkın özgürlüğünü korumak için atılmış bir adımdır. Bazı basın organları, basın özgürlüğünü gerekçe göstererek şeref ve itibarı kırıcı yayın yapmaktan çekinmemektedirler. Muhalefete göre ise bu kanun, basının muhalefet yapmasını önlemek için atılmış bir adımdır. Her iki tarafında haklı yanları olmakla birlikte kanununla hükümete yönelik eleştirilerin dozunu azaltmak amaçlanmış gözüküyor.

Hükümetin sert yüzünü göstermesine bir diğer örnek ise daha önce “devri sabık yaratmayacağız” şeklindeki sözüne rağmen CHP'ye ait tüm, mal, gayrimenkul para ve değerleri hazineye devretmesi olmuştur. Bu kanunlarla CHP büyük bir servet kaybına uğramıştır. Ancak kanunun CHP'nin ve Ulus gibi CHP yanlısı birkaç basın organı dışında pek eleştirilmemesi dikkat çekicidir. Hatta çoğu basın organı kanuna destek vermiştir. Gerçekten de CHP'nin serveti, Menderes'in deyimiyle dünyanın hiç bir medeni partisinde olmayacak kadar çoktu. Hükümet, bu kanunu “haksız iktisaplar”

olarak yorumlamış ve kanunu bir haksızlığın giderilmesi olarak görmüştür. CHP'nin hiç bir partide görülmeceği kadar büyük servete sahip olması doğal olmamakla birlikte partinin telefonlarına kadar alınması hükümetin iktisaplar yapılırken gerçekten partiye ait olabilecek mal ve değerleri dikkate almaması ayrıca iktisaplara itiraz hakkı tanınmaması kanunun adeta bir intikam hevesiyle yapıldığı iddialarına neden olmuştur.

İktidar partisi DP'nin tüm bu olumsuz tavrına rağmen 1954 seçimlerinde eskisinden daha güçlü bir şekilde iktidar olması, ülkenin kısmi de olsa ekonomik refaha ermesinden kaynaklanmışa benziyor. Zira köylünün cebine ilk defa para girmesi, tarımdaki makineleşme sayesinde tarım ürünleri fiyatlarının artması ve modern tarım yöntemlerinin uygulanması DP ile mümkün olmuştur. Köylünün özellikle TMO'ların ve vergilerin baskısından kurtulması, jandarmaların halk üzerindeki baskılarının kalkması, dini inançlardaki serbestlik, devlet memurlarının köylüye bakışındaki küçümseyici tavrın kalkması DP'yi iktidara taşıyan en önemli faktörler olmuştur. Gazetelerde halkla yapılan röportajlarda halkın en çok dini inançlar noktasında DP'nin serbestlik getirmesi, köylünün ilk defa para kazanır hale gelmesi ve jandarmanın baskısının kalkmasından mutlu olması göze çarpmaktadır. Dolayısıyla halkın CHP iktidarı ile DP iktidarını kıyaslayarak pragmatist bir şekilde oy kullandığını göstermektedir. Seçmenin bu tavrında DP'nin propagandalarının da etkili olduğu söylenebilir. DP'liler, geriye dönük propaganda yöntemiyle hemen her seçim konuşmasında geçmişe atıfta bulunarak hafıza tazelemeyi ihmal etmemiştir. Hatta bu propaganda da abartıya giden DP, CHP'nin "27 yıl hiçbir şey yapmadığını" ifade etmiştir. Yukarıda sayılan demokrasiye uymayan kanuni düzenlemelerin ise halkın çoğunluğu tarafından ilgili duyulmayan siyasi gelişmeler olarak yorumlanması kaçınılmazdır. İnsanların önceliği ihtiyacı olduğuna göre halkın bu tavrını bencillik olarak görmek yerine imkânsızlıklara vermek daha doğru olsa gerek. Diğer yandan hükümetin radyo aracılığıyla köylerde yaptığı propagandanın hükümetin olumsuz tutumunu hafiflettiği söylenebilir. Her şeye rağmen halkın gözünde DP'nin alternatifler içinde en iyisi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

DP'nin bu seçimlerde 500'ün üzerinde milletvekili çıkarmasının arkasında seçim sisteminin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Zira alınan oy oranlarıyla çıkarılan milletvekilli sayısı arasındaki orantısızlık çoğunluk sisteminden kaynaklanan temsil sorununu ortaya koymaktadır. Bu sorun daha önce DP tarafından eleştirilmesine rağmen

iktidara geldiğinde nisbi temsil sistemine geçilme önerilerine kulak tıkadığı görülür. Bunun temel nedeni sistemin kendi menfaatlerine uygun olmasıdır. DP, bu taleplere bunun 1950 seçim kanunuyla CHP iktidarında alınmış bir karar olduğunu belirterek taleplerin demokratik tavırla ilgisi olmadığını bunun seçim zaferinin üzerini örtmek için bir şal olduğunu ifade etmiştir.

1954 yılının sonlarına doğru ekonomik düzende DP aleyhinde gelişmeler yaşanmıştır. Kore Savaşı sayesinde dünyadaki tarım ürünlerine olan talebin savaşın bitmesiyle sona ermesi de tarıma bağlı ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Bu ortamda piyasada tarım ürünlerinin bollaşması beklenmesine rağmen iklim şartlarının kötü gitmesi fiyatların yeniden yükselmesine neden olmuştur. Hükümet, bu ekonomik sıkıntıları atlatmak için ABD'den yardım almıştır. Ancak bazı yazarlara göre Marshall Yardımları olarak bilinen bu yardımlar Türkiye'nin endüstri alanında gelişmesi için verilmiş yardımlar değildi. O dönemde ABD ve Avrupa'nın ihtiyacı olan tarım ürünlerinin üretilmesi için verilmiş kredilerdi. Diğer yandan karayolları ve petrol arama işlemleri ise ürettiği otomobillere pazar bulmak amacıyla yapılmıştır. Yani üretime dair tek alan tarım olmuştur. DP'nin yaptığı ekonomik icraatların hemen hepsinin dış yardımlarla yapıldığı doğru olmakla birlikte bunun sadece tarım alanında olduğu doğru değildir. Nitekim bu dönemde çimento, demirçelik, kağıt, iplik, çuval, şeker gibi birçok fabrikanın temeli bu dönemde atılmıştır. Günümüzde Türkiye'nin en büyük üniversitelerinden olan ODTÜ'nün ve Makine Kimya Enstitüsünün temeli bu dönemde atılmıştır. Birçok liman ve havaalanı inşaatı da bu süreçte gerçekleşmiştir. Öte yandan Boğaziçi Köprüsü projesi hükümetin gerçekleşmeyen vaatleri arasındaydı. İstanbul'un ulaşım ve turistik sorunlarına çare aramak için düşünülen projeler de dikkat çekicidir. DP'nin ekonomi politikayla ilgili eleştirilere rağmen birçok yazar, Türkiye'deki modern endüstrinin temelini DP'nin attığını düşünmektedir. Son tahlilde ekonomik alanda DP'nin başarısız olduğu kabul edilse bile yaptığı yatırımların uzun vadede Türkiye'ye çok şey kazandırdığı anlaşılmaktadır. Tarımsal alanda yapılanlar ise bunlardan daha öndedir. Dolayısıyla bu yardımların "Türkiye'yi Avrupa'nın manavı" haline getirdiğini iddia etmek DP'ye haksızlık olsa gerek. Fakat DP'nin ekonomi konusundaki başarısı tartışma konusudur. Konunun ayrı bir çalışmada tarafsız bir gözle değerlendirilmesi gerekmektedir. Genellikle birçok yazar, DP'nin ekonomik faaliyetlerini yetersiz bulmaktadır. Bu kaynaklarda 1954 sonunda başlayan ekonomik sıkıntıların temel

nedeni de yukarıda sayılan nedenler değil; hükümetin ekonomi konusundaki plan ve programsızlığı olarak görülmüştür. Hükümet, bu plansızlık yüzünden artan yatırımlara kaynak bulmanın yolunu para basmakta bulmuştur. Aratan harcamalarla birlikte enflasyon yükselmiş ve iktidar daha önce kabul etmediği için beklediği oranda alamadığı yardımları, yüksek oranda devalüasyonu kabul ederek (1 ABD Doları 9 TL'dir) 1958'de ekonomideki kötü gidişe dur diyebilmiştir. Ancak bu süreçten sonra Türkiye günümüzde de oldukça bilinen "IMF Reçeteleri" ile karşılaşmıştır. IMF'nin yardımlar karşısında koyduğu şartlar ise muhalefet tarafından "kapitülasyon" olarak yorumlanmıştır.

DP'nin kısa zamanda "Küçük bir Amerika olacağız" iddiasıyla çıktığı yolda gerek hükümetin plan ve programsızlığı gerekse dönemin şartlarının getirdiği olumsuzluklar, hükümete yönelik eleştirileri de arttırmıştır. Hatta denilebilir ki DP'nin oy oranının 1957 seçimlerinde azalmasının temel nedeni demokrasiye aykırı hareket etmesi değil; görece refah ve zenginlikle tanışan sıradan halkın, orta sınıfın tekrar fakirleşmesi olmuştur. 1957 seçimleri öncesi gazete manşetleri ve dergilerin temel konusu "hayat pahalılığı" olmuştur. Özellikle muhalif gazetelere yansıyan röportajlar da halkın gelişmelerden memnun olmadığını doğrulamaktadır.

Ekonomik alandaki bu olumsuzluklar basında bu derece yer alınca basın hükümete yönelik tavrı da sertleşmiştir. Menderes, demokrasinin, mutlak ve hudutsuz bir hürriyet anlamına gelmediğini, demokratik rejimlerde bir yandan hürriyetlerin mahfuz olması gerektiğini ancak bunun yanında bir de devlet nizamının zorunlu olduğunu belirterek özgürlük taleplerinin devlet nizamına engel olmaması gerektiğini vurgulayarak yeni kanuni düzenlemelere işaret etmiştir. Özellikle hükümetin basın karşısındaki tutumu muhalifleri daha da kızdırmış ve Demokrat Parti'nin ismine aykırı bir şekilde "diktatör" olduğu söylemleri artmıştır. Diğer yandan 1955 yılında 6/7 Eylül olaylarının patlak vermesi ile hükümete yönelik eleştiriler gittikçe artmıştır. Bu nedenle hükümet, eleştirileri önlemenin yolu olarak birçok kanuni düzenlemeler yapmıştır.

1954 yılında kabul edilen yeni Seçim Kanunu ile hükümet, parti birleşmeleri için atılan adımları akim kılmak için bir partiden aday olan kimsenin başka partiden aday olmasını ve partilerin ortak liste yapmalarını engelleyen bir dizi adımlar atmıştır. DP'nin muhalifleri susturmaya yönelik tek adımı bu değildir. Hükümet, tüm partilere radyoda

propaganda yapmayı da yasaklamıştır. Bilindiği üzere radyoda propaganda hakkı 1950 seçimlerinde DP'nin ısrarları sonucu dönemin hükümeti CHP tarafından yasalaşmıştı. DP'nin "hükümet icraatı" olarak kendisine ayrımcılık yapmasına imkân tanıyan bu kanun tüm muhalifleri radyodan mahrum bırakıyordu. Bu dönemde köylere bedava radyo dağıtıldığı düşünülürken radyonun ne kadar önemli bir propaganda aracı olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Zira sadece hükümet kanalının olduğu bir radyoda hükümet propagandası yapmak işten değildir.

1956 yılında ise yeni bir değişiklikle partilerin birleşmesine yönelik adımlar daha da zorlaştırılacaktır. Bunun yanı sıra yargı ve üniversite profesörlerinin görev süresinin 25 yıla düşürülerek erken emekli edilmesi ve devlet memurlarının görev süresine bakılmaksızın emekli edilmesine yönelik düzenlemeler, kamuoyunda büyük tepki çekmiştir. Tepki çeken önemli olaylardan biri de Kırşehir'in ilçe yapılmasıdır. Muhalefete göre bu kanunlar halkı cezalandırmaktan başka bir şey değildir. Hükümet, bu adımların iddia edildiği gibi muhalifleri cezalandırmak için atılmış bir adım olmadığını ifade etmişse de bu kanunların muhalifleri susturmaya yönelik hamleler olduğu açıktır. Öncelikle yargı ve basın kendisini en çok eleştiren kurumlardır. Memurlar üzerinde ise baskı kurulmak istendiği anlaşılmaktadır. Seçim kampanyaları sırasında en çok tartışılan konulardan olan Kırşehir meselesi ise açıkça DP'nin bu ilin oyunu almak için düzenlediği "hileli taksim" (gerrymander) yöntemidir. Nitekim daha sonra buranın CMP'ye oy veren ilçelerden arındırılarak yeniden il yapılması bu iddiamızı güçlendirir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki bu hileye ilk defa 1930 yılında SCF'ye oy veren Silifke'yi il merkeziyken ilçe yapan CHP başvurmuştur.

1955 yılında Basına İspat Hakkı verilmesine dair teklifin mecliste kabul görmemesi ile parti içi muhalefet de artmış daha önce MP' de olduğu gibi bu sefer Hürriyet Partisi kurulmuştur. Partinin "Hürriyet" ismini alması ve programına kişi hak ve hürriyetlerini koyan demokratik bir programa sahip olması, dönemin yazarlarınca partinin DP'ye alternatif olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Hükümetin, basına ispat hakkı vermek bir yana 1956 yılında basın özgürlüğünü daha da kısıtlayıcı, yargılamaları kolaylaştırıcı, cevap ve düzeltme hakkını genişletici adımlar atarak muhalefete cevap vermesi muhalefetin basın konusundaki eleştirilerini haklı çıkarmıştır.

DP'nin muhalifleri engellemeye yönelik tek girişimi bu kanunlar olmamıştır. 27 Haziran 1956'da kabul edilen Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun ile seçim dönemi dışında açık ve kapalı hava toplantılarının yapılması yasaklanmış uymayanlara ağır cezalar verilmesi kararlaştırılmıştır. Üstelik CHP liderlerinin basit gerekçelerle kanuna muhalefetten içeri atılması partiye yönelik ciddi endişeler taşınmasına neden olmuştur. Böylece muhaliflerin kendilerini halka anlatmasına bile fırsat verilmemeye başlandığı görülmektedir. Tüm bunlara rağmen muhalifler birleşme çabasında bulunmuşlarsa da onlar da kendi aralarındaki anlaşmazlıklar ve yeni seçim kanunlarının getirdiği engeller yüzünden birleşememiştir.

Hükümetin bu dönemde çıkardığı kanunlar nedeniyle başta siyasetçi ve gazeteciler olmak üzere hükümete muhalif görüşte olan birçok ismin içeri atıldığı ya da ağır para cezalarına mahkûm edildiği gazetelere yansımıştır. Dönemin CMP lideri Bölükbaşı, Fuat Arna, CHP'li Nihat Erim gibi siyasilerin yanı sıra dönemin ünlü gazetecisi Hüseyin Cahit ve Cemal Sağlam gibi birçok isim hapis veya para cezasına çarptırılmıştır. Milliyet, Akis, Yeni Sabah ve Dünya gibi birçok gazete ve dergide bu kapama veya para cezasından nasibini almıştır. Hükümete muhalif tüm gazete ve yazarlarının çeşitli para ve hapis cezalarına çarptırılması hükümete yönelik eleştirileri haklı çıkarmaktadır. Diğer yandan işçi hakları konusunda grev hakkının verilmesini dahi programına koyan DP, iktidar olur olmaz bu sözü unutmuş; işçilere grev hakkı vermek bir yana CHP iktidarıyla aynı tavrı izleyerek bu talepleri komünist talepler olarak yorumlamıştır. İşçilerin özlük haklarıyla ilgili talepte bulunanları çeşitli cezalara çarptıran hükümet, işçilerle ilgili hemen tüm sendikaların da kapanmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak muhalefet yıllarında kendisini “demokrasi fatihi”, iktidar partisi CHP'yi “diktatör” olarak gören DP, ülkeye “demokrasi” getirmeyi vaat etmiş ve iktidarla demokratik bir mücadele vermiştir. Bu yönüyle Türkiye'nin demokrasiye kavuşmasında büyük rol oynamıştır. İktidara geldiğinde ise temel argümanı “ekonomik kalkınma” olan DP, ekonominin kötüye gitmesiyle birlikte daha önce eleştirdiği CHP gibi hareket etmeye başlamış bu sefer kendisi diktatörlükle suçlanmıştır. Muhalefet yıllarındaki bireyi önplana alan, kişi hak ve hürriyetlerini en önemli amaç olarak güden hükümet, iktidar olmanın verdiği güç ve ihtirasla kendisini iktidara taşıyan temel argümanları bir kenara bırakarak pragmatist bir felsefeye bürünmüştür. Bunun sonucunda ise parti

menfaatleri her şeyin üstünde tutulmuş, partiyi eleştiren herkesin kötü niyetli olduğu düşünölmüştür. Partiye yönelik eleştirilerden ders alınması gerekirken bunların sert bir şekilde bastırılmaya çalışılması partiye olan kamuoyu sevgisini ve güvenini de bitirmiştir. Böylece DP, 1957 seçimlerinde iktidarı kaybetmese de halkın gözündeki “demokrasi kahramanı” ünvanını kaybetmiştir denilebilir.

KAYNAKÇA

A-Arşiv Belgeleri

BCA.030.01./43.254.2M.s:9. (İsmet İnönü'nün İl Genel Meclisleri Seçimi Dolayısıyla Yaptığı Konuşma.10.10.1950).

BCA.030.01./43.254.2M. s:10. (İsmet İnönü'nün Hürriyet Gazetesine Verdiği Beyanat. 3 .10.1950).

BCA.030.01./43.254.2M. s:18-19. (İsmet İnönü'nün İstanbul Nutku. 10.5.1950).

BCA.030.01/43.254.2M.s:20-21. (İsmet İnönü'nün Bursa Nutku. 8.5.1950).

BCA.030.01./43.253.5. (İsmet İnönü'nün [Ara Seçimler Münasebetiyle] Ankara Radyosu'nda Yaptığı Konuşma.10.09.1951).

BCA.030.01/ 43.254.17. (CHP Hatiplerinin Seçime Takaddüm Eden Günlerde Yapmış Oldukları Umumi ve Bölgevi Propagandalar. Emniyet Umum Müdürlüğü şifreli Tel 6.11.1952).

BCA.030.01/43.254.2M. (İsmet İnönü'nün Bütçesi Münasebetiyle Mecliste Yaptığı Konuşmalar. 16.2.1953).

BCA.030.01./1.8.17. (Başbakan Adnan Menderes'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a Gönderdiği Şifreli Telgraf.12.8.1955).

BCA.030.01./43.253.5. (Kasım Gülek'in Erzurum Cumhuriyet Halk Partisi Vilayet Kongresi'nde Yaptığı Konuşma. 24.8.1955).

BCA.030.01./43.254.2M.s:22. (İsmet İnönü'nün Adana Nutku. 3.4.1956).

BCA.030.01./105.653.6. (Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Başvekalet Hususi Kalem Müdürlüğü'ne Gönderdiği Yazı.26.10.1956).

BCA.030.01/43.254.11 (İsmet İnönü'nün CHP İzmir İl Kongresinde Söylediği Nutka Dair Nottur: 11.3.1957).

BCA. 030.01./68.430.12 (Zonguldak Valisi Celalettin Ünseli'nin Dahiliye Vekaleti'ne Çektiği Telgraf 1.8.1957).

BCA.030.01./43.254.17. (Seçim Mazbatalarına İtirazlar ve Seçim Propagandalarıyla İlgili Haberler.24.11.1957).

TBMM Tutanak Dergileri (13.9.1946). 8. Dönem 1. Cilt 14. Birleşim.

T.B.M.M. Zabıt Cerideleri (13.09.1946). 10. Dönem 1. Cilt 15. Birleşim.

T.B.B.M. Tutanak Dergisi (30. VI.1950). IX. Dönem, Cilt I . Oturum XV.

TBMM Zabıt Cerideleri (16.02.1950). 8. Dönem, 24. Cilt, 48.Birleşim.

TBMM Zabıt Cerideleri (29.05.1950). 9. Dönem 1. Cilt 3. Birleşim.

TBMM Zabıt Cerideleri (04.05.1951). 9. Dönem 7. Cilt 72. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (06.08.1951). 9. Dönem, Cilt :9, Otutum 1.

T.B.M.M. Zabıt Cerideleri (24.06.1953). 9. Dönem 23. Cilt 96. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (14.12.1953). 9. Dönem 26. Cilt 17. Birleşim.

TBMM Zabıt Cerideleri (30.06.1954). 10. Dönem 1. Cilt 15. Birleşim.

TBMM Tutanak Dergisi (06.06.1956). 10. Dönem 12. Cilt 73. Birleşim.

TBMM Zabıt Cerideleri (28.02.1956). 10. Dönem 10. Cilt 47. Birleşim.

B-Kitap, Makale ve Yayımlanmamış Tezler

Abadan, Y. (27 Ocak 1950). İçtimai adalet prensibi.*Ulus*. s.1,7.

Adivar, A. (5 Mayıs 1950). Seçim Nutuklarında Şahsiyat. *Vatan*. s.1,4.

Ağaoğlu, S. (23 Ocak 1950). Demokrat Parti ve işçi mes'eleleri. *Zafer*. s.1,5.

Ahıska, H. (4 Aralık 1953). D.Parti Fedakar Türk Kadınına Layık Olduğu Kıymeti Temin İçin Çalışıyor. *Yeni Politika*. s.1,4.

Akandere , O. (2010). 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar- 2. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Sayı:76, Cilt: XXVI, s.107.

- Aksoy, M. (1 Şubat 1957). Vekalet Emrine Almanın Hakiki Sebebi. *Forum*. Cilt VI, Sayı 69, s. 12- 13.
- Akyol, T. (22 Şubat 2012). Zararlı Çocuk. *Hürriyet*. s.20.
- Aldoğan, S. (18 Mayıs 1950). Ooh ne güzel oldu!. *Kudret*. s.1,4.
- Alemdar, K.(1999). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. İstanbul: AFA.
- Ardıçoğlu, N. (18 Mayıs 1950).Yeni Durum Karşısında Millet Partisi. *Kudret*. s.1,4.
- Ardıçoğlu, N. (28 Mayıs 1950). DP İktisadi Meseleleri Nasıl Ele Alacak?. *Kudret*. s.1,4.
- Armaoğlu, F. (2005). *20.Yüzyıl Siyasi Tarih*. Cilt: 1-2 (1914-1995), 15. Baskı, İstanbul: Alkım.
- Arslan, T. (5 Ekim 1957).Demokratik Rejim İçinde Yaşamağa Azimli Milletler Ne Şekilde Hareket Etmelidirler?- XIV. *Akis*, s.11.
- Atay, F.R. (16 Şubat 1954). Petrol. *Dünya*. s.1.
- Atay, F.R. (4 Ekim 1957). Ders Alınacak Devir. *Dünya*. s.1,5.
- Atayakul, F. A. (2007). Türkiye’de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950–1954–1957). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İÜ Uluslararası İlişkiler, İstanbul.
- Aylık Siyasi İlimler Mecmuası. (Eylül 1950). Sene 20, S: 234, C:20, Ankara. s 232–233.
- Balaban, C. (6 Mayıs 1954). Mağlup olan kim?-2. *Türk Sesi*. s.1,7.
- Banks W. (5 Kasım 1952). İslam Dünyasında İşçi Birlikleri Faydalı mı Veya Zıyanlı mıdır?. *Akın*.s.2.
- Barlas, C.S. (12 Haziran 1954). Bu günkü şartlar altında meclis murakabesi kurulamaz. *Akis*. s.6.
- Başgil, A.F. (1962). Din ve Laiklik. İstanbul: Yağmur Yayınevi.
- Başkan, A.R. (18 Mayıs 1950). Yeni iktidar Karşısında Kudret. *Kudret*.s.1.

- Bayar, C. (1969). *Başvekilim Adnan Menderes*. İ. Bozdağ (drl.). İstanbul: Baha Matbaacılık.
- Bayramoğlu, F. (Nisan-Mayıs 1950). Propagandaya Dair. *Aylık Siyasi İlimler Mecmuası*. Sayı 229–230, Cilt 20, Sene 20, s.23–25.
- Baytal, Y. (Kasım 2007). Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. Sayı 40, s.545-567.
- Bayur, H. (15 Mayıs 1954). 1954 Genel Seçimleri Üzerinde Düşünceler. *Akis*. Sayı 43, s.5.
- Bektaş, A. (2007). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*. 3.Baskı. İstanbul: Bağlam Yay.
- Belgil, V. (Nisan 1950). Siyasi Partiler ve İnsan Hürriyeti. *Aylık Siyasi ilimler Mecmuası*. Sayı 229, Cilt 20, Sene 20.
- Berkem, S. S. (11 Ekim 1957). Seçimlere gidilirken. *Dünya*. s.2.
- Birand, M.A., C. DüNDAR, B.ÇAPLI. (1993), *Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu*. İstanbul: Milliyet.
- Birinci, A. (1990). Hürriyet ve İtilaf Fırkası, II.Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki'ye Karşı Çıkanlar. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Çakmak, F. (2007). Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet. Sayı 15. s,221-250.
- Çetintaş, S. (1 Ekim 1957). İnönü'nün Gerçekleşmeyen Kurnazlığı. *Havadis*. s.2.
- Demir, Ş. (14 Mayıs 2012). 14 Mayıs 1950, Beyaz İhtilal ve Demokrasi Bayramı. *Zaman*. s.15.
- Dicleli, V. (22 Ocak 1954). Neden yalnız şeker ve çimento. *Yeni Ulus*. s. 1.
- Dranas, M. (10 Mart 1950). İyi Niyetin İki Mühim Vesikası. *Zafer*. s. 1,6.
- Eldem, V. (27 Nisan 1954). Sanayide Bünye Değişiklikler ile İlgili Bazı Meseleler. *Forum*. Sene 1, C: 3, S: 2, Ankara: Güzel İstanbul Matbaası, s.13–14.

- Emre Kaya, A.E. (2010). Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar ilişkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 39, s.93-118.
- Eraslan, C. (2007). Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin Politikası. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II* içinde. Ankara: AAM.
- Eraslan, C. ve K. Olgun. (2006). Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Erim, N. (11 Ocak 1954). Seçimler serbest olacak mı?. *Yeni Ulus*. s. 1,3.
- Erim, N. (16 Ocak 1950). D. Parti Tebliğine Cevab Verdi. *Cumhuriyet*. s. 1,3.
- Erim, N. (7 Mayıs 1954). Besleme Aklı. *Yeni Ulus*. s.1,3.
- Ertuğ, H.R. (Mayıs 1950). Büyük Milletimiz. *Aylık Siyasi İlimler Mecmuası*. Sene 20, S: 230, C: 20, s.39-41.
- Evliyagil, N. (3 Mayıs 1950). Seçimlerin Arifesinde Köylü Seçmenlerin Duyduğu Endişe. *Cumhuriyet*. s. 5.
- Fenik, M.F. (2 Ocak 1954). Aceleyle getirmek istediği anayasa mahkemesi nedir?. *Zafer*. s. 1,4.
- Fenik, M.F. (26 Ocak 1950). Seçimler için mevsim teminatı. *Zafer*. s. 1,6.
- Fenik, M.F. (4 Mayıs 1954) .Bu Millet Onlara Muhalefeti Bile Layık Görmedi. *Zafer*. s.1,7.
- Feyzioğlu, T. (1 Ocak 1957). İlk İhtiyaç: Serbest ve Adil Seçim. *Forum*. C: VI, Sayı 67, s.6-8.
- Gerger, M.E. (1991). *Bütün Yönleriyle İnönü-Menderes Mücadelesi ve Demirkırat Oyunu*. İstanbul: Akbel.
- Gezgin, H.S. (26 Ekim 1957). Hele Şükür!.*Vakit*. s.1-2.
- Goloğlu, M. (1982). *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Gülhan, O. (2006). Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Kapsamındaki Suçlar.*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

- Kabaklı, A. (10 Ocak 1958). Komünistlikle Mücadele. *Tercüman*. s.3.
- Kafli, K. (1 Ocak 1958). Liselerde Din Dersleri. *Tercüman*. s. 2.
- Kalender, A. (2001). *Siyasal İletişim Seçmenler ve İkna Stratejileri*. Konya: Çizgi.
- Kandan, H. (26 Nisan 1954). D.P'nin En Zararlı Tarafı. *Vakit*. s.1,3.
- Karacan, A.N. (22 Mayıs 1950). Türk Milletinin İtibarı Dünya Çapında Yükselmiştir. *Milliyet*. s.1.
- Karacan, A.N. (20 Mayıs 1950). Hakikaten Büyük Millet Meclisi. *Milliyet*. s.1,5.
- Karataş, İ. (2008). *İletişim Anlamında Psikolojik Savaş ve Propaganda*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü.
- Kardam, A. ve T. Sezgin (1998). *Türkiye'de Siyasi Kutuplaşmalar ve Seçmen Davranışları*. 1.Basım, Ankara: Veri Araştırma Yayınları.
- Karpat, H. K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*. İstanbul : Timaş.
- Karpat, H.K. (13-17 Mart 2010), Osmanlı'dan Günümüze Orta Sınıflar, Siyaset ve Demokrasi, *Zaman, Yazı Dizisi*. s.23-24.
- Kaya Özçelik, P. (2010). Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemi. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*. C: 65, S: 3, s.163-187.
- Kaya, K.(2004). *Yerel Seçimler, Seçmen Davranışını Etkileyen Faktörler (Isparta Örneği)*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Köprülü, F. (11 Ekim 1957). Programını Unutan Demokrat Parti. *Dünya*, s.5.
- Kunter, N. (27 Nisan 1954). Seçimde vazifelerimiz. *Cumhuriyet*. s.7.
- Kunt, M. (28 Nisan 1954). Trakya köylüsü uyanık. *Cumhuriyet*. s.7.
- Nadi, N. (13 Eylül 1957). Unutulan Nokta. *Cumhuriyet*. s. 1,7.
- Nadi, N. (28 Şubat 1954). Aday Listeleri. *Cumhuriyet*. s. 1,7
- Nadi, N. (6 Mart 1954). İnsaf Üstad. *Cumhuriyet*. s. 1.

- Nal, S. (2005). Demokrat Parti'nin 1950–1954 Dönemi Din Siyaseti. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 60, Sayı 3, s.137-169.
- Olgun, K. (2008a). Çanakkale'de 14 Mayıs 1950 Milletvekili Seçimleri. M. DEMİR (Ed.). *Çanakkale Savaşları Tarihi* içinde. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Olgun, K. (2008b). 1908-1912 Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Faaliyetleri ve Demokrasi Tarihimizdeki Yeri. Ankara: ATAM.
- Olgun, K. (2008c). Yöresel Kalkınmada Adapazarı Halkevi. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Oran, B. (Ed.). (2009). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olaylar, Belgeler, Yorumlar*. Cilt: 1 (1919-1980). 14.Baskı, İstanbul: İletişim.
- Ortaylı, İ. (2007). *Batılılaşma Yolunda*. İstanbul: Merkez Kitaplar.
- Ortaylı, İ. (2008). *Osmanlı'da Değişim ve Anayasal Rejim Sorunu, Seçme Eserler-II*. Türkiye I.Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.
- Öge, Salih. (9 ekim 1953). Allah Korkusu. *Yeni Politika*.
- Özel, S. (1988). *Baba İnönü'den Erdal İnönü'ye Mektuplar*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Özkan, M.K. (2003). Türkiye'de Siyasal Reklam ve Siyasi Afişler (1946-1977), *Yayımlanmamış Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi GSF.
- Özsoy, O. (2002). *Türkiye'de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda*. İstanbul: Alfa.
- Özsoy, O. (1998). *Propaganda ve Kamuoyu Oluşturma*. İstanbul: Alfa.
- Özsoy, O. (1999). *Politik Propaganda Teknikleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Özsoy, O. (2004). *Başarılı Siyasetçinin El Kitabı*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Özsoy, O. (2007). *Seçim Kazanma Sanatı, Seçim Kazanmanın Altın Kuralları*. İstanbul: Alfa.
- Özyörük, M. (1 Nisan 1954). Yüzen Oylar. *Forum*. Sene 1, C:1, S:1, Ankara : Güzel İstanbul Matbaası. s.8–9.

- Platon. (2002). *Devlet*. H. Demirhan (çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Rousseau, J.J. (1974). *Toplum Sözleşmesi*. V.Günyol (çev.). İstanbul: Çan Yay.
- Safa, P. (2006). *Türk İnkılabına Bakışlar*. İstanbul: Ötüken.
- Savcı, B. (1 Nisan 1954). Partilerin Seçim İttifakı. *Forum*. Sene 1, C:1, S: 1, Ankara: Güzel İstanbul Matbaası. s.6–8.
- Seviğ, V.R. (29 Mayıs 1950). Cumhurbaşkanı Celal Bayar. *Kudret*. s.1,4.
- Simpson, C.(Ed.). (2000). *Üniversiteler Amerikan İmparatorluğu, Soğuk Savaş Döneminde Sosyal Bilimlerde Para ve Siyaset*. M.Ceylan (çev.). İstanbul: Kızılelma Yay.
- Sonat, S. (10 Ocak 1958). Kıbrıs: Ümit ve Kin Adası.*Tercüman*. s.3.
- Sükan, F. (1991). *Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960*. Ankara:Kültür Yay.
- Tansu, S. N. (28 Nisan 1954). Seçimlerin arifesinde Adapazarı ve İzmit. *Cumhuriyet*. s.8.
- Tansu, S. N. (26 Nisan 1954). Adapazarı seçim turu. *Cumhuriyet*. s.8.
- Toker, M. (12 Ekim 1957). Bu talihsizliğimizi yenmeliyiz.. *Akis*. s.5.
- Toker, M. (9 Ekim 1957). Sabık Başbakanlar Şerefleriyle Yaşarlar. *Akis*. s.5.
- Tokgöz, E. (2007). Cumhuriyet Döneminde Ekonomik gelişmeler. D. Yalçın, Y. Akbıyık ve diğerleri (drl). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* içinde. Cilt: 2. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Topuz, H. (1991). *Siyasal Reklamcılık, Dünyadan ve Türkiye'den Örneklerle*. İstanbul: CEM.
- Tunaya, T. Z. (7 Nisan 1954). Türkiye Tarihinde “ İktidar “lar. *Cumhuriyet*. s.2.
- Tunaya, T. Z. (1995). *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*. İstanbul : Arba Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (6 Mayıs 1950). Siyasi Parti Nedir?. *Vatan*. s.1,2.

- Tuncer, E. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*. 2.Baskı. Ankara: TESAV.
- Turan, İ. (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. İstanbul: DER.
- Turan, R. (2007). Kültür Alanındaki Gelişmeler. D. Yalçın, Y.Akbıyık vd. (drl.). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi İçinde*. C:2, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi, Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*. 4.Kitap, Bölüm: I-II. Ankara: Bilgi Yay.
- Turhan, V. (9 Mayıs 1950). Seçim Kampanyası. *Vatan*. s.1,3.
- TÜİK. (2008). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923–2007*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Tümtürk, B. (24 Şubat 1954). Emniyetli , Serbest ve huzurlu seçim. *Dünya*. s.1.6.
- Us, A. (4 Ekim 1957). İktidar ve Muhalefet. *Vakit*. s.1,3.
- Us, A. (18 Nisan 1954). Seçim Beyannameleri. *Vakit*. s.1,3.
- Uztuğ, F. (1999). *Siyasal Marka,Seçim Kampanyaları ve Aday İmajı*. Ankara: MediaCat Yay.
- Yalçın, H. C. (10 Ocak 1950). Komünistler Her Tarafta Nasıl Çalışıyorlar. *Ulus*. s.1,3.
- Yalçın, H. C. (14 Eylül 1955). En tehlikeli Cephe. *Ulus*. s.1,3.
- Yalçın, H. C. (28 Nisan 1954). Son Kozlarını Oynadılar. *Vakit*. s.1,3.
- Yalçın, H. C. (3 Ocak 1954). Şahsiyetsiz bir parti. *Yeni Ulus*. s. 1,3.
- Yalçın, H. C. (8 Mayıs 1950). Cumhuriyet Halk Partisinin Beyannamesi-III., *Ulus*. s.1,5.
- Yalçın, H. C. (9 Mayıs 1954).Demokrasimizi Yalnız Bir şekil Olmaktan Kurtaralım. *Yeni Ulus*. s.1,3.
- Yalçın, H.C. (6 Mart 1950). Seçimlere girmemek tehdidi. *Ulus*. s.1,3.
- Yalman, A. E. (11 Nisan 1950). Mareşalin Ölümü. *Vatan*. s.1,4.

- Yalman, A. E. (12 Nisan 1950). Büyüklük Nasıl Belli Olur?. *Vatan*. s.1,4.
- Yalman, A. E. (14 Nisan 1950). Mareşal Çakmak ve Rejim, Merhum Büyük Askerin son ikaz ve irşadı. *Vatan*.s.1,4.
- Yalman, A. E. (28 Nisan 1950). *CHP'ye Birkaç Dostça İkaz* . *Vatan*. s.1,4.
- Yıldız, N. (1997). Demokrat Parti İktidarı (1950-1960) ve Basın. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 51 Sayı: 1, s.481-505.
- Yılmaz, Z. (2007). Siyasi Açıldan I. ve II. Menderes Dönemi (1950–1954). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi SBE.
- Yörüklüoğlu, A. (21 Eylül 1957). Demokratik Rejim içinde Yaşamağa Azimli Milletler Ne şekilde Hareket Etmelidir?-XII. S:179. *Akis*.11.
- Yücel, M.S. (2001).*Demokrat Parti*. İstanbul: Ülke Yayınevi.
- Zürcher, E. J. (2010). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. Y. Saner. (çev.). 25. Baskı. İstanbul: İletişim.

C- Süreli Yayınlar

C.1.- Gazeteler

- Akın*. (2 Kasım 1952).Cumhurbaşkanımızın meclis Açılış Nutku. s.1.
- Akın*. (5 Ekim 1952).Başbakan muhalefeti er meydanına davet ediyor. s.5.
- Akşam Postası*. (2 Mayıs 1950). General F.Cebesoyu Demokrat Partiye Girmesi için Zorluyorlar. s.1.
- Akşam*. (14 Nisan 1954). Hayat pahalılığı rekor seviyeye yükseldi. s.1.
- Akşam*. (15 Nisan 1954). C.H.P.nin ileri süreceği meseleler. s.1.
- Bugün*. (3 Şubat 2012). Namaz Kitabına Milli Şef Yasağı. s.12-13.
- Cumhuriyet*. (21 Mart 1954). Köylü Partisi dün siyasi bir toplantı yaptı. s. 6.
- Cumhuriyet*. (26 Mayıs 1957). Kırşehir tasarısı. s.1,5.

- Cumhuriyet.* (28 Mart 1950). Koalisyon Kabinesi. s. 1,3.
- Cumhuriyet.* (3 Haziran 1957). Kırşehir kanun tasarısı bu hafta Mecliste görüşülüyor. s. 1.
- Cumhuriyet.* (1 Nisan 1954). Eskişehir fantezisi. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (1 Nisan 1954). Kocaelide Çirkin bir Seçim Propandası. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (10 Mayıs 1957). Sendika Birliklerinin kapatılışı ve muhalefet. s.1,7.
- Cumhuriyet.* (10 Ocak 1950). Seçim Kanununun Tetkikine Başlandı. s. 1,3.
- Cumhuriyet.* (11 Eylül 1957). İktidarın İşbirliğine Karşı Beş Tedbiri. s.1,5.
- Cumhuriyet.* (11 Ocak 1950). Yeni seçim kanununda değişiklikler yapıldı. s.1,3.
- Cumhuriyet.* (11 Şubat 1954). Cumhuriyetçi M.P.' programını yayınladı. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (13 Mart 1954). İki Muhalif Parti Arasındaki İşbirliği. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (14 Ağustos 1957). İşbirliği mevzuunda en mühim engeller aşıldı. s. 1.
- Cumhuriyet.* (14 Mart 1954). Halk Partisi de Dün Akşam Bir Tebliğ Yayınladı. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (16 Nisan 1950). Partiler Dün Açık Hava Toplantılarına Başladılar.s.1,3.
- Cumhuriyet.* (16 Ocak 1954). Yabancı sermayeyi teşvik. s. 1,7.
- Cumhuriyet.* (17 Nisan 1954). İnönü dün İzmir ve Manisada konuştu. s.1,8 .
- Cumhuriyet.* (18 Mart 1954). İki Muhalif Parti Anlaşamıyorlar. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (18 Nisan 1954). Menderes-İnönü nutuk düellosu başlıyor!. s.1,8.
- Cumhuriyet.* (19 Eylül 1957). C.M.P.'nin Kararı Dün Kongrelerinde Açıklandı. s. 1.
- Cumhuriyet.* (19 Nisan 1950). İstihsal politikamıza dair Tarım Bakanının demeci. s. 1,3.
- Cumhuriyet.* (19 Nisan 1954). Mersin'de Dünkü Esef Verici Hadise. s.1.
- Cumhuriyet.* (2 Mayıs 1954). Başbakan'ın Gazetemize Demeci. s.1.

- Cumhuriyet.* (21 Eylül 1957). Üç Parti Ayrı Ayrı Tebliğ Neşrettiler. s.1, 5.
- Cumhuriyet.* (21 Mart 1950). Celal Bayar Antebde Seçim Nutkunu Söyledi. s.1,3.
- Cumhuriyet.* (21 Nisan 1950). M.P. nin Mareşal İçin Okutacağı Mevlid. s.1,3.
- Cumhuriyet.* (22 Haziran 1957). Bölükbaşı Hakkında Alınan Karar. s. 1,5.
- Cumhuriyet.* (22 Nisan 1954). Başbakan'ın Trabzon ve Rizede konuşmaları. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (22 Temmuz 1957). Gülek'in işbirliğine dair sözleri ve Hürriyet Partisi. s. 1.
- Cumhuriyet.* (23 Nisan 1954). D.P.nin Dün Çatalca'da Yaptığı Büyük Miting. s.1,8.
- Cumhuriyet.* (23 Ocak 1950). Koalisyon Kabinesi İçin Yeni Söylentiler. s. 1,5.
- Cumhuriyet.* (24 Mart 1950). İnönü Dün İlk Seçim Nutkunu Söyledi. s.1,3.
- Cumhuriyet.* (24 Nisan 1954). Kasım Gülekle mülakat ve dinlediğim şikayetler. s. 1.
- Cumhuriyet.* (24 Nisan 1954). Partilerin Şehrimizdeki Toplantıları. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (24 Ocak 1950). Seçim Komisyonunda dün 7 saat süren müzakereler. s.1,3.
- Cumhuriyet.* (25 Şubat 1957). Dün Mecliste Başbakanlık ve Adalet bütçeleri müzakere edildi. s. 1,5.
- Cumhuriyet.* (26 Nisan 1954). Karma liste. s.8.
- Cumhuriyet.* (28 Ocak 1954). Mahkeme, Millet Partisinin kapatılmasına karar verdi. s. 1.
- Cumhuriyet.* (3 Haziran 1957). Kırşehir kanun tasarısı bu hafta Mecliste görüşülüyor. s. 1.
- Cumhuriyet.* (3 Mayıs 1954). Seçimi Büyük ve Ezici Farkla D.P.nin Kazandığı Tahakkuk Etti. s.1.
- Cumhuriyet.* (30 Temmuz 1957). Halk Partisi, işbirliğini samimi olarak istiyor. s.1,5.

- Cumhuriyet.* (30 Haziran 1954). Meclis bugün mühim bir toplantı yapıyor. s.1,5.
- Cumhuriyet.* (30 Mart 1954). İstanbulda kazanan 11 D.P. adayı feragat ettiler. s. 1.
- Cumhuriyet.* (30 Nisan 1950). Bayarın Boludaki Mühim Nutku. s.1,3.
- Cumhuriyet.* (4 Mart 1957). Kırşehir yeniden vilayet oluyor. s. 1.
- Cumhuriyet.* (4 Nisan 1954). İzmirde partilerin kazanma şartları. s. 1.
- Cumhuriyet.* (5 Şubat 1950). Siyasi baskı iddiaları. s. 1.
- Cumhuriyet.* (6 Ağustos 1957). C.M.P. muhalif partileri acele toplantıya çağırdı. s.1,5.
- Cumhuriyet.* (6 Nisan 1950). Şiddet Politikasına Dair Bayarın Demeci. s.1,3.
- Cumhuriyet.* (7 Mayıs 1950). İnönünün Bigada dün söylediği nutuk. s. 1,3.
- Cumhuriyet.* (8 Ağustos 1957). İnönü, CMP ve Hür. P. ile görüşmeğe hazırım dedi. s. 1.
- Cumhuriyet.* (8 Eylül 1957). Kurucu Prof. Fuad Köprülü dün Demokrat Partiden istifa etti.1,7.
- Cumhuriyet.* (10 Ağustos 1957). Başbakan, seçimleri bir emrivaki halinde hissetmeğe başladık dedi.s. 1.
- Cumhuriyet.* (10 Ağustos 1957). Yuvarlak Masa Konferansı'nın yeri değişti. s. 1,5.
- Cumhuriyet.* (10 Eylül 1957). Bir milletvekili daha D.P. den çekildi. s. 1,5.
- Cumhuriyet.* (10 Nisan 1954). Yabancı Sermaye ve Petrol Yasası Eleştiriliyor. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (11 Mayıs 1957). Sendika Birliklerinin kapatılması ve işçiler. s.1,7.
- Cumhuriyet.* (11 Nisan 1950). Radyoevi Önünde Dünkü Hadiseler. s. 1,3.
- Cumhuriyet.* (11 Şubat 1954). Cumhuriyetçi M.P.' programını yayınladı. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (14 Şubat 1950). Meclis Dün Bütçe Müzakerelerine Başladı. s.1,4.
- Cumhuriyet.* (15 Mart 1954). D. Parti dün Ödemiş'te büyük bir miting yaptı. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (15 Nisan 1954). İnönü bugün uçakla Balıkesire gidiyor. s.1,7.

- Cumhuriyet.* (16 Nisan 1954). Balıkesirde dün yapılan açık hava toplantısı. s.1,9.
- Cumhuriyet.* (17 Mayıs 1957). Karadeniz İşçi Federasyonu da dün kapatıldı. s.1,7.
- Cumhuriyet.* (17 Nisan 1954). Mazhar Kunt Tekirdağ'dan Bildiriyor. s.8.
- Cumhuriyet.* (18 Nisan 1954). Yaşar Kemal bildiriyor. s.8.
- Cumhuriyet.* (20 Nisan 1954). Celal Bayarın dün söylediği nutuklar. s.1.6.
- Cumhuriyet.* (20 Nisan 1954). Menderes dün Erzurumda ilk seçim konuşmasını yaptı.
- Cumhuriyet.* (21 Mart 1954). Hikmet Bayur, Dün Mühim Bir Beyanname Yayınladı. s. 1,6.
- Cumhuriyet.* (24 Mayıs 1957). Seçim Kanunu tadil teklifi Meclise verildi. s.1,5.
- Cumhuriyet.* (24 Nisan 1954). Muhalefetin iktidara karşı dünkü taarruz hareketi. s. 1,6.
- Cumhuriyet.* (25 Nisan 1954). Menderes İnönünün sözlerine dün Samsunda cevap verdi. 1,7.
- Cumhuriyet.* (26 Nisan 1954). Şu kütahya'nın Yollarını Kim Yaptırırsa Reyim Ona Helal Olsun, Cumhuriyet. s.8.
- Cumhuriyet.* (26 Haziran 1957). Dokunulmazlığı kaldırılan milletvekilleri. s.1.
- Cumhuriyet.* (26 Mart 1954).Yurdda seçim faaliyeti. s.1,7.
- Cumhuriyet.* (26 Nisan 1954). Başbakan en mühim nutkunu İzmir'de söyledi.s. 1,7.
- Cumhuriyet.* (26 Nisan 1954). Egede Yollara Çivi Serpiştiren Particiler. s.8.
- Cumhuriyet.* (26 Nisan 1954). Halkçılar traktör üzerine kurulan kürsüde konuştu. s.8.
- Cumhuriyet.* (28 Şubat 1954). C.H.P. Kurultayı Tüzük Tadilatını Kabul Etti. s.1,6.
- Cumhuriyet.* (28 Şubat1954). Bütün Muhalefet Partileri Müşterek Listeye Taraftar!.s. 1,6.
- Cumhuriyet.* (3Mayıs 1954). Seçimi Büyük ve Ezici Farkla D.P. nin Kazandığı Tahakkuk Etti. s.1.

- Cumhuriyet.* (4 Ocak 1954). D.P.lilerin dün Üsküdar'da yaptıkları siyasi toplantı. s.1,7.
- Cumhuriyet.* (5 Ağustos 1957). Hür. P. 'yuvarlak masa' toplantısına iştirake hazır. s. 1,5.
- Cumhuriyet.* (5 Mayıs 1950). İnönü Dün Akşam İzmir'de İlk Seçim Nutkunu Söyledi.
- Cumhuriyet.* (5 Mayıs 1950). Partiler Radyolarda Propagandaya Başladı. s. 1,3.
- Cumhuriyet.* (8 Mayıs 1957). Kapatılan İşçi Birlik ve Federasyonları yediye buldu. s.8.
- Cumhuriyet.* (8 Nisan 1954). C.H.P. Kayseride Kol Saati Dağıtıyormuş. s.1,6.
- Dünya.* (1 Ekim 1957). Akşamdan naklen "Seçmen ve Din" Va'nu mahlaslı biri. s.5.
- Dünya.* (10 Ekim 1957). Hür P. Seçim Kampanyasını açtı. s.1.
- Dünya.* (12 Şubat 1954). Muhalefet , Petrol Tasarısına Hücuma Hazırlanıyor. s.1,7.
- Dünya.* (13 Ekim 1957). Hakevlerinin Genelev Olduğunu Söyliyen D.P.li. s.3.
- Dünya.* (14 Ekim 1957). Mücadele sertleşti, hadiseler başladı. s.1
- Dünya.* (16 Ekim 1957). El ile karma liste tanzim olunması yasak değildir. s.3.
- Dünya.* (18 Ekim 1957). Liderler düellosu devam ediyor. s.1.
- Dünya.* (18 Ekim 1957). Neuzübillah. s.3.
- Dünya.* (18 Ekim 1957). Neuzübillah.s.3.
- Dünya.* (18 Ekim 1957). Seçim peyniri. s.3.
- Dünya.* (18 Ekim 1957). Suç üstüne Suç! s.3.
- Dünya.* (19 Ekim 1957). Arna dün Menderes'e sert bir cevap verdi. s.5.
- Dünya.* (21 Ekim 1957). Başka bir haberde DP nin 7 yılda 1400 cami yaptırdığı yazılıydı. s.1.
- Dünya.* (28 Ocak 1954). Başbakan'ın demeci. s.1,7.
- Dünya.* (28 Ocak 1954). M.Partisi Resmen Feshedildi. s.1.

- Dünya.* (6 Ekim 1957). Din istismarcılığına meydan verilmemelidir. s.3.
- Dünya.* (6 Şubat 1954). Halk Odun Kömür Bulamıyor. s.1,6.
- Dünya.* (9 Ekim 1957). İşçiler emeklerinin karşılığını alamıyor. s.1,5.
- Dünya.* (9 Mart 1954). Basın Tasarısı Fırtına Kopardı. s.1.
- Dünya.* (9 Mart 1954). Besleme Gazeteleri Destekleme Gayreti., s.1.
- Gece Postası.* (12 Ekim 1957). Kıbrısata Maceradan Usanan Komünist Liderler Teker Teker Teslim Olmağa Mecbur Kaldılar. s.1.
- Gece Postası.* (28 Ekim 1957). Kat'i Netice. s.1.
- Gece Postası.* (12 Ekim 1957). Liderler Konuştu Vatandaş Dinledi. s.1.
- Gece Postası.* (6 Ekim 1957). Ankarada Cereyan Eden Menfur Hadise !. s.1.
- Gece Postası.*(13 Ekim 1957). Parti liderlerinin Söz Düellosu Kızıışıyor !. s.1.
- Havadis.* (1 Kasım 1957). Eskimiş diktatör yine diktatörlük peşinde. s.1,2.
- Havadis.* (11 Ekim 1957). Afyon Çimento Fabrikası bugün açılıyor.s. 1,3.
- Havadis.* (14 Ekim 1957). Bayar Antalyada, Başvekil Menderes Trabzonda çok mühim konuşmalar yaptılar. s.1. 5.
- Havadis.* (2 Ekim 1957). Demokrasiye İhanet Eden Bizzat C.H.P.dir!. s.1,5.
- Havadis.* (31 Ekim 1957). Hadiselerin Tahrikçi ve Baş Mesu'ülü İnönü. s. 5.
- Havadis.* (31 Ekim 1957).Yaratmak istedikleri anarşi havası. s, 1,3.
- Hürriyet.* (11 Ekim 1957). Köyler refaha ve medeni şartlara ulaşmak için birbirleriyle adeta müsabaka yapıyorlar. s. 1.
- Hürriyet.* (11 Ekim 1957). Seçim Beyannamesi ile CHP 45 vaadde bulundu. s. 1.
- Hürriyet.* (13 Ekim 1957). Menderes Erzurum ve Kars'ta konuştu. s. 1.
- Hürriyet.* (13 Haziran 1958). Kıbrısta Türk Kadınları Tecavüze Uğradı. s.1.
- Hürriyet.* (15 Ekim 1957). Menderes-İnönü münakaşası yumuşadı. s. 1.

- Hürriyet.* (18 Ekim 1957). Menderes'in 5 günlük Karadeniz turu bitti. s.1
- Hürriyet.* (2 Haziran 1950). Hükümet Gayri Meşru Servet ve İşlerden Bahsetmelidir. s.1,4.
- Hürriyet.* (27 Nisan 1950). Seçimlere Hazırlık. s.1,4.
- Hürriyet.* (28 Ekim 1957). D.P. Yine Kazandı. s.1.
- Hürriyet.* (28 Ekim 1957). D.P. yine kazandı. s.1.
- Hürriyet.* (29 Ekim 1957). CHP birçok yerde seçimin iptalini istiyor. s.1.
- Hürriyet.* (3 Ağustos 1950). Atlantik Paktına Girmek İçin Resmen Müracatta Bulunduk. s.1.
- Hürriyet.* (4 Ekim 1957). DP Kampanyası muhtemelen bugün Niğde'de açılacak. s. 1.
- Hürriyet.* (4 Ekim 1957). DP'nin seçimi kazanma şansı daha kuvvetli. s. 1.
- Hürriyet.* (5 Ekim 1957). Başvekil Menderes'in Bulganin'e gönderdiği mesajın metni açıklandı. s.1.
- Hürriyet.* (6 Mayıs 1950). Sadık Aldoğan Tevkif Edildi. s. 1,4.
- Hürriyet.* (8 Ekim 1957). DP, Hür.P ve CMP aday listeleri ilan edildi. s.1.
- Hürriyet.* (8 Ekim 1957). DP'nin 3 Kurucusu Bayar, Koraltan ve Menderes İkişer Vilayetten Namzetliklerini Koydular. s. 1.
- Hürriyet.* (9 Eylül 1954). Hükümet Kıbrıs İçin Mitinge İzin Vermedi. s.1.
- Hürriyet.* (9 Mayıs 1950). Bayar "Kardeş kavgası asla olmayacaktır" dedi. s.1,4.
- Hürriyet.* (9 Mayıs 1950). Dünkü Seçim Toplantıları. s. 1,4.
- Kudret.* (11 Mayıs 1950). Av.Prof. Vasfı Raşit dedi ki. s.1.
- Kudret.* (19 Mayıs 1950). Millet Partisi'nin Beyannamesi. s.1.
- Milliyet.* (10 Mayıs 1950). CHP seçimleri kaybederse İnönü Cumhurbaşkanlığından çekileceğini belirtti. s.1.

- Milliyet.* (11 Eylül 1957). Seçim Kanunu Tadil Ediliyor. s.1.
- Milliyet.* (14 Nisan 1954). İnönü'nün CHP grup toplantısındaki nutku.s.1,7.
- Milliyet.* (15 Mayıs 1950). Seçimler Dün Büyük Bir Sükun Ve İntizam İçinde Yapıldı. s.1.
- Milliyet.* (16 Mayıs 1950). D.P. dün gece yarısı 41 vilayette 370 mebusluk kazanarak ekseriyeti aldı. s.1.
- Milliyet.* (16 Mayıs 1950). Demokrat Parti Dün Bir Beyanname Neşretti. s.1.
- Milliyet.* (21 Nisan 1954). DP İzmir'i Yunanlara Verecek. s.1,7.
- Milliyet.* (23 Nisan 1954). Başvekil dün de muhalefete cevap verdi. s.1,7.
- Milliyet.* (23 Nisan 1954). Başvekil Muhalefete Dün de Cevap Verdi. s.1,7.
- Milliyet.* (25 Mayıs 1954). Başvekil dün programını okudu. s. 3.
- Milliyet.*, (4 Ekim 1956). Başvekil Yardımın Artmasını İstedi. s.1.
- Son Posta.* (26 Temmuz 1950). Kore Savaşına 4500 Kişilik Bir Askeri Kuvvetle Katılıyoruz. s.1.
- Son Saat.* (4 Mayıs 1950). Sahte D.Parti Listesi Yapıldı. s.1,5.
- Tan.* (25 Nisan 1957). Kıbrıs ile ilgili ilk Miting Diyarbakır'da Yapılacak. s.1.
- Tan.* (29 Nisan 1957). Kıbrıs ikiye Taksim Edilmezse Adada sivil Harp Başlayacaktır. s.1.
- Tan.* (4 Nisan 1957). Enosisin tahakkuku Kıbrısta Türk Halkının Mahvolması Demektir. s.1.
- Tan.* (9 Nisan 1957). Oniki Ada'daki Haklarımızı İsteyeceğiz. s.1.
- Tercüman.* (11 Ocak 1958). Makam arabaları yüzünden dün mecliste sert tartışmalar oldu. s.1,3.
- Tercüman.* (2 Ocak 1958). İşçi sigortalarına 1957 yılında 1.703.000 hasta müracaat etti. s.3.

- Tercüman.* (5 Ocak 1958). Kıbrıs'ta Türklere baskı artıyor. s. 1.
- Tercüman.* (11 Ocak 1958). Bütün Gecekondular Yıkılacak. 3.1.
- Tercüman.* (2 Ocak 1958). Başvekil Menderes dün Kıbrıs Türklerine bir mesaj gönderdi. s.1.
- Türk Sesi.* (21 Haziran 1954). Seçim Kanunu Tadil Tasarısı Anayasa Komisyonunda. s.1,7.
- Türk Sesi.* (4 Mayıs 1954). D.P. 60 ilde tam liste halinde kazandı. s.1.
- Türk Sesi.* (5 Nisan 1954). Bayar: "Memleket büyük eselere kavuşuyor, bu neticeler iradenizin zaferidir" dedi.s.1.
- Türk Sesi.* (5 Nisan 1954). Samsun limanının temeli muhteşem törenle atıldı. s.1.7.
- Türk Sesi.* (6 Mayıs 1954). C.H.P. üyeleri İnönü ve Nihat Erim'in istifalarını isteyecek. s.1.
- Ulus.* (10 Ekim 1952). D.P Merkezinin Tertip Ettirdiği Planlar. s.1,2.
- Ulus.* (10 İkteşrin 1944). Anıt-Kabir'in Temeli Atıldı. s.1.
- Ulus.* (11 Nisan 1950). Büyük Askerin Ebedi Kaybı Memleketin Her Tarafında Derin Bir Teesür Uyandırdı. s.1
- Ulus.* (14 Nisan 1950). Halkı Kandırmaya Yelteniyorlar!. s.1,7.
- Ulus.* (14 Nisan 1950). Köylere Traktör Dağıtımını Başladı. s.1,7.
- Ulus.* (14 Nisan 1950). Son Üç Günlük Hadiseler Dolayısıyla İstanbul Adliyesince 74 Kişi Tevkif Edildi. s.1.
- Ulus.* (15 Nisan 1950). İrticai Faaliyetleri Dolayısıyla İstanbuldaki Hadiselere Ait Tahkikat Devam Ediyor. s.1.
- Ulus.* (16 Nisan 1950). İrtica Hareketleri Gençlik Arasında İnfial Doğurdu. s.1.
- Ulus.* (5 Mayıs 1950). İnönü'nün mühim nutku.s.1,5.
- Ulus.* (7 Ekim 1952). İnönü bu gün Manisaya gidiyor. s.1.

- Ulus.* (9 Ekim 1952). C.H.P.nin sosyal politika görüşü. s.2.
- Vakit.* (1 Aralık 1957). Osman Bölükbaşı ikinci Defa Tahliye Edildi. s.1.
- Vakit.* (1 Kasım 1957). İnönü'nün Radyo Hakkında Beyanatı. s.1,2.
- Vakit.* (10 Mayıs 1950). İnönüyü dinlerken. s. 1.
- Vakit.* (10 Nisan 1954). Şehrimizde Yapılan Siyasi Toplantılar. s.1.3.
- Vakit.* (12 Nisan 1954). Kiliste D.P.liler Bir C.H.P. Otomobil Kafilesini Taşladı.s.1,3.
- Vakit.* (16 Nisan 1954). D.P. Hayat Pahalılığı'na Çare Bulamayacak. s.1,3.
- Vakit.* (22 Nisan 1954). İzmit 3 üncü Kağıt Fabrikası Açıldı. s.1,3.
- Vakit.* (27 Nisan 1954). Temel Atma Komedisinin İçyüzü. s.1,3.
- Vakit.* (3 Mayıs 1954). 108 Cumhuriyet Halk Partili Aday Dünkü Seçimleri Kazandı!.
s.1.
- Vakit.* (6 Kasım 1957). Meclis müzakerelerinin Neşrinin Şartlara Bağlanması. s.1.
- Vatan.* (15 Nisan 1954). Bayur, 'D.P. iktidarda kalmalıdır' diyor. s.1,4.
- Vatan.* (16 Nisan 1954). Piyasada kahve yerine nohut ve arpa tozu var. s.1.
- Vatan.* (22 Nisan 1954). Menderes, "Dünkü Milli Şef Bu gün Milli Journalcudur" dedi.
s.1,4.
- Vatan.* (26 Nisan 1954). Mersin Limanının Temeli Dün Atıldı. s.1.
- Vatan.* (29 Eylül 1957). Unutulan Kanun. s.1.
- Vatan.* (29 Nisan 1950) .C.H.P. reyleri satın almağa karar verdi. s.1,3.
- Vatan.* (3 Nisan 1950). Şiddet siyasetine dair Bayar'ın sözleri. s.1.
- Vatan.* (30 Nisan 1950). D.Parti Başkanı iktidarı şiddetle tenkid etti. s.1.
- Vatan.* (5 Mayıs 1950). Partilerin Radyo Konuşmaları. s.1,4.
- Vatan.* (7 Mayıs 1950). Celal Bayar Dün Diyarbakır ve Elazığ'da Konuştu. s .4.

- Vatan.* (7 Nisan 1950). İşçi Sendikaları üzerindeki Baskı. s.1, 4.
- Vatan.* (7 Nisan 1950). İşçi Sendikaları üzerindeki Baskı. s.1, 4.
- Vatan.* (8 Ağustos 1951). Başbakan, Halk Partisine ve İnönü'ye Şiddetle Hücum Etti.s.1.
- Vatan.* (9 Nisan 1950). Nazım Hikmet Gizlice İstanbul'a Sevk edildi. s.1.
- Yeni İstanbul.* (7 Eylül 1955). İstanbul ve İzmir'deki Hadiseler Üzerine Örfi İdare İlan Edildi. s. 1,7 .
- Yeni Politika.* (11 Aralık 1953). İktisaplara Dair Kanun Metni. s.7.
- Yeni Politika.* (15 Ocak 1954). M.P.nin Bütün İçyüzü Bir Kere Daha Açıklandı .s.1.
- Yeni Politika.* (26 Mart 1954). C.H.P. Artık Atatürk ve İnkılap Partisi Değildir. s.1.
- Yeni Politika.* (9 Aralık 1953). Demokrasinin Bekası için C.H.P. iktidara Gelmemelidir. s.1.
- Yeni Sabah.* (1 Ekim 1957). D.P. 32 vilayette namzet yoklaması yapmıyor. s.2.
- Yeni Sabah.* (14 Ekim 1957). Kıbrız bizim Öz malımızdır. s.1.
- Yeni Sabah.* (14 Ekim 1957). Tek partiye dönme temayülü var. s.1.
- Yeni Sabah.* (15 Ekim 1957). Başvekil, 'Türk Milleti Sonsuz Hizmetlere Layıktır!' dedi. s.1.
- Yeni Sabah.* (16 Ekim 1957). Menderes, Ordu ve Giresun'da : 'Neticeden Ümitliyiz' dedi . s.2.
- Yeni Sabah.* (17 Ekim 1957). Başvekil, İnönü'nün 6 ay sonra seçim parolasına hücum etti. s.2.
- Yeni Sabah.* (21 Ekim 1957). Menderes 9 Eylül meydanında Elli bine yakın İzmirliye hitap etti. s.2.
- Yeni Sabah.* (22 Ekim 1957). Menderes, en uzun ve en mühim konuşmasını yaptı. s.2.
- Yeni Sabah.* (28 Ekim 1957). D.P. İktidarda Kaldı. s.1.

- Yeni Sabah.* (8 Ekim 1957). [Karikatür]. s.1.
- Yeni Ulus.* (1 Şubat 1954). Yeni bir Partinin kuruluş hazırlığı. s.1,5.
- Yeni Ulus.* (10 Nisan 1954). G. Başkanın nutku Malatya'da büyük tezahürlere yol açtı. s.1,5.
- Yeni Ulus.* (12 Ocak 1954). Yabancı sermayeyi teşvik tasarısı dün görüşüldü. s.1.
- Yeni Ulus.* (14 Ocak 1954). Yabancı sermaye kanunu üzerinde C.H.P. tenkitleri. s.1,5.
- Yeni Ulus.* (15 Mart 1954). Albay Menderes'in seçim emniyeti!. s.1,4.
- Yeni Ulus.* (15 Nisan 1954). D.P.nin çığırkan din istismarcıları. s.1,5.
- Yeni Ulus.* (17 Nisan 1954). Kasım Gülek Konya'da dün bir konuşma yaptı. s.1,5.
- Yeni Ulus.* (19 Nisan 1954). Bir milletin mukaddesatı bakın nasıl oynanıyor?. s.1,5.
- Yeni Ulus.* (19 Ocak 1954). Yabancı Sermaye Kanunu dün B. Millet Meclisinde kabul edildi. s.1,5.
- Yeni Ulus.* (22 Nisan 1954). Gecekondulara dair verilen kararın içyüzü. s.1.
- Yeni Ulus.* (25 Nisan 1954). Devlet Vasıtaları D.P. Propagandası Emrinde. s.1,5.
- Yeni Ulus.* (8 Mayıs 1954). İşinden uzaklaştırılan C.H.P. adayı hakim ve memurlar. s.1.
- Yeni Ulus.* (8 Nisan 1954). Sendikalara dağıtılan D.P. broşürleri. s.1,5.
- Zafer.* (1 Ekim 1957). Pastörize Süt Fabrikası Büyük Bir Törenle Açıldı. s.1.
- Zafer.* (1 Temmuz 1954). Nevşehir'in il olmasına dair layiha kanunlaştı. s.1,5.
- Zafer.* (1 Temmuz 1954). Seçim Tadil Layihası üzerindeki müzakereler. s.1,5.
- Zafer.* (1 Temmuz 1954). Seçim Tadil Layihası üzerindeki müzakereler. s.1,5.
- Zafer.* (10 Nisan 1954). Ankara'da Bir Fişek Fabrikası Kuruluyor. s.1. 4,
- Zafer.* (12 Ekim 1957). Afyon çimento Fabrikası da Açıldı. s.1.
- Zafer.* (13 Ekim 1957). Seçimleri niçin öne aldık?. s.1.

- Zafer.* (16 Ekim 1957). Hür P. Seçim Kampanyasını açtı. s.1.
- Zafer.* (18 Ekim 1957). 7 yılda binlerce eser meydana getirilmiştir!. s.1.
- Zafer.* (18 Ekim 1957). Onlar tembellik ile milletin iliğini kurutmuşlardır. s.1,4.
- Zafer.* (18 Nisan 1954). Serginin Kapatılışı ve Nafia Vekilinin Beyanatı. s.1.
- Zafer.* (18 Nisan 1954). Şeker Fabrikası Temeli Atılıyor. s,1.
- Zafer.* (21 Nisan 1954). Bayar 50 bin Bursalıya hitap etti. s.1.
- Zafer.* (23 Nisan 1954). Başvekil, Sabık Şef'in Yalanlarını Açıklıyor. s.1.4
- Zafer.* (28 Ekim 1957). D.P.nin Üçüncü Büyük Zaferi. s.1.
- Zafer.* (3 Mayıs 1954). D.P. Yine Muzaffer. s.1.
- Zafer.* (3 Nisan 1954). Türkiye–Pakistan Paktı imza edildi. s.1,6.
- Zafer.* (31 Mart 1954). Yol Davasında Müsbet ve Başarılı Hamleler. s.1,3.
- Zafer.* (5 Ekim 1957). Başvekilimizin Bulganin'e cevabı. s.1.
- Zafer.* (5 Kasım 1957). Güneş balçıkla sıvanmaz... s.1.
- Zafer.* (8 Ekim 1957). Gazi Fişek Fabrikası Bugün Hizmete Giriyor. s.1.
- Zafer.* (1 Kasım 1957). C.H.P.liderleri vatan sathına fesat ateşi yaymak istiyorlar. s.1.
- Zafer.* (19 Nisan 1954). Haydarpaşa limanı temeli atıldı. s.1.
- Zafer.* (22 Ekim 1957). [Karikatür]. s.1.
- Zafer.* (3 Ekim 1957). Ortadoğu Teknik Üniversitesinin Temeli Büyük Bir Törenle Atıldı. s.1.
- Zafer.* (3 Kasım 1957). [Karikatür] s.1.
- Zafer.* (9 Ekim 1957). Jüt İpliği, Çuval, Kanaviçe Fabrikasının Temeli de Dün Mudanya'da Törenle Atıldı. s.1.
- Zaman-Akşam Postası* (4 Mayıs 1950). İnönü Dün Biga'da Dördüncü Nutkunu Söyledi. s. 1.

Zaman-Akşam Postası. (27 Nisan 1950). Demokrat Parti Genel Kurulu ile İstanbul Arasında İhtilaf. s.1.

C.2.-Dergiler

Akbaba. (1 Ekim 1953). Sayı 81, Cilt 4.

Akbaba. (14 Nisan 1955). Sayı 161, Cilt 7.

Akbaba. (15 Ekim 1953). Sayı 88, Cilt 4.

Akbaba. (1953). Sayı 94, Cilt 6.

Akbaba. (1954) Sayı 106, Cilt 6.

Akbaba. (1954). Sayı 107, Cilt 7.

Akbaba. (1954). Sayı, 110, Cilt.10.

Akis. (12 Haziran 1954). Bu günkü şartlar altında meclis murakabesi kurulamaz. s.6

Akis. (14 Eylül 1957). Kutlu Çarşamba. Sene 4, Cilt: 11, Sayı 175, s.7.

Akis. (19 Haziran 1954). Sene 4, Sayı 176, Cilt 11,s,5.

Akis. (21 Eylül 1957). C.M.P. Fevkalade Kongresi. Sene 4, Cilt 11, Sayı 176, s.7.

Akis. (14 Eylül 1957). Hürriyet Partisini Bekleyen vazife. Sene 4, Cilt 11, Sayı 175, s.9.

Akis. (24 Ağustos 1957).Muhalefet.Yıl 4, Cilt X, Sayı 172, , s. 6–9.

Akis.(15 Mayıs 1957). Sene 4, Cilt: 11, Sayı 175, s.5.

Akis. (21 Eylül 1957). Sene 4, Cilt: 11, Sayı 176–180, s.5–9.

Akis. (14 Eylül 1957). Metin Toker için Halas Günü Yaklaşırken. Sene 4, Cilt :11, Sayı 175, s.8.

Akıl- Beyin- Kültür. (Ocak-Şubat-Mart 2011) Psiko Hayat. Sene 3, Sayı 9, S.23.

Aydın Tarihi. (1-30 Nisan 1954). Başvekil Menderes'in Trabzon hitabesi. Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü. Sayı 245, s. 64-70.

- Ayın Tarihi.* (1-31 Mayıs 1950). Mareşal Fevzi Çakmak'ın Millet Partisi adına 2 Nisan 1950 neşredilen Seçim Beyannamesi. Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü. Sayı 198, s. 61-68.
- Ayın Tarihi.* (18 Mayıs 1950).Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü.Sayı 198, s.11
- Ayın Tarihi.* (25 Mayıs 1950). Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü.Sayı 198, s.12-27.
- Ayın Tarihi.* (14 Mayıs 1950). Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü. Sayı 198, s.10
- Ayın Tarihi.* (1-31 Mayıs 1950). Başbakan Şemseddin Günaltay'ın Ankara Radyosunda Umumi Memleket Meseleleri üzerindeki konuşması. Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü. Sayı:198, s. 30-45.
- Aylık Siyasi İlimler Mecmuası.* (Eylül 1950). Sayı 234, Cilt 20, Sene 20, s. 232-233.
- Aylık Siyasi İlimler Mecmuası.* (Haziran 1950). Sayı 231, Cilt 20, Sene 20, s.107.
- Aylık Siyasi İlimler Mecmuası.* (Mayıs 1950). Sayı 230, Cilt 20,s.23-25.
- Dolmuş.* (8 Kasım 1957). Sayı 95,s.1.
- Dolmuş.* (9 Ekim 1957). Sayı 92, s.1.
- Forum.* (15 Haziran 1954). Ankara: Güzel İstanbul Matbaası. Sene 1, C:1,Sayı 6, s.3-4.
- Forum.* (1 Nisan 1954) . Ankara: Güzel İstanbul Matbaası. Sene 1, C.1,Sayı 1, s.6-8.
- Forum.* (27 Nisan 1954) . Ankara: Güzel İstanbul Matbaası. Sene 1, C.3,Sayı 2, s.13-14.
- Mizah.*(14 Temmuz 1950). Sene 2, Cilt 9, Sayı 210 , s.6 (1191).
- Mizah.* (15 Eylül 1950). Sene 2, Cilt 9 ,Sayı 219, s. 1.
- Mizah.* (16 Haziran 1950). Sene 2,Cilt 8, Sayı 206, s. 5 (1143).
- Mizah.* (19 Mayıs 1950). Sene 2, Cilt 8, Sayı 202, s. 1095.
- Mizah.* (2 Haziran 1950) .Sene 2,Cilt 8,Sene 2, Sayı 204, s. 6 (1122).

Mizah. (26 Mayıs 1950). Sene 2, Cilt 8, Sayı 203, s. 7 (1111).

Mizah. (9 Haziran 1950). Sene 2, Cilt 8, Sene 2, Sayı 205, s.3 (1129).

Mizah. (14 Temmuz 1950). Sene 2, Cilt 9, Sayı 210, s.11 (1191).

D- Sanal Kaynaklar

Bektaş, A. (2007). Halkla İlişkiler ve Organizasyon Hizmetleri Kamuoyu 2. Ankara.

http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/halkla_iliskiler/moduller/kamuoyu2.pdf.

Güngör, S. (?). Seçim Kanunlarında Demokrat Parti'nin Yaptığı Değişiklikler ve Siyasal Anlamı. <http://www.angelfire.com/sd/gungor/yazi/secimkanunu.htm> (30.04.2012).

Hükümet Programları. http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/ekaynaklarkutuphane_hukmetler.html (06.05.2012)

Kanunlar. <http://www.bilgi-rehberi.com/kanunlar/kanun55680uc.html> (01.01.2012).

Kanunlar. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5187.html> (03.05.2012).

Özgürel, A. (2008). CHP Bir Dönem Fakir Halkı Ankara'ya Sokmamıştı.

<http://www.arastiralim.com/chp-bir-donem-fakir-halki-ankaraya-sokmamisti.html>. (06.06.2012).

Seçim Afişleri. http://www.mailce.com/yillar-oncesinin-secim-afisleri-vaadler-ayni-33-resim.html/parti_afis-5 (03.04.2012).

Seçim İstatistikleri. (<http://www.tuik.org.tr>)

Seçim İstatistikleri. (http://tr.wikipedia.org/wiki/1957T%C3%BCrkiye_genelse%C3%A7imleri) (06.05.2012).

Türk, H. S. (9-10 Haziran 1995). Demokratik Rejimlerde Seçim Kanunları Ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Kanunu Önerisi, *-Bildiri-* İstanbul. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/298/2777.pdf> (01.05.2012).

Yorum. [http://www.haberx.com/demokrasi_sehidi\(17,n,10450591,213\)aspx](http://www.haberx.com/demokrasi_sehidi(17,n,10450591,213)aspx)
(28.04.2012).

EKLER

Ek-1: Siyasi Parti Liderleri

(İsmet İnönü-CHP)

(Celal Bayar-DP)

(Adnan Menderes-DP)

(Fevzi Çakmak-MP)

(Osman Bölükbaşı-CMP)

(Fevzi L.Karaosmanoğlu-HP)

Ek-2: Siyasi Partilerin Seçim Afişleri. http://www.mailce.com/yillar-oncesinin-secim-afisleri-vaadler-ayni-33-resim.html/parti_afis-5

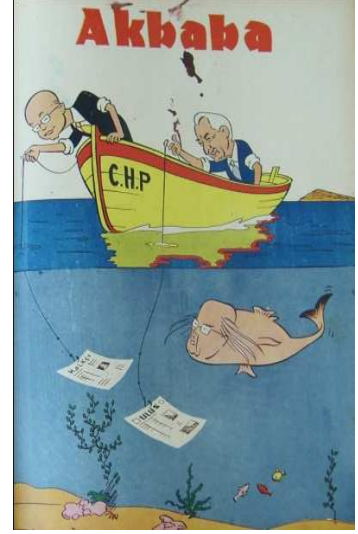
Ek-3: Siyasi Partilerle İlgili Mizahi Örnekler

Biz yedik Allah arttırsın;
sofrayı Adnan kaldırsın!
(Mizah, 9 Haziran 1950, C: 8, S: 205.)

(Akbaba, 26.11.1953, S: 89, C:4.)

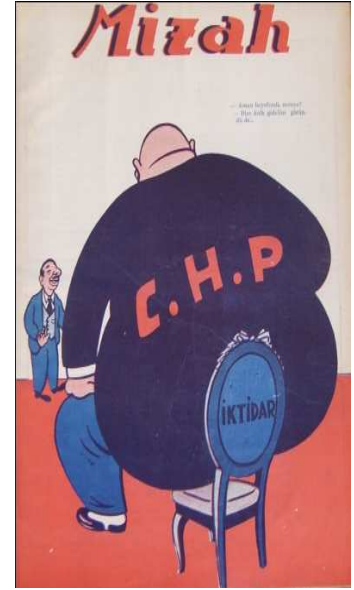
(Akbaba, 14.4.1955, S:161, C:7.)

(Mizah, 26.5.1950, C: 8, S:203.)

(Mizah, 2.6.1950, C: 8, S:204.)

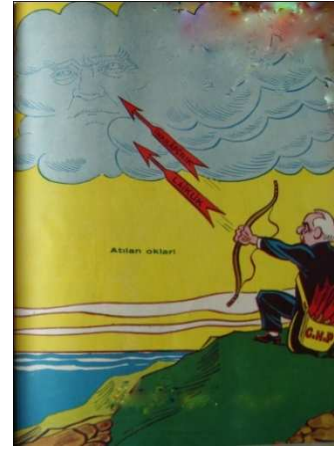
(Mizah, 19.5.1950, C: 8, S: 202.)

(Akbaba,1953, S: 94, C: 6.)

(Akbaba,1954, S: 106, C:6.)

(Akbaba, 1954, S:110, C:10.)

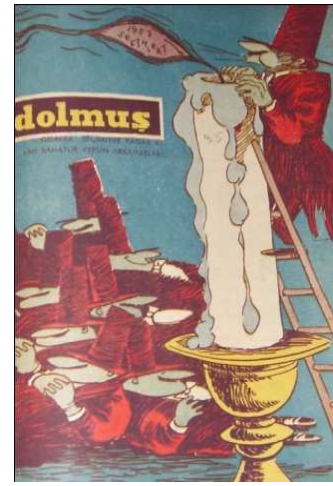
Gelenler, gidenler!

(Akbaba, 1954, S:107, C:7.)

Menderes- ikinci geldim!...

(Akbaba, 1.10.1953, S:81, C:4.)

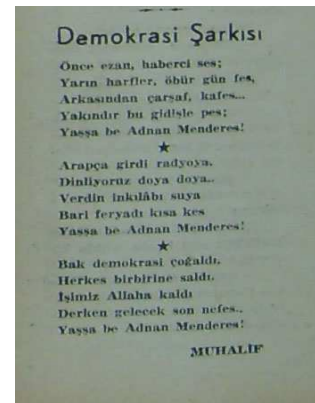
(Dolmuş, 8.11.1957,S:95.)

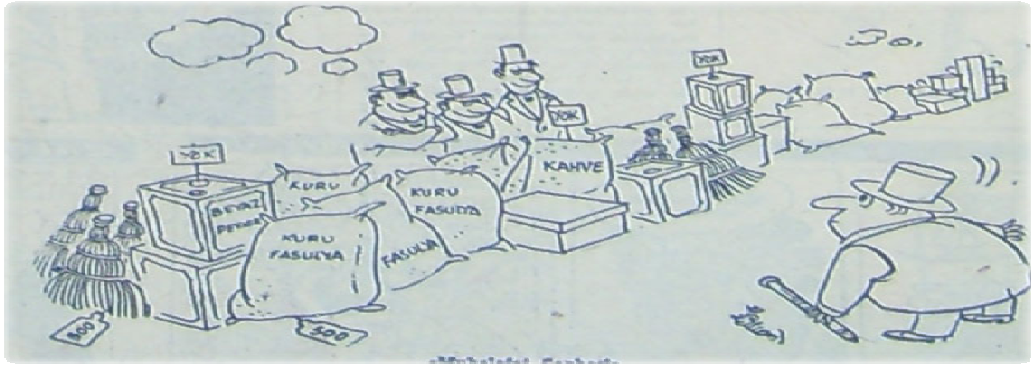
Pahalılık- Hadi hadi üzülme onları ben bile deviremedim
(Akis , 19.6.1954,S:C:17.)

(Dolmuş, 9.11.1957, S:95.)

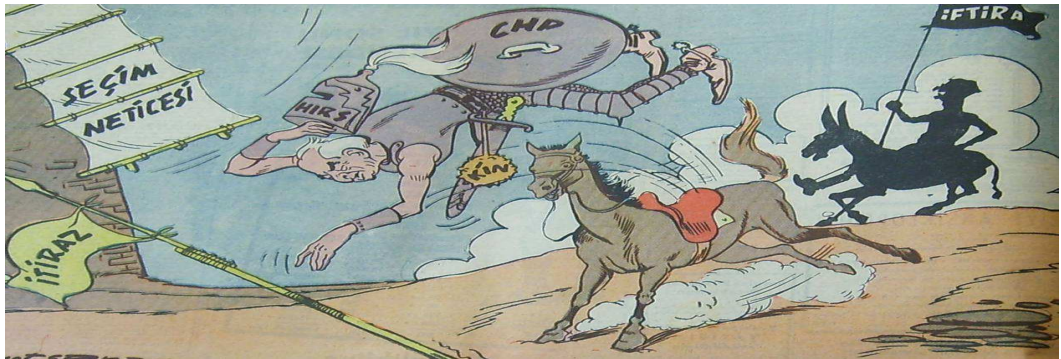
(Mizah,14 Temmuz 1950, S:210)

Yeni Sabah, 8 Ekim 1957

Zafer, 22 Ekim 1957

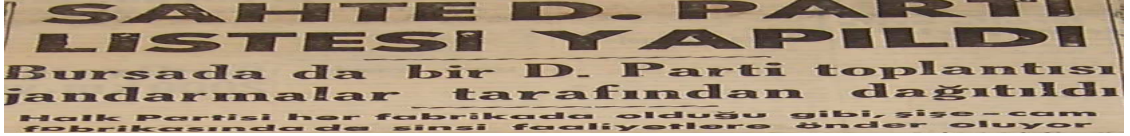
Zafer, 3 Kasım 1957

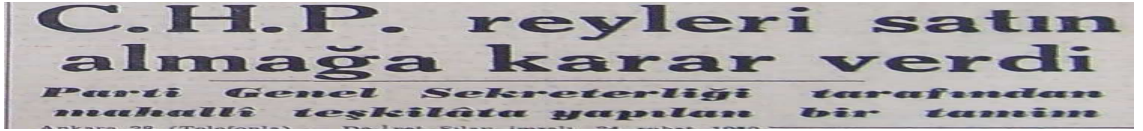
Ek-4: Siyasi Partilerle İlgili Bazı Gazete Manşetleri

Türk Sesi, 5 Nisan 1954

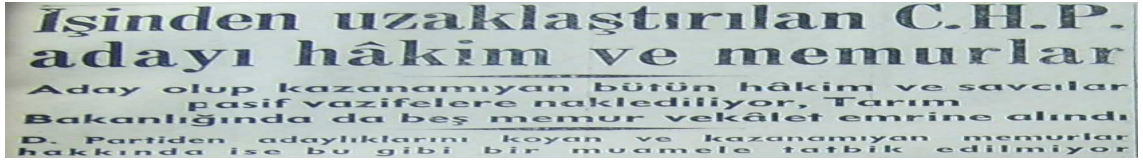
Son Saat, 4 Mayıs 1950

Vatan, 29 Nisan 1950

Cumhuriyet, 20 Nisan 1954

Yeni Ulus, 8 Mayıs 1954

Yeni Politika, 26 Mart 1954

Vakit, 12 Nisan 1954

Ek-5: Başbakan Adnan Menderes'in Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a Gönderdiği Şifreli Telgraf. BCA.030.01./1.8.17.Başvekalet Hususi Kalem Müdürlüğü. 12.8.1955.

A1

T. C.
BAŞVEKALET
HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
۱- انا بولده آنقره
دردیم آنده اعتباراً معروف
تصرفه باشما قاشیا هیه و فتم اولما
دیلم جائزده . کیه ل کونوزول
صون ده یورجه برماش
ایمده کونترین کیمیه بو اولر نتیجه
اره انه محمود افشاره مجلس ایوه
صاندرین متاحده و تقیب بو یوشکوز
خادته اول اوندونتی ویه هیه
مندانیه مقال مثبت و موقفیت
افاده ایدنله هرمتده فامده
و نتیجه ده مخونز
۲- مخالفین جملده اشتراک
۳- نتیجه هیه حضور صده وقتیده انا بولده

ایلیه ذات در نظر به مقرر شده
بودن اولاد یعنی در - غالباً بود - اهل
موت به تقدیر اولادها مقرر بود -
در اعتبار به صلح عمده محاسبه
Kahkari در خدمت او در غایب
ایلیه آینه در اولادها ایلیه محاسبه
غیا زمانه بود - صانع
د - در لقمه قد - کوی نیتله mütehalli
بودند قبلین در نه قد - مقوم
ز حنیله ذات اتمله بودند قبلین
اولاد قبلین در - تا به موقوفه
۲ - ایلیه مخالف با - تین نه در
قد - شرح بر مبادله به آری
اولادها آینه - کوی - در
یعنی مضمونه فقط قرأ - آری
کوی - در مضمونه - رقم ده به تقابل
4

کرون عدوت کرون پاشا اوله اوله
م صفتیه قضا تحفیه قویا م
نیجه اوله اوله اوله اوله اوله
ع - بولکوه اوله اوله اوله اوله
ایچینده اوله اوله اوله اوله
ایچینده اوله اوله اوله اوله
بوزورجا اوله اوله اوله اوله
خیا تری اوله اوله اوله اوله
ی بنیا نلفه اوله اوله اوله
مالکته اوله اوله اوله اوله
م مرفعت اوله اوله اوله اوله
بولور اوله اوله اوله اوله
دو قرات اوله اوله اوله اوله
م زام اوله اوله اوله اوله
ما نلفله اوله اوله اوله اوله

030	01			1	8	17	3
-----	----	--	--	---	---	----	---

۱۰
۵ - ندای کافیه فاجعایانه تا - سیم
ضایفه منما یا حقه ده دهام ابا بکر
ه - عماره قرال رولما عهدا فخرتین
مملکتزده بولوناناما ر بولونانده ازیم
با فتنه ~~در ارضه و او~~ منقائب مملکتزده
آریلما اینی فقر - اولماک ذات
دولتینده شو میارده آنفقه ده
باشنده بولوناناره مانع قتل
ایدوج - آتیاره بر قایم کوه
صورتی خادشده /ه دایه بولونده
کبیر رله داخا بولون بولون
و حضور قلله ر صلیان بر ایاله
ایله وضایفه ده اسن صلیان
ده لفته -
۶ - مملکت داخلنده ذات دولتین
ایله بر کله ایاله تا طایفه دینین

030	01					۸	۱۶	۲
-----	----	--	--	--	--	---	----	---

به همة قرال و دله عهد خفتر نینجا
عورتنا منقابت قرال و شدرینه
مناب دره هفتا
۷ - هر حالتک بد نده هفتا
آریجه اولکه نیلین آیته نیلین
نقعه / و - و - و - و - و - و -
ب اصر و آ - شور مد بود ایله
اشفا - بو یو - و - و - و - و -
ان و - و - و - و - و - و -
ادیم

بلا رکن
مدتانه مندر

Ek-6: CHP'nin Bölgesel Seçim Propagandaları Stratejisi.

BCA. 0.30./43.254.17. Emniyet Umum Müdürlüğü Şifreli Tel. (6.11.1952)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

6.11.1952
Emniyet Genel Müd. Ş. T.

CI

C.H.P. hatiplerinin seçime takaddün eden günlerde yapılmış oldukları umumî ve bölgevi propagandalar

I - İktisadî propaganda :

- 1) İktisadî durumun çok bozuk olduğu, zaruri ihtiyaç maddelerinin ithal mallarının, yedek parça ve lâstiğin piyasada bulunmadığını, iktidara gelince, bunların düzeltileceğinin,
- 2) Dış memleketlerin, altı milyar borcumuz olduğundan, bize mal vermedikleri gibi kredi de açmadıkları bu suretle millî şerefimizin haleldar olduğunun,
- 3) Amerikan yardımının yerine sarfedilmiyerek heder edilmiş olduğu,
- 4) Hükûmete teslim edilen altınların iktidar tarafından son gramına kadar harcandığı,
- 5) Fiatların azamî surette her gün yükselmekte devam ettiği, hayat pahalılığının tahammül edilmez bir hal aldığı,
- 6) Köylü ve işçinin mal ve emeklerinin tam karşılığını alamadıkları, iktidara gelirlerse bunlara daha fazla değer verileceğini,
- 7) Memlekette yapılan fabrikaların çalışmadığını, lüzumsuz törenlerle devletin masrafa sokulduğu,
- 8) Para kıymetinin düştüğü ve karşılıksız para çıkarıldığı, bu suretle enflasyona gildiği,
- 9) Dar gelirli vatandaşlardan vergi alındığı halde milyoner çiftçilerden vergi alınmadığı,
- 10) Millî Korunma Kanununun küçük esnafı ezdiği ve bunun kaldırılacağı,
- 11) İktidara gelince subay ve gediklilere rey hakkı tanınacağı,
- 12) İdare âmirlerine ve memurlara baskı yapıldığı,

030	01	-		43	254	17
-----	----	---	--	----	-----	----

(2)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

II - Siyasî Propaganda :

- 1 - Antidemokratik kanunlar (Basın,Hâkimler,Seçim,Toplantılar kanunları) iktidara geldikleri takdirde bunları değiştireceklerini,
- 2 - Anayasa mahkemesi kuracaklarını,nisbî seçim usulünü kabul edeceklerini,
- 3 - Seçimi kazanırlarsa altı ay içerisinde yeni seçimlere gidileceğini,
- 4 - Üniversite muhtariyetini tanıyacıklarını,
- 5 - Radyonun tarafsız olacağını,halen muhalefete radyoda konuşma imkânının verilmediğini,
- 6 - İspat hakkını tanıyacıklarını,
- 7 - Mebus maaşlarınının 2800 lira olduğu,iktidara geçince mebus maaşlarının ve Reisicumhur tahsisatınının azaltılacağı,
- 8 - Mebus adedinin azaltılacağı,
- 9 - Anayasa mahkemelerinin kurulacağı,
- 10 - Partiler arasında müsavî muamele yapılacağı,
- 11 - Hükümetin Kıbrıs politikasının yanlış olduğunu,
- 12 - Siyasî suçlara ait af kanunu çıkarılacağı,
- 13 - Vekillerin makam otomobilleri için 27 milyon lira sarfedildiği, Reisicumhura Umur yatı yaptırıldığı,
- 14 - İktidara geçerlerse Amerika'nın kasalarını bize açacağı,
- 15 - Veraset ve intikal vergilerinin islâh edileceği,
- 16 - Bazı D.P. mebuslarınının gayri meşru şekilde milyon sahibi oldukları,
- 17 - Mebusların mal beyanında bulunmasının kabul edileceği,
- 18 - C.H.P. iktidara geldiği takdirde Kıbrıs Türkiyeye ilhak edileceği,
- 19 - Reisicumhurun bir Hristiyan muhibbi olduğunu ve ailesinden onlara kız verdiğini,
- 20 - D.P. mebuslarınının fabrika ve apartmanları bulunduğu,büyük ticarî şirketlerde gayri meşru ortaklıkları olduğu,
- 21 - Devlet reisi dahil D.P. mebuslarınının mason olduğu, 2

030	01			43	254	17
-----	----	--	--	----	-----	----

- 22 - Bir Türk vekilinin İzmir'de Yunan bayrağını direğe çektiğini ve Türk askerine de resmi geçit yaptırdığı,
23 - İzmir'e gelen ecnebi gemilerinin ziyaret eden Türk kadınlarının ırzlarına geçildiği,
24 - 6-7/Eylül hadiselerinin mesulünün hükümet olduğu,

030	01			45	254	17
-----	----	--	--	----	-----	----

3

III - Ziraî propogandalar ve köylülere ait propogandalar :

- 1 - D.P. nin köylülere yaptığı vaadlerin yerine getirilmediği, köylülerin kandırılmış olduğu,
- 2 - Ziraî Teşvik Kanunu çıkaracaklarını,
- 3 - Her köylünün sıhhi bir mesken sahibi yapılacağını,
- 4 - Köylünün ziraat bankasına olan borçlarının bir kısmının af edileceği, diğer bir kısmının da uzun vadeli taksitlere bağlanacağı,
- 5 - Köylü mallarının ve emeğinin kıymetlendirileceği,
- 6 - Orman kanununun kaldırılacağı ve Ormanın tamamen köylüye bırakılacağını,
- 7 - Hayvan vergisinin kaldırılacağı,
- 8 - Köy salmasının kaldırılacağı ve köy muhtarlarının maaş verileceği,

030	01			43	254	77
-----	----	--	--	----	-----	----

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

IV - Dinî propoganda :

- 1 - Din mekteplerinin C.H.P. zamanında açılmış olduğu,
- 2 - İktidarın dini siyasete alet ederek kanunlara aykırı hareket ettikleri,

030	01			43	254	17
-----	----	--	--	----	-----	----

5

Karadeniz bölgesindeki propogandalar :

- 1 - Fındığın ve çayın D.P. tarafından ucuz alındığı, C.H.P. iktidara gelirse fındığı 5-7 liradan alacağı,
- 2 - C.H.P. seçimi kazandığı takdirde buğdayın daha ucuz fiatla ve daha çok miktarda verileceği,
- 3 - İspat hakkının tanınmaması sebebi, D.P. lilerin hırsızlık şirketi halinde çalışmalarının gizli kalması için olduğu,
- 4 - Hükümetin D.P. li olmayan belediyelere yardım yapmadığı,
- 5 - Yapılan işlerin Amerikan yardımı ile yapıldığı,

030 01 43 254 17

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Garp bölgesindeki propogandalar :

- 1) Tütünün ucuza alındığı, iktidara gelince bir tütün bankası kurulacağı ve tütüncülerin menfaatlerinin korunacağı,
- 2) Pancar fiyatlarının çok düşük olduğu,
- 3) İşçi ve grev mevzuu ele alınmıştır.
- 4) İzmir'de Yunan bayrağının çekilme hadisesi bu bölgede bilhas-
sa propogandalara mesnet teşkil etmiştir.

030	01			43	24	17
-----	----	--	--	----	----	----

7

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sark bölgesindeki propogandalar :

- 1) İktidarın bütün fabrika,yol ve imar hareketlerini garpte yaptığını,şarkta hiçbir fabrikanın yapılmamış olduğu,halbuki harp olduğu zaman askere ilk defa şarklıların alındığı,

030	01			43	254	17
-----	----	--	--	----	-----	----

8

Cenup bölgesindeki propogandalar:

- 1) Valiler iktidarın bir nevi icra uzuvu gösterilmek sureti-
le, idare amirlerinin alacağı her türlü kararlara mukavemet
göstermesi hususunda propogandalar ve halkın hükûmete kar-
şı olan güvenini sarsmağa çalıştıkları,
- 2) Bugünkü hudut rejimi tenkit olunarak seyyar jandarmanın
birçok haksızlıklar yaptığı, iktidara gelince bu rejimi is-
lâh edecekleri ve bu alayın oradan kaldırılacağı,
- 3) Mayın tarlalarında ölen bir iki kişinin ölümlerinin bu min-
tikadan alınarak gömülmesine müsaade edilmediği ele ali-
narak bir insanın ölüsünün dahi rahat bırakılmadığı, gömül-
meden bırakılmakta olduğu, gizli olarak propoganda yapılmı-
ştır.
- 4) Kemalî Beyazıt, İnönü büyük kumandan olduğu için Ruslar
bizimle harp edemiyor, reyinizi C.H.P. ne veriniz, demiştir.

030	01			43	254	17
-----	----	--	--	----	-----	----

9

-İstanbul ve Ankara'da yapılan propağandalar :

- 1- Evsiz vatandaşlara ev yaptırmaları için ucuz fiyatla arsa tevzi edileceği,
- 2- İşçi ve memur ücretlerinin arttırılacağı, bunlara da birer ev tedarik edileceği,
- 3- İşçilere grev hakkı tanınacağı,
- 4- 500 liraya kadar maaş veya ücret alan işçi ve memurlardan vergi alınmayacağı

030	01			43	254	17
-----	----	--	--	----	-----	----

10

Ek-7: İsmet İnönü'nün Ankara Radyosu'nda Yaptığı Konuşma.
BCA.030.01/43.253.5. (10.09.1951)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

10/9/1951
19:50

ANKARA RADYOSU

Halk Partisi adına İsmet İnönü'nün yaptığı konuşma

Sevgili vatandaşlarım, ara seçimleri münasebetiyle radyoda konuşma imkanından istifade ederek size memleketimizin başlıca meseleleri hakkında görüşlerimizi anlatacağım.

1950 Türkiye'si, milletimizin 30 senelik gayretlerinin büyük bir eseri idi. İki cihan harbinden selamle çıkmış memleketimiz 1945 den beri ~~devam~~ devam eden beş senelik bir soğuk harp karşısında kuvvetli bir ordu ile sınırlarına ve iradesine tamamiyle sahip demokratik rejiminin yüksek bir tekmül merhalasını tahakkuk ettirmiş, bütün dünyanın takdirini ve hayranlığını kazanmış bir memleket idi. Vatandaşımızın başlıca kudret unsurlarından biri çok partili siyasi rejimin beş sene süren tesirlerini her türlü taşkınlıklar ve hastalıklarıyla milletimizin salim bünyesini sarsmadan yenmesi olmuştur. 1950 den sonra memleketin idaresi içerde emniyete ve emniyete dayanan bütün inkısafları temin etmeğe ve dış emniyetimizin eksiklerini tamamlamağa muktedir bir hale gelmişti.

Bir buçuk seneden beri geçen hadiseler gözlerimizin önündedir. Her şeyden evvel şu noktayı memnuniyetle zikretmeliyiz ki, milletimiz bütün muhalefet partileri ve her kanaatten gazeteleriyle vatan müdafaası ve dış emniyet hususunda birliktir. Dışarıya karşı emniyet meselesinde ~~iktidarın~~ iktidarın yapacağı tek şey, milletin emniyet endişelerine hakkıyla tercüman olmak, Dış meselelerde umumî efkârı ve doğruca aydınlatmak, ve hususiyle dış meselelerde dakka Büyük Millet Meclisinin malûmatı ve ~~muvafakatı~~ muvafakatıyla hareket etmek, iktidar partisinin dış politikasında gördüğümüz eksikler bu noktalara riayetsizlikte toplanır.

İç meselelerimizde salim ve sakin zihniyette bir iktidarı güçle sevk edecek hiç bir unsur yoktur. İç meselelerde bütün şikayetlerimiz iktidara haksız ve sukunetsiz hareketinden doğmaktadır. Herşeyden evvel vatandaş hayatında fikir huzuru ve emniyet lazımdır. Her türlü inkısafların temel

030 01 43 253 5

çok partili rejimde iktidarın bir partiden öteki partiye geçmesiyle muhtelif kanaatte bulunan vatandaşların mutlak hayatında huzurunun bozulmaması keyfiyettir. Yeni iktidar zamanında bu huzur bozulmuştur. Çünkü bir buçuk seneden beri cumhuriyet hükümetinin muhtelif siyasi kanaatte olan vatandaşlara karşı eşit muamele eden bir hükümet haline geldiğini göremiyoruz. Mesul hükümetin dışında ve üstünde bir partizan vatandaşları siyasi kanaatlerine göre farklı muameleye tabi tutmaktadır. Bizzat hükümet bir buçuk seneden beri bütün icraatıyla muhalif partilere tahammül edememek misalini vermekte ve muhalefeti ve muhalefet ileri gelenlerini mensuplarını türlü ithamlar ve iftiralarla vazifelerini ifadan menetmeğe çalışmaktadır.

Devlet radyosu iktidarın hususi bir organı imiş gibi muhalefette bulunan partiler ve vatandaşlar aleyhine mütemadiyen kötüleme propagandası yapmaktadır. İktidar bir şehir halkının belediye seçimini bile kendi arzusuna muvafık olmazsa tanımamakta inanılmak ve anlaşılmaz bir ısrar göstermektedir. Diğer taraftan mahkeme kararına rağmen mevkiinde muhafaza ettiği kendi taraftarı belediye başkanı vardır. Bu hareketler düpedüz hür vatandaşların haklarına tecavüzdür. Vatandaşların demirperde arkasında mütemadiyen sınırlarına tevcih olunan tecavüzler yanında devlet radyosundan onları teskin edecek deva yerine aksine onların sınırlarını daha ziyade yoracak bir faaliyete esasla şahit olmaktayız. İktidar partisindeki partizan zihniyeti vatandaşları bir ailenin öz evlatları muamelesinden mahrum bırakmaktadır. Bu söylediklerimin misallerini hep biliyoruz, ve bu misallerin her gün artmakta olduğunu görüyoruz. Bu muameleler memleketimizin iç ahengini ve iç kudretini sarımsaktadır. Memleketin malî ve iktisadî durumu temamiyle tesadüfe bırakılmıştır. Bunun acısını her vatandaş duymaktadır. Radyoda vaktin kısalığı her kesin malûmu olan misaller üzerinde durmaktan beki menediyor. Salim ve sakin bir iktidar için memlekete rahatsızlık veren bütün unsurlar kolaylıkla düzeltilebilir. Fakat iktidarı en küçükten en büyük

030	01			43	253	5	✓. 2
-----	----	--	--	----	-----	---	------

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

kademesine kadar sükûnetli bir vazife hissine getirmeye imkân bulamıyoruz. Hiç bir hareketimiz hiç bir iyi niyetli muamelemiz karşılık görmüyor. Onun için diyeceğim ki, son tedbir seçmen vatandaşın kuvvetine ve iradesine kalmıştır. Seçmen vatandaş aldatarak veya korkutarak vazifeden alıkoymak yanlış yolda olan iktidar erkânının başlıca ümitleridir. Seçmen vatandaş aldatılmayı kabul etmeyen korkutulması asla mümkün olmayan memleketin hakikî sahibi bür vatandaş olduğunun isbat ederse, iktidar partisi ister istemez bu yolu aramaya ve bulmaya mecbur olacaktır. Bütün vatandaşların eşit muamele görmesini işlerin kamu içinde ve Büyük Millet Meclisi ile beraber çalışılarak yürütülmesini temin etmek seçmen vatandaşın elindedir. 30 senenin hudutsuz emeklerinin mahsulü olan medenî, demokratik, kuvvetli Türkiye'nin mukadderatını doğru yolda yürütmek vazifesi ve kudreti seçmen vatandaşın elindedir. Selâmet, seçmen vatandaşın memleketin hakikî sahibi olarak vazifesini her türlü engelle karşı cesaretle ve isabetle ifa etmesine bağlıdır. Binbir badireden milletimizin selâmete çıkardığı Türkiyemizi ufukda bekleyen binbir ihtimale karşı bugün doğru yolda yürütmek seçmen vatandaşlar sizin iradesine kalmıştır. Büyük milletimizin ve aziz vatanımızın yüksek menfaatleri hepimiz için en mukaddes kaygular ve emanetlerdir. Size vatan için hayırlı hizmetler dilerim.

=====

030	01			43	253	5
-----	----	--	--	----	-----	---

3

Ek-8: Kasım Gülek'in Erzurum CHP Vilayet Kongresi'nde Yaptığı Konuşma.
BCA.030.01/43.253.11 (24.08.1955)

Ankara Telefonla

24/8/955

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

24/8/55 tarihinde Erzurumda yapılan Cumhuriyet Halk partisi Vilayetkongresinde Kasım Gülek'in Konuşması :
Aziz arkadaşlarım, muhterem erzurumlular, sizleri selâmlar ,genel başkanımız İsmet İnönüden ve partimizden selâmlar getirdim.Yalnız C.H. partili değil Cumhuriyetçi millet partili ce D.Partili bağımlı,bağımsız partili arkadaşlarımı muhabbetle selâmlarım .
Aziz arkadaşlarım .dündenberi Erzurumda misafiriniz bulunuyorum.Uçak ahanındanberi bize göstermiş olduğunuz samimiyetten çok minnettarım,gösterdiğiniz muhabbet bize değil C.H. Partisinedir.
Aziz arkadaşlarım .Savcıbeye de teşekkür ederim .zahmet buyurmuşlar,biz bu konuşmada onların vazifelerine dokunmayacağız,hiç korkmasınlar serhat şehri aziz arkadaşlarım palandöken Erzurum istilâ görmüş ve kurtulmuş tarihi şerefi bulunan Şehrin içindeyiz iktidar son zamanlarda sinirli ve milletin sevgisini gaybetmek ağırdır,telaş içindeöirler,politika sinirlenmeğe hiç gelmez,bugünkü C.H. partisinin değiliktidar partisinin olsaydı bugün ve yarın radyolarla konuşulurdu ,radyo dedelerinden kendilerine miraz kaldı,radyolar da söylenen kötü sözlerden utanmıyorlar ,bize hayin,vatan haini,alçak,rezim Suikastçılar, Haydut,beşinci kol ve Şom ağızlı baykuş gibi ötüyorlar. bu sözleri tetkik etsinler bizde bunların birisi varsa bizde razı olacağız,radio devlet radyosudur , onu bize söyletmezler çünkü işlerine yaramaz,bize haf tade beş dakika konuşmağa izin versinler veyahutta 15 dakika karşılıklı konuşalım kendilerine güvenleri varsa konuşalım .
son zamanlarda vekillere ses kesildi.C.H.Partisinden gelen vekilleri de dinleyelim .C.H.Partisi seçimlere girmemeğe karar verdi . Seçim emniyetini sağlasınlar.girmemiş isek üzülerek gurmemişizdir.Erzurum bu seyahatimin son merhalesi idi . birkaçgün içinde üzücü bir hadise oldu biraz evvel Cevat dürsunoğlu hadiseyi anlatmıştır .Çok şükür burada konuşma imkânını buldum . yalnız bize çok isnatlarca bulundular.geçen hadiseleri tekrar etmiyeceğiz,felâket bölgesine giderek felâketi istismar etti dediler.halbuki biz zonguldakta felâket görmüşlere geçmiş olsun demeğe gittik ,Yalnız kûmürsüz kalınması için tedbir alınsız dedik,işçi ile ilgilendik,işçi kanununu biz çıkardık ,işçinin aldığı para geçimini sağlamıyor ,onların ifadesi göya İon guldakta bana halk hücum etmişte polis beni kurtarmış,buyoldan hapis edildiğinden kimseye zerre kadar kinim yoktur .biz şahıs meselesi yapmayacağız .yalnız geceli gündüzlü amerikan filimlerindeki gibi kaçırıp göstermek iktidara şan vermez .Türkiye medeni memleketler camiasının şerefli bir parçasıdır .Bütün anlaşmalar medeni hür dünyanın söz toplaptısı haberleşme ve siyaset hürriyeti türkiyede mevcuttur dedik,Tekirdağda vatandaş toplanmasını diye gözyaşı bombasile dağıtıldı .Türkiye dünyaya misal oluyor .Türkiyenin itibarı büyüktür . bir kaç defa Türkiyeyi temsil ettim .Türkiyenin çeyrek asırda başardığı işlere inkilaplara hayranlıkla bakılmaktadır .
Dünyada baraj,çimento fabrikası yapmakla itibar kazanılmaz.insanın hürriyetine saygı göstermekle kazanılır.Bize geziyorsunuz diyorlar.biz kongremizi ve vazifelerimizi yapıyoruz.Kongrelerimiz büyük bir vak,a ve gürurla devam ediyor .Erzurum kongresi de buna misaldir . abitanın müdahalesine lüzum kalmadı .asilâne oldu .pahalılık varmı yokmu,siz bilirsiniz .vatandaş,gaz,bez Tuzaradımı ,pahalılığı anlıyor .2800 irtifaında yaylalarında oturanlar var dağlık ve yoklugun sebebi kasım gülek imiş ,biz hapisten çıktık,ortalıkta ne ucuzluk var ne pahalılık bana neler söylemediler.sünnetsizmi,papazmı,demeciler .Kasım Gülek kudretini ve kuvvetini Milletten alır.Eiz amerikada iken 30000 milyon litayı Türkiyeye vermeyin demişim ve vermişler.açıkta başka,kapalıyerde başka konuşuyormuşum .bu hususw amerikalılar saklamazlar bunlar şaşkınlık alâmetidir .amerikaw hakikaten dostumuzdur . Kasım güleğin çarlığı,abası ve kavalı varmış diye alay ediyorlar .bunları en büyük hediye olarak sayarım .hapishaneye malkaralıların abasile girdim.

030 01 43 253-11

C.H. Partisini dinsizdir, demişler, müslümana dinsizdir demek günahdır .Biz çiftçiye ofise, bugdayımızı vermeyin diyermişuz . keşke olsa da biz söylesek hani onlar iktidara gelince dünyaya gül ile gülüstanlık olacaktı .ekin olmaz mil let para vermezse kabahat bizde mi biz çıkıp çiftçiye borcunuzu ödemeyin diyor musus, halbuki biz borçların uzun vadeli olarak tecilini istiyoruz bu borçların bir kısmı politika borcudur .bizim de iktidara gelmek için çalışmak vazifemiz ve hakkımızdır . onlar da iktidarda kalmak arzusu var, inşaalla bizde iktidara geliriz . hürriye i kısmı ile iktidarda kalınmaz .yapılanları görmüyor musunuz diyorlar . ,azete baş muharrirlerini çağırarak gösteriyorlar. bu millete 21 senede yapılan eserleri göstereseler olmaz mı.

C.H. partisi imansız diye şayia çıkarmışlar. bunuda demesinler. iftira acizlerin işidir .İktidar da böyle söylüyor .Erzurumda plânsızlıkla yapılan et-kombinalarının kompresörleri bozulmuş, çalışmıyor .parça getirilmiş uymuyor bu da plânsızlığın bariz bir örneğidir .Atamız demişki ayagını yorganına göre uzatmazsan ayagınız açık kalır hastalanırsın, peniserin yok ,döviz yokki getirilsin . C.H. Partisi tecrübeli ,görgülü, denenmiş bir partidir .vatandaşlara eşitlikle muamele edilmesini isteyen partidir .biz devrimizde yalnız hatalı işler yaptık ve anladık inşaallah bundan sonra daha dikkatli hareket edeceğiz. kara defterimiz yok, bir beyaz defterimiz var hürriyete hizmet edenleri bu deftere tazacağız aziz vatandaşlarımız .cesaret gösterin onların niyetlerini biliyorsunuz ,C.H. partili sizden ayrılmış, arkadaşlar var ,memleket hizmeti baba ocağına deniz, sizleri bekliyoruz .C.H. partisinde vazife almak büyük fedakârlık ve vassârettir .tebrik ederim .bütün müşküllere rağmen kanun içinde vazifemize devam edeceğiz, bugün güzel bir kongre yaptınız. C.H. Partisinin yüzünü aşırttınız.

Hemşerilerim .aramızda yüz benzerlikleri ve dil benzerlikleri var, sizlere onun için hemşerim diyorum . Kongreniz sizlere ve milletimize hayırlı olsun

030	01			43	253	11
-----	----	--	--	----	-----	----

2

Ek-9: Zonguldak Valiliği'nin Eski CHP Milletvekili H.Sezai Erkut'un Tevkif Edilmesi Sebebiyle Dahiliye Vekaleti'ne Çektiği Telgraf.BCA.030.01./68.430.12. (01.08.1957)

(1.8.1957)

E95

ES

Sayın Dr. Namık Gedik
Dahiliye Vekili

Zonguldak Viñayeti Ereğli Kazasında bugün yapılan C.H.P. İlçe Kongrelerinde eski Millet Vekillerinden Halil Sezai Erkut kongrede ilçe, bu-
cak başkanlarının bir sözü ile yazısı ile kaymakam, hakim ve memurların
başka yerlere sürüldüğünü Devlet memurları zalimlerin uşağı olarak çalış-
maktadırlar, vatandaş bu zalimlerin baskısı altında inletilmektedir şek-
linde sarfettiği sözlerden ötürü mahkemeye verilerek tevkif edilmiştir.

Netice ayrıca arz edilecektir.

1/8/957 Saat 23

Zonguldak Valisi
Celâleddin Ünseli

030	01				68	430	12
-----	----	--	--	--	----	-----	----

Ek-10: Lalapaşa'nın Çömlekpınar Köyü Sakinlerinin Şekerpancırı Ekim Alanlarıyla İlgili Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin Başvekalete Gönderdiği Cevabi Telgraf. BCA.030.01./105.653.6 (26.10.1956)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
TÜRKİYE ŞEKER FABRİKALARI A.Ş.
GENEL DİREKTÖRLÜK
HUSUSİ

ANKARA 26.10.1956

Sayın Muzaffer Ersü
Başvekalet Hususî Kalem Müdürü
ANKARA

19.9.1956 tarih ve 5287 sayılı notunuz cevabıdır:

Lalapaşa kazasının Çömlek Akpınar köyü D.P.Başkanı Zekeriya Filiz'in Sayın Başvekilimiz Adnan Menderes'e hitaben çektiği 18.9.1956 tarihli telgraf tetkik edilmiştir.

Bir kültür nebatı olan şeker pancarının emniyetle ve devamlı olarak ekimini temin etmek için, pancar ekilen sahalarda münavebenin tatbikine kat'î zaruret vardır.

Bu itibarla, bütün şeker fabrikamızın pancar ekim sahaları, umumî menfaati koruyacak şekilde, dört senelik bir münavebeye tâbi tutulmuş bulunmakta ve tatbikine azamî gayret sarfolunmaktadır.

Alpullu Şeker Fabrikamız tarafından Lalapaşa Kazasının Çömlekpınar köyünde yapılan tetkikat ve çiftçilerimizle vakî temaslarda, tatbik olunan münavebede bir değişiklik yapılmasının istenmemekte olduğu da anlaşılmıştır.

Keyfiyeti arz ederim.

Derin saygılarımla
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.
Genel Müdürü N.

Ek:1 telgraf aslı

26.10.1956 6225 9/10

030 01 105 653 6

Ek-11: İsmet İnönü'nün Fevzi Çakmak'ın Cenazesi Dolayısıyla Yaptığı Konuşma.
BCA.030.01/43.254.2M.(10.05.1950)

BEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İSMET İNÖNÜ :

10 / Mayıs / 1950 (ULUS)

Istanbul Nutku (9/Mayıs/1950)

Masum Üniversite talebesinin büyük kütlesi içine girmek fırsatını bulmuş olan politikacılar, Üniversite talebesi adına memlekette ehemmiyetli bir mesele ortaya çıkarmışlardır. Biz, sağından sonra meseleyi ciddiyetle ele alacağız. Muhtelif Üniversitelerimizde ve muhtelif vesilelerle, dört sene-den beri vukua gelen elemli ve hüznü hadiseleri zikretmiyeciğim. Fakat, haber vereyim ki, aile babalarının göz nuru ve memleketin istikbali ve dayancı olan gençlerimizin içinden, ufak bir kısmının olsun, tahrik politikacılarının insafsızlığına kurban olmasına kayıtsız kalmıyacağız.

030	01			43	254	2M
-----	----	--	--	----	-----	----

19

Ek-12: Hükümetin Tasarruf Tedbirleriyle İlgili İnönü'nün Konuşması.
BCA.030.01/43.254.2M.(08.05.1950)

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

İSMET İNÖNÜ :

8 / Mayıs / 1950 (ULUS)

Bursa Nutku.

Savarna yatı batırılse, ve Cumhurbaşkanının maaşı, otomobilleri ve beyaz treni bazı politikacıların arzu ettikleri gibi, kaldırılse, Devletin Maliyesi düzelecek mi? Büyük Mali tasarrufları: askeri bütçenin hafifletilmesi, zaruri Devlet hizmetlerinin kaldırılması, umumi maaş ve ücretlerden yeni indirimler yapılması suretiyle mümkündür.

030 01 43 254 2M

90

ÖZGEÇMİŞ

Adem Özküçük, 1983 yılında Gaziantep'in Araban İlçesi'ne bağlı Yukarı Yufkalı Köyü'nde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini buradaki köy okulunda lise eğitimini ise Gaziantep merkezdeki Mimar Sinan Lisesi'nde 2002 yılında tamamlamıştır. 2004 yılında Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü kazanmış, 2008 yılında bu bölümden “Yüksek Onur Derecesi” ile mezun olmuştur. 2010 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı Cumhuriyet Tarihi alanında yüksek lisans eğitimine başlayan yazar, 2012 yılında mezun olmuştur. Evli ve bir çocuk sahibi olan Özküçük, 2009 yılından beri Ümraniye İlçe Emniyet Müdürlüğü kadrosunda Polis Memuru olarak görev yapmaktadır.

Bildirileri ve yayınlanmış makaleleri:

* Yazar, 15 Nisan 2008 tarihinde Gazi Üniversitesi İİBF 100.Yıl Konferans Salonu'nda yapılan (Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'nun Türk Tarih Kurumu Başkanı sıfatıyla konuk olduğu) “Ermeni Meselesi Sempozyumu”na “*Ermeni Meselesinin Psikolojik ve Hukuki Boyutu*” adlı bildirisiyle katılmıştır.

Yazara ait iki de yayınlanmış makale bulunmaktadır:

* A. Özküçük, “*Emperyalizm Kıskaçında Ermeni Meselesi*”, **Öğrenci Gözüyle Ermeni Sorununun Psikolojik, Sosyolojik, Hukuksal Boyutu, Toplumlara Yansıması ve Alınabilecek Önlemler**-Ödüllü Makale Yarışması- Yayına Hazırlayan Hale Şıvgın, Gazi Üniversitesi ATAM Yay., Ankara-2008. s.157-164.

* A. Özküçük, “*Demokrat Parti'nin Demokrasi Söylemleri (1946-1957)*”, **Tarih Okulu Dergisi**, Sayı XII, İzmir-2012, s.95-115.